

Эд.Арбенов, М.Писманик

**ТОКИО ВАҚТИ БИЛАН
ОЛТИЮ ЎТТИЗДА**

Совет разведкаси тарихининг шонли саҳифаси

Чекистларнинг ишини, одатда, оқопсиз уруш, дейдилар. Бу таърифда чекистлар фаолиятининг муҳимлиги ва ўзига хослиги, улар Советлар мамлакати буюк армиясининг жангчилари эканлиги тўла-тўқис ифодаланган. Дарҳақиқат, разведка ва контрразведка иши узлуксиз жангдир, ammo бу жангнинг фронт чизиги доим ҳам кўзга ташланмавермайди, ўзгариб туради. Мазкур чизиқ қаердан ўтганини қарийб ҳар доим сезиб тураемиз. «Токио вақти билан олтию ўттизда» романидаги фронт чизиги Узоқ Шарқ бўйлаб ўтган. Япон махфий хизматининг Иккинчи жаҳон урушидан олдинги сўнги ўн йил ичида қилган ҳужуми совет контрразведкасининг қудратли тўсиғига дуч келди. Машаққатли ва узоқ бу жангда чекистлар ғолиб бўлиб чиқдилар.

Ҳужум олдидан японлар пухта тайёргарлик кўришди. Бутун Манжурия билан Приморье қўпоровчилар мактаблари, жосуслар тайёрлайдиган курсларга тўлдириб ташланган эди. Японларнинг ҳарбий миссиялари системаси Шимолий Хитойни машъум ўргимчак уяси каби чулғаб олган эди. Разведка кадрларини тайёрлашга, ахборотчилар «армияси»ни, агентлар, резидентларини боқишга ғоят кўп маблағ сарфланди. Совет Иттифоқи қуролли кучларининг аҳволи, мамлакатимиз sanoатининг имконияти ҳақида аниқ маълумотлар олиш учун Япон бош штаби қўлидан келган барча тадбирларни қўллади. Разведка назариётчиларидан бири: «Урушга тайёргарлик кўриш учун жадал суръатда қуролланиш олдидан худди шундай жадаллик билан жосуслиқ ишлари олиб борилмоғи лозим»,— деган эди. Япония бош штаби бу принципга тўла амал қилди. Япон милитаризми урушга тайёрланарди.

Япон разведкасининг режаси кенг кўламли бўлиб, барча «ҳужум турлари»ни, шу жумладан, рўпарадан бериладиган зарбани ҳам ўз ичига олар эди. Минглаб айғоқчилар сарҳаддан якка-якка ва гуруҳ-гуруҳ бўлиб ўтиб, чегарамизни ўзлаштиришга уринардилар. Япония махфий хизмати, ўз қўпоровчиларининг чегарадан ўтишдаги талафотлари ниҳоятда катта бўлса ҳам уларнинг

қандайдир бир қисми ҳар қалай, омон-эсон ўтади ва совет ерида жойлашиб олади, деб ҳисоблар эди. Узоқ Шарқ ўлкаси чегарасини кўриқлашдаги барча ишлар жуда оғир ва тобора кескинлашаватган оператив вазиятда ўтарди. Деярли ҳар кун, баъзан эса, кунига бир неча бор игвогарликлар содир бўлиб турарди. Квантун армиясининг штаби жосуслик-қўпоровчилик ишларида гражданлар урушидан кейин Манжурияда қолиб кетган оқ муҳожир-фашистлардан кенг равишда фойдаланди. Разведка мактабларида таълим олган оқ муҳожирлар япон ҳарбий миссиялари раҳбарлиги остида ва уларнинг топшириқлари билан совет тупроғига юбориб туриларди. Улар жойларни ва туб аҳолининг урф-одатларини яхши билганлари учун алоҳида хавф туғдирар эдилар.

Япон разведкасининг асосий мақсади — Узоқ Шарқ қуролли кучларининг қўмондонлик доираларига суқилиб кириб олиш ва Японияга совет ҳарбий сирларини етказишга қодир агентларни қўлга киритишдан иборат эди. Бу энг асосий вазифа бўлиб, уни бажариш учун бош штаб махфий хизматининг энг яхши кучлари, ҳусусан, Хитой ва Манжурияда разведка олиб боришда жуда катта тажриба орттирган ярим афсонавий швэблар сифатида танилган Доихара Кендзи, Итагаки Сейсиро, Янагита Гендзо, Комуцубара Юкиолар ташланган эди. Бу ишга «Катта муҳбир» деган сирли ном берилди ва у Ҳасан кўли ва Халхин-Гол дарёсидаги машҳур воқеалар арафасида амалга оширилди.

«Токио вақти билан олтию ўттизда» романида совет разведкаси ва контрразведкасининг япон бош штабининг ана шу кирдикорига қарши кураши тасвирланган. Ута махфийлик вазиятида амалга оширилган бу қарши операция кадрларимизнинг юксак тактик ва стратегик маҳоратларини, бағоят мард ва тадбиркорликларини, жасур ва дадилликларини кўрсатди. Узоқ Шарқдаги совет контрразведкасига синалган большевиклар, профессионал революционерлардан Т. Д. Дерibas ва С. И. Западний бошчилик қилдилар. Япон ҳарбий разведкасига қарши олиб борилган чоратадбирларда тажрибали чекистларнинг катта бир гуруҳи, шу жумладан, ҳозир ҳам барҳаёт Ф. К. Пильнов ва Е. В. Арбузовлар иштирок этдилар.

Муаллифлар ўз асарларини, фош қилувчи ро-

ман, деб атаганлар. Бунини шаклга ҳурмат эмас, балки ижодий мақсад тақозо этган. Китоб ўн йиллар мобайнида япон разведкачилик хизмати-нинг метиндай мустаҳкамлиги, унинг куч-қудрати тўғрисида тўқилган афсоналарни чиппакка чиқаради, разведкачи-самурай, пихини ёрган ашаддий жосуснинг ҳақиқий башарасини очиб ташлайди. Тажовузорлик вазвасаси билан яшашга даъват этилган, ўзида эксплуататорлар ахлоқининг туғма нуқсонларини мужассамлаштирган, очкўзлик дардига мубтало япон разведкачиси кўп ҳолларда махфий хизмат манфаатларига хиёнат қилган. «Самурай руҳи» япон разведкасининг аксари раҳбарлари учун уларнинг мурдорликларини мансабпарастлик ва шафқатсизликларини яшириб турувчи бамисоли ҳаё пардаси бўлиб хизмат қилган. Токиодаги суд процесси уларни одамийликка қарши жиноят қилишда айблади ва бу билан босқинчилик уруши олиб боришда ва Осиё халқларини эзишда империалистларга фаол ёрдам берган бутун япон махфий хизмати системасини маънавий жиҳатдан қоралади.

Ўтмиш саҳифаларини варақлар эканмиз, вақт хотиримиздан фаромуш қилган ҳодисаларни эслабгина қолмай, балки душман билан бўлган машаққатли жангда ғолиб келишган чекистларимизнинг жасурлиги, тadbиркорлиги ва истеъдодларига ҳам тасанно ўқиймиз. Ўтмиш ибратлидир. Яқинда «Япон милитаризми» ҳамда «СССР чегара кўшинлари» деган тўрт жилддан иборат ҳужжатлар мажмуаси — иккита китоб босилиб чиқди. Биринчи китобда Япониянинг йигирманчи аср биринчи ярмидаги босқинчилик сиёсатининг келиб чиқиш манбалари таҳлил қилинади, иккинчи китоб эса, Ватанимиз муқаддас чегараларини қўриқлаб турган совет чегарачиларининг, шу жумладан, Узоқ Шарқ чегарачиларининг қаҳрамонликларини кўрсатади. Узоқ Шарқ чегарасида Иккинчи жаҳон уруши арафасидаги мавжуд ҳолатни кўрсатмоқ ва Квантун армияси амалга оширган ифвогарликларни лоақал қисқача санаб ўтмоқ учун бутун бир жилд китоб керак бўлган. 1973 йилда «Прогресс» нашриёти япон муаллифларининг «Япониянинг қора китоби. Америка империализмининг босқинчилик режаларида ҳозирги Япония» деган сермаъно номдаги китобини рус тилига таржима қилиб чиқарди. Япон милитаризмининг янгидан туғилиши, дейилади мазкур китобда, бу — нафа-

қат ҳарбий тайёргарлик, бу — унда разведка хизмати ҳам ўзининг муносиб ўрнини тутадиган иқтисодий, сиёсий ва мафкуравий тадбир-чораларнинг яхлит бир системасидир.

Ўтмиш «қаҳрамонлари» ҳозирги куннинг ҳам «қаҳрамонлари» бўлишни истайдилар. Кимларнингдир бадхоҳона сазйи ҳаракатлари билан гуноҳсиз разведкачи-самурай ҳақида афсона тикланаётир. Ора-чора Манжурия жосуслиги рицарларининг номлари кўзга чалиниб қолмоқда. Худди мана шунинг учун ҳам ўтмиш саҳифаларини варақлаб, гапни ҳақиқатнинг ўзига қўйиб бермоқ даркор. Ҳақиқат, пихини ёрган афсонавий жосусларнинг башарасини рўйирост кўришга имкон беради. Ҳақиқат шафқатсиздир ва энг муҳими, у ибратлидир. Аввало, тинчлик ва тараққиёт ишини азиз билганлар учун, эришган ютуқларимизни кўриқлаб, тарих соатини бошқараётганлар учун бу ҳақиқат жуда ибратлидир.

Л. МЕЛКУМОВ,
генерал-майор.

І ҚИСМ

ОҚ ҚУЁШНИНГ ҚОРА КҰЛАНКАСИ

ТОКИО
ДАЙРЕН
ХАРБИН
САХАЛЯН

Чарлз Д. Фруд:

Судланувчилар орасидан мен Доихарани бундан бир неча йил муқаддам Сингапурда босилган фото-суратидан дарҳол танидим...

Император Пу И:

Тарихда кўплар заҳарламоқчи бўлишган, остига неча марта бомба қўйилган иккинчи бир бунақа қирол бўлмаган. Мен фақат сигарета чекишдангина эмас, ҳатто ташналигимни қондиришдан ҳам қўрқардим. Мени тахтдан йиқитишгандан кейингина илк бор беҳавотир, қўлларим қалтирамай пиёлага қўл чўздим.

**ХАЛҚАРО ҲАРБИЙ ТРИБУНАЛНИНГ ЯПОНИЯНИНГ АСОСИЙ ҲАРБИЙ
ЖИНОЯТЧИЛАРИ ИШИ ЮЗАСИДАН УЗОҚ ШАРҚ УЧУН ЧИҚАРГАН
ҲУКМИДАН КУЧИРМА**

«СССРга Қарши Япон Агрессияси

Трибуналга тақдим қилинган далиллар асосида Япония ҳарбий сиёсатида СССРга қарши уруш олиб бориш нияти бош унсурлардан бири бўлиб келганлиги аниқланди...

Бевосита ҳарбий тайёргарликлар билан бир қаторда СССРга қарши қўпоровчилик ҳаракатининг тинчлик даври ҳамда ҳарбий шароитларга мўлжалланиб пухта ишланган программаси белгиланган ва амалга оширилган. Бу ҳақда кейинчалик бош штаб 2-бўлимининг рус бўлинмаси бошлиғи мансабини эгаллаган, япон разведка офицери Канда Масатане томонидан 1928 йилдаёқ тақдим қилинган докладда айтилади. Мазкур доклад бош штабга ва Квантун армияси штабига юборилган ва унда СССРга қарши қаратилган қўпоровчилик ҳаракатининг асосий принциплари ва усуллари баён қилинган. Хусусан Шимолий Манжуриядаги коммуникация линияларида, биринчи галда Хитой-Шарқ темир йўлида қўпоровчилик ва ифвогарлик ҳаракатлари ҳам планлаштирилган эди.

Докладда шундай дейилган эди: «Бизнинг Россияга қарши қўпоровчилик фаолиятимиз кўп қиррали характерга эгадир ва бутун дунёга татбиқ этилажакдир».

Доклад автори, собиқ генерал-лейтенант Канда суддаги тергов пайтида бу ҳужжатнинг ҳақиқийлигини тасдиқлади».

БИРИНЧИ ИШ

СУКУТ ФИТНАСИ

КУЛ ГАПИРОЛМАЙДИ

1945 йил 14 август

Токио кўчаларига кўкиш соя чўка бошлаган ва фақат Итагае тепалигидатина тўқ қизил, жазира август куёши кўриниб турган пайтда ўт чақнаб кетди. Қуёш шафағида гулханлар алангаси сезилмади. Фақат ипакдек енгил тутун шаҳар устида ҳаво ранг зангори лентадек парвоз қилди.

Соат 23 га бориб, император Хирохитоннинг иттифоқчи давлатларнинг ультиматумини қабул қилганлиги ҳақидаги рескрипти эълон қилинган, қоғозлардан ёқилган гулхан бениҳоя улкан тус олди. Олов аждари очиқиб қолмасин деб, бутун бир батальон меҳнат қиларди. Ҳарбий Министрлик ҳамда армия бош штаби йўлақлари ва зинапояларида папка орқалаган пакана ва эпчил япон солдатлари бўзчининг мокисидек елиб-югуришарди. Улар чумолилар сингари тизилишиб бинонинг асосий эшигидан гулхан ёнаётган майдон томон чаққон ҳаракат қилардилар. Офицерлар пўлат сандиқлар, жавонлар олдида амр-фармон бериб турардилар. Гарчи ҳамма қоғозларни ёндириш керак бўлмаса ҳам, уларни сархиллаб, ажратиб олиб қолишга фурсат йўқ эди. Иш денгизи қайнаб тошган шундай пайтда «махфий» ва «мутлақо махфий» деган белгилар қўйилган ҳужжатлардан муҳими қайсию, номуҳими қайсилгини ажратиб ўтириб бўлармиди?! Ҳаммасини ёқиш керак. Ҳаммасини кул қилиш керак. Кул гапиролмайди!

МУРДАЛАР ҲАМ ГАПИРОЛМАЙДИ

1945 йил 15 август

Ўз-ўзини ўлдиришлар авж олди. Уша куни Япониянинг собиқ бош вазири Коноэ, олий ҳарбий совет аъзоси генерал-лейтенант Иосо Синодзука, Швейцариядаги ҳарбий аташе Окамото, Судзуки кабинетининг министрлари — Кондзуми ва Хосира, генераллардан Тейци Хасимото ва Хамада Хитоци, ҳарбий асирлар лагерининг бошлиғи полковник Суя,

собиқ Нанкин ҳукуматининг бошлиғи Чен Гун-бо ўз жонларига қасд қилдилар...

...Қорэтика Анами тонг олдидан яна айвонга чиқди. Бу гал у Итагае тепалигида гулхан ёнаётганига ишонч ҳосил қилиш учун чиқмаганди. Унинг қўлида калта шамшир бор эди. Ҳарбий министр император саройи томон юзини ўгириб полга ўтирди-да, шамширни шартта чап кўкрагига санчиб, уни ўнг томонга буради, қорнини ёриб, шамширни яна тўғри бурчак қилиб айлантиргач, юқорига кўтарди.

Жони узила қолмасди. Азобли ва даҳшатли дақиқалар ҳали олдинда эди. Анами ўша дақиқалардан қўрқиб кетди. У чап қўли бармоғи билан апил-тапил бўйни ва ундаги катта қон томирларини пайпаслай бошлади. Қўли қалтирарди. Секунданти Такасита министрни қўлтиғидан меҳрибонлик билан суяб турарди (самурайлар одати бўйича харакири — ўз-ўзини ўлдириш секундант иштирокида амалга оширилади. Агар ўзини ўзи ўлдираётган киши ўлим олдида ҳолдан тойиб қолса, у ўз-ўзини ўлдирувчига ёрдамлашиб юборади. Одатда ўлим талвасасида қолган маҳкумнинг боши кесилади).

— Секундантлик бурчимни ўташга киришим мумкинми?— сўради Такасита. Анами нафаси бўғилиб хириллади:

— Йўқ!

Ниҳоят, қўли қон томирини топгандек бўлди, балки тополмагандир, фақат сўнгги ҳаракатини қилиш зарур бўлгандир. Анами шамшир билан томоғининг ўнг томонини кесди, айвон полига қон тирқираб оқа бошлади.

КИМ УЛИШНИ ИСТАМАСА, УНИ УЛДИРАДИЛАР

Генерал-лейтенант. Янагита биринчи бўлиб тилга олинган, аммо «Япония Лоуренси» ҳақида ҳали бир оғиз ҳам сўз айтилмаган ҳужжат

1945 йил 19 август

«17 августда Дайрендаги Япон ҳарбий миссиясининг солдати Такая менга Совет Иттифоқидан қочиб ўтган Маратов деган аллаким Токнодан келганлигини ва у Дайрен «Ямато» меҳмонхонасида яширинча истиқомат қилишини ва уни қаёқ-қадир узоқроққа жўнатиб юбориш кўзда тутилаётганини айтиб берди. Шу кундан бошлаб японлар гап орасида Маратовнинг фамилиясини тез-тез тилга оладиган бўлиб қолишди.

19 август куни япон ҳарбий миссияси бошлиғи Такеока миссия ходими Аримицуга госпиталь ҳамда крематорийда ниманидир расмийлаштиришни топширди. Аримицу у ерга бир неча мартаба бориб маъмурият миссияга керакли ҳужжатларни расмийлаштиришга рози бўлмаганлигидан ғазаб-

ланиб қайтиб келди. Ниҳоят, кечга томонгина розилик олинди. Аримицу госпиталь ҳамда крематорийда бандлигида ҳарбий амалдор Ивамото қандайдир сафар халтани йўлга тайёрлай бошлади. Мен ўша сафар халта ичидаги нарсалар японларники эмас, европаликларники эканлигига, улар Ивамотога тегишли эмаслигига эътибор қилдим.

Соат тахминан кечки 9 да Такеока кабинетига бирдан чироқ ёниб қолди. Мен миссиянинг навбатчиси бўлганим учун бошлиқнинг кабинетида нима бўлаётганлиги ҳақида ўз ёрдамчимдан қизиқиб сўрадим. Япон ёрдамчим менга: «Такеока қандайдир меҳмон билан гаплашмоқда», деб жавоб қилди.

Соат ўн ва ўн яримда Ивамото билан Аримицу навбатма-навбат кабинетга чақирилдилар. Аримицу Такеока ҳузурида ўттиз минутча бўлди, кейин эшик очилиб, ичкаридан миссия бошлиғи, унинг меҳмони ва Ивамото билан Аримицу чиқишиб, тўрттови зинапоядан пастга туша бошлашди. Улар пастга тушган ҳам эдиларки, баногоҳ ўқ овози эшитилди. Хиёл сукутдан сўнг яраланган кишининг инграган овози эшитилди. Ўқ овозини эшитишган миссия ходимлари кабинетлардан ташқарига чошиб чиқиб кетишди. Капитан Андо Эйдзи иккаламиз навбатчилик хонасидаги ўз жойларимизда қолдик. Биз миссия бошлиғи нарвонда турганлигини билганимиз учун синчковлигимизни сездириб қўйишдан ҳайқдик.

Пастда: «У ҳали тирик, уни бино ичига олиб кириш керак»,— деган шивирлаш эшитилди. Шу пайт навбатчилик хонасига ранги бўздай оқариб кетган Ивамото югуриб кириб келди. У қўрқиб кетганидан қалт-қалт титрар, қўлида «браунинг» системасидаги тўппонча бор эди. Чамаси, у бир нима демоқчи ёки стулга ўтирмақчи бўлдию, бироқ унисини ҳам, бунисини ҳам бажаришга улгурмади. Уни пастдан чақириб келишди. Ивамото ҳовлига ошиқди, тахминан бир минут ўтар-ўтмас яна ўқ овози янгради. Биз Такеоканинг: «Тез кўрпа олиб келинглар!»— деганини эшитдик. Миссия ходимларидан кимдир, унинг кимлигини энди эслаёлмайман, хонамизга чошиб кириб навбатчилар учун белгиланган иккита кўрпани олди-да, пастга югурди, ҳовлида ҳамон Такеоканинг ўша овози эшитилар, у мурдани ертўлага олиб тушишни буюрар эди.

Кейин маълум бўлишича, мурдани кўтариб тушаётган ходимлар эшик олдида миссиянинг аёл хизматкори Қояма билан тўқнашиб қолганлар ва ўзларини йўқотиб қўйиб, жасадни тош девор яқинидаги кўмир уюми устига ташлаб юборганлар. Қўрққанидан эхонаси чиқиб кетган Қояма навбатчилар хонасига югуриб кириб, миссияда қандайдир ғалати ҳодисалар содир бўлаётганлигини, одамларни отиб, ўликларни яшираётганликларини узуқ-юлуқ гапириб берди.

Қояманинг гапини ходимлари ҳамроҳлигида хонага кириб келган миссия бошлиғи Такеока бўлиб қўйди. У хизматкор аёлга ўқрайиб хонадан чиқиб кетишни буюрди. Кейин ҳаммага бугун умрида биринчи бор қабиҳ иш қилганини айтди. «Мен буни истамаган эдим,— деди Такеока,— қотиллик Дайрен миссиясига доғ туширади, аммо генерал-лейтенант Янагита Гейдзо Маратовни тугатиш ҳақида қатъий буйруқ берди, мен бу буйруқни бажардим. Бугун юз берган воқеа давлат сирини ҳисобланади, биз уни ҳеч қачон, ҳеч ерда, ҳар қандай шароитда ҳам ошкор қилмаслигимиз лозим. Маратов — қочоқ, уни бу ерда ҳеч ким танимаydi. Мурдани ҳарбий госпиталга олиб боришади ва крематорийда куйдиришади, шундан кейин Будда русмига кўра жаноза ўқилади. Дафн маросимида миссиянинг баъзи офицерлари қатнашадилар.

Кўчада бирорта одам ўқ овозини эшитган бўлиши мумкин. Агар тергов бошлангудек бўлса, ҳамма «Шимолий манжуриялик ҳарбий амалдор кечаси ўзини ўзи ўлдирди, деб гувоҳлик бериши лозим».

Эртаси куни мен Маратовнинг ўлдирилишининг баъзи бир тафсилотларини билиб олдим. Аввал унга заҳар ичишни таклиф қилишибди. Бироқ у бу таклифни рад этиб, қочиш учун ўзига имкон беришларини сўрабди, чунки совет қўшинлари Дайренга яқинлашиб келардилар. Миссия бошлиғи гўё рози бўлиб, уни машинага кузатиб қўйишга хоҳиш билдирган. Нарвонда Такеока Маратовнинг кўкрагига отган, аммо ўқ мўлжалга тегмаган, кейин у тўппончани Ивамотога, у эса, Аримицуга берган. Аримицу эса, Маратовнинг бошига қарата «браунинг»нинг ҳамма ўқини бўшатган. Гарчи навбатчилик хонасига қўлида тўппончаси билан Ивамотонинг ўзи югуриб кирганини аниқ эслаб қолган бўлсам ҳам, гапириб берувчига эътироз билдирмадим. Буни капитан Андо ҳам кўрган эди. Кейинроқ, капитан Андо Маратовга нисбатан қилинган разиликдан ғазабланди. «У Японияга кўп фойда келтирди, бош штаб Маратовсиз муҳим ҳарбий режаларини амалга ошира олмасди, уни эса ўлдирдилар». «У энди керак эмас,— ўз тахминини айтдим мен,— уруш тугаяпти.— Андо фикримга қўшилмади. Чамаси унда қандайдир сир бўлган, ўша сир йўқ қилиниши лозим бўлиб қолган бўлиши керак».

Маратовнинг жасадини санитар машинага фақат эрталаб олишди. Машинани япон врач кузатиб кетди. Аримицу бизга туш пайтида ҳамма тартиб-қоидалар бажо келтирилганлиги ва «ўз жонига қасд қилган киши» куйдирилганлигини хабар қилди. Кечга томон дафн маросими бўлди.

Дайрендаги Япон ҳарбий миссияси ходими
• Павел Михайлович Погребников берган
гувоҳликдан.

Ниҳоят биз «Лоуренс-2»ни учратамиз

1946 йил 3 май

«Судланувчилар орасида фитна уюштирилган, унда ўзга боққинчи давлатларнинг, хусусан, нацистлар Германияси ва фашистлар Италиясининг ҳукмдорлари ҳам қатнашганлар. Бу фитнанинг асосий мақсади — боққинчи давлатларнинг ҳукмронлигини, улар томонидан дунёнинг қолган қисмини эксплуатация қилинишини таъминлаш ва бунинг учун ҳозирги Трибунал Уставида ажрим қилиб берилган маънода: тинчликка қарши жиноятларга, ҳарбий жиноятларга, одамийликка қарши жиноятларга руҳлантириш бўлган».

«Пункт 25. Айбланувчилар Араки, Доихара, Хата, Хиранума, Хирота, Хосино, Итагаки, Қидо, Мацуока, Мацуи, Сигемицу, Судзуки ва Тадзо 1938 й. июль ва август ойлари давомида Совет Социалистик Республикалари Иттифоқига Ҳасан қўли районида халқаро ҳуқуқни, битимларни, шартнома ва аҳдларни бузувчи тажовузкорлик уруши бошлаганлар».

Япониянинг асосий ҳарбий жиноятчилари иши
бўйича айбномадан.

«Япон Лоуренси»нинг узоқдан кўриниши

«Токио. 1946 йил 7 май

Мен амфитеатрнинг биринчи қаторида ўтирган судланувчига назар солдим. Биз, журналистлар ўтирган партердан у яққол кўриниб турарди. Мен уни бундан бир неча йил аввал Сингапурдаги воқеалар муносабати билан матбуотда босилган суратидан дарҳол танидим. У мутлақо ўзгармаган: ҳамон ўша бесўнақай, катта ғилай кўзлари такаббуруна боқадн, юзи ва бутун қиёфасида ўша дадиллик. Ҳа, у тиниб-тинчимас одам, ўткир зеҳни ва теран ақлли психолог. Эҳтимол у қадар нозик психолог бўлмаса-да, лекин аниқ формулалар билан қуролланган одам. Бу формулалар уни ҳеч қачон доғда қолдирмаган. Аслини олганда, у бошқа одамда инстинктлар йиғиндисини кўрар ва ундан ўзининг тасавури вужудга келтирган ситуацияда юзага чиқиши керак бўлган инстинктларни осонликча ажратиб ола биларди. Унинг қурбонлари ҳақиқатан ҳам худди у тахмин қилгандек иш тутишарди. Шуниси ҳам борки, мазкур ситуацияларда ўлим ёки ҳаётни танлаш учун жуда кам муҳлат бериларди. Юздан тўқсон тўққизда ҳаёт танланарди. Ҳаёт — бу усталик билан қурилган тилсим бўлиб, ундан чиқиб кетишга йўл йўқ эди.

Уни «Япон Лоуренси» дейишарди. Мен, эҳтимол, шунинг учун ҳам судланувчининг юзига диққат билан қараётгандирман. Инглиз ва япон жосусларини ёнма-ён қўйиш учун мат-

буотга нима туртки берди экан?.. Бунга уларнинг ҳар иккови ҳам Шарқда ҳаракат қилишгани, иккови ҳам ҳукмдорлар ва давлатлар тақдирлари билан ўйнашганлари сабаб бўлди. Ҳа, худди шундай. «Келажак» шаклланадиган «материал»га муносабатда, улар орасида фарқ мавжуд бўлганидек, ўз мақсадларига эришиш усуллари билан ҳам улар бир-бирларидан фарқланадилар.

Лоуренс — одамлардаги кибр-ҳаво, рашк, очкўзлик, мутаассиблик ва диний хурофотга суянадиган нозик томонларнинг барчасини ҳисобга олиб иш кўрадиган ўткир психолог. У ўз қурбонининг чаккасига тўппонча тирамаган, унинг бўйнига сиртмоқ солмаган, ё ҳаёт де, ё ўлим де, дея унга зиқналик ҳам қилмаган.

«Япон Лоуренси» фақат ўзини тута билиш инстинктидан фойдаланган. Шунинг учун унинг ён-верида ўқ овозлари янграган, портлашлар гумбурлаган, қон тўқилган, тархашлик қилган ўжарлар унинг гапига кирмай, қўйдек бўғизланиб, жон талвасасида хириллаганлар.

«Инсон яшашни истайди,— дея мулоҳаза қилган Лоуренс-2,— шунинг учун ҳам у нафас олмоқ, емоқ, ичмоқ ҳуқуқи билан бирга унга бериладиган сиртмоқни бўйнига илиб олади». Темирдай қаттиқ ишонч. Бу эътиқод «самурай»га 1946 йил 3 майга қадар, у то халқаро ҳарбий трибуналнинг судланувчилар курсисида ўтириб, ўзининг номи асосий япон ҳарбий жиноятчилари қаторида санаб ўтилган айбнома ни эшитганигача панд бермаган.

Журналистларга айбнома тексти ва судланувчиларнинг қисқача таржимаи ҳоллари ёзилган справка тарқатишди. Унда ҳеч қанақа деталь, ҳеч қанақа тафсилотлар йўқ. Лавозим босқичлари кўрсатилган. Мана булар: «Кўзга кўринган разведкачи, Мукден шаҳрининг комендант ва 1931 йилда Манжурияни босиб олишни бошлаб берган ифвогарликнинг ташкилотчиси. 1931—1940 йилларда юқори қўмондонлик лавозимларини эгаллаган, 1941 йилда авиациянинг генерал-инспектори, 1940—1943 йилларда олий ҳарбий совет аъзоси, Сингапурдаги 7-армия қўмондони, 1945 йилда ҳарбий таълим генерал-инспектори».

У бўлиб ўтган воқеаларга авиация генерал-инспектори сифатида, Сингапурдаги 7-япон армияси қўмондони сифатида, ниҳоят, олий ҳарбий совет аъзоси сифатида жавобгар. Разведкачи сифатида-чи? Лоуренс-2 қандай ҳарбий жиноят қилди?

Судда у Манжурия можаросининг ташкилотчиси деб аталди. Уша йиллар воқеаларини ким эслайди, биз англичанлар, яхши эслаймиз, чунки Манжурияда Фарб билан Шарқнинг, аниқроқ қилиб айтганда, Буюк Британия билан Япониянинг манфаатлари бир-бирига тўқнаш келиб қолди, можаро Узоқ Шарқдаги катта урушнинг дебчаси сифатида юз берди.

Кучлар нисбати, таъсир табиати ўзгариб кетди, Осиё қитъаси харитасидаги ранглар алмашинди. Буюк Британиянинг яшил ранги йўқолиб, унинг ўрнини одатда Япониянинг ерини ифодалайдиган ним бинафша ранг босиб кетди.

Шарқдаги рангларнинг алмашиши ўша вақтда биз, инглизларга қимматга тушган. Тўғри, у вақтда Япония бош штабининг ҳақиқий ниятларини ҳеч ким билмаган. Танака меморандуми ўша вақтдаги махфий ҳужжатлар ичидаги энг махфийси эди. Европа мамлакатларидан келган кўпчилик разведкачилар сирни — японларнинг асл мақсадларини билиб олиш учун беҳуда зўр бердилар, лекин, барибир, ҳеч нарса билолмадилар. Сохта ҳужжатлар учун юз минг долларлаб ва ўн минг фунт стерлинглаб пуллар тўланди. Жосусларга лагандаги совун кўпигини лаззатли таом деб пулладилар. Бош штабнинг стратегик планлари пўлат сандиқларда иси чиқмай тураверди. Планларгина бўлса майли эди-я! Тактика вазифалари ҳам европалик разведкачилардан ҳеч бирига маълум эмасди. Японларнинг Маңжурияда ойлар, ҳатто йиллар давомида тайёрлаган кўпуровчилик ва иъвогарлик ишлари ҳақида биз улар фақат амалга оширилганларидан кейингина билиб қолар эдик. Газеталардан билардик. Мухбирлар жосуслардан кўра яхши ишларди. Иъвогарликларни Лоуренс-2 уюштирарди. Жаҳон матбуотини ажабланиб, ғазабланиб, афсусланиб шовқин кўтаришига ўша Лоуренс-2 мажбур этарди. Газеталарнинг биринчи саҳифаларидаги мақолаларнинг шапка ҳамда сарлавҳаларига қанчадан-қанча хитоб белгила-ри сарфлаб юборилмаган дейсиз, элчилар қанчадан-қанча аччиқ гаплар айтмаганлар! Аммо уларнинг барчаси бўлар иш бўлиб ўтгандан кейин қилинган. Уларни олдиндан билиш мумкин бўлмаган. Худди ана ўшанда Доихара Кендзи жасур, метин, гуноҳсиз, деган ном қозониб, жаҳонга доврўқ солган эди-да!

Ҳозир унинг ювошгина бўлиб ўтиришини кўриб, ажабланасан киши. Унинг ўзи ҳам балки бу ясама ҳолатини ҳис қилаётган, изтироб чекаётган бўлса керак. Аммо ўзининг нозилигини ҳеч сездирмайди. Виждони йўли қўймаса керак! Ёки тақдирга тан берган қилиб кўрсатаётгандир ўзини.

Қулоғига наушник тақиб олган. Энди ташқи дунё билан алоқа оқарган чаккаларига пўлат банд ёпиштириб турган мана шу иккита қора ликопчалар воситасида олиб борилади. Бу ликопчалар унга ўтмиш ҳақида, бир вақтлар у шерик бўлган нарсалар ҳақида гапириб беради. Ўтмиш Лоуренс-2нинг тасавуридагидай эмас, балки дунёдаги одамларнинг тасавуридагидай тусда кўринади. Кечирган шахсий ҳаётини бегоналар кўзи билан кўради. Ўзингга бошқалар кўзи билан қараш — бу ғалати бўлса керак. Шуниси ҳам борки, бегоналарнинг аксарияти, кўпинча сенга хайрихоҳлик билан қарамайди. Аксинча, нафрат билан тикилади. Қимларнингдир

юрагидаги аламнинг акси садоси эшитилиб қолади. Ахир, бир вақтлар сен жароҳатлагансан-ку, ўша юракларни...

Тўғри, одамлар буни ҳатто Лоуренс-2нинг ўзи ҳам тасдиқлайди, у ўз қўли билан ҳеч кимни ўлдирмаган, дейишади. Ҳозир Доихаранинг тиззаларида беозоргина ётган калта, миқти, биттадан қора жун ўсган бармоқли бу қўллар ҳеч кимнинг томоғидан бўлмаган. 1928 йил 4 июнда маршал Чжан Цзо-линнинг вагонини осмонга учириб юборган динамит ҳам Доихаранинг қўли билан қўйилмаган. 1931 йил 6 ноябрда император Пу И га тортиқ қилиб олиб келинган тар мевалар ичидаги бомбаларга ҳам у қўлини теккизмаган. 1931 йил 8 ноябрда ифвогарлик билан амалга оширилган ғалаён вақтида Тяньцзинь аҳолисига қарата унинг «Кольт»идан ўқ узишмаган...

Яширин урушда гувоҳлар бўлмайти одатда. Йўқса, у яширин уруш деб аталмасди. Аммо, ҳар қалай, одамлар ниманидир кўришган, ниманидир эшитишган.

Биз Генри Пу И нинг сўроқ беришини кутардик. У, Лоуренс-2 нинг сирли ўтмиши пардасини хиёл кўтариши лозим эди. Ахир худди шу Пу И Доихара режиссёрлик қилган спектаклда асосий роллардан бирини ўйнаган эди-да. Асарни саҳналаштирувчи ва ижрочини боғлаётган сценарийсиз ҳам актёр билан режиссёр тўқнашишга мажбур эдилар. Парда эса ёпиқлигича қолди.

Пу И кўп гапирди. Қераловчи томон гувоҳини сўроқ қилиш саккиз кун давом этди. У воқеаларнинг батафсил манзарасини чизиб берди, юзлаб жиноятчиларнинг номини бирмабир атади, Квантун армияси штаби офицерлари билан бўлган ҳамма учрашувларни деярли кунма-кун санаб чиқди, Манжуриянинг келажаги борасида бўлиб ўтган барча суҳбатларни сўзма-сўз тиклади. Трибуналга олдиндан маълум бўлган офицерлар орасида кейинчалик Квантун армияси штабининг бошлиғи ва Япониянинг ҳарбий министри бўлган Итагаки Сейсиро ҳам бор бўлиб чиқди. Лекин император Доихара Кендзи ҳақида бор-йўғи бир меча оғизгина сўз айтди. Лоуренс-2 Тяньцзинга бориб, уни кўргани ҳузурига яширинча кирган ва Цин сулоласининг сўнгги насли яшириниб ётган Концессияга, Шимолга, Мукденга қочишни таклиф қилган. Агар қочишдан бош тортилса, япон армияси қўмондонлиги императорнинг хавфсизлигига кафил бўлолмаслигини айтган. Тяньцзинда тартибсизликлар бошланиб кетади, тахтнинг ягона валиаҳдини ўлдиришга уринишлар бўлади.

Императорнинг Лоуренс-2 тўғрисида билганларининг бор-йўғи мана шу. Бу — ҳам кўп, ҳам оз. Шунинг учун кўпки, бундан ортинги ҳеч ким айтмади, Доихара Кендзининг яширин фаолиятини биладиган бошқа гувоҳлар йўқ. Агар узоқдан қаралса, у бутунлай бегуноҳдай. Ҳеч нарсага, ҳеч нарсадан бармоғи изларини қолдирмаган; омади юриш-

мишлар уни «яширин уруш қаҳрамони», жонли афсонага айлантирган. Афсона! Афсона эса, туман сингари кўтарилиб кетади, бармоқлар орасидан ҳеч нишона қолдирмай ўтиб ғойиб бўлади. Мушт қисилганда қўлга ҳеч нарса илинмайди — бўшлик!

Доихара хотиржам. У бошқалар томонидан ёзилган ўз ҳаёти ҳақидаги ҳикояни эшитмоқда. Диққат билан қизиқиб эшитмоқда. Аҳён-аҳёнда кўзлари устига ёпирилиб тушган қуюқ қошлари чимирилади ва бу билан ўзининг норозилигини ёки ажабланганлигини ифодалайди. У бошқа одамнинг ҳикоясини рад қилиши ёки тузатиши мумкин — ҳақиқат фақат унинг ўзигагина маълум. Аммо бу ҳақиқатни Лоуренс-2 очмоқчи эмас. Сир унинг ўзи билан бирга қолади...»

Чарлз Д. Фруд, Эксчейндж телеграф агентлигининг мухбири.

ЛОУРЕНС-2 НИНГ ЯҚИНДАН КЎРИНИШИ

Император Пу И нинг одатдан ташқари миссияси

У хотиржам фикрларди. Ҳамма ишлар битказилган ва тергов бериш, ҳужжатлар билан овора бўлиш, юзлаб папкалардаги пароканда материални, гоҳо кўз аранг илғайдиган қилиб майдалаштирилган сатрлар, жумлалар, тасодифан айтиб юборилган сўзларни мунтазам бир ҳолга келтириш учун машаққат чекилган оғир ойлар орқада қолди, зориқиб кутгани хурсандлик лаҳзалари билан бирга эътиборсизлик ҳам, беғамлик ҳам келади. Инсон сергак бўлмаслик ҳуқуқи олган эди.

Бу ўтган ойлар мобайнида қаттиқ диққатвозлик тинкасини қуритган эди. Приамурьеда ишлаб юраркан, у кўп нарсаларни эшитди, кўрди, бошидан кечирди. Уша кечмишлари ҳозирги воқеалар билан боғлиқ бўлиб чиқди. Унга кўп разведкачилар ва кўпоровчиларнинг йўлини кузатишга тўғри келди. Амурнинг чап қирғоғига ўтиб олган кишиларнигина эмас, балки узоқ-узоқлардан келиб дарё қирғоғи томон эндигина йўл олганларни ҳам кузатди. Ушанда Доихара Кензини кўриб қолди. «Япон Лоуренси»нинг юлдузи порлаган худди ўша соатда кўриб қолди. Даставвал юлдуз Пекиннинг яқин-атрофларида санқиб юрди, кейин Мукден билан Тяньцзинга ўтди, Дайрен билан Порт-Артурни ҳам четлаб ўтиб кетмади, Харбинда ҳаяллаб қолди. Сахалянга назар солди ва у орқали совет шаҳарларидан энг яқин, Квантун армияси штабининг кўпдан бери истаги бўлган нарсаси — Благовещенскка ҳам кўз ташлади...

лар. Ҳозир бу — ўтмиш. Уни кўп ҳам ҳаяжонланмасдан хотирмайди. Аксинча, нафрмстаклар билан инсоний имкониятлар

мос келмасликлари юзасидан ҳатто киноя қилиб гапириш, тақдир йигирма йил давомида уларни дуч келтирмаганидан, юзма-юз тўқнашишга қўймаганлигидан афсуслиниш мумкин. У Лоуренс-2 ни ўзининг шахсий рақиби деб ҳисоблар ва яккама-якка курашига умид қиларди. Энди яккама-якка олишиш мумкин эмас. Лоуренс-2 курашдан чиқиб кетди. У — собиқ жосус.

Эҳтимол, у шахсий рақиб бўлмагандир. Унинг мамлакатига қарши курашган кишиларнинг ҳаммаси маълум вақт тўсиқнинг нарёғига ўтиб қололмас ва қаршиликка жавоб қайтаролмасди. Лоуренс-2 душман бўла туриб кимнидир бошқа бировни нишонга олар ва ўзи нишон бўлиб қолган эди. Аммо у майор Язев учун нишон бўлмади. Лоуренс-2 ни кўра олганлиги ҳам фақат одатдаги ҳушёрликнинг кўриниши бўлиб чиқди. Доихара Сахаленда ҳаялламади, гарчи, уни кўрган ва «қабул қилиш»га тайёргарлик кўриб қўйган бўлсалар ҳам, у чап қирғоққа ўтишга уринмади. Майор Язев ҳам тайёргарлик кўриб қўйган эди. Дарвоқе, машҳур разведкачи билан яккама-якка учрашишдан ким воз кечарди. Амурнинг бу томондан юборилган жосусларнинг бир эмас, бир неча хилватгоҳларини фош қилган ва кўп агентларни зарарсизлантирган ўша пайтда ғоят тажрибали изқувар Фёдор Пильнов Доихара Кендзи билан учрашувни кутарди. Учрашув бу қирғоқда бўлиши шарт эмасди. Лоуренс-2 Япония бош штаби иккинчи бўлими қўллаган ҳийлагарликдан иборат ишнинг ташкилотчиси ва ҳатто муаллифи бўлиб қола оларди. Бу ҳам учрашиш бўларди.

ОГПУ нинг Узоқ Шарқ ўлкаси бўйича мухтор вакили, Приамурьенинг биринчи чекисти Терентий Дмитриевич Дерибас «Япон Лоуренс»ни ҳушёрлик билан кузатарди. У разведканинг тўхтаган нуқталарини харитадан белгилаб, оператив ходимларни: «Доихара чегарадан шунчаки қуруқдан-қуруқ кетолмайди. У Амурга фақат унинг осойишта оқаётган сувини томоша қилиш учун яқин келмайди. Уни кутиб олишга тайёр туриш керак», деб огоҳлантирар эдилар. Лоуренс-2 нинг хитой ва япон махфий хизмати Амурнинг чап соҳилига ташлаш учун агентлар тайёрлаётган Харбиндаги оқ гвардиячйлар кўриқхонасида «истиқомат қилиб қолиши» Дерибасни айниқса сергак торттирди. Шимолга бораётган деярли барча кўпорувчиларнинг йўли Харбиндан бошланарди.

Доихара «истиқомат қилган» нуқталар Дерибаснинг харитасида, маълумотларда, ахборотларда сақланиб қоларди. Доихаранинг ўзи эса ғойиб бўлар, изини ҳам топиб бўлмасди. Умунан олганда излар бор эди, ammo нима учундир улар Амурга эмас, балки жанубга, Хитойга, Сариқ денгиз соҳиллари томон олиб борарди. Харбин кўриқхонасидан шимолга ҳалиям ўша-ўша яширин сўқмоқ мавжуд бўлиб, ундан агентлар катта дарёга юрар, йўлни балиқчилар қайиғида, қишда эса, муз устидан пиёда босиб ўтардилар; омади юриш-

ганлари чап қирғоққа ўтиб олар, омадсизлари сувга ғарқ бўлар ёки совуқдан тош қотиб, ном-нишонсиз кетарди. Уларнинг ҳар бири кимнингдир буйруғига, кимнингдир амрига амал қиларди. Аммо агентларнинг ҳеч қайси биридан Доихара Кендзининг буйруғини топиб бўлмади. Жосуслар бошқаларнинг номларини айтардилар. «Бу унинг қўли эмас,— дерди Фёдор Пильнов.— Еки йўлини ўзгартиргандир, энди уни Приамурье қизиқтирмай қўйганмикан?» Ҳа, шунга ўхшаш ҳол юз берган эди. Совет Узоқ Шарқига қарши кўзлаган ишларидан биттасини ҳам амалга оширмасдан Лоуренс-2 Манжурия плацдармини ташлаб кетди. Гарчи бу плацдармни ҳафсала билан таратда тайёрлаган бўлса ҳам ташлаб кетди. Бу плацдармни бошқалар: Комуцубара, Янагита, Акикуса, Хата... эгалладилар. Уларнинг услубларини Хабаровскдагилар яхши билишарди, қўпоровчилик планларини ким тузганлиги авторлари услубидан билиб олинарди. Доихара Кендзи ўзининг операцияни ўтказишдаги алоҳида, қаттиқ усули билан булар қаторига суқилмас эди. Шундай қилиб, Приамурьеда ҳаракат қилувчилар рўйхатидан Лоуренс-2 ни «ўчириб» ташладилар, уни эҳтимол тутилган, яъни потенциал душманлар ҳисобига қўшиб қўйдилар.

Доихара разведкачи сифатида бутунлай истеъфога чиққанга қадар потенциал душманлигича қолди. У қариб қолганлиги учун ёки штабнинг қарори билан истеъфога чиққани йўқ. Император Хирохито тарихий муборакномага имзо чекиб, жаҳоннинг ҳамма радиостанциялари инсониятга Япониянинг урушдан чиққанлиги ҳақидаги хабарни эшиттирганларидан кейин ҳам бош штаб Лоуренс-2 топшириқни ўтовчи деб ҳисоблади. «Миссури» линкорида таслим бўлиш тўғрисидаги шартнома имзоланди ва Токио аэродромига иттифоқчи армиялар қўмондонлиги вакиллари тушган самолётлар келиб қўндилар, аммо Доихара ҳамон сафда қолаверди. У фақат америка офицерлари — унинг уйига кириб қамоққа олинганлигини эълон қилганларидагина уни тарк этди.

Уша вақт мобайнида Лоуренс-2 нимадан умид қилганлиги номаълум.

Агар урушни давом эттиришга қодир дадил генералларни давлат тепасига қўйишни назарда тутган «Еш йўлбарслар» уюштирган тўнтаришга ишонган, дейдиган бўлинса, фитна барбод бўлди, диктаторликка номзод ҳарбий министр Анами ўн бешинчи август тонготарида ўзини ўзи ўлдирди, бу лавозимга бўлак талабгор йўқ эди. Еки мўъжиза юз беришини кутдимикан? Ахир меҳрибон Амата Япония императорлик сулоласини ирқига ҳадя қилган-ку, нега у энди тарихнинг шафқатсиз тўлқинларидан Японияни қутқариб қололмасин? Оролардан иттифоқдошлар армиясини орқасига қайтариб юбориш керак, совет қўшинларини лоақал Порт-Артур остоналарида лўхтатиб қўйиш лозим. Ҳеч қандай мўъжиза юз берма-

ди, буни Доихара жуда ҳам яхши биларди. У худоларни ҳам у қадар писанд қилиб ўтирмасди. Ҳар қалай, парвардигорнинг ер юзидаги ноибларини жаҳаннамга жўнатар экан, уларнинг чаккаларига тўппа-тўғри «осмон меҳробларидаги» тўппончаларини қадаган пайтларида бу ишига оламни яратган қодир худо қандай муносабатда бўлиши тўғрисида зиғирча ҳам ўйлаб-нетиб ўтирмаган. Худоларни ҳурматлаш керак, аммо уларни сиёсат билан чалкаштириб юбормаслик лозим, уларнинг насиҳатлари оила доирасида яхши, разведкага эса, мутлақо ярамайди, деб ҳисобларди Лоуренс-2. Доихара ҳеч қандай мўъжизадан, ҳеч қанақа илоҳий тақдирдан умид тутмаган. Лекин уни ҳар қалай нимадир сафда ушлаб турган. Нимадир! Номаълум нарса.

Уша номаълум нарса Язевни қизиқтириши мумкин эди. Бироқ у ҳам бошда келишгинг келмайдиган, охирида ҳар қалай қабул қиладиганинг узилиб қолган чала гапдай бир нарса, холос — ахир уч нуқта ҳам ўзича кўп маънони ифодалайди-ку...

Доихара ҳаётининг сўнгги саҳифаси. Унга кўз югуртириб чиқиш, разведкачининг тақдири тўғрисида фикр юритиш мумкин. Фақат шугина. Лоуренс-2 иши тўпланган папкани ёпиб, илова қилинган бир парча қоғозга: «Фалон вақтда ўқиб чиқдим. Язев К.» деб имзо чекиш мумкин. Яна кимдир имзо чекади. Яна... Бу эса, Доихара Кендзи билан учрашиш эмас, хайрлашиш бўлади.

Ҳа, гарчи тергов ҳали давом этаётган ва трибунал мажлисларига узоқ бўлса ҳам, у Лоуренс-2 билан ажралишди.

Агар айблаш юзасидан бўлгувси гувоҳ Генри Пу И Доихара иши бўйича ҳужжатлар солинган папкани яна «очиб» кўрмаганида хайрлашган ҳам бўларди. Суд залида эмас, шу ерда, меҳмонхонада.

Аммо ҳаммасини бир бошдан айтмасак бўлмайди...

Манъчжоу-Го императори, табиийки, собиқ император — агар унвонлар, мансаблар назарда тутилса, ҳозир Токиода ҳамма ҳам собиқ майорнинг қаршисида ўтириб, овқатлар рўйхати билан танишмоқда эди. Тушлик қилиб олиш учун келган барча ожиз бандалар сингари одатдагича ўтириб, одатдагича овқатлар рўйхатини ўрганарди. Бу дақиқада «Саме меҳроби»га умрида ақалли бир марта кирган ҳар қандай киши учун мажбурий бўлган илоҳий нур у ёқда турсин, бошларида императорлик тожи ва елкаларида эса зарбоф мантя бўлиши мумкинлигини ҳам ўйламас эди.

Император русча гапирарди, ёмон гапирса ҳам, ҳар қалай гапирарди. Бу унга ёқарди. Гарчи ўн беш йил давомида японлар тузини ичган ва ўз фуқароларидан кўра кўпроқ улар билан муносабатда бўлган бўлса ҳам, японларнинг сўзларини эши-

тишни истамасди. Ўзининг ҳукми остидаги фуқаролари ҳолдан хабар олиш, улар қандай кун кечираётганларини билиш учун у аввал маслаҳатчиси — япон генералидан рухсат сўраши, у эса, бу ҳақда юқорига хабар қилиши, юқоридагилар билишса, жаноб олийларининг илтимосларини кўриб чиқиб, қарор қабул қилишлари лозим эди. Бу орада императорнинг фуқароларини кўриш истаги сўниб қоларди. Фуқароларининг ўзлари эса, «Манжурия микадо»сини зиёрат қилишга хоҳиш билдиришмасди. Солдатларнинг уч қатор сафи занжири билан қуршаб олинган, зирҳли автомобиль уларнинг кўнгилларидагидек эди. Мистер Пу И бу ҳалқадан бошини ташқарига чиқаришга кўрқарди. Хурсандликка унчалик ҳафсаласи йўқ манжурлар ҳазиллашиб уни «зирҳли император», деб атардилар. Маълумки, улар бу бахти қаро автомобилга бомба ташладилар, йўқ, япон зирҳининг мустаҳкамлигини ё бўлмаса бомба кучини синаб кўриб ташлашмади, императорнинг саройига уч марта ўт қўйишди, бу гал ҳам байрам тантанаси учун қўйишмади. Цин сулоласининг ягона ворисини мумкин қадар тезроқ ва ишончлироқ қилиб жаннатга жўнатиш ҳаманинг бирдан-бир хоҳиши эди. Японлар уни император бўлишга «рози бўлмагани» учун ўлдирмоқчи бўлиб кўрқитар, манжурлар билан хитойлар эса—рози бўлгани учун Тарихда мenden бўлак ҳеч қайси қиролга бунчалик кўп оғу берилмаган, тагига шунча бомба қўйилмаган,— деб киноя қиларди Пу И,— мен нафақат сигарета чекишдан кўрқардим, балки оддий усул билан ташналигимни қондиришга ҳам кўрқардим. Мени тахтдан ағдаришди-ю, қўлларим қалтирамасдан косани бамайлихотир ушлайдиган бўлдим.

Балким шу сабабдан ҳам император овқатлар рўйхатини шу қадар ҳафсала ва иштиёқ билан ўрганаётган бўлса керак. Гарчи уни илгаригидай расмий равишда император, баъзан қафасга солинган император, деб атасалар ҳам, энди у ортиқ император эмас эди. Майор Язев бўлса, ҳазиллашиб ўз вазийлигидаги кишига ҳазрати олийлари, деб гап қотади, бунга император эриб кетиб, илжайиш билан жавоб қилади. Бу тортинчоқ, кичкинагина (унинг бўйи аранг майорнинг елкасидан келади) одам ҳазилни яхши тушунади ва ўзи ҳам ҳазил қилишни ёқтиради. Қизиқ, у очигини айтганда, императорнинг ҳурматини ўрнига қўйишни хаёлларига ҳам келтирмаган Квантун армияси штабининг маслаҳатчилари билан ўн беш йил мобайнидаги муносабатдан кейин ҳам ўзидаги ҳазил-мутойибага мойиллик туйғусини қандай сақлаб қололган экан. Манжурияда ўзларини «оқ қуёш» рицарлари деб атавчи босқинчилар қилаётган ишларини император энгилтаклик деб тушунмаслиги учун маслаҳатчилар у билан муносабатда бўлган пайтларида тишларининг оқини ҳам кўрсатишмасди. Юқори мартабали шахсларни қабул қилиш маросимида бўладиган, Ташқи ишлар министрлиги томонидан тавсия

қилинган расмий жилмайиш эса, мамнуният ифодасидан кўра кўпроқ масхарабознинг тиржайишига ўхшаб кетарди.

Мана энди Айсиньцзюэло Пу И жилмаймоқда. Ҳар қалай император бўлмаслик яхши. Мана шундай, Квантун армияси (табiiийки, собиқ) штабининг (у ҳам собиқ) розилигини олиб ўтирмай ўзингга соя нўхати билан чўчқа гўштими, бамбукли каракатицами ёки, ниҳоят, ҳали сели қуримаган инглизча бифштексми, бирорта энг оддий таомни буюришинг мумкин бўладиган кун ҳам бор экан-ку.

— Сиз нима дейсиз, майор жаноблари,— дея бошини кўтарди Айсиньцзюэло ёки оддий қилиб айтганда Генри Пу И,— менинг император эканлигимни бу меҳмонхонадагилар билишармикан?

Савол майор Язевни пича қийин аҳволга тушириб қўйди. Очигини айтганда, меҳмонлар рўйхати дафтарига Пу И қандай ёзилганини у эслай олмасди. Одатдагича: процесс иштирокчиси ёки шунга ўхшаш бирор нарса деб ёзилган бўлса керак. Балким император деб ёзилгандир.

— Эҳтимол, дарвозабонларнинг каттаси билар,— дея тахминини айтди майор. Дарвозабон элликдан ошиб кетган, у ўз даврида анча одамларни кўрган, газеталар ҳам трибунал залида гувоҳ сифатида қатнашаётган таниқли сиёсий арбобларнинг расмларини босиб чиқармоқдалар. Ҳеч қаердан қолмайдиган мухбирлар, Маньчжоу-Го императори — айблов гувоҳи, деган гапни бутун жаҳонга шов-шув қилиб бўлдилар.

— Меҳмонхонадагилар биладилар,— деди бир дақиқа ўйлаб турган Язев, ҳалиги дудмал гапига аниқлик киритиб,— аммо сиз ўзингиз яхши кўрган бамбукли каракатицани буюрмоқчи бўлаётганингиз официант мутлақо сиёсатдан беҳабар киши бўлиши мумкин.

Майор суҳбатдошининг безовталаниши сабабини тушунарди. Узи айбловчи гувоҳ сифатида гапириши лозим бўлган бош штаб иккинчи бўлими агентлари, Итагаки Сейсиро ва Доихара Кендзи ҳамон императорнинг кўзи олдидан кетмасди. Узининг ҳарбий министрлиги пайтида Итагаки императорнинг кўнглида жўш урган ҳаяжонига муносабатини етарли даражада аниқ изҳор этган.

«Сиз ўз халқингизни севмаслигингиз мумкин. Японлардан ва ҳатто шахсан мендан нафратланишингиз мумкин, аммо бу туйғуларни намоён қилмаслик керак. Улар тирик императорга муносиб эмас». Итагаки Сейсиро баъзан нозиклашиб кетар, агар император юзида нөрозилик, яна баттарроғи, умидсизликни акс эттирса, уни ўлдиражагини тўғридан-тўғри айтмасди. Буларнинг ҳаммаси бу дунёда эмас, нариги дунёда яхши, дерди. Ҳозир ўша, илгариги таҳдидни амалга оширишининг айни вақти эди. Император фақатгина нөрозилик билдириб қолмай, ўзининг собиқ «ҳомийлари»ни фош қилмоқчи эди. Итагаки билан Доихара Манжурия тахтига кўриниши

илвираган шаҳзода Айсиньцзюэлони ўтказганларига минг-минг пушмон еётган бўлсалар керак. Шуниси ҳам борки, улар кўпроқ керак бўлган эди. Агар шаҳзодага эмас, уларга империя тузилган экан, унга император ҳам дозим бўларди-да. Ахир, полковник Итагакининг ўзи тахтни эгаллаши ва ўша вақтдаёқ тепакал бўлиб қолган бошига Маньчжоу-Го тожини кийиб олиши мумкин эмасди-ку?

— Ҳа,— деб қўйди нимадандир император маъюс жилмайиб,— хўжайинга унинг ўз уйида ачиқ ҳақиқатни юзига айтиш ва кейин унинг қўлидан бир коса гуручни олиш унчалик яхши эмас.

— Ҳазрат олийлари, коса ҳамма вақт ҳам тоза бўлмаслиги мумкин, демоқчиларми?— деди Язев ярим ҳазил, ярим жиддий қилиб.

— Худди шундай...

— Нима бўпти, ачиқ ҳақиқатни фақат Манжурия императоридангина эшитишга тўғри келмайди... Бошқалар ҳам тайёр турибди...

Император иккинчи марта менюдан кўзини узиб, майорга ҳайрон бўлиб қаради.

— Уша, бошқалар император бўлмаганлар. Уларга бу дунё билан яқин айрилиқ ваъда қилмаганлар.

— Бу дунё билан видолашиш ҳақида, менимча, Осие тақдирини ҳал қилувчиларнинг ўзлари ўйламоқдалар. Ҳозир уларнинг сиз билан ишлари йўқ, Генри.

Императорнинг шаҳло кўзлари бирдан порлаб, бир бурдагина юзида янаям йириклашгандай бўларкан, ранги ҳам сирли тус олди.

— О, майор жаноблари, янглишадилар. Улар ҳаёт билан видолашиш тўғрисида ўйлаётганлари йўқ...

Бу сафар энди Язев императорга ҳайрон бўлиб қаради:

— Бу гапингизни қандай тушунмоқ керак, Генри?

— Мен қандай тушунган бўлсам шундоқ, майор жаноблари.

— Наҳотки улар трибунал оқлайди, деб ўйлашса? Ёки Нюрнберг мисоли маълум эмасми?

— Генераллар ўзларини керакли кишилар деб ўйлашади.

— Япониягами?

— Йўқ, иттифоқчиларга.

Императорнинг кўзлари янада сирлироқ тус олди. Язевни худди мана шу қизиқтириб қўйганди. Тергов бераётганларни америкаликлар билан инглизларнинг «рахм-шафқатлари» эмас, Макартур япон ҳарбий жиноятчиларини зарбага чап бердириб, уларни «келажак» учун сақламоқчи эканлиги ҳақида мухбирлар очикдан-очик гапираётганлари қизиқтирарди. Император бундай кашфиёт билан майорнинг бошини қотирмоқчи бўлгани даргумон албатта! Кейин Язев яна савол берди:

— Улар мағлубиятлари сирини сотмоқчи бўлаётганлари йўқми?

Император ҳозир ҳазиллашиш кайфиятида эди. У заррин дарпарда ёнидаги стулга ястанди-да, саволга тантанали қиёфада жавоб қайтарди:

— Мағлубият эмас, ғалабаларининг сирини сотишмоқчи. Ахир японлар ғалаба ҳам қилишган-ку.

— Пирл-Харборни айтяпсизми?— киноя қилди Язев,— ўшани назарда тутаётган бўлсангиз, ахир у хиёнаткорона ҳужум-ку. Худди Манжуриядаги каби. Бунда армия, разведкачилик иш кўрсатмаган. Япон бомбардимончиларини Пирл-Харбор томон немис жосуслари йўллаганлар.

— Манжурияда немисларсиз ҳам иш битган,— аниқлик киритди император,— Доихара жигар ранг кўйлаклиларнинг қилмаган ифвогарлиги учун халқнинг жавобгарлиги ҳақидаги ниятларини олдиндан билиб олди-ку.

— Аммо бу унинг кашфиёти эмас. Инглизлар ўз ватандошларини гуё маҳаллий халқ томонидан қилинадиган ҳужумдан ҳимоя қилиш учун Шанхайга қўшин туширдилар. Бошқа босқинчилар ҳам шундай қилишди. Доихара ҳеч кимнинг ниятини олдиндан пайқаб қолгани, мустамлакачилик сиёсатида ҳеч қандай кашфиёт қилгани йўқ...

«Япон Лоуренси»нинг шарманда қилинишидан император бир қадар озор чекди, ҳатто хафа ҳам бўлди. У қобилиятсиз ўйинчининг қўлида қўғирчоқ эканини тан олишни истамас эди. Борди-ю, Доихара буюк разведкачи бўлмасдан, анчайин майда ифвогар экан, унга дастёрлик қилиб келган кишининг қадри нима бўларди? Ҳар қалай читтакдан кўра бургутнинг емиши бўлган афзалроқ-да, ахир. Чунки читтак фақат қурт-қумурсқа еб тирикчилик қилади.

— Ҳай майли, Доихара ҳеч нарса кашф қилмаган, бегоналар кашфиётидан фақат усталик билан фойдаланган бўлсин. Аммо Узоқ Шарқнинг сиёсий ошхонасида у биринчи пазанда бўлган. Ўчоқда доим ўт қизиб ётарди, лекин у бирор марта ҳам қўлини куйдириб олмаган.

— Бўлиши мумкин,— дея ўйчанлик билан бошини қўйи солди Язев.— Аммо энди қўлини куйдириш у ёқда турсин, бутунлай ёнмоқда. Бу ўтни энди ўчириб бўлмаслигига имоним комил.

Император эътироз билдирмоқчи бўлди, унинг кўзларидаги мавҳумлик ўрнини ҳозиргина майор томонидан айтилган гапларни рад қилишга қатъий қарор ифодаси эгаллади. Аммо бу ниятини амалга оширишига муз солинган ликопча ва фужерлар тўла патнис кўтариб кириб келган официант халал берди. Иссиқ июль кунларида яхобли шарбат ичишга не турсин? Япон официант қора костюм кийган, сочларига оқ ора-лаб қолган, бутун йиғирма тўрт соат давомида илжайиб турувчи одам юзидаги шодлик ифодаси билан қаердандир

пайдо бўлиб, қаергадир ғойиб бўлишини кўриб, ҳар қалай шундай хаёлга боради киши. У, хўрандалар арзимаган нарсадан айб топиб норозилик билдирсалар ҳам ёки ҳатто газаблансалар ҳам, барибир илжайиб тураверар эди.

Император шодликнинг бу сўник ёғдусидан қўрқарди. У хизматкорлар худди шундай хушомадгўйлик билан тиржайиб унинг рафиқаси — Хитой аёлига заҳар қўшилган пирожное келтирганларини, кейин унинг ўзига маслаҳатчи худди шундай ишшайиб туриб дафъатан бева бўлиб қолган Маньчжоу-Го ҳокимига Ички ишлар министрлиги қайлиқликка тавсия этган япон қизлари расми бор альбомини берганини гапирганди. Шунинг учун у ҳозир юзини ўгирди-да, официантга қарамасдан туриб, ўзи танлаган таомнинг номини айтди. Танлаган овқати бу гал бамбукли каракатица эмас, намасу — сирка сепилган хом балиқ бўлиб чиқди. Язев императорга, нима учун у ўз одатини бузди, дегандек, савол назари билан қаради. Бироқ официант шундан кейин айтган сўзлар ҳамма нарсани аниқлади қўйди:

— Хўп бўлади, ҳазрат олийлари!

Император қалқиб кетгандек бўлди, томоғига нимадир келиб тикилиб, нафаси қисди, кейин у оғзини очганича официантга тикилиб, анчагача анграйиб қараб қолди. Сўнгра бу билан жилмайиб турган япон ҳамда ажабланган майорга жавоб қилган бўлиб бошини силкиди.

Язев энг оддий, уларда якитори деган ғалати ном билан аталувчи товуқ кабоб буюрди.

Официант сеҳрли ишшайиб даф бўлди. Аниқроғи, аввал ўзи, кейин ишшайиши даф бўлди. Официантнинг ишшайиши император билан майорнинг хотираларига маҳкам ўрнашиб қолди.

— Мана,— деди император маъюс ҳолда,— маълум бўлишича, у ҳам танир экан мени.

— Шунинг учун сиз намасу буюрдингизми?

— Ҳа. Унинг қўлидан балиқ олнш яхшироқ. Балиқ деярли тирик бўлади...

— Балиқ фақат сузиб юрганда тирик ҳисобланади,— деди Язев дудмалроқ қилиб.

— Сиз менинг гумонларимга қўшилмайсизми?— сўради император ликопчанинг бир четидан қошиқча ёрдамида ўз бақалига майдаланган муз парчаларини эҳтиёткорлик билан соларкан. — Агар у менинг Маньчжоу-Го императори эканлигимни билган бўлса, айблов гувоҳи эканлигимни нима учун билмаслиги керак. Кечирасиз, гувоҳлар энди кимга керак?

— Тарихга.

— Гапирувчи гувоҳларми?

— Табиий...

— Гапирмайдиганлар-чи?— император гўё майорнинг юзида пайдо бўлиши зарур хижолатлик ифодаси кўрмоқчи-

дек унинг юзига тикилди. Аммо ҳеч нарса сезмади.— Гапирмайдиغانлар керак эмас, уларга сўз беришдан фойда йўқ.

— Гапирмаслик аҳволни ўзгартирмайди. Ҳужжатлар тилга киради, уларга цианли калий таъсир этолмайди.

— Жиноятларни программалаштирадиган, кимларнингдир имзоси билан тасдиқланган ҳужжатлар йўқ. Улар оловда куйиб кетган. Немислар ўз архивларини яшириб қўйганлар, японлар эса пулга айлантирдилар. Жонли гувоҳнинг аҳамиятини энди тушунгандирсиз?

Язев ҳам Генрига тақлидан фужерга муз тўлдирди-да, уни лабига олиб бориб, муз заррачаларини шошилмасдан оғзига торта бошлади. Ичимлик тетиклантирди. Кайфият яхшиланиб, салгина олдинги дилтанглик ҳам тарқалди.

— Уни йўқотиш керак,— давом этди абадий таъқиб этиш касалига мубтало Генри.— Гувоҳ гапириб бўлганидан кейин эмас, унча йўқотиш керак. Усуллар кўп, айғоқчилар истаганча. Харбинга Миллатлар лигасининг комиссияси келганда, лорд Литтонни жосуслар ҳалқаси билан ўраб олдилар: пастдаги дарвозабон, юқори қаватдаги швейцар ҳамхона, машинанинг шофёри, фаррош аёл, қоровул — буларнинг ҳаммаси жосуслар эди. «Модерн» меҳмонхонасига ким юз метрдан яқинроқ келса, дарҳол қамоққа олинарди. Литтон яшаган қаватда пайдо бўлиб қолгани учунгина политехника мактабининг талабасини отиб ташладилар... Менинг саройимда ўзимдан бошқа ҳамма айғоқчи эди.

— У вақтда улар озодликда эдилар,— деб қўйди Язев.

— Агентлар ҳозир ҳам ялло қилиб юришибди,— қизгин эътироз билдирди император.— Улар эски кўрсатма асосида ҳаракат қиляптилар...

— Нима мақсадда?

— Ўз маъбудаларининг озодлиги деб, жилла курса ўшаларнинг тирик қолишлари учун.

— Бориб турган янглишиш бу.

— Янглишиш бўлиши мумкин. Аммо янглишиш эҳтимолдан холи эмас, у билан ҳисоблашмай бўлмайди...

Император янада муҳимроқ нимадир демоқчи бўлиб майор томон яқинлашиб стол устига энгашди. Аммо тагин официант халақит бериб қолди. У ликопчалар, графинлар ва қайла идишлари терилган каттакон патнис билан кириб келди. Японнинг боши, оқ оралаган чаккалари, шалпанг қулоқлари-ю, ширинқираган қовоқлари остидаги кичкинагина қийиқ қўй кўзларини шиша ва чинни идишлар тўсиб турарди. Фақат унинг жилмайишигина яққол кўринар, тўсилиши мушкул бу жилмайиш ҳатто идишлар ортидан ҳам сезилаётганди.

— Ҳозиргина ҳовуздан тутилган,— деди официант императорнинг олдига балиқ солинган тақсимчани қўя туриб.— Бошлиқ иштаҳанглар карнай бўлишини сўраяптилар.

Императорга қизиқишнинг яна бир белгиси бу! Генри

Язевга хўш, жаноб майор, қалай, деган маънода тантанавор қараб қўйди.— Энди янглишиш ҳақида нима дейсиз? Ҳамма жойда агентура ҳаракат қилмоқда.— У Язевнинг жавоб нигоҳини кутиб турди. Афсуски, Язев бегона одам ғалабасини писанд ҳам қилмади. У мийиғидагина жилмайиб қўйди холос. Бу билан императорга, ҳадигингиз беҳуда, демоқчи эди. Генри бош иргаш орқали официант ҳамда унинг бошлиғига илтифот учун ташаккур изҳор этаркан, хом балиқни ейишга киришди. Бошқа иложи ҳам йўқ эди. Балиқнинг ошхонада ҳафсала билан тозаланганига энди шубҳа қолмаган эди. Ҳар ҳолда балиқни тайёрлашга биргина бош ошпаз қизиқиб қарамаганди. Император сирка сепилган бир бўлак қилтириқсиз балиқни ночор ва ҳатто қандайдир маҳкумлиқ билан оғзига солди. Кейин сертакаллуф ва ғамхўр, идишларни жаранглатаётган официант жилмайган кўйи устунлар орқасига ўтиб даф бўлишини кутиб, оғзидаги таомни шошилмасдан чайнай бошлади.

— Хом балиқ сизга тўғри келмайди албатта,— деди Язев официант кетгач, императорга ҳамдардлик изҳор қилиб,— одатни тарк этмаслик керак эди.

— Гап балиқдамас!— маънос жавоб қайтарди император.— Гап шундаки, менинг тахминларим тасдиқланди. Агар портъе ва официантларнинггина эмас, балки хўжайинларнинг ҳам алоҳида қизиқишлари назарда тутилса...

Ниҳоят, император балиқ бўлагини катта қийинчилик билан чайнаб ютди. Император оғзидаги таомни худди мажбуран бир мисқол заҳар ёки тирик илонни ютгандек қийналиб ютганди. Заҳар ва айниқса тирик илонни ўз хоҳиши билан тановул қилган одамнинг лаблари бунчалар титраб, кўзлари бунчалар ола-кула бўлиб кетмасди албатта. Ҳозир эса Язевнинг кўз олдида худди шундай бўлди.

— Қандай хўжайинлар?— сўради Язев шунчаки қизиқиш боисидан эмас, балки императорнинг омон-эсон овқатланиб олгани ва унинг суҳбатни давом эттиришга мажзоли қолган қолмаганига қаноат ҳосил қилиш учун.

— Ҳозирча тергов қилинаётганлар...

— Нима учун ҳозирча?

— Чунки улар суддан қутулиб қолиш учун жон-жаҳдлари билан уриниб кўрадилар.

Император бугун ўз фикрларини жумбоқли қилиб ифодаларди. Бугунгина эмас, Язев суҳбатдошининг бундай ғалати қилиқларига кўникиб қолиши ва унинг ўзи мазкур жумбоқни ечиб бергунча сабр қилиб туриши керак эди. Майор эса ўзига хос бўлмаган шовма шоварлигини кўрсатиб қўйди. У сўради:

— Қандай қилиб?

Император ним пушти чизиқлар билан ажиб безалган мрамор устунлар ортида официант яшириниб турмаганмиқан деб, устунларга диққат билан назар соларкан, жилмаювчи

япон шифтга учиб чиқиб тошдан ясалган нилуфар япроқлари орасига яшириниб оладигандек, нима учундир юқорига қаради. Яқин орада «агент»нинг йўқлигига ишонч ҳосил қилгач, шивирлаб қўйди:

— Сизга орқа қилиб, майор жаноблари!

Язевнинг ҳам ажабланиш пайти келди. Императорнинг бу гапи ниҳоят даражада ажабланарли, мутлақо ақл бовар қилмайдиган гап эди. Уни ҳазилга йўйиб қўя қолса бўларди. Аммо император жиддий тусда айтди. Язев ўзини босиб турган бир лаҳзалик эсанкирашдан халос бўлиб, жилмайишга уриниб кўрди.

— Ҳазрат олийлари ҳамиша мана шунақа тўсатдан гумон қила бошлайдилар.

— Гумон?!— Император сирка сепилган хом балиқни нари суриб қўйди. Энди официант йўқлигида у қатъий ва дадил гапира оларди.— Нега гумон бўларкан?— Унинг овози жарангли тус олди:— Энг нуфузли одам айтди буни.— Бироқ ҳазрат олийлари кейинги жумлани энди паст овозда гапирди:— Бугун мен билан гаплашди.— Сўнги иборани эса шивирлаб айтди:— Доихара...

Жилмайишга ҳожат қолмаган эди. Язев дарҳол жиддий тус олди. Разведканинг исмини эслаш уни ўз-ўзидан ҳушёр тортириб юборганди.

— Доихара Кендзими?— дея ўсмоқчилади майор.

— Мен бошқа Доихарани танимамайман. Бошқаси умуман бормикан? Мени тахтга кўтарган киши битта,— деди император алам билан.— Уша вақтда мен унинг устидан кулгандим, уни ўзига бино қўйган, сурбет, энг паст ифвогар деб ҳисоблагандим. Аммо у мени жуда тез кунда жилмайишни бас қилишга ўргатди. У бир кунни мен тўғримда: «Қоғоздан бёбу ясаганларидек, мен ундан император ясайман...» дебди. Майор жаноблари, бёбу нималигини биласизми? Бор-йўғи дарпарда холос. У менинг ҳаётдаги ўрнимни деярли аниқ белгиллаган.

— Нима ҳам дердик. Доихара яна ўзининг яхши кўрган усулени қўлламоқчи бўлибди.— Язевнинг қочириви унчалик муваффақиятли чиқмади. Фақат тажрибани такрорлаш учун унга генераллик ёки жилла қўрса полковниклик поғони етишмайди. Ушанда у полковник эди шекилли?

— Ҳа,— дея паришон бош силкиди император, бегона одамга қилинган киноя унга таъсир қилмаганди.— Уттизинчи йилларда Доихара полковник эди... Аммо бунинг нима аҳамияти бор? Мен унинг учун ҳозир фақат воситачигинаман холос. Ҳатто ундан ҳам баттарман, ҳалиги айтганим, бамисоли бёбуга ўхшаган бир нарсаман, Доихарага сиз кераксиз!

Император Язевга жумбоқ бериб қўйиб, ўзи узоқлашган нарсага яқин келди. Ҳалқа у қадар катта эмас, уни айланиб чиқиш учун ҳам у қадар кўп вақт керак бўлмасди, лекин

майорга ўзи ортиқ даражада узоқ вақт гумроҳликда қолиб кетгандек, Генри бўлса, унинг сабр-тоқатини бемалол синаётгандек туюлиб кетди.

— Худди шу, мен, майор Язев керак эканманми?

— Сиз, Язев, ҳатто майор ҳам бўлмаслигингиз мумкин. Генерал совет қўмондонлиги вакилини излаяпти.

— Лекин мен қўмондонлик вакили эмасман-ку!

— Сиз — совет контрразведкаси офицерисиз, — ўсмоқчилади император. — Шунинг ўзи мутлақо кифоя. Доихарага контрразведка офицери керак...

— Ҳеч нарсага тушунмаяпман! — деб юборди беихтиёр Язев. — Менинг контрразведкадан эканлигимни унга нега айтдингиз?

— Мен айтган эмасман. Сизнинг кимлигингизни генерал билади.

Майорнинг юзида шундай ҳайрат, шундай ранжиш аломатлари аксландики, император суҳбатдоши устига ёпирилган шубҳа булутларини тарқатиб юборишга ошиқди.

— У сизни Харбинда бўлганингиздан буён эслайди.

Иўк, булут тарқалмади. Аксинча, қуюқлашиб, ҳамма ёқни қоронғилик босгандек бўлди.

— Мен Харбинда бўлмаганман.

— Лекин у ерда Амурнинг нариги томонида, сизнинг олдингизга бориб-келиб турган кишилар бўлган. Ана ўшалар Доихарага сизнинг расмингизни кўрсатишган, фақат сизникинигина эмас. ГПУ ходимининг юзи Доихарани нимаси биландир қизиқтириб қолган, шу тариқа суратингиз унинг хотирасига кўчгану қўйган. Доихара бир нарсани бир бор кўрдими, бас, уни ҳеч адаштирмайди. Бунда унга тенглашадиган одам бўлмас керак. Энди сурат эгаси билан таққослаб кўрилади — ўзгинаси! Генерал сизнинг у вақтда ким бўлганингизни билди, ҳозир ким эканлигингизни тушуниб олди.

— Шунчаки тушуниб олдимми?

— Агар сиз туйғуни назарда тутаётган бўлсангиз, унда шунчаки эмас. У севиниб кетди, мен бўлсам, хафа бўлдим. Ким ҳам ўз душманини мамнун ҳолда кўриб қувонарди дейсиз?!

— Доихара мenden нима истайди? Еки Харбиндаги хотиралари билан ўртоқлашмоқчимми?

— Иў-э... Утмиш унга ҳозирги даврни ва келажакни яратмоқ учун фақат бир материал сифатидагина керак. Мен бошда айтдим-ку: улар судга чап бериш ниятида, деб.

— Сиз бунга аминмисиз?

— Ҳа.

— Воситачилик қилмоқчимисиз?

Чатоқ савол. Император уни эшитиб, хижолат тортиши лозим эди. Лекин хижолат тортмади. Бу савол Пу И учун кутилмаган савол эмасди. Буни у, афтидан, ўзига бир неча

бор бериб кўрган ва бир неча бор жавоб топган. Энди император шу саволни Язевга такрорлади.

— Ногоҳ мен ўзимни Таянциндаги яширин резиденция даргоҳида кўргандай бўламан-да, волковник Доихаранинг, «унисими-бунисими?» деётган овозини эшитаман.

— Ҳозир ҳам шундайми?

— Ҳозирги дақиқада эмас... Аммо бу ерда жуда кўп дақиқалар бошдан кечирилган. Улар орасида Тяньцзинда кўрган-билганларимга ўхшашлари ҳам бўлган. Шулардан биттаси Доихара билан қилган суҳбатимизга алоқадор.

— У сизнинг ишончли шахс бўлишингизга умид қиладими?

— Ишонади... Мана, кўриб турибсизки, мен генералнинг умидини оқладим. Оғир, ҳатто жирканч вазифа, аммо...

— У бизга нима таклиф қилмоқчи?— сўради Язев боши қотиб.— Доихарада нима бўлиши мумкин?

— Сир... — изоҳлади император.— Ҳозир фақат сир билан савдо қиладилар. Унинг эвазига тирик қолиш, ҳатто эркинликка эришиш мумкин...

Император: «Майор қандай қарорга келаркан? Умуман бир қарорга келармикан, деган маънода пайт пойлаб Язевга қаради. Унга бундай ҳуқуқ берилганми?— Хаёлда давом этди.— Йўқ, деб қўя қол!»— дея фикран илтимос қилди.

— Йўқ! Йўқ...

Язев императорнинг бу илтимосини эшитмади. Унинг истagini сеза олмади. Эҳтимол эшитишни хоҳламагандир. Қисқагина қилиб: «Йўқ» дейишни ўзига эп кўрмади, фақат кутилмаган бир нарсани айтди:

— Товуқ гўшти кабоби совиб қолди-ку, овқатни еб олайлик, ҳазрат олийлари. Биз бу ерга генерални деб келмаганмиз-ку, ахир...

ДОИХАРА ЕНМА-ЕН УТИРИБДИ...

Эрталаб соат ўнлар чамаси эди...

Доихара Кендзи:

— Мен индамай ўтираверишга ҳаққим йўқлигини тушундим. Айни чоқда, сирни ҳеч кимга, ҳатто ватандошларимга ҳам айта олмасдим. Бу сир менинг душманам бўлган, унга қарши курашни ўзимнинг муқаддас бурчим деб ҳисоблаб келган мамлакатимга қарашли эди. Бироқ энди ўша сир собиқ душманга қайтариб берилиши лозим...

У бундай қарорга бирданига келмади. Унда бу фикр пишиб етилгунга қадар уч юз қирқ уч кун бош қотириб, юрагини сиқиб ўйлашига тўғри келди. Бошқа чораси қолмаганлиги, йўли тугаганлиги учун бу сўнгги қадамни босмади. Йўқ,

йўлини давом эттириши, яшаши учун худди мана шу қадам имкон берарди.

Буни у ўзи учун тактик усул деб атади, аслида эса, бу хонлик эди. Баъзан мазкур тушунча қалбини ларзага келтириб юборар, бошқалар ҳам бугун эмас, кейин ҳамма нарса бости-бости бўлиб, шундай ҳаракат қилишига олиб келган сабаб унутилиб кетган пайтда ҳам — шунақа дейишади, жилла қурса шундай деб ўйлашса керак, деган фикрдан юраги орқасига тортиб кетар эди. Шунинг учун ўзининг бу ҳаракати — сўнгги қадамига нисбатан ватандошларининг муносабатларини ўзгартирмаса ҳам, лоақал уни оқлашга қодир бирор восита топиш учун узоқ машаққат чекиб изланди.

— Мен шундай қилишга мажбурман, йўқса, ҳадемай калаванинг учи йўқолиб қолади, — деб тушунтирарди у кўзга кўринмас айбловчиларга. Улар уни тушунишлари, гуноҳидан ўтишлари лозим эди.

«Гуноҳдан ўтиш» жумлаларини тилга олиш нечоғлик оғир эканлигини билсангиз эди. У «ўлим» сўзи билан ёнма-ён турарди. Нима учундир ўлаётганларни одатда гуноҳларини кечиб юборишади. У бўлса ўлишни истамасди, ўлим олдидаги кўрқув ана шу сўнгги қадамни қўйишга мажбур этди.

Кўрқув яқинда туғилди. Илгарилари у йўқ эди чамаси. Қамоққа олинган пайтда — буни расмий тилда банди қилиниш дейиларди — у ўзини ўзи ўлдирмоқчи бўлди. Анами сингари гиламчада император саройига юзланиб туриб эмас. Маросим кўнгилга сиғмасди. У тўппончага ёпишди, тўғрироғи, ўзига таниш ва ҳамини орқа қилиб юрадиган тўппончасининг муздек дастасига ёпишмоқчи бўлиб қин тугмасини ечди, лекин унга халақит беришди. Иккита забардаст йигит қўлини маҳкам ушлаб олишди, тўппонча қинидагича қолди.

Ушанда у ҳаёт билан видолашиш учун қилган ҳаракати зое кетганидан афсусланди. Қелажақ оний муддатга, фақат бир лаҳзагина мутлақо равшан шаклда кўринди. Унда: ҳаёлий озодлик ва уқубатли интиҳо учун курашиш, деган маъно бор эди. Муқаррар интиҳо. Мана шу сўнгги ибора энг аниғи эди.

Уни ўша даванги йигитлар олиб келиб, куд ранг машинага, хунук кул ранг машинага ўтирғизганларида ҳам, унда ўз ўзини ўлдириш нияти сўнмаганди. Ҳаётини узишга қодир нимадир топилармикан деб, у асабий шошилинич ҳолда атрофидаги нарсаларга назар солиб чиқди.

Кейин бир лаҳзада ўлиб кетиш истаги сўнди. У тергов конвейерига тушгани ҳамон сўнди. Бу мунтазам, ҳеч бўшашмай ишлайдиган конвейер эди. Ишлашга тўғри келди. Терговчилар ишлаганидек — чарчагунча, баъзан ҳолдан тойгунча ишлашига тўғри келди.

У кунларни ҳисоб-китоб қилди. Олдинига ўзининг қамалган кунини, сўнгра биринчи сўроққа чақирилган кунини эсла-

ди. Кейин терговчининг столида ётган календарь буйича санади. Яна об-ҳавога қараб белгилади. Терговчининг хонасидан ташқарида ҳаёт давом этар, вақт ўлчови ҳам ўз йўлидан борарди. Нималардир ўзгарарди: ёмғир шивалар, булутлар сузар, тақир ялангликларни қуёш йилт этиб ёритар, ҳатто хонага мўралаб, маҳбуснинг қип-қизил гулдор гиламга тегартегмас бўлиб турган оёқларига тушарди. Ушанда ўзини гўлликка солиб, оёқларини қўрқа-писа қимирлатиб ўтирар, бу ҳаракатдан аллақандай ҳузур топаётгандай бўларди.

Бир куни у мутлақо кутилмаганда, ҳатто сабабсиз ҳолда ўз вақти умуман, вақт жуда тез ўтиб кетаётганини бирдан аниқ тасаввур қилди. Ўз олдидаги яқин бўшлиқни кўрди. У бу бўшлиқдан ўзини олиб қочди, худди қоронғидагидек атрофини пайпаслаб, таянч излай бошлади, лекин ҳеч нарса тополмади. Бейхтиёр ўтмишга интилди. Ўтмишдан, беҳисоб воқеалар орасидан ўзи истаганини топди. Қандайдир бир бахтли дақиқада истагани қўлига илингандай бўлди. Топган нарсасига гуё бир паноҳдек, унинг устига дарҳол энгашди. Ўзини бўшлиқдан тўсиш учун ўртага гов қилиб беркитди.

Язев уни мана шундай энгашган ҳолда кўриб қолди. Қалқон ушлаб турган қўли олдинга ташланган бўлиб, Лоуренс-2ни чекистан ажратиб турарди. Қалқон Язевнинг унга яқинлашишига, оқарган сочлари, шишган қовоқлари сабабини тушуниб олишига монелик қиларди. Доихара қуролини ташладими? Еки бу билан тақдирга тан бергандай қилиб кўрсатяптими ўзини? Қалқонни тан олиш керак эди. Лоуренс-2нинг билган нарсалари бош штаб иккинчи бўлимнинг сирларини ташкил этарди. Булар ғоят муҳим сирлар бўлиб, Язевнинг ватанига, унинг ўзига тааллуқли эди.

Доихара ҳаммасини гапириб бўлиб, бу гаплари чекистда қолдирган таассуротидан бир оз хижолат тортганича жим бўлиб қолганида майор бирдан сўради:

— Маратов ўлдирилганлигидан хабарингиз борми?

Улар ҳозир бошлаган суҳбатларида бу савол бемаъни, ўринсиз, ҳатто маълум маънода ҳурматсизлик эди. Доихара сирни очди, совет конрразведкаси учун бунинг аҳамияти ғоятда муҳим сирни айтиб берди. Зарбага чидай билиш керак — ҳа, бу зарба эди — бунга нафақат чидай билиш керак, мағлубиятга учраганингни тан олиш учун ўзингда мардлик ҳам топа билишинг керак. У бўлса Маратовни сўраб ўтирибди. Ё зарбани сезмади, ёки содир бўлган ҳодисанинг қанчалик муҳимлигини назар-писанд қилмади.

Доихара алам билан юзини буриштирди.

— Дайрени штурм қилиш вақтида ўлдирилдими?

— Йўқ, шаҳарни олишдан икки кун аввал ўлдирилди...

Генерал-лейтенант Янагитанинг буйруғи билан...

Ҳозиргина бошланган суҳбатга бу саволнинг алоқаси бор

экан. Янагита Гендзо сирдан хабардор жуда озгина кишилар дан бири. Уларни қўлма-қўл деганларидек, Янагитага Лоуренс-2 етказган. Аммо генералга Маратовни йўқ қилиш нега керак бўлган экан? Майор ниманидир адаштиряпти, мутлақо ҳар хил нарсаларни аралаштириб юборяпти. Уйлаб иш кўришни билмайдиган одамлар мана шундай мағлубиятга учрайдилар-да.

— Демак, сиз Маратовнинг ўлдирилганлигидан беҳабар-сиз?— сўради Язев.

— Ҳа. Урушнинг сўнгги кунларида япон миссиялари билан алоқа узилиб қолди. Деярли узилиб қолди. Биз императорнинг урушдан воз кечганлиги тўғрисидаги буйруқларини Манжурияга қўйишчилик билан хабар қилдик.

— Аммо Маратовнинг Токиодан Порт-Артурга, у ердан Дайренга шошилишчи равишда жўнатилганлигини сиз билишингиз мумкин эди. Бу шу ерда, бош штабда ҳал қилинган-ку.

«Йўқ, контрразведкачи бошқа йўналишда фикрлаётгани шундоқ кўриниб турибди. Уша Маратовни жудаям суриштириб қолди!»

— Албатта, бош штабда ҳал қилишган. Маратов рус масаласи, биринчи галда, Узоқ Шарқ масалалари бўйича референт эди, шунинг учун Токиодан ўзича чиқиб кетолмасди. Уни Манжурияга юбориш учун, афтидан, қандайдир зарурат туғилган бўлса керак...

Доихара босиқ гапирарди, лекин овозида қандайдир асабийланиш аломатлари сезила бошлаганди.

— Афтидан? Сабабини аниқ гапириб беролмайсизми?

— Йўқ, мен Маратовни назорат қилган ва йўлга солган босқичларга алоқасизман. Табиийки, сўнгги пайтда. Даставвал у баъзи режаларни тузишда мен билан ҳамкорлик қилган...

— «Қатта мухбир» операциясида ҳамми?

— Мен сизга олдин айтганимдек, «Қатта мухбир» биз Манжурияда мустаҳкамланиб олганимиз ҳамон пайдо бўлган.

— Аммо операция бир неча йилга чўзилиб кетди, кейин Маратовни ҳам бағрига олганмиди?

— Ҳа.

— Акцияларининг бутун икир-чикиригача таништирилганмиди?

— Мен таништирамаганман.

— Бошқалар-чи?

— Бошқалар эҳтимол таништиришгандир... Таништиришлари шарт эди, чунки Маратов Амур бўйича референт эди, «Қатта мухбир» эса, Хабаровскда асосланганди...

— Демак, Янагита таништирган?

— Шубҳасиз.

— Маратовни йўқотишни ҳам у буюрган... Бу ерда қан-

дайди́р мантиқсизлик бор эмасми? Сиз бунга қандай қарайсиз?

Язев Лоуренс-2ни ўйлашга мажбур қилди. Ҳозир ва умуман ҳам керак бўлмаган нарсани ўйлашга мажбур қилди. Совет контрразведкачиси айтаётган ҳамма нарса ҳозирги ишдан ташқарида ётарди. Аллақачон чизик тортилган ва ҳатто жамланган ҳам эди. Жамланмоқда деса ҳам бўлади. Терговнинг аини қизғин пайти. Доихарани ҳар кун и ўтмишга зўрлаб қайтиришади. У ўттизинчи йиллар сўқмоқларидан сайр қилавериб чарчади. У шу ерда, яккама-якка ўтириб ўтмишни таҳлил қилишга, суҳбатдошининг қайсар синчковлигига унинг сўроқларини тасдиқлаш билан чап бериб кетишни ўйлади.

— Мантиқсизлик бор.

Доихара янглишган, қизиқиш ҳали пасаймаганди.

— Ҳа, очиқдан-очиқ мантиқсизлик,— дея ўз фикрини ривожлантиришда давом этди Язев.— Ҳамкасабаларни бунчалик осонлик билан йўқ қилмайдилар, буни сиз яхши биласиз. Сир очилиб қолиши хавфи турилгандагина ишончли кишини йўқотиб юборадилар. Разведканинг оддий қонун и шунақа.

Лоуренс-2нинг ажинлар кертиб ташлаган тунд юзини хавотир сояси қоплаб олди. Улар тобора қуюқлашиб безовталана борди. Хавотир кўзларига ҳам ўтди. Милкларни юмиб, уни бегона одамнинг назаридан олиб қочса бўларди, синчковлик билан кузатиб турилганига шубҳа йўқ эди. Акс ҳолда бу қисталанг саволларни берармиди? Аммо Доихара кўзларини юмишга улгурмади, тор, амбразура тирқишларига ўхшаган туйнук ичидан Язевга ташвишли учқунлар кўриниб турарди.

— Бу ерда қандайдир шахсий нарса бўлса керак,— дея давом қилди Доихара. Сирнинг очилишида иштирок қилиши лозимлигидан ўзини олиб қочишида мана шу йўл қулайроқ эди унга.

— Бу эҳтимолдан узоқ,— деди Язев унинг енгил-елпи хулосасини улоқтириб ташлаб.— Янагита ўзи чиқарган ҳукмни яшириб ўтирмаган, уни Дайрендаги Япон ҳарбий миссияси бошлигига буйруқ сифатида расман юбораверган. Барча ходимлар бу буйруқни билиб олишарди. Бу ерда шахсий адоват деган гапга ўрин қолмайди.

— Сиз балки ҳақдирсиз.— Доихара унинг назаридан ўзини олиб қочишга яна бир уриниб кўрди, яна муваффақиятсизликка учради.

Язев суҳбатдошининг розилигини шошилишча илиб кетди.

— Мана кўрдингизми, Янагита Маратовни маълум мақсад билан йўқ қилади, бу мақсад эса «Катта мухбир» акцияси билан боғлиқ бўлади.

— Уринсиз даъво. Сиз масалани чалкаштириш учун унга ёпишиб оляйсиз. Масала эса равшан. «Катта мухбир» опера-

циясини унга алоқадор бўлган ҳар бир киши учун Узоқ Шарқдаги зимдан бўлаётган урушда энг йирик стратегик, албатта, тактик ҳам, зарбадан иборат эди. Зарба Совет бош штабининг пўлат сандиқларигача етиб борди ва уни тешиб ўтди. Биз алоҳида Узоқ Шарқ Армияси қўмондонлиги амалга оширган ва оширадиган ҳамма нарсадан хабардор эдик. Биз бу ерда, Токиода Блюхернинг буйруқларини, Сталиннинг кўрсатмаларини ўқидик, хариталарда совет қўшинлари тўпланган жойларни кўрдик ва ҳарбий қисмларнинг Манжурия чегараси бўйлаб жойлаштирилишини кузатиб бордик. Ахборотлар аниқ эди, агар расмий тил билан айтилса — ҳужжатли эди... «Қатта мухбир»нинг Маратов тақдири билан аллақандай алоқаси ҳақидаги шубҳа билан бу ажойиб операцияга доғ тушириш, зарбанинг аҳамиятини тушунмаслик демак бўлур эди. Сиз, контрразведкачи сифатида, воқеа-ҳодисани унинг моҳиятига қараб баҳолашингиз ва қилган суҳбатингиз ҳақидаги маълумотингиз билан йирик агентни дарҳол тугатишга ёрдам беришингиз лозим. У Узоқ Шарқ Армияси штабининг ўзида, худди юрагида ўтирибди...

— Хабар юборилган.

Доихара юзидаги соя қандайдир тез ва осонлик билан кўтарилди. У хотиржамланиб, Язевга аввалгича такаббурона ачиниш билан қаради. Бу билан гуё: ҳўш, у ерда, Хабаровскда, қолаверса, Москвада ҳам маълумотга қандай муносабат билдиришади, япон разведкасининг кучли, кучлигина эмас, талантлилигини кўриб, этлари жунжикиб кетса керак, демоқчи бўларди.

— Ташаккур,— деди Доихара бошини эгиб, тантанавор таъзим қиларкан. У енгилган душман ролини эмас, банди ролини ўйнаши лозим эди. У бу ролни руҳланиб ўйнади.— Мен ўз вазифамни бажардим, бажарганга ўхшайман...

Ёки йўқми? Язев хижолат тортмаяпти, кўзларини лўқ қилиб, ўзини гўлликка солиб ўтирибди: бу майор душманининг ғалабасини, кўриниб турган ғалабасини тан олмаётганга ўхшайди.

Ҳа, Доихаранинг Амурдан ўтиб келганлиги энди мутлақо равшан. Биз бўлсак уни фақат яширин душман, бегона қирғоқда ўралашиб юриб, Сахалиндан туриб Благовешченскни кўргану жанубга қараб жўнаб қолган, деб юргандик, деди Язев фикран. Бу хато эди. Бир кун кечаси у кўзга кўринмай, хаёлда ҳам йўқ, бизнинг қирғоғимизга рамзий равишда, албатта, худди ана ўша, Сунгариялик (Лоуренс-2 резидентни шундай деб атаган) қиёфасида чиқди. Кейин «Қатта мухбир»га айланди.

Язев Сунгарияликни «эсларди». Бир кун қишда тун яримдан оғганда Амур музи устида чегарачилар Манжурия соҳил-

ларига маълумот олиб ўтиб кетаётган алоқачини тутиб олдилар. Тасодифан тутиб олдилар. Қор бўралаб турар, февраль ойининг баджаҳл қор бўрони авжига чиққан, Амур бетини қор будути қоплаб олган, ерни ҳам, осмонни ҳам кўриб бўлмас эди. Бундай об-ҳавода бегона қирғоққа бориш у ёқда турсин, ўз уйингни ҳам топиб боролмайсан. Бўрон алоқачининг кўзини тиндиради, у пирилдоқ сингари бир жойда айланиб қолади, илик сув қор бўрони олдидан музни ялаб баъзи жойларда тешик ҳосил қилган, баъзи жойларни балиқчилар ўйиб, тўр ташлаб, ўз омадларини синаб кўрган бўлишлари ҳам мумкин. Кечасига келиб бу ўйилган доирачаларни ҳам қор босиб қолади-ю, аммо улар қотишга улгурмайдилар. Алоқачининг оёғи ўша тешиклардан бирига тушиб кетади. Бечора қичқириб, ёрдам сўрайди. Бақириш ман этилган бўлса ҳам, ўзингни муз остига тортиб кетаётганидан кейин бақирмай иложинг қанча?! Чунки ушлайдиган ҳеч нарса йўқ. Музни ушласанг сирғанчиқ. Унинг овозини дозорлар эшитадилар. Бақириқни шамол эпкинни олиб келган бўлса керак. Ёрдамга шошиладилар. Деярли муз тагига кириб кетган, чалажон бўлиб қолган одамни тортиб оладилар.

Унинг алоқачи эканлигини ҳеч ким билмасди, ўзи буни айтмади албатта. Турмада ўтиришга кимнинг тоқати бор дейсиз. Бўронда йўлни йўқотиб қўйдим, муз устига чиқиб қолибман, деб одатдагича бичиб-тўқий бошлади. Ишонишмади. Ўша вақтларда тасодифларга ишонишмасди. Чегара нотинч, ҳар куни бир эмас, бир неча бор уни бузиб ўтиш ҳоллари юз бериб турарди. Бундан ташқари замон оғир эди, хушёрлик ғоят кучайтирилганди. Тинтув қилишди, кийимларини чок-чокидан йиртишди, гарчи юпқа хомсурп чокига ҳеч нарса яшириш мумкин бўлмаса ҳам, ҳеч нарсани қолдирмай сўкишди. Барибир топишди, почта пўстинда ҳам эмас, кителда ҳам эмас, ички кийимда ҳам эмас, чап қўнжининг астаридан кичкинагина хат чиқди, мушук панжасидек. «Ярим кечада «Катта» ўйиндан чиқади». Резидент мана шундай содда ва шундай сирли қилиб агентлардан бирининг ишдан четлатилишини хабар қилибди. Бу ҳақиқий ёки ёлгон ниятми — тушуниб бўлмасди. Очиқ текст шифрланган бўлса керак деб ўйлашди. Бунда ҳам ҳеч нарсани тушунишмади. Мушук панжасидек қоғоз устида бош қотириб ўтиришнинг маъноси йўқ эди. «Катта»ни излашга тушишди. Алоқачи бошда гўё ёрдам беришга уриниб кўргандек кўринди, инграш ва хириллаш аралаш нимадир деди, ипнинг учи топилди-ю, ўша заҳоти узилди. Алоқачи ҳушидан кетди. У сувда қаттиқ шамоллаган, ҳарорати одатдагидан баланд, алаҳлаб турди-да, ҳушидан кетди. У вақтларда врачлар антибиотикларга эга эмас эдилар, ўпка шамоллашига қарши эски усуллар билан курашардилар, айтмоқчи, улар антибиотиклар билан ҳам алоқачини қутқара олмасдилар. Уни Амур қаттиқ куйдириб қўйган эди.

Ўзига келмасдан ёниб адо бўлди. Шундан кейин «Қатта»ни алоқачисиз излашди. Барибир, топишолмади. Хат билан топиб бўлармиди, тагин шундай кичкина, мушук панжасидек хат билан. Хат қоғозлар орасида из сифатида қолди.

Ўша вақтда ОГПУнинг мутлақо ёш ходими бўлган Язев «Қатта»нинг иши бўйича эмас, бошқа иш юзасидан тасодифан бу изга дуч келиб қолди. Қизиққанлиги учун хотирасида сақлаб қолди.

Хатда қандайдир «с» ҳарфига, балки «е» ёки чала ёзилган «О» ҳарфига ўхшаш илмоқни эслатувчи имзоми ёки белги бор эди. Энди «С», фақат «С» бўлиб кўринди. Сунгариялик! «Сунгариялик» ўстига «Қатта» тиркаб қўйилгач, ҳаммаси ўз жойига тушди. Ўша вақтда бу хат устидан кўплар кулган эдилар, энди эса керак бўлиб қолди у...

— Сунгарияликнинг ҳақиқий фамилияси қандай эди?

Улар суҳбатни тугатишгандек эди. Доихара шундай деб тушунганди. Илтифоти учун майорга ҳатто ташаккур ҳам изҳор қилди. Энди ўрнидан туриб кетиши, илгаригидек эркин эмас, албатта, аммо ҳар қалай мумкин эди. Эшик орқасидаги бир жойда Лоуренс-2ни кокарда қадалган жуда чиройли фуражка кийган мулоим, сертакаллуф, япон генералини кузатиб қўйиши лозимлиги учун гўё кечирим сўрагандек бўлиб кўринувчи конвоир-америка солдати кутиб турарди. Ҳар қалай деярли афсонавий Доихаранинг қамоқдалигини эслатиб турувчи кузатувчи бор эди.

Бироқ кетиш мумкин эмас. Ҳатто ўрнидан туриши ҳам мумкин эмас. Майор савол бериб Лоуренс-2ни ушлаб қолди. Оҳ, бу саволларга бало борми энди. Улар ҳеч қандай маккорликни, кишини камситувчи нарсаларни тутиб қолмайди. Аммо бу саволлар учрашувнинг аҳамиятини камситади, унинг тантанаворлигини йўққа чиқаради: ахир Доихара муҳим, жуда муҳим гапни айтди-я. Бу гапнинг ўзиёқ муҳитнинг қандайдир хусусиятини тақозо қилади. Саволлар эса ҳамма нарсани майдалаштириб, кундалик оддий ишларга айлантириб юборади. Ҳозир тергов эмас, ҳатто терговга шама қилиш ҳам мумкин эмас. Доихара ўз ихтиёри билан баёнот берди ва ўз ихтиёри билан майор билан учрашишга рози бўлди. Генерал Доихара қаерда-ю, майор Язев қаерда. 1945 йил августидан аввал бундай даражада учрашиш хаёлга сиғармиди.

— Сунгарияликнинг фамилиясини билмайман.

— Билмайсизми ёки эслолмайсизми?

— Эслолмайман...

Доихара ўзини синаб зўр берарди. Унинг хотираси яхши, ўтмишнинг жуда кўп излари қаторида Сунгарияликнинг изи ҳам сақланган бўлиши мумкин эди. Аммо у сақланиб қолмаган экан.

— Аллақандай фамилия бўлгандир балким. Одамлар тахаллус билан туғилмайдилар-ку. Веспа уни менга Благовещенскка ташлашимиз олдида таништирган ва кимдир деб атаган эди...

— Амлето Веспами?

— Ҳа.

— Бу италиялик хитойнинг «Қатта мухбир» операциясига алоқаси борми?

— Маълум даражада...— Доихара оғзидан чиқариб юборган бу исм учун ўзини койиди. Веспа Европада яхши маълум бўлиб, Япониянинг махфий агенти сифатида ҳам кишиларда қизиқиш туғдирарди.

— Сунгарияликни у тортганмиди ишга?

— Ишга тортган деса бўлмасов,— Доихара лабларини бурди,— қаердандир топган... Сахалиянда, муҳожирлар орасидан бўлса керак.

— Харбиндан эмасми? Сиз Веспани ўша ерда учратган эдингиз.

Доихара бир сапчиб тушди — Язев келтирган маълумот ҳеч қутилмаган гап эди. Майор Лоуренс-2ни фош қилаётгандай, ҳар ҳолда у нимадан ўзини олиб қочаётган бўлса, шунга яқинроқ олиб келгандек бўлди.

— Нима учун у ерда бўларкан?! Мени Веспа билан Харбинда учрашган, деган гапни қаердан олдингиз?

— Веспанинг ўзи шундай деб ёзади.

— Эҳ, ҳа... мен ўзимнинг собиқ агентимнинг Манжуриядаги муваффақиятлари ҳақидаги уйдирмаларини унутибман. У кўпинча тўғри гапирмас эди, энг муҳими, мунофиқ одам эди.

— Унинг феъл-атвори бизга деярли фотосуратларидагидек бўлиб кўринган эди.

— Веспа дейишдан ташқари,— деди Доихара жаҳл билан.— У ўзини разведканинг рицари қилиб тасвирлаган.

Язев Веспанинг бир вақтлар Европа ва ҳатто Америкада катта шов-шув кўтарган китобини эслади, унда муаллифнинг ўзи ҳақида ёзилган саҳифаларни тасаввур қилишга уринди.

— У ўзини четлаб ўтади.

— Бу шундай бўлиб кўринади,— Доихара қизишиб кетди.— Дангаллик йўқ, лекин Япониянинг махфий хизматини қоралар экан, Веспа европаликларга маккорлик ва шафқатсизлик бўлиб кўриниши мумкин бўлган ҳамма нарсадан ўз шахсини ҳоли қилиб кўрсатади. У японлар келгач, ўз ишларини амалга ошириш ҳуқуқидан маҳрум бўлган хитой агентларининг тақдири ҳақида кўз ёши тўкади, ҳолбуки Веспанинг ўзи хитой агенти бўлган, худди биз, японлар, уни махфий хизматга тортганмиз, биз учун оқ муҳожирлар орасида агентура тармоқларини худди унинг ўзгинаси яратиб берган-ку.

Харбин, 1932 йил 14 февраль

«Ҳарбий миссиянинг штаб-квартирасидаги беш минутлик кутишдан сўнг, мен полковник Доихаранинг кабинетига олиб кирилдим. Доихарани илгаритдан билардим. У мен билан ҳамма вақт гоаят хушмуомалада бўларди. Чет эллик журналистлар уни кўпинча «япон Лоуренси» деб атадилар. Шунга қарамай, мен ўйлайманки, агар унинг опаси япон ворисининг ўйнаши бўлмаганида, Доихара «муваффақиятлари»нинг кўпчилиги қисми фақат унинг ўз фантазияси самараси бўлиб қолган бўларди.

У мени заҳархандагами ёки таҳқир этишгами ўхшаш илжайиш билан кутиб олди.

— Шундай қилиб, мистер Веспа,— деди у русчалаб, менга бошдан-оёқ назар ташларкан.— Биз бир-биримизни таниймиз, шундай эмасми? Охириги марта қаерда учрашганимизни эслай олмайсизми?

— Агар янглишмасам, бу Тяньцзинда бўлган эди.

— Муғлақо тўғри. Хотирангиз яхши экан. Сизга бирон-бир нарсани ҳеч қачон икки мартадан тушунтириб ўтиришининг ҳожати йўқлигини айтишди менга. Асосий мақсадга ўтайлик энди... Илгари япон ҳарбий маъмурлари сизга хитойларга ишлашни бас қилиб, биз томонга ўтишни таклиф қилган эдилар. Сиз доимо рад қилиб келдингиз, энди эса ҳамма нарса ўзгариб кетди. Мен сизга таклиф қилмайман, билдириб қўймоқчиман: шу кундан эътиборан сиз японлар учун ишлайсиз! Агар сиз хоҳласангиз, кўп ишлар қила олишингизни, қилганда ҳам, дўндиришингизни биламан. Агар иш оз ва ёмон бажарилса, бу — сиз бўйнингиз ёр бермай ишляяпсиз, деган гап бўлади. Шуни билиб қўйингки,— секин ва дўқ аралаш қўшиб қўйди,— агарда кимда-ким бизларга ёмон кўз билан қарар экан, мен бундай кишиларни отиб ташлаш одадини қўллайман.

Кейин анча вазмин оҳангда давом этди:

— Уруш кетмоқда, мистер Веспа. Унинг расмий равишда эълон қилинмаганлиги ҳеч қандай аҳамиятга эга эмас. Сизнинг қочиб қолиш учун қилган ҳар қандай уринишингизни биз дезертирлик деб баҳолаймиз, дезертирни эса отиб ташлаймиз. Турган гап, Манжурия ҳам Мўғулистонда орттирган жуда кўп дўстларингиз ёрдамида Хитойга ўтиб кетишингиз ҳеч гап эмас. Аммо сиз якка эмассиз, оилангиз бор. Беш кишидан иборат оиланинг Манжурия ва Мўғулистоннинг бепоён чўлларида ўтиб кета олишини ўзи бўлмайди. Гапимга тушундингизми? Шунинг учун мен айтган гапларнинг ҳаммасини саргарози қилиб ишга киришишингизни маслаҳат кўраман. Афсус қилмайсиз.

Унинг менга дағал муомаласидан ажабланганлигимни билдирдим, озроқ пул орттирганим ва бир неча театрларнинг пайларини қўлга киритганим учун гарчи менда япон разведкасига хизмат қилишга у қадар хоҳиш бўлмаса ҳам, ҳар қалай, борди-ю, қилган ишимни етарли қадрласалар, мен билан дўқ-лўписасиз гаплашадиган бўлсалар, мен таклифни ўйлаб кўришим мумкинлигини айтдим.

Доихара хўмрайди.

— Мен илтимос қилаётганим йўқ, мистер Веспа, бошидаёқ буюраётганимни тушунтирдим-ку, сизга. Буни айлантириб ўтиришга ҳожат йўқ деб ҳисоблайман. Эртага эрталаб соат ўн бирда ҳузуримда бўлишингиз керак: Манжуриядаги япон разведка хизматининг бошлиғи билан сизни таништириб қўяман. Аминманки, сиз у билан апоқ-чапоқ бўлиб оласиз, умуман японларга ўрганиб кетасиз. Эҳтиёт бўлинг, ножўя қаддам қўйманг. Марҳум дўстингиз Суайнхартга нима бўлганини ёдингиздан чиқарманг. Ахир эсингизда бўлса керак? У чўкиб кетган-а, мистер Веспа. Шундоқ эмасми?

Суайнхарт Манжурияда хитой маъмурларига хизмат қилган америка граждани эди. Японияга кетаётганида японлар томонидан ўлдирилиб, жасади денгизга ташланган. Токио газеталари Суайнхарт гўё тасодифан чўкиб кетди, деб хабар қилган эдилар.

Эртасига соат ўн бирда мен Доихара тайинлаган жойда ҳозир бўлдим...»

— Веспани бирга ишлашга мажбур қилгансиз,— деди Язев.

— Махфий агентликнинг оғир ва хатарли вазифасини ким ўз ихтиёри билан устига оларди дейсиз,— ўз навбатида жавоб қилди Доихара.— Унинг фош қилиниши ўлим деган гап.

— Вазифасидан бош тортса ҳам ўлади.

— Ҳа,— дея аниқ ва қатъий жавоб қайтарди Доихара.

Язев бегона одамларнинг кучидан фойдаланиш принциплари ҳақида баҳс очмоқчи бўлди.

— Ягона омил — қўрқитиш. Буни ишончли деса бўлармикан?

— Қўрқиш, айни чоқда мўмай ҳақ олишдан манфаатдорлик.— Қўшиб қўйди Доихара,— бутун оламни мана шу нарса ушлаб турибди...

— Ўзингизнинг япон агентларингизни бошқачароқ принципда танлаб олгансиз. Моддий манфаатдорлик деярли ҳеч қандай роль ўйнамаган.

— Эҳтимол,— Доихара яна дарҳол жавоб қилмади. Олдин ўйлаб кўрди, биргина ўзига маълум бўлган нарсаларни сартарози қилди, шундан кейингина Язевнинг фикрига қўшилди.— Лекин қўрқитиш, чет эл агентларини йўлдан оғдиришда худди ўша ролини ўйнайверган.

— Қўрқитиш?

— Мана шу қўрқитишнинг ўзгинаси. Аммо бунга тарбияни ҳам қўшиш керак. Биз ёшларни мактабда алифбони ўргатишдан бошлаб фидойиликка, бурчга хизмат қилишга тайёрлаймиз.— Доихара ўзининг — япон Лоуренсининг, ўзигина эмас, унга ўхшаган кўзга кўринмас армиянинг минглаб солдатларини етиштирган мамлакатнинг юксаклигини гўё бирданга тушуниб қолгандек Язевга такаббуруна қараб қўйди.

Доихара бош штабнинг иккинчи бўлимига жосуслар ва қўпоровчиларни етказиб бериб турадиган «Гэньёся» — «Қора океан» деган яширин жамият тўғрисида ҳеч нима демади. Тирик жон билан савдо қилувчи тажрибали савдогарлар япон ёшларини синчиклаб назорат қилиб борардилар, уларнинг ҳар бирини характерлайдиган барча маълумотлар номаи аъмолга ёзилар ва лозим бўлган даражадаги «ҳаётий» материаллар тўплангандан кейин номзоднинг «Қора океан» сафига киришга яроқли ёки яроқсиз эканлиги тўғрисида қарор чиқариш учун уни жамиятнинг кенгашига тақдим қилардилар. Кенгаш «Ҳа», деб жавоб қилса, назорат остидаги шахс ўз-ўзидан жамиятга киритиларди. Уни кенгаш мажлисига чақиришарди ва «буюк мақсад» йўлида хизмат қилиш шарафига муяссар бўлганлигини эълон қилишарди. Албатта, у махфий армия солдати бўлишга розилик бериши лозим эди, уни ўзидан кечишга мажбур қилмасдилар. Аммо рад этиш — жамиятга раҳнамолик қилиб турувчи худонинг ғазабини келтириши, ҳалиги шаккокка унинг қандай жазони лозим кўришини билиб бўлмас эди. Кенгашнинг тагдор, дабдабали услубдаги огоҳлантириши ўзининг аниқ ифодасини орқадан келиб, икки курак ўртасига санчилган пичоқ ёки чойга солинган захар шаклида топиши мумкин эди. Шунинг учун «йўқ» дейиш истисно қилинарди, жуда бўлмаган тақдирда у ўзининг босаётган қадамини ўйлаб кўриш учун вақт сўраб олиши мумкин эди. Ҳеч ким билан, ҳатто оиласи билан ҳам маслаҳатлашишга руҳсат этилмасди. У ўзининг яқин кишилари билан, шунда ҳам фақат хаёлаң хайрлаша оларди. У худди «тонгги тумандай» бир лаҳзага уйдан ғойиб бўларди қоларди.

Танланган шахс «саёҳат қилиш» олдидан кенгаш аъзолари иштирокида имон келтирарди.

«Қуёш маъбудаси номи билан, Буюк Исэ ибодатхонасининг олий қашини авлиё императоримиз, ота-боболарим, муқаддас Фудзияма тоғи, барча дарёлар ва денгизлар, барча пўртаналар ва тошқинлар номи билан қасамёд қиламанки, ҳозирги дақиқадан бошлаб мен ўзимни императоримга ва Ватанимга хизмат қилишга бағишлайман ва бунда дорилбақонинг ҳузур-ҳаловатидан бўлак шахсий манфаатни таъма қилмайман...»

Танланган шахснинг қўли самовий кучлар ҳукмига топши-

рилганини ифода қилгандек, баландга кўтарилганча қолаверарди.

«...Мен тантанали равишда қасамёд қиламанки, жамият менга ўргатган ёки кўрсатган нарсани, мени қаерга юборган ёки ўзим бўлган ҳар қандай жойларда билган ва кўрганларимни ҳеч қачон бирор тирик жонга ошқора қилмайман. Мен сўзсиз итоат этувчи, ҳатто ўзимни ўзим ўлдиришимни буюришган бошлиқларим бундан мустаснодир. Агар мен бу қасамни бузсам, ота-боболарим мендан юз ўгирсинлар ва мен дўзах ўтида абадий ёнай!»

Доихара «Қора океан» ҳақида гапиролмасди, чунки бу унинг шахсий сири эмас эди, яна шунинг учунки, унинг ўзи ҳам бир вақтлар Қуёш маъбудасига қасамёд қилган эди. Қасамнинг бузилиши, маълумки, дўзахга олиб борар, дўзах эса, гуноҳкорларга Симбаси чойхонасидагидек, кўзларни қамаштирувчи гейшаларнинг товланиб ўйинга тушадиган, дилрабо ашулалари кишига ором бағишлайдиган жой сифатида таърифланмасди.

— Хўш, дегандек, миллий хусусият,— дея Язев суҳбатдошининг фикрини умумлаштирди.

— Буни миллий хусусият деб аташ мумкин,— бош силкитди Доихара. У атрофдаги ҳамма нарса унинг устунлигини қайд қилиш учунгина мавжуддек ҳамон «сайланган киши» ҳолатида ҳузур қилиб ўтирарди. Доихаранинг қарашлари такаббуруна, лаблари қатъий қимтилган, таранг ва шунинг учун жонсизга ўхшарди. «Мен бошқа оламданман,— дерди ўз кўриниши билан Доихара.— Агар мени фақат инсон деб ҳисобласалар — биз ҳар хил кишилармиз...»

У ташқи қиёфасида кўриниб тургандек, юксак даражага фикран кўтарила олдими ёки бу арзонга тушган ясама кўриниш холосмиди? Ҳарбийлар муҳитида Доихарани кўпчилик ўртамиёна қобилиятга эга шунчаки бир мансабпараст деб ҳисоблардилар. Узоқ Шарқнинг кўзга кўринган разведкачиларидан бири, бош штаб иккинчи бўлимининг топшириқларини бажариш пайтида Доихара Кендзи билан бир неча бор дуч келган Комуцубара Юкио Лоуренс иккинчига худди мана шундай баҳо берганди. Аксинча, Доихара босиб ўтган амал поғоналарининг бошида турган генерал Нанао уни таланти разведкачи, йигирманчи йиллар Япония махфий агентураси осмонидаги ёрқин юлдуз, деб атади. Чжан Цзо-линнинг маслаҳатчиси бўлган Нанао Шимолий Хитойнинг тақдирини ҳал қилган ва континентга япон армияси учун йўл очиб берган тадбирни ўз адъютанти полковник Доихарасиз амалга оширолмасди. «У ҳайратомуз режалар тузибгина қолмай, уларни гоят усталик билан амалга ҳам ошира оларди,— дерди Нанао.— Унинг режалари шу қадар дадил бўлардики, биз баъзан довдираб қолар, ҳатто ваҳимага тушардик».

Эҳтимол, Нанао адъютантининг қўпоровчилик режалари-ни тузиш ва уларни амалга оширишдаги ролини таъкидлаш билан жаҳон жамоатчилигининг япон ҳарбийларига Узоқ Шарқда ўтказган қирғинлар бўйича ўз вақтида ва ҳозир ҳам қўяётган айбномалардан ўзини четга олиб қолмоқчи бўлгандир. Буларнинг барчасини ўша жасур ва уддабурро Доихара қилган. Бу унинг ташаббуси, унинг ижоди. Бизнинг гуноҳимиз йўқ демоқчи бўлгандир. Совет ҳукуматининг эслатмаси ва норозилигига Япония бош штаби кейинчалик: «Бизнинг қўмондонлигимиз бундан мутлақо беҳабар», деб жавоб қилди. Нанао, албатта, ҳаммасидан хабардор эди, лекин гўёки ташаббус ундан чиқмаганмиш. Ҳаммасига Доихарани рўпара қилиб қўя қолди: у жуда ўзбошимча, жудаям бебош. «Мен унга қарши нима ҳам қила олардим!»

Лекин бу фараз холос.

Комуцубара ҳам, Нанао ҳам, япон махфий хизмати «қаҳромонлари» тўғрисидаги ҳикояларнинг кўп сонли муаллифлари ҳам, шу жумладан, Амлета Веспа ҳам, Доихаранинг аниқ қиёфасини ифода қилиб бермайдилар. Уларнинг ҳар бири уни ўз таъби ва ўз мақсадларига мувофиқ ўзгартиради. Манжуриядаги япон разведка хизматининг бошлиғи Веспага: «Европаликлар уни (Доихарани) «япон Лоуренси» деб атаганларидан буён у такаббур ва мақтанчоқ бўлиб қолди», деганида у Доихарада эндигина пайдо бўлган янги хусусиятни таъкидламоқчи, аммо уни разведкачи сифатида шармандасини чиқармоқчи эмас эди. Тўғри, у Доихарани Лоуренс деб ҳисобламасди. «Мен бир дақиқа ҳам иккиланмасдан айтишим мумкинки, у Лоуренсга мутлақо ўхшамайди,— деганди махфий хизмат бошлиғи.— Ўз-ўзидан маълумки, у баъзи ҳолларда бир қадар муваффақиятларга эришганини ҳеч қим инкор эта олмайди». Берлиндаги ҳарбий атташе Доихаранинг яқин дўсти ва ихлосманди Хироси Осима унинг муваффақиятлари тўғрисида ҳамиша гапириб юрарди. У Доихарани Лоуренс эмас, экстракласс разведкачи, ҳозирги замон Вильгельм Штибери деб атарди.

Хироси Осима ўз идеалини фақат немис қиёфасида кўрар, микадо ҳовлисидагилар айтганларидек, япондан кўра унда нацистлик кўпроқ эди. Япониянинг ўзи унга кимоно кийиб олган учинчи Рейх, Токио эса — фонусчалар билан безатилган Берлин бўлиб гавдаланарди. 1936 йилда унинг ҳаракатлари туфайли нацистлар билан аҳдлашилди ва уч томонлама иттифоқнинг биноси шошилинч равишда тиклана бошланди. Генерал Хироси Осима ўзининг кичкина, аммо чайир қўллари билан машъум Рим—Берлин—Токио ўқини вужудга келтиришга ёрдам қилди. Чжан Цзо-линга қарши ҳаракатда у қоракўйлақлилар усулини кўрди ва бунини мамнуният билан қайд қилишдан ўзини қайтаролмади. «Кекса Европа габлабланмоқда, хўш, нима бўпти,— деди у насихатомуз,— биз

эски методлар билан ҳаракат қилолмаймиз, уларнинг фойдаси кам. Отишмалар ва қон тўкишлардан қўрқишади, бу дадил ва кескин ҳаракат қилишдан қўрқиш демакдир. Биз эса, Осиёда кескин ҳаракат қилишимиз керак!»

Хироси Осима Доихарани телба фюрернинг севимли кишиси Отто Скорцени билан тенг қўйиши ҳам мумкин эди, аммо у вақтларда оламга, Хиросининг ўзига ҳам ўлгудек қўрқиб қолган дучени альп «турмаси»дан планер қанотларида олиб чиқиб кетган «чандиқ юзли» салкам афсонавий одам маълум эмасди. Кейинчалик у бундай қиёсни қиларди, бу япон нацистининг руҳига мос тушарди, аммо давр ва воқеалар бундай хатарли қиёсдан уни халос этди. Орадан анча йиллар ўтгач, бу ишга бошқалар, Доихаранинг ватанидагилар эмас, океаннинг нариги томонидагилар ботиндилар.

Бу бир-бирига зид барча фикрлар Доихарани очиб беролмади, устига-устак унинг ташқи қиёфасидан аксланиб турган юксакликка тафаккурида ҳам кўтарила олганми, деган масалани ечишга ҳам имкон бермади.

«Мен бошқа оламдан келганман!» — у шундай деб ўйлаши мумкин ва бунга қандайдир ҳаққи ҳам бор эди. «Япон Лоуренси» ҳақидаги афсона бошқа разведкачининг, чунончи, 1934 йилда Қўшма Штатлар денгиз министрлигига қатъий ёпишиб олган Ямагути ёки 1938 йилда ўша ернинг ўзидаги япон жосуслик шаҳобчасининг бошлиғи — элчихона секретари Тэрасаки. Еки Иккинчи жаҳон уруши олдида Манжурияда бир қатор дадил ҳаракатларни амалга оширган Хата Хикосабуро, ниҳоят, Шимолий Хитойнинг тақдирини ҳал қилган ивгогарликларга алоқаси бўлган Япония бош штаби иккинчи бўлими бошлиғи Қанда Масатанэ, ҳамда биз тилга олган ва Узоқ Шарқда номи яхши маълум бўлган Камуцу-бара Юкиоларнинг эмас, балки Доихаранинг таржимаи ҳоли асосида яратилган. Бошқалар «япон Лоуренси», Штабер, Скорцени деган ном олиш ҳуқуқига эга бўлмадилар. Ҳатто, агар афсонанинг сўзларини Доихаранинг ўзи тўплаган деб ҳисобланса ҳам, афсона, ахир, қуруқ сўзлардан иборат эмас-ку? Сўзлардан ясалган бу чирмовиқ гул ниманингдир атрофида тўқилган, нимагадир маржондек тизилган, жилла курса япон разведкаси учун, ўша вақтлардаги Япония бош штаби учун қандайдир муҳимроқ нарсага асосланган-ку.

Узоқ Шарқда ўтгизинчи йилларда бўлиб ўтган барча энг муҳим воқеаларнинг бошида ҳамма вақт Доихара турган. Воқеалар баҳоланар экан, у ўз ролини шудлими, шудсизми ўйнагани ҳақида гапириш мумкин. Лекин у ўз ролини ўйнаган. Мукденда, Тяньцзинда, Харбинда ҳаракат қилган кишилар рўйхатидан унинг номини ўчириб ташлаш мумкин эмас. Агар Доихара томонидан совет контрразведкасига очиб берилган «Катта мухбир» операцияси — таъбир жоиз бўлса, «Бош операция»ни факт деб ҳисобга олинса, унинг Харбин-

даги ишлари ҳам ҳисобга киради. Бу операция деярли ўн йиллар давомида Япониянинг махфий хизматини Совет Узоқ Шарқи ҳақидаги, Алоҳида Узоқ Шарқ Армиясининг жанговар тайёргарлиги тўғрисидаги маълумотлар билан таъминлаб турган. Япония бош штабининг стратегияси ва тактикаси мана шу маълумотлар асосида қурилган, энг кўп сонли ва энг босқинчи Квантун армияси тузилган ва жойлаштирилган. «Катта мухбир» ҳаракатини ишлаб чиқиш ва амалга оширишга иккинчи бўлим ходимларининг кўпчилиги алоқадор бўлган, Манжуриянинг разведка марказидаги ҳамма ходимлар маълум вақт давомида «Катта мухбир» билан шуғулланганлар. Аммо ўйиндаги биринчи юришни Лоуренс-2 бошлаб берган. Шундай экан, Доихарани япон махфий хизматининг асосий ходимлари рўйхатидан қандай қилиб ўчириб ташлаб бўлади, Комуцубара Юкионинг ўртамеъна қобилиятга эга шунчаки бир мансаблараст ёки Амлето Веспанинг, Доихаранинг парвозида япон ворисининг ўйнаши бўлган унинг опасигина сабабчи, опаси бўлмаганда Доихара «муваффақиятларининг» «катта қисми фақат унинг фантазияси самараси бўлиб қоларди», деган гаплари билан қандай келишиш мумкин?

Япония махфий хизматининг ўттизинчи йилларда расм бўлган ўзига хос хусусиятларини назарга олинса, Доихара йирик япон разведкачиси, муҳими, типик япон разведкачиси бўлган. У ўз мухлислари даврасида бўлганида ўзига нисбатан ҳурматталаб бўлгандир, гердайиб юриш ҳуқуқига эга бўлган бўлиши ҳам мумкин. Физиканинг оддий қондасига биноан унинг боши ўз-ўзидан баландга кўтарилмаган — Доихара ўрта бўйли бўлгани учун у ўзига ўхшашлар билан бир қаторда туришни ёқтирмасди. Уларни ўзидан узоқроқда турарди. Аммо унинг йўғон ва оғир гавдаси асосан кичкина ва пакана бўлган япон офицерлари орасида осонгина ажралиб турарди ва Доихара улар олдида баланд бўйли, улугвор, савлатли бўлиб кўринарди. Лоуренс-2 буни ҳисобга оларди.

Унинг паст, йўғонроқ овози амирона янграр, ҳар бир сўзида буйруқ оҳанги сезилиб турарди. У гапини иккита қилувчиларни кўргани кўзи йўқ, бошқаларнинг важ-корсонларини эшитишни билмасди. Ўзи қарор қилган нарсасини ўзгартирмас ва унга тузатиш кириттирмас эди, у қарор амалга оширилар, қатъиятлик билан ҳар қандай тўсиқни бузиб, қаршиликни янчиб амалга ошириларди.

Иккинчи бўлимда Доихаранинг характерини билишар ва унга халақит бермас эдилар. Лоуренс-2 нинг ҳаракати Ташқи ишлар министрлигига, ҳатто умуман ҳукуматнинг ўзига ҳам кўнгилсиз воқеа вужудга келтириши мумкин бўлганида ҳам унинг «операция»лари тўхтатилмас эди. Штабда ҳам, министрлар кабинетида ҳам бир оз довдираб ва баъзан эса саросимага тушиб қолардилар: Доихаранинг ҳаракатлари қаттиқ шов-шувга сабаб бўларди-ю, лекин бунинг учун у ҳеч

қачон айбдор қилинмасди. Бош штабга кескин ва шошилич бурилишлар керак эди — генералларнинг ўзлари Буюк Осиёни яратиш планини бажаришга шошилар эдилар. Уша вақтлари Япониянинг ҳарбий доиралари орасида: «Автобусга кечикилмасин!» Ишқилиб кечикмасак бўлгани, деган гап жуда расм эди.

Доихара кечикмасди. Уқлар танг қоларли даражада ўз вақтида панғиллар, поездлар портлар, ҳукумат бошлиқлари алмашинар, тахтлар ўрнатилар, янги давлатлар тузиларди. Ўз вақтида! Доихара Кендзи шон-шуҳратининг сири ҳам шунда бўлса керак.

«Қатта мухбир»-чи, у нима бўлди? Бунда Доихара кечикмадими ёки бу ҳаракатни жудаям эрта бошлаб қўймадими-кан?

Разведка назариётчиларидан бири агрессорнинг разведкачилик ҳаракатини қай пайтда кучайтириши лозимлиги тўғрисида гапириб: «Урушга тайёргарлик кўриш учун олдин жосуслик ҳаракатини жадал суръатда йўлга қўйиб олиб, ана шундан кейин жадал суръатда қуролланиш керак»,— деб кўрсатма беради. Япон генералитети континентда катта урушга тайёргарлик кўрарди. Биринчи босқич Шимолий Хитойга қўшин киритиш билан тугалланди, иккинчиси — Маньчжоу-Го империясининг вужудга келиши билан тугалланди ва Амурнинг ўнг қирғоғида плацдарм пайдо бўлди. Энди навбатда учинчи босқич — Совет Узоқ Шарқига зарба бериш турарди. Оммавий жосуслик олиб бориш планлаштирилди. Демак, йирик разведка ҳаракати учун фурсат етган эди. Доихара ҳар галгидек, воқеаларнинг бошланишига улгурди. Гафлатда қолмади.

У одатда ўзлаштирилган территорияларда, япон қўшинлари томонидан ўзлаштирилган ёки уларнинг назорати остида бўлган территорияларда, жуда бўлмаганда, маҳаллий ҳукумат тартиб ўрнатиш учун кучга эга бўлмаган ва ҳақиқатда ҳокимият йўқ бўлган жойларда иш олиб борарди. Бу ерларда Доихара тиш-тирноғигача қуроланган ҳолда ва шахсий соқчилар кузатувида юрарди. Унга баъзан, масалан, Тяньцзинда, кийимини ўзгартириб юришдек майнавозликка ўтишга ҳам тўғри келарди. Тўғри, бунинг Лоуренс-2 га фойдаси кам тегар, уни ҳамиша билиб қолишар, ғалати йўловчини олиб келган самолёт ерга қўниши, ёки катер қирғоққа яқилашиши ҳамон газеталар: «Доихара Кендзи шаҳарда! Аҳвол оғир!» деб, шовқин кўтарар эдилар.

У ўзгаришларнинг хабарчиси эди, ўзгаришлар дарҳол юз берарди — Доихаранинг сабрга тоқати йўқ эди. Осмонни гўё булут қоплар, уларни шамол ҳайдар, бўрон бошланар эди. Бунда Доихара ҳақиқий Лоуренс — Томос Эдуардни эслатар эди. «Тож кийдирилмаган қирол»нинг пайдо бўлиши Шарқда ҳамиша ўзгаришга олиб келарди. Уни, боши-

га бадавлатларнинг салласини ўраб олган ҳолда ҳам, лўли келинчакнинг гулдор шол рўмолини ўраган ҳолда ҳам, будда руҳонийсининг узун чопонида ҳам Доихара эканлигини осонгина билиб олишарди. Уни матбуот, контрразведка фош қилар, дипломатлар у билан кураш бошлар эдилар. Афғонистон ҳукуматининг Т. Лоуренснн Ҳиндистоннинг чегара районларидан чақириб олиш ҳақидаги машҳур норозилиги ҳам пинсанд бўлмади. Ҳатто чақириб олингандан кейин ҳам у ўз ишини қилди, тўғрироғи, у бошлаган иши керакли натижа билан яқунланди. Англияга норозилик нотаси юборган Афғонистоннинг ўша ҳукумати балога қолган эди. Унинг ағдариб ташланиши учун саноқли кунларгина керак бўлганди.

Тўғри, Доихарани чақириб олишмади, норозиликлар бўлди-ю, аммо натижа чиқмади, у ўзи бошлаган ишларни охирига етказди. Лоуренс-2 ниятини муваффақиятли амалга оширганига ишонч ҳосил қилгандан кейингина «ҳаракат» жойини ташлаб кетарди. Одамлар айтганларидек, оёқлари билан кулни топтаб чиқиб кетарди. Кул иссиқ, ҳамиша иссиқ бўларди. Ҳатто ундан ҳовур кўтарилиб турарди. Бу ишининг ким томонидан қилинганлигини Ғарб матбуотининг осонгина билиб олиши бежиз эмасди. Япон махфий хизматини «уялтириш» компанияси бошланиб кетарди.

Ҳамма вақт бош штаб, министрлар кабинети балога қоларди. Доихара ғойиб бўлиб кетарди. Шошилмасдан, ҳатто бамайлихотир ғойиб бўларди. Япон қўшинлари назорати остидаги территорияда ёки вакуумда у нимадан ҳам қўрқарди? Унинг ғойиб бўлиб қолиши Ғарб, жумладан, Хитой матбуоти учун содир бўлган ҳодисанинг гуноҳкорини аниқ белгилашда халақит беролмас, барибир, Доихаранинг номи газеталарнинг саҳифаларидан тушмасди.

«Катта мухбир» операцияси Доихаранинг ошкор қилинган биринчи операцияси бўлса керак. Бу ҳақда журналистлар билмадилар, сир бекорчи репортёрларнинг қулоқларига етиб бормади. Балким Лоуренс-2 бу операцияни япон мулкларидан ташқарида ўтказгани ва у билан боғлиқ ҳужжатлар «кио ку мицу» — мутлақо махфий деган ёзувли папкада сақлангани учун шундай бўлгандир. Ёзув очик қизил сиёҳ билан ёзилган ёки босмаҳонада худди шу рангдаги бўёқ билан ёзилган. Папкадагина эмас, бу огоҳлантирувчи ёзувлар ҳар бир ҳужжат тепасида «Мутлақо махфий!» деб огоҳлантириб ёниб турарди. Ўтмишнинг гувоҳлари бўлган ва энди ўз қимматини йўқотиб қўйган бу ҳужжатларга қараб туриб «кио ку мицу!» ёзувларидан одамлар қанчалик қўрққанликларини ҳатто ҳозир ҳам англаш мумкин. Бундай ёзуви бўлган ҳужжатларга бегона кишининг қўл теккизиши хатарли эди. Бегона кишининг у билан қизиқиши «Кемпейтай» — япон контрразведкаси томонидан қуёш чиқадиган мамлакатга нисбатан ёмон ният билан қараш деб баҳоланган. «Бизга ёмон ният билан қараган

ҳар бир кишига нисбатан,— деган эди Доихара,— мен отиб ташлаш одатини қўллайман».

Пўлат сандиқлар сирнинг исини сиртга чиқармай сақларди. Бегона одамлар унга қўл теккизолмасди. Ундан хабардорлар қасамга амал қилиб жим юрардилар. Хабардорлар доираси тобора торая борарди: бировни шафқатсиз вақт олиб кетар, кимдир уруш йўлларида қурбон бўлар, кимларидир йўқ қилинарди... Охири нима бўлишини тушуниб бўлмасди. Сирдан огоҳ бўлмаганлар учун тушунарсиз эди. Хабардор қилинганлар нима учун бундай бўлаётганини тушунардилар. Чунончи, генерал-лейтенант Янагита биларди. Маратовни йўқ қилар экан, бунда маълум мақсадни кўзда тутган эди. Доихара билмас эди. Ҳаммадан ажабланыши шундаки, операцияни планлаштирган ва амалга оширган худди шу Доихара билмай қолган.

— Миллий хусусият,— дея тақрорлади Язев негадир ўйчан ва киноя билан.— Бироқ «Катта мухбир» операцияси учун сиз чет элликларнинг хусусан, Веспа билан Сунгарияликнинг хизматларидан фойдаландингиз. Менинг тушунишимча, кейингиси Амур бўйи казакларидан бўлган рус муҳожирлари эди.

— Шароитга қараб танлашга тўғри келган,— деб изоҳ берди Доихара тантанаворлигини пасайтирмай ва япон разведкаси тўғрисида илгари айтган ҳамма гапларини ҳеч қандай шубҳа остига қўймасдан.— Сунгарияликка совет территориясида ишлашга тўғри келди. Веспа ҳам шу фикрга амал қилди. Оқ муҳожирларни у аъло даражада биларди.

— Аммо сизнинг махфий хизматингизнинг илгари чап соҳилда японлардан резиденти бор эди-ку. Абэ Чутани эслайсизми?

Доихара Язевга очикдан-очик ишончсизлик билан қаради. Унга суҳбатдошининг сўзларида макр бордек туюлди.

— Абэ Чута ким ўзи?

— Сиз Харбиндаги ҳарбий миссиянинг бошлиғи бўлиб турганингизда у Маньчжоу-Гонинг Благовешченскдаги вице-консули вазифасини адо этган. Тўғри, у сохта фамилияда.

— У вице-консул бўлганми?— ўсмоқчилади Доихара.

— У япон резиденти эди.

— Совет контрразведкаси буни билар эдими?

— Билиб олганди... Биз агентуранинг изини кўриб қолдик, агентура эса резидентга олиб келди.

Доихаранинг юзидаги ишончсизлик алам билан алмашди. Майорнинг бу хабари япон разведкаси шарафига ҳозиргина бунёд этилган пурвиқор бинони вайрон қилиб ташлади.

— Уни руслар ёки корейслар сотган бўлсалар керак,— деди Лоуренс-2 гуноҳни бошқаларга тўнкамоқчи бўлиб.

— У нўноқ иши билан ўзини фош қилиб қўйди,— дея изоҳ берди Язев.

Бу гап энди пойдеворга тегишли эди: деворни ушлаб турган тошлар олиб ташлана бошлаган эди.

— У разведкачи бўлган эмас,— деди Доихара ўзини, аynи чоқда махфий хизматни ҳам четга олиб қочиб.

Язев мулоим, ҳатто жиндек узр сўрагандек жилмайди.

— Абэ Чута — махсус мактабда ўқиган, Россияда ишлашга узоқ вақт тайёрланган разведкачи. У рус тилини мукамал билган, менинг фикримга қўшилишингиз лозим, бу осон нарса эмас.

— Ҳа,— дея хўрсиниб қўйди Доихара. Рус сўзларини тўғри талаффуз қилиш устида у бир неча йил машаққат чекишига тўғри келганди. Лоуренс-2 Совет Узоқ Шарқда ишлашни назарда тутиб чет эл агенти сифатида ихтисослаштирилган эди. Хитойда ишлаши Амурнинг чап қирғоғида бўлажақ резидент учун бир тажриба орттиришдан иборат эди холос. Аммо вақт япон махфий хизматининг планларини ўзгартириб юборди. Доихара Манжурияда қолиб кетди.

— Абэ Чута ва бошқа резидентларнинг барбод бўлиши,— ўз фикрини давом эттирди Язев,— сизни «чет элликлар» ёрдамига мурожаат этишга мажбур қилди.

— Йўқ, йўқ!— гапни бўлди Доихара,— сиз айтган вице-консул Абэ Чута, унинг барбод бўлиши тўғрисида мен ҳеч нарса билмайман. Биз мутлақо бошқа нарсага амал қилганмиз. Бизга марказнинг ўзидан ахборотчи керак эди, марказга шубҳа туғдирмасдан фақат рус киши кириши мумкин эди. Оддий рус киши эмас, Амур бўйини яхши биладиган, маҳаллий халқ билан алоқаси бўлган киши керак эди. Сунгариялик мана шундай киши эди.

— Оқ муҳожирми?

— Оқ муҳожир — бу умуман, аниги — Амур казак офицери.

— Сиз бунн Узоқ Шарқ Армияси штабига кириб олмоқчи бўлган одам учун тўла мос келадиган фазилат деб ўйладингизми?

Доихара шубҳали жилмайди: майорнинг шубҳаси унга гўллик, ҳаддан ташқари гўллик бўлиб туюлди. Унинг дилдан япон махфий хизматининг раҳбарларини ким деб ўйлаяпти, деган фикр кечди.

— Офицер нариги қирғоққа ўтгач, коммерсантга айлананди,— дея лўнда қилиб тушунтирди Лоуренс-2.— Бу режа ўша вақтдаги Благовешченск шароитини яхши билган мутахассислар томонидан ишлаб чиқилган эди...

Энди Язев киноя билан эмас, очиқдан-очиқ калака қилиб кулиши мумкин эди.

— Режа имкониятга кафил бўлмайди, у агентнинг очиқликка чиқиши учун фақат расмий ҳуқуққина беради холос.

Сиз Сунгарияликни Амурнинг гўзаллигини томоша қилиш учун юбормагансиз-ку? У марказга кириб жойлашиб олмоғи лозим, марказ эса резидент шуғулланадиган савдо- ишларидан жуда узоқ.

Доихаранинг оғир гавдаси тебраниб кетди, у Язевга четдан боқиб, бу контрразведкачи чиндан ҳам шунақа гўлми, маккорлик қилмаётгидими, ўзини гўлликка солаётгидими? Еки ҳақиқатан ҳам энг оддий нарсаларни ҳам тушунмайдиган гўлми? Наҳотки қитъада махфий хизмат ходимларини шу қадар ёмон тайёрлашса, дегандай, ўзини орқага ташлади. Суҳбатдоши учун нижолат бўлгандай ҳис қилди ўзини.

— Сиз резидентни армия қўмондони билан шахсан таниш ва ҳатто у билан бирга жангларда қатнашган одам билиши керак деб ўйлайсизми?— деди Лоуренс-2 киноя билан суҳбатдошини чақиб олиб.— Разведка официант, фаррош ва ҳатто фоҳишахоналар эгаси сифатида ишланган резидентларни ҳам билади.

— Шундай, аммо бундай резидентлар ўзлари узвий боғланган муҳитнинг урф-одатларини биладиган кишилар бўладилар. Деярли йигирма йил чет элда яшаган, ватанидан ажралиб қолган оқ гвардиячи офицер— бу чап қирғоқда мутлақо ёт киши-ку.

Доихара ўйланиб қолди: «Ҳа, бу у қадар гўл эмас, барибир содда. Унинг фикрлари мутлақо сийқа».

— Шароитга мослашиш, фантазия, қобилият деган нарсалар бор,— деди Доихара контрразведкачининг пича фикр доирасини кенгайтирмоқчи бўлиб,— Сунгариялик мана шундай сифатларга эга эди... Ҳа, айтгандек, у этикдўзлик қиларди.

Доихара ўзининг бу гапидан кейин Язевнинг оғзи очилиб қолади, кўлларини ёзиб, оҳ деб юборади, жилла қурса қошларини чимириб олади, деб ўйлаган эди. Язев буларнинг ҳеч бирини қилмади. Доихаранинг маълумоти гарчи кутилмаган гап бўлса ҳам уни ҳайратда қолдирмади.

— Этикдўз бўлиб қолганди дейсизми?— Язев сўз алмаштириш билан гап моҳиятини очиб ташлади.— Офицерларнинг ҳам нафслари бор. Ҳатто Парижда ҳам текинтомоқ муҳожирларни тутиб туришмайди, Харбин тўғрисида эса, гапирмаса ҳам бўлади. У ерда тирикчилик қилиш қонунлари ниҳоятда шафқатсиз.

— У қонунларни биз жорий қилган эмасмиз,— Доихара японлар шаънига айтилиши мумкин бўлган айбнинг олдини олди. Расмий раддияларда бўладигандек рад этиб қўя қолди.— Хитойлар Семёнов армиясига Амурнинг ўнг қирғоғида боғи эрам ваъда қилган эмаслар. У ерда боғи эрам эмас, Гоби саҳроси бор.— Доихара ўтмишга танқидий назар ташлади ва ўтмиш унга пухта ўйланган, ҳатто маълум даражада донолик ҳам бўлиб кўринди,— ўзига тўқ муҳожир мўл-кўл

таомларнинг мазасига ўрганиб қолади. Оч бўрининг ғами ҳамиша қорни эканлиги ҳаммага аён-ку, ахир.

Доихара энди хитойларнинг эмас, ўз шахсий нуқтаи назарини айтмоқда эди. Бу маълум навни ўстириш билан шуғулланувчи селекционернинг тамал тоши эди. Мазкур навни ундан анча аввал ўстира бошлаган эдилар, у ишни қабул қилиб олди ва махфий хизмат учун тасаввуридаги энг идеал инсоний материални санчишга тайёр, оч, ўткир тишли махлуқни яратди.

— Сунгариялик очмиди?— сўради Язев, Лоуренс-2нинг пухталиги билан қўйилган мантиқий хулосаси занжиридаги нуқсонни жуда ҳам топгиси келиб. Хулосасигина эмас. Аниқ ҳаракатга эга система мавжуд бўлиб, унинг бирорта ҳам таркибий қисми ишдан тўхтамас, тўкилиб қолмас эди...

— Оч... Лекин табиийки, одатдаги маънода эмас. Этикдўзлик унга даромад келтирар, келтирганда ҳам каттагина даромад келтирарди. Веспанинг айтишича, унга буюртма берувчилар орасида ҳатто Чжан Цзо-лин ҳам бўлган...

Доихара бу номга келганда бирдан гап тополмай қолди. Узининг ҳам, Язевнинг назарида ҳам шундай бўлди. Қўпроқ Язевга шундай туюлди. Майор ҳозирги лаҳзада диктаторнинг фамилиясини Лоуренс-2 билан ҳеч бирлаштира олмаётган эди. Бу Сунгарияликнинг эдикдўзлик ишидаги алоҳида муваффақиятларини тасдиқлайдиган фамилия, машҳур албатта, лекин атиги бир фамилия эди холос. Шу холос. Аммо Доихаранинг назарида бирлаштириш амалга оширилгандек туюлди. У панд еб, ўзини ва хавфсираган нарсасини ошкор қилиб қўйди. Язевнинг кўзларида дақиқанинг қандайдир бўлагичалик вақт мобайнида ажабланиш аломати пайдо бўлиб турди. Уша лаҳзада хотира ишга тушди. У Доихара билан Чжан Цзо-линни ёнма-ён қўйди. Лоуренс-2 Манжурия диктаторини ўлдирган! Буни ҳамма биларди.

Доихара шошилиб қолди:

— Веспа ҳам Сунгариялик тикиб берган этикни киярди.

— Суратда ўша этикдами?— сўради Язев пўписа оҳангида Лоуренс-2ни довдираб қолганини яшириш заруратидан қутқариб.

Доихара ўша италиялик тасвирланган «Япония махфий агенти» саҳифасини эслашга уринарди, чамаси. Ҳа, уринаётгани аниқ эди. Унга бегона киши тахминини тасдиқлаш умуман керак эмасди, у ўз хаёллари билан банд киши ролини ўйнаш имкониятига ёпишиб олди. Доихаранинг катта очилган кўзларида доимо кўриниб турадиган юк гўё эриб кетгандек йўқолди, қандайдир рангсиз, ҳеч нарсадан дарак бермайдиган, бўм-бўш тиниқ чуқурлик очилди. Язевга бу бўшлиқдан ўтмишни излаб топиш қийин, Доихара ундан ўтмишни топишга беҳуда уринаётган бўлиб туюлди. Доихара эса ҳеч нарсани изламас, балки ўзини излаётган қилиб кўр-

сатмоқда эди. Савол берилган дақиқадаёқ жавоб тайёр эди. Лоуренс-2 Чжан Цзо-лин номини айтиб қўйиш билан қоқилиб кетган аҳмоқона «дўнглик»дан ўтиб кетди..

— Унга этикларда... Бундай кўнжларни биргина Сунгариялик бичарди. Махсус сояли. Бутилкасимон.

Ажойиб тафсилот. Уни фақат моданинг кетидан қувувчи одамларнинг талабчан кўзларигина илғай олиши мумкин. Доихаранинг кўзлари ўшанақамикан? Разведкачининг ўзи ажиб чизиқларни кўриш, бўёқлар товланишини сезишга эҳтиёжманд эдими? Еки бунда, худди расомларга ўхшаб воқеа-ҳодисани профессионал жиҳатдан икир-чикиригача пайқаб ола билиш, аниқликни ҳис қилиш, кўзга ташланиб, очиқ кўриниб турадиган нарсалардан образ яратиб, уни хотирлаб қола олиш уқуви бормикан? Қобилияти иш берармикан? Агар шундай бўлса, Доихара ўзини нимаси биландир ҳайратга солган одамларнинг портретларини дилига жо қилиб олиб юрган. Сунгариялик хомаки расмлар тўла, кўзга кўринмас папкага келиб тушиши лозим эди. Жудаям ўртамиёна шахс бўлмаган у. Оддий агентга бундай ролни тоширмас эдилар. Язев шундай хулосага келиб, Доихаранинг қобилиятини дарҳол текшириб кўрмоқчи бўлди.

— Афсуски, фотосурат ёнида бу этикни яратган одамнинг ўзи йўқ...

— Резидентлар расмга тушмайдилар. Агар расмга тушмасликнинг иложини қилолмасалар, объектига тескари қараб оладилар.— Доихара яна бечора майорга ақл ўргата бошлади.

— Эсизгина,— такрорлади Язев дили ранжиб.

Доихаранинг ҳозиргина изланаётгандай кўринувчи ва бу вазифадан ҳали қутулмаган кўзларида безовталаниш учқунлади: у бошқа нарсани излаган экан! Демак, майорга Сунгарияликнинг портрети даркор. Унинг фотографияга қизиқишини шундай деб тушуниш керак. Қандай бўлмасин, портрет керак. Хабаровскда резидентни излашмоқчи. Доихаранинг сигнали қабул қилинган.

Портрет эса йўқ. Ҳеч қандай портрет йўқ. Тўққизу ўн икки сантиметрли, бор-йўғи олтию тўққиз сантиметрли картон қоғоздан иборат бўлган арзимас нарса топилмаса-я. Бундай картонлардан қанчаси бир вақтлар Доихаранинг қўлидан ўтган, қанча-қанчаси унинг пўлат сандиғида, столи ичида ётарди. Балким Сунгарияликнинг сурати ҳам бўлгандир улар ичида. Ҳа, бор эди. Резидентнинг сурати, таржиман ҳоли, бармоқ излари, ташқи белгилари тўғрисидаги ҳужжатлар солинган папка ҳозир ҳам қаердадир бор бўлиши мумкин. Уша Харбинда ёки Дайренда. Ёки шу ерда, Токиодадир. Бу гумонроқ, чунки 15 августдаги буйруқда барча ҳужжатларни йўқ қилиб юбориш айтилганди. Биринчи навбатда махфийларини... «Ўтга ташлансин! Шахсан жавобгарлик ости-

да...» Қовоқлар ўз-ўзидан осилди. Ҳеч қанақа изланиш бўлмайди. Бўшлиқда бекорга санқиб юришдан фойда йўқ. У резидентнинг башарасини эслай олмади, ҳеч нарсани эслолмади. Мияси чарчагани ёки унинг сиймоси хотирасидан ўчиб кетганлиги учун эмас, балки Сунгариялик билан бор-йўғи бир мартагина, ўшанда ҳам наридан-бери учрашган эди. Агарда Сунгариялик бирон алоҳида белгиси билан ажралиб турганида, қиёфасида кўзни ўзига михлаб оладиган бирон-бир ноёб белгиси бўлганида Доихара, албатта, буни эсида сақлаб қолган бўларди.

Ўшанда Сунгарияликни (у пайтда ҳали Сунгарияликмасди), Харбиндаги амалдорларга этик тикиб бериб юрадиган казак офицерини Веспа яширин квартирага олиб келганди. Бу квартира қаерда бўлганини Доихара эслай олмади, япон ҳарбий миссияси ходимларининг яширин квартиралари жуда кўп эди. Агентлар тармоғи тобора кенгайиб борарди. Уларнинг учрашув жойлари бутун Харбинга ёйилиб кетган эди. Бу квартира Модягоуда бўлса керак. Ўзининг қоронғи тор кўчалари, саноксиз ошхоналари ҳамда нашахоналари билан хитойлар яшайдиган бу кўҳна район ҳар қандай учрашувлар сирини яхши муҳофаза қиларди.

Деразаларига парда тутилган, чоққина хонада гира-шира ёниб турган лампа мой чироқ ёруғида казак офицери Доихаранинг кўзига жуда баланд бўлиб кўринди, унинг боши шифтга тегай деб турарди. Дарвоқе, хитойлар уйининг шифти пастак бўлади — қўлингни кўтарсанг, қамиш томига бемалол тегади. Этикдўз Доихарадан баланд бўйли эди холос. Ҳамма гап шундаки, Лоуренс-2 ўзини баланд бўйли киши деб ҳисобларди.

Дераза ёнида курсичалар турарди, Доихара апил-тапил унга ўтирди. Бу билан у меҳмон учун ўзининг раҳбар шахс эканини таъкидлади, ўзини эса, бўйдаги фарқни, маълум маънода хўрлик келтирувчи фарқни сезишдек кўнгилсиз ҳиссиётдан қутқарди... Ўтирди-ю, орқасига ўгирилиб олди. Чироқ шиша қорнида липиллаб турган аланганинг сариқ тилига тикилди. Доихара агентлар билан учрашган пайтларида шундай қилади: суҳбатдошининг афти уни қизиқтирмасди. Умуман унинг юзи бормиди? Агент! Сотиб олинган одам! Ёшми, қарими, чиройлими, хунукми — мутлақо аҳамияти йўқ. Уни сотиб олаётганларида фазилатига аҳамият беришди. Балки савдо қилинаётган отга ўхшатиб ҳатто тишларини ҳам кўришгандир. Ҳар томонлама таъбга ўтирди. Веспа ёмон молни олармиди. Хитой фуқароси бўлган бу италияликка Лоуренс-2 тажрибали олиб сотар деб қарар, унга ишонарди.

Энди Доихара махфий ишга жалб қилишни Веспага топширганига пушаймон еди. Сунгарияликнинг белгилари ҳозир зарур бўлиб қолди чамаси.

— У новча... баланд бўйли эди,— деди Лоуренс-2 ғоят кам маълумоти учун кечирим сўрагандек, майорга гуноҳкоро-на қараб. «Сиз шунини ҳисобга олишингиз лозимки,— хаёлан қўшиб қўйди у,— Благовешченск учун резидентни ишга жалб қилиш ҳарбий миссия бошлигининг вазифасига кирмайди. Мен унинг фақат қобилияти, чап қирғоққа ўтказиш учун ўйлаб топилган афсона билан қизиқишим ва ниҳоят, унга на-сихат қилиб йўл-йўриққина кўрсатишим мумкин эди... Қолганлари — тобе кишиларнинг вазифаси эди». Буларнинг ҳаммасини Доихара кўз қараши билан изҳор қилиб ва Язевнинг буни тушунганига ишонч ҳосил қилиб, бир оз хотиржам бўлди. Дилида эса ўзидан ҳам бошқалардан ҳам, хусусан, ўша Амур казагидан ҳам хафа бўлиб кетди. Ахир миссия бошлиғи назаридан, сездирмасдан бўлса ҳам, бир ўтиб қўйса ўлиб қолармиди!

Язев чуқур нафас олди. Доихара учун бу оғир дақиқада ўзининг ранжиганлигини изҳор қилиб, бу билан узоқ йиллар давомида уриниб-суришиб қурган баланд шоҳсупадан уни итариб юборгандай бўлди. Доихара йиқилаётганини сезиб қолди...

«Ишоншмади!» У майорни ўйлаётгани йўқ эди. Майор ишонмаслиги мумкин. Майли! У ишонмаса ишонмасин! Лекин у ердагилар — Хабаровск, Москвадагилар ишоншмади... Унинг қўллари терлаб кетди. Кафтларидан совуқ буғ кўтарилди. Доихара жиғига тегаётган намлик ҳиссидан қутулиш учун кафтларини шимиға артиб олди.

— Баланд бўйли... Мен ишлашим керак. Эслашим керак.

Лаънати намлик унинг қўлларидан кетмади, қўллари баттар намланди ва бармоқлари увишиб қола бошлади. Доихара бармоқлари билан клавишларни ургандек, тиззасига уриб кўрди. У даҳшатга, қамоққа олинган пайтда кўз ўнгида намоен бўлган тубсиз қоронғилик даҳшатидай даҳшатга тушди. Абадий қоронғилик. Ундан ўзинини ҳимоя қилишнинг иложи йўқ. Фақат вақтни чўзиш мумкин холос. Бутун кейинги ойлари давомида тубсиз жаҳаннамга қараб ўтиришга тўғри келди. Авваллари камроқ қаралган бўлса, ҳозир эса бот-бот қарашга тўғри келди. Бу ўзгариш, шоҳсупадан йиқилиш ҳисси доимий бўлиб қолса, нима бўлади, деган маънода уни қўрқитиб бошлади. Камерада у билан бирга ўтирганлар бу заруратни қабул қилишга уриндилар, ўзларини муқаррар нарсага кўниқтирдилар. Доихара удалолмади. Улим ҳақида ўйлашнинг ўзиёқ уни даҳшатга соларди.

Унинг самурай, императорнинг малайи эканлигини, ниҳоят, ўлимни осмоннинг совғаси сифатида қабул қилиш бурчи бўлган оддий япон эканлигини айтишди. Ҳарбий министр Анамининг ўз ихтиёри билан дорилбақога рихлат қилганини эслатишди. У эшитди-ю, лекин индамади. Гўё рози бўлгандек эшитди. Аммо кўзларида норозилик, алам бор эди. Дои-

хара ўлимни қабул қилмади. У билан бирга ўтирганлар буни кўришди.

Дилдаги дард уни бирор илож топишга мажбур қилди, шожирди. Кейин у ҳамма томони берк ҳалқа ичидан туйнук топганга ўхшади. Бу «Қатта мухбир»нинг сири эди. Унга «Қатта мухбир» сири ёруғ оламга, Сугамо қамоқхонасидан ташқаридаги ўша эски оламга чиқиб кетса бўладиган кенг туйнук бўлиб кўринди ва у ҳар куни маҳбуслар машинасининг темир панжарали деразасига қарайдиган бўлди.

Доихара ўша туйнук томон қадам ташлади, Совет контрразведкачиси билан учрашув унга ҳар ҳолда шундай туюларди. Аммо шу онда туйнук йўлини казак подбесавули лавозимидаги бу Сунгариялик, ўша этикдўз тўсиб қўйди. Ўзининг шаклсиз гавдаси билан, ҳа, ҳа, шаклсиз гавдаси билан тўсди: у гавдада бирор-бир маълум, аниқ, эсда қоладиган нарса йўқ эди. Аллақандай сояга ўхшаш қиёфасиз махлуқнинг ўзгинаси. Соя бўлганда ҳам моддий эмас. Афсона, гоя, орзу. Доихаранинг хом хаёли!

У мана шундан кўрққан эди..

У суҳбатдан сўнг эзилиб, чарчаб, ўрнидан оғир турди. Сўнги дақиқаларда гўё кучи етмайдиган оғир ишни бажаргандек қийналиб кетди. Бунга ҳамма нарсани, ҳатто эртанги кунга нисбатан ишончни ҳам бағишлаган эди. Унинг бисотида бўлган ва умр бўйи орқа қилиб келган нарсаларидан энг каттаси мана шу эмасмикан.

ҚУЛДАН КЕТГАН НАРСАНИ ТОПИШГА ИМКОН БЕРГАН ТАНАФФУС

Ўйдирма. Афсона!

Язев шу ҳақда ҳам ўйлади. Лоуренс-2 гангиб жим қолган ва хотираси тилсимотида Сунгарияликнинг белгиларини излаётган арзимаган дақиқа давомида ўйга толиб, тажрибали кекса разведкачининг йўқотишга ҳақи бўлмаган нарсани йўқотиб қўйгани Язевга алам қилди. Унинг бунга ҳақи йўқ эди. Хўш, йўқотиб қўйган экан, бу ерга, совет контрразведкаси вакили билан учрашишга келмаслиги лозим эди. Маълум бир белгиси, фамилияси, бирон-бир нишонаси йўқ бўлгач, резидентни топиб олиш мушкул, мушкулгина эмас, мутлақо мумкин эмас. Благовешченск, Хабаровск ва Москвадагилар «Қатта мухбир» ва Сунгариялик тўғрисидаги бор-йўғи умумий маълумотга суяниб уни топиб олишлари амри маҳол эди. Шартли белгилар, тахаллуслар! Булардан нарида нима бор эди?

Бўшлик!

Доихара бу бўшликни тўлдиришнинг уддасидан чиқолмайди. Афтидан, ҳеч ким ўтмишни тиклашни удалолмас керак.

Язев уриниб кўради.

Бир бошдан қараб чиқиш керак.

Тарих Язевга қуйидагиларни таклиф қилиши мумкин:

3 9 3-ҳ у ж ж а т

«Шу йилнинг 26 июнида Даурия чегара отряди заставасида 47 рақамли чегара белгиси олдига Манжурия томонидан иккита енгил машина келиб тўхтади. Машиналарнинг ичидан олти нафар ҳарбий ва битта фуқаро одам тушди. Бу гуруҳ чегарани кесиб ўтиб, СССР территориясининг 500 метр ичкарасига кирди...»

4 1 6-ҳ у ж ж а т

«22 декабрда совет территориясининг Турий Рог шаҳри ғарброғида иккита хитой жосуси ушланди, улардан бири Маньчжоу-Го 3-пиеда бригадаси 15-полкининг бўлинма командири Хан Мин-фа, иккинчиси эса, Манжуриянинг Орен-бай чегара посёлкаси аҳолисидан экан.

Иккови ҳам япон офицерининг Пропасть тоғи шарқидаги ерларни (Турий Рогдан ғарб томонда) кўздан кечириб, йўлларнинг аҳолини, казармаларнинг қурилиши ва ҳарбий қисмлар ўрнашган жойларни билиб келиш тўғрисидаги буйруғини бажраганликларини айтди. Иш юзасидан қатъий тергов олиб борилмоқда.

«Правда», 1934 йил 25 декабрь»

4 1 8-ҳ у ж ж а т

«Шу йил, 27 декабрь соат 13 дан 40 минут ўтганида Япониянинг разведкачи типидagi самолёти 450 белгиси ёнидан (Градековск чегарачилар отряди участкасига қарашли Сиянхе заставасидан 6 км. жануброқдан) 600 метр баландликда чегарадан учиб ўтди. Самолёт шимоли-шарқ томон йўналиб, совет территориясининг ичкарасига 12 км. кириб борди, 284 белгига етгач, шимоли-ғарб томонга бурилди. Самолёт Большой Ключ дарёси манбаи районида чегарадан учиб ўтиб, Манжурия территориясида кўздан ғойиб бўлди...»

Язев фактларни ўзига керак бўлган изчиллик билан жойлаштирди, Сунгариялик сўнгги вақтларда «об-ҳавосига мослашган» нуқталар билан қиёслаб кўрди. Улар ўзаро мос келмади. Агар ҳатто ҳарбийлардан бирортаси 26 июнда бизнинг территориямизда қолиб кетган бўлганида ҳам назорат остида бўлгани учун узоққа кета олмасди. Ҳарбийларнинг ҳаммаси японлар эди.

Шу сабабга кўра, «Правда»нинг икки жосус ҳақидаги хабари ҳам қизиқиш туғдирмас эди. Фараз қилайлик, чегарадан ўтганлар иккита эмас, уч киши бўлгану, биттаси чегара пости назоратидан четда қолиб, бизнинг территориямизда яшири-

ниб қолган бўлсин. Ушланганлар эртами-кечми — барибир уни айтиб беришарди. Бунақа гап бўлмади. Учинчи фактнинг ҳам кераклиги қолмади. Самолёт шубҳасиз, парашютчи ташлаши мумкин эди. Аммо чегарага тақалган зонада осмон яхши кузатиб турилади, бунинг устига 600 метр баландлик парашютчи ташлаш учун унча қулаймас. Шуниси ҳам борки, чегарани бузиб ўтган самолётни заставадан ҳам, уни таъқиб қилиб бораётган машинадан ҳам кузатилган. Участка пухталик билан тозалаб чиқилган эди.

Аммо қуйидаги тўртинчи ҳужжат Язевни ўйлашга мажбур қилди.

548- ҳужжат

«Июнь-июлдан бошлаб чегаранинг нариги ёғидаги оқ муҳожир фашистларнинг фаолиятлари фавқулодда кучайиб кетди; янги оқ каллакесарлар уюшмалари барпо қилинди; япон ҳарбий миссияларининг раҳбарлиги остида ва уларнинг топшириқлари билан оқ каллакесарлар чегара яқинига ташлана бошладилар; қўпоровчилик, разведка қилиш мақсадларида бизнинг территориямизга уларни, шу жумладан, Маслановнинг каттакоф тўдасини ташлаш ҳодисалари юз берди...

Ички ишлар халқ комиссарлиги Узоқ Шарқ ўлка бошқармасининг бошлиғи, Давлат хавфсизлиги 1-ранг комиссари Дерibas».

Квантун армияси штабига жонли материал етказиб бериб турган оқ муҳожир-фашистларнинг Манжуриядаги ташкилотига Сунгариялик дахлдор эмасмикан? Ахир ташкилот япон ҳарбий миссиялари томонидан қўллаб-қўлтиқлаб ва пул билан таъминлаб турилган-ку.

Тафаккур қаттиқ ишлаб кетди. Фактларни бир-бирига улашга уриниш бошланди. Доихара Сунгарияликнинг фашист партиясига дахлдорлигини айтмади, у умуман ўз резидентининг сиёсий хайрихоҳлиги ва акси ҳақида ҳеч нарса демади. У буни умуман билмасди. Мантиқан эса, Сунгариялик Харбин нацистлари орасига тушиб қолиши мумкин эди, бу воқеалар оқими Манжурияга келтириб ташлаган ва японларга хизмат қилишга мажбур бўлган казак офицери учун табиий ҳол бўларди. Оқлар-фашистлар ҳам босқинчиларга хизмат қилганлар ва улар ҳам бош штаб иккинчи бўлимининг махфий топшириқларини бажарганлар. Демак, бу ерда боғланиш мантиққа тўғри келади. Уласа бўлади.

Язевни айниқса бешинчи ҳужжат қизиқтирди. Мазкур ҳужжат Язевнинг тахминини тасдиқлабгина қолмай, бутун бошли бир режанинг ишлаб чиқишига йўл очиб берди. Сунгарияликнинг чап қирғоқда пайдо бўлиши манзараси энди аниқ бўла бошлаганга ўхшади. Кимдир бу манзарани ҳаққонийлик билан аниқ чизиқларда чизиб берди.

«Харбинда босқинчилар тўдаси тузила бошланди... ва бу Харбин ҳарбий миссияси раҳбарлиги остида фашистлар томонидан амалга оширилди. Россия фашист партияси — РФП бошлиғи Радзаевский ўзининг бўлим ва район бошлиқлари орқали Хайлардаги айрим фашистлардан ва Хитой шарқий темир йўли — ХШТИ да жойлашган Яблонь станциясидаги ўрмон концессияси қўриқчиларидан кишиларни тўдага ёллашга киришди.

Июнда тўдани тузиш тамомланди. Елланган 35 киши Харбинга етиб келди ва иккита ётоқхонага жойлаштирилди. Тўда қатъиян сир тутилди.

Августнинг биринчи кунларида тўданинг тайёргарлиги туғалланди, 5 август оқшомида каллакесарлар Япон ҳарбий миссияси майори Онаучининг уйига тўпландилар, Радзаевский ҳам бир неча фашистлар билан шу ерга келди. Онаучи билан тўда боши йўқлама ўтказди. Радзаевский хайрлашув нутқи сўзлади. Шундан сўнг тўда юк автомашиналарига ўтқазилиб, Лафа-Харбин темир йўлининг Санкашу станциясига жўнатилди. Бу ерда каллакесарлар юк вагонларига ўтқазилиб, вагонлар беркитилди, сўнг печатлаб қўйилди. Поезд станциядан тўдани олиб, Сахалян (бизнинг Благовешченск қаршисидаги чегара) томонга қайтиб кетди.

8 августга ўтар кечаси Боганцзи — Сахалян ўрталиғидаги чўлда тўдани вагонлардан туширишди, пиёда тартибда Амур қирроқлари томон йўллашди, улар бу ерга 8 август соат 24 да етиб келишди ва Япон — Манжурия канонер қайиғига ўтқазилди. Каллакесарларни палубага чиқишларини ман этиб трюмга жойлаштиришди. 9 август эрталаб канонер қайиғи иккита япон зирҳли катерлари кузатувида Амур бўйлаб юқори томон сузиб кетди.

Башарти каллакесарлардан биронтаси СССР территориясида қолиб кетадиган бўлса, конспирация мақсадида ва чет билан алоқа қилиш учун ҳар бир каллакесарга лақаб ва шахсий тартиб номери беришди. Тўда худди шу ернинг ўзида қурол-аслаҳа ва кийим-кечак олди. Шундан кейин тўда канонер қайиғидан зирҳли катерга ўтқазилиб, Мохэ шаҳрига олиб келинди, бу шаҳарда турган ҳарбий миссиянинг бошлиғи у ерда катерлардан бирига ўтирди. 23 август кун соат 16-да катерлар Амур бўйлаб яна юқорига қараб кетди ва ўша кун соат 23 да Амазар дарёси районидаги совет қирроғи яқинига етиб келди, ўша ерда тўда бизнинг қирроғимизга туширилди. Харбиндан бизнинг территориямизга туширилган жойгача тўдани японлардан: Судзика, Ямада, Накасима ва фашист Носов кузатиб келдилар.

Харбин ҳарбий миссияси ва РФП бошлиғи томонидан тўдада шундай вазифа топширилганди: темир йўл линиясига чиқиб, СССРда қоладиган каллакесарлар учун ҳужжат қўлга киритиш мақсадида бир неча поездларнинг ҳалокатини таш-

кил қилиш; ҳужжатларнинг бир қисмини Харбинга жўнатиб юбориш, темир йўлдаги телеграф ва телефон алоқаларини бузиш; темир йўл ва мудофаа объектларининг суратини олиш.

Бундан ташқари, тўда қатнашчиларининг бир қисми махсус топшириқлар олди, улар фашистлар ячейкалари тузиш, зараркунандалик, қўпоровчилик қилиш ва ҳукумат аъзолари билан партия раҳбарларига қарши террористик ишларни амалга ошириш мақсадида СССР территориясида жойлашиб қолишлари керак эди. Махсус топшириқ олганлар энг яхши тўппончалар билан қуроллантирилган эдилар, улар даставвал СССРнинг марказий районларига бориб, совет шароитларига қўшилиб кетишлари, кейин эса маълум ўринларга ўрнашиб олишлари лозим эди...»

Бу бошланиши бўлса керак. Хабаровск ўлкасида турғун қолишга белгиланганлар орасида Сунгариялик деган лақабли Амур казаги — новчалиги билан Доихарани ҳайратда қолдирган ўша офицернинг ўзгинаси бўлиши ҳам мумкин. Язев тайгадан кетаётган оқларни ва улар ичидаги баланд бўйли; почта пўстин кийган хушбичим офицерни дарҳол кўз олдига келтирди. Сентябрь ойи эди. Амур бўйида бу пайтда совуқ тушиб қолган, шимол шамоллари ачитиб эсиб турибди. Улар одам оёғи тегмаган сўқмоқлардан боришмоқда, ипдек ингичка бўлганда ҳам ундан ўзингни эҳтиёт қилишинг керак. Одам бир марта юрган йўлдан иккинчиси ҳам ўтади, хусусан, оқлар ҳозир юриб бораётган сўқмоқдан шундай ўтиб боришмоқда. Улар хилват жойлардан, гала бўлиб, бир йўлни икки марта босмаслик учун сочилиб юришмоқда. Етмишта оёқ қадамма-қадам юрса ҳар қандай қалин ва ўсиқ ўтни ҳам осонгина пайхон қилади. Кейин қуруқ ердан, топталган ўтлар устидан керак одам изларга қараб тўданинг неча кишидан иборатлигини санаб чиқади ва уни осонгина топиб олади. Ит учун эса, бу шунчаки йўлнинг йўналишини кўрсатувчи бир белги, бўйнингдан боғлангандек сўқмоқ бўйлаб чопавер, адаштирмайди, четга бурмайди.

Қазак офицер тайгадан юрмаганига анча бўлган, болалигидан буён юрмаган, сершоҳ арчалар билан олишишга кимнинг тоби бор: игнали барглари тўппа-тўғри юзга санчилади, қўлларингни савалайди. Йиқилган дарахтлардан ўтиш яна ҳам мушкул: қуруқ ёғочни олиб ташламасанг, ўтказмайди. Қўллар яра-чақа, смола баданни ачиштиради, чарчашдан аъзойи бадан зириллаб оғрийди, озроқ дам олинса бўларди, аммо мумкин эмас. Ҳар бир соат ҳисоблаб қўйилган. Озиқ-овқат тугай деб қолган. Тамом бўлса — харом ўласан. Тайга боқмайди. Бу ерда тажрибали овчи ҳам ўлжага умид боғламайди, озиғини олиб юради...

Йўқ, бу Язев ўйлаб топган гап эмас. Ҳужжат тўда йўлга

чиққанининг тўққизинчи кунда очликка дуч келганини тасдиқлайди. Қўпоровчилар тўғри йўлдан жуда ҳам четлаб кетиб, сўқмоқни узайтириб юборишади. У уларни одам яшамайдиган жойларга обориб қўяди. Одамсиз жой нимаю чўли биёбон нима — иккови бир гўр. Саккиз киши дармонсизлик туфайли йўлни давом эттиришдан бош тортди. Ҳозирча қувват борида, яхшиси, орқага қайтиш керак. Сунгариялик иродаси суствлар ичида йўқ эди. Унинг орқага қайтиши мумкин эмас, бунинг учун чап қирғоққа ўтиб олмаганди у. Ҳориб-толиб, оч, азобланиб, дунёдаги ҳамма нарсани, шу жумладан, уни ўлимга йўллаган Доихарани ҳам лаънатлаб, тайга орқали олдинга силжиди.

Бу энди Язевнинг тахмини. Казак офицери бошқалар сингари қийналди, оч қолди, ҳолдан тойди албатта. Аммо у ҳеч кимни лаънатлолмасди. Ҳозир кетаётган бу сўқмоқни ўзи танлаганди. Веспа ҳам, Доихара ҳам уни бунга мажбур қилишган эмас. Кишини чегарадан ташқарида яшашга ва ишлашга мажбур қилиш мумкинми, ахир? У ерда қўрқитиш ожизлик қилади, хиёнатчини жазолашнинг иложи йўқ. Фақат илинж, фақат катта мукофотлардан умидворликкина қасамни бузишдан кишини ушлаб қолишга қодир. Яна бурч ҳам бор. Ниҳоят, нафрат. Ҳамма оқлар ажралган барча нарсалари учун советлардан қасос олиш умидида яшардилар. Нафрат ясовулни ҳам чап қирғоққа олиб ўтиши мумкин эди.

Бу ҳам — тахмин. Турган-битгани тахмин. Язев ўзи қўйиб қўйган нишонларнинг қайси бирига қараб йўл танлашни билмай, улар орасида адашиб юрарди. Келажак тўғрисидаги масалани ҳал қилишда Сунгарияликни қасос туйғуси йўлга солганлиги эҳтимолдан узоқ. У Манжурияга бориб қолганида деярли ёш бола бўлиб, чап қирғоқ томонда содир бўлган ҳодисаларга баҳо бера олиш қобилиятига эга эмас эди. У урушда қатнашмаган. Лавозим отасидан мерос қолган бўлса керак, айтايлик, рамзий — подьесавул. Рамзий бўлмаган нарсанинг ўзи ҳам йўқ, ҳаммаси шунақа, Демак, нафратдан дейилган тахмин тўғри келмайди.

Катта мукофот олишдан манфаатдор бўлиш қолади. Ана шу мукофотни деб Сунгариялик ҳамма нарсадан кеча оларди. Хўш, Сунгариялик нима учун қийинчиликларга бардош бериши, тўданинг бошига тушган оғир қисматни баҳам кўриши, бир парча нон учун жиноят қилиши керак, деган фикр Язевнинг миясига келди. Унга Амазар станциясининг стрелкачиси Верхотуровни ўлдиришнинг, Қалтагай кони ишчиларини, Потайка разъезди билан Колокольный разъезди ўртасидаги посёлка аҳолисини талашнинг, Ушман дарёси қуйилиши ёнидаги чайлаларда қишлаб совқотишнинг, кейин тўдага қувиб етиб олган лейтенант Галатин отряди билан отишиб, ўзини ва шерикларини қутқаришнинг, ёмғирда шилтаси чиққан ердан ярадор ҳолда эмаклашнинг кераги йўқ эди. Ўлим, ҳа,

Ўлимнинг ҳам кераги йўқ эди. Деярли ҳамма қўпоровчилар чап қирғоқда, бегона қирғоқда ўлиб кетдилар.

Хавфни сезган ҳамоно тўда тарқалиб кетди. Сунгариялик Сахалян билан Амазар дарёси қуйилиши оралиғидаги бирор жойда ёки яна бошқа жойда сирли равишда йўқолиб қолганлар ичида бўлиши мумкин эди. Ахир, йўқлама вақтида гуруҳ ўттиз беш кишидан иборат эди-да. 29 августда, бўлиниш пайтида гуруҳда ҳаммаси бўлиб ўттиз иккита қўпоровчи қолганди: йнгирма тўртга саккизни қўшамиз. Сунгариялик мана, қаерда экан! У тайгада адашиб юрмаган. Фақат ўзигагина маълум йўлдан бориб, керакли нуқтага етиб олган. Жуда бўлмаганда чегарачилар билан биринчи тўқнашув вақтидаёқ гуруҳдан ажралиб кетиши мумкин эди. Қўпоровчилар тарқалиб кетишган — ҳар бири қандай қутулиш чорасини ўзи билганча ҳал қилган. Сунгариялик ҳам ўзича ҳал қилган. Агар япон махфий хизматининг резиденти Сунгариялик умуман бор бўлган бўлса... шундай қилган!

КУТИЛМАГАН ГУВОХ

ЮК КАТЕРИДАГИ ЙУЛОВЧИ

— 193... йил кузининг октябримиди, ноябрь ойи бошларимиди, ҳар қалай, кун совуқ эди, биз полковник Янагита билан портга жўнарканмиз, иссиқ астарли плаш кийиб олган эдик. Амур бўйига хос майда, деярли кўзга кўринмайдиган ёмғир шивалаб турарди шекилли. Янагита, бундай об-ҳавода қирғоққа қўниш осон бўлади, деди. У самолётни назарда тутмасди. Гап дарёдаги қайиқ тўхташ жойи устида борарди. Благовешченск томондан юк катери келиб, бизга керакли одамни тушириши керак эди.

Мен бу одамнинг кимлигини ва нима учун одам ташийдиган катерда эмас, юк катерида келишининг сабабини билмас эдим, аммо унинг келиши сир тутилиши керак бўлгани учун сузиб ўтишининг бу усули мутлақо табиийдек кўринарди.

Янагитанинг бутун хаёли бўлажак учрашув билан банд эди. Бошини плашининг баланд кўтарилган ёқаси ичига олиб, ҳўл тротуардан бир меъёрда қадам ташлаб, диққатини бир жойга тўплаб ўйлаб борарди. Кечқурун Токио вақти билан соат олтию ўттизда (биз ҳамиша ўз кишиларимиз билан шундай шартлашардик ва маҳаллий вақт эътиборга олинмасди) халқаро меҳмонхонада чап қирғоқдан келган «меҳмон» билан гаплашиш ҳақида ўйлапти, деган хаёлга бормаслик керак. Агентлар билан учрашувлар, шубҳа қилмайман, жуда кўп бўлиб турар, Янагита бунга кўпдан ўрганиб қолган эди. Уни бошқа нарса — «меҳмон»нинг қирғоқда пайдо бўлиши ташвишга соларди. Полковник шаҳар рус разведкачилари билан тўлиб кетгани ва улар, бизга керакли одамнинг ташрифиди, албатта, қайд қилиб қўйишларига амин эди. Эҳтимол, Янагита ҳақдир. У сабабсиз ташвишланмасди. Бугун эрталаб у асабийлашди, ҳамма нарсага қандайдир шубҳа билан қарагандай туюлди. Ҳатто причалга ҳам бутунлай бошқа йўлни таъналади — Манжурия солдатлари машқ ўтказаётган ҳарбий майдондан ўтиб келди. Бу каттагина айланма йўл бўлиб, у

бизга орқа томондан «портга кириш»га ва «кузатувчилар»ни гафлатда қолдиришга имкон беради.

Биз қирғоққа катер келишидан йигирма минут олдин етиб келдик. Амурнинг бутун сатҳи кул ранг ёмғир пардаси билан қопланган, ҳаво очиқлигида яққол кўриниб турадиган қарши томондаги соҳил энди ғойиб бўлган эди. Благовешченскдан аллақачон жўнаб кетган катер ҳам кўринмасди. Кемалар гудогининг йўғон овози бўғиқ эшитилар, чегара дозорларининг прожекторлари баъзи-баъзида ярақлаб кетарди.

Причалда биз ҳеч кимни учратмадик. У ерда фақат хитой юкчилар ва таможня амалдорлари юришарди.

— Бу яхши,— деди полковник.— Юк катери кишиларда қизқиш уйғотмайди, агарда биронтаси кузатмоқчи бўлса, унга бу ерда, порт хизматкорлари ичида пайдо бўлиш ноқулай бўлади.

Биз причалдан ўтиб, Манжурия гарнизони штаби ёнидаги хиёбон ёнида тўхтадик.

Катер қирғоққа қандайдир қирқ-эллик метр қолганда туман орасидан сузиб чиқди. У ўзининг келаётганини эслатиб, узлуксиз гудок берарди, фақат кема тўхташ жойига етгандан сўнггина жим бўлди. Катердан арқонни олиб, тинч сув устида осонлик билан боғлаб қўйдилар — шамол йўқ, тўлқинлар қирғоққа деярли урилмасди. Бу совет катери бўлиб, унинг номи эсимда йўқ, лекин бортининг бошдан охиригача рус тилидаги ёзув кўзга яққол ташланиб турарди, катернинг қуйруғидаги байроқ ҳам қизил эди.

Биз катердан кўра кўпроқ қирғоқни кўздан кечирардик. Юк катерини ким кутиб олишини полковник аниқ белгилаб олиши керак эди. Мен омбор томондан келадиган йўлни кузатиш билан унга ёрдамлашдим. Унинг ўзи қирғоқни Ван Юан-лу кўчаси билан, аниқроғи, шаҳар билан бирлаштирадиган кўприкни назорат қилди. Шубҳаланадиган ҳеч нарса кўрмадик. Катерга фақат учта таможня ходими яқинлашди ва бортга кўтарилди.

Янагита тушунтирди:

—Бу томонда ҳамма нарса жойидага ўхшайди, катернинг ўзида дум бўлмаса бас.

Таможнячилар ишларини жуда тез битиришиб ярим соатлардан кейин кемадан тушиб кетишди, уларнинг орқасидан биз кутган одам ҳам чиқди. Мен уни энди кўраётган эдим, шунинг учун ўшами, йўқми эканини аниқлай олмадим, аммо Янагита юзнинг ифодаси ва қандайдир эҳтиёткор боқишига қараб, худди ўша эканини тушундим. Ҳали меҳмонхонада эканимиздаёқ полковник: «Диққат билан қаранг. Сизга у билан яна бир марта менсиз учрашишга тўғри келар. «Меҳмон»нинг алоҳида белгилари йўқ, қиёфасини хотирлаб қолинг!» деган эди.

Ҳақиқатан ҳам ҳеч қандай алоҳида белгилари йўқ эди.

«Меҳмон» Харбинда ва Дайренда менга маълум бўлган рус муҳожирларидан фарқ қилмасди. Тўғри, кейин мен баъзи нарсаларни сездим, аммо ўша кун и эрталаб учрашган пайти- мизда мана шу баъзи нарсалар кўринмаган эди. Бир қараш- даёқ кўзга яққол ташланадиган ягона нарса «меҳмон»нинг келишган қомати, баланд бўйи эди. У эгнига қора пальто кийган, ўша вақтлар учун мода бўлган каттакон тўқали бел- боғ боғлаб олган, бу ўзига жуда ярашиб, қоматини кўз-кўз қилиб турарди. Кўтарилган ёқаси ёмғир ёққан чоғда узоқни кўришга халақит бермайдиган қилиб, кўзини озроқ паналаб, пешанасига у қадар кўп туширилмаган шапкасининг орқаси- га қадар бўйинини бекитиб турарди. «Меҳмон»нинг чамадони ҳам, портфели ҳам йўқ эди, чап қўлида ҳозиргина ечиб олган чарм қўлқопини сал гижимлаб турарди: унга қирғоқ у қадар совуқ эмасдек туюлганди. Эҳтимол, Янагита учун бу шартли белгидир. Шахсан мен икир-чикирлардан беҳабар эдим. Дар- ҳол чекилган папирос ҳам менга пароль бўлиб туюлди. «Меҳмон» тутатишдан олдин бир папиросни эзиб ахлат қути- га ташлади. Бу ниманидир билдирарди. Яна ўша Янагита учун. Менга маълум эмасди.

«Меҳмон» папиросни тутатиш билан овора пайтида унинг қиёфасини қайд қилиб олдим. Бизларнинг оралигимиз эллик метрлар чамаси келарди. Аввалига мен «меҳмон»нинг унча- лик тиниқ бўлмаёса-да, оқиш маллагини белгиладим. Соч- лари деярли кул ранг, соқол билан мўйловлари ҳам. Қалта чўққи соқоли худди осилиб тушган бақбақасининг бир текис чизигини такрорлаганга ўхшайди. Юзи ўша чўққи соқоли туфайли чўзинчоқроқ кўринади, аслида ҳам юзи чувак эди. Бурни қирра, ихчам, танқа эмаслиги «меҳмон»нинг ён томон- дан кўринишини аниқ акс эттирарди. Бундай кўриниш Амур казаклари учун хос эди. Ҳар ҳолда мен бундай баша- раларни тез-тез учратиб турардим. Бизнинг миссиямизда чап қирғоқдан келган «меҳмон»га ўхшаш таржимон ишларди, аммо у кўнғир сочли ва соқол қўймаганди. Эса сақлаб қо- лиш учун умумий характеристика ҳеч нарса бермасди. Юз тузилиши мутаносблигидаги алоҳидалик зарур эди. Ҳатто юздаги бир хил белгилар ҳам турлича комбинация қилиниши мумкин. Мен ўша ўзига хосликни излай бошладим. Уртамиз- даги масофа қисқара борди — «меҳмон» биз турган хиёбон- нинг ёнгинасидан бошланадиган кўприк томон кела бошла- ди — шунга қарамай, орамиздаги бир неча ўн метр масофа кишининг ташқи қиёфасини ўрганиш учун узоқлик қиларди. Бундан ташқари, ундаги ўзига хосликни «излаш» учун ша- роит ҳам ноқулай, чўнки ҳаво туман ва учрашиш вақти ҳам қисқа бўлди. Мен энди нима қилдим, дегандек ҳафсалам пир бўлиб полковникка қарадим. У мени тушунди, хиёбондан юриб, канал томонга йўл олди.

Бизларни барглари аллақачон тўкилган қатор дарахтлар

билан тартибсиз экилган кўкат девор ажратиб турарди. Рамзий парда. Хоҳлаган пайтда уни тўсиқ девор деб фараз қилиш мумкин эди. Янагита шундай қилди. Бизларни йўл томондан ҳеч ким, айниқса, юк катеридан тушган йўловчи кўрмайди деб, у хиёбон бўйлаб шахдам қадам ташлади. Мен ҳам шундай қилдим. Бошлиқнинг олдида мен нима ҳам қила олардим. Бизни бошқалар кўришадими, йўқми — у билиши керак. Балким ниқобланишнинг йўқлиги уни ҳечам безовта қилмагандир. Менинг тахминим тўғри эканлигига кейинроқ ишонч ҳосил қилдим.

Биз дарахтзор тамом бўлган жойгача хиёбондан юриб бордик ва кўприк олдида йўлга чиқдик. Катернинг йўловчиси ҳам шу ерда экан. У сал айланиб биз томон юрди. Бир дақиқадан кейин бизлар учрашишимиз ва биргаликда кўприкка чиқишимиз лозим эди. Бошқа томонга қайтадиган жой йўқ: ўнг ва чап томонда канал бор, орқамизда — порт. Ҳеч ким орқага қайтишни хаёлига ҳам келтирмас, бунинг учун ҳожат ҳам йўқ эди.

Янагита ўзини ўткинчи йўловчи билан мутлақо иши йўқ, мен билан гаплашишга овора одам қилиб кўрсатди. Полковникда бу ҳаракат у қадар яхши чиқмади. У умуман роль ўйнай олмас эди. Махфий хизматнинг бошқа раҳбарлари каби унинг ўзига бевосита операциялар ўтказишга тўғри келмаган эди. Амалий разведка ишларини бизлар — оддий ходимлар олиб борардик, Янагита кўрсатмалар бериш билан чекланарди. Қачонки шароит ишни амалга оширишда бирдан бошлиқнинг иштирок этишини талаб қилиб қолгудек бўлса, у ўзининг мутлақо ношудлигини кўрсатиб қўяр, лавашанг шогирд-ваччадек ҳаракат қиларди.

Мана ҳозир ҳам у ўзини ҳамроҳи билан кўчада бирор ишни ҳал қилаётган билармон одам қилиб кўрсатишга уриниши ёмон репетиция қилинган спектаклнинг бир сахнасига ўхшаб кетди. Мен бу ўйинга жалб қилинганим учун бош чайқаб, қўлларимни ёзиб, жилмайган кўйи шеригимни қўллаб-қувватлашга ҳаракат қилардим.

Чап қирғоқдан келган «меҳмон» кўз олдида биз ана шундай нўноқ актёрлар бўлиб кўриндик ва унинг бизни калака қилишига имконият туғдириб бердик. Тўғри, у ташқи кўринишдан бизни коювчи бирор белги сездирмади, аммо унинг кўзларида мен калака қилиш ифодаси сездим. Жин урсин, бу соқолли киши масхарабоз эди.

Мана, менга керакли деталь. Характер ҳамма вақт бирор нарсада намоён бўлади. Уша дақиқада «меҳмон»нинг кайфияти кўз ифодасида қайд этилди. Кўзини ғалати қилиб қисиб қўйди. Ярим юмуқ қовоқлар қандайдир тундлашгандай туюлди, аммо бу тундликда ҳам қандайдир кулги учкунлари сезилиб турарди. Балким бу учкунлар кўзларида ҳамийша ёниб турару, лекин фақат ярим қоронғиликдагина кўринса

керак. Мен бу учқунларни кўрдим. Бу нур подковникка тегдим, у ўткинчининг истеҳзосини сездим-йўқми, билмайман. Сезмагандир. Янагита ўз роли билан овора бўлиб, қўлидан келмайдиган ишни ҳал қилиш устида уриниб, катердан тушган йўловчига қарамади. Унинг қараши ҳам керак эмасди. Бу менга топширилган эди.

Ўткинчи билан танишишга ажратилган бир дақиқа сарфлаб қўйилганди. Ҳатто дақиқа ҳам эмас, лаҳзаларгина. «Меҳмон» қаршимда бир лаҳзагина бўлди, кўзларимиз бир мартагина учрашди. Менга бундан ортиғи керак эмасди. Вазият тақозо қилмасди.

«Меҳмон» кўприк томон бурилиб, Ван Юан-лу кўчаси бўйлаб қишқи таможня томон юрди. Биз «меҳмон»дан сал кейинроқ унга эргашдик. Айтгандек, бундай кузатишнинг зарурати йўқ эди ҳам, чунки биз «меҳмон» чап қирғоқдан келганини, ўнг қирғоқда саёҳатини ёлғиз ўзи давом эттираётганини аниқлагандик. «Фотография»сини мен олдим. Полковник ишора берди, биз кўприкдан ўтиб чапга, чегафа пости штабига бурилдик. Янагита нималарнидир гапиришда давом этар — сўзамол олғир савдогар роли унга ёқиб қолган ва ундан ҳали-бери ажралгиси келмас эди. Фақат штаб орқасидаги Да-Син-изе кўчасига ўтгандан кейингина, ниҳоят, жим бўлди, полковник энди мен билан савдогарчиликдаги ҳамкасабаси сифатида эмас, балки тобе кишисига қарагандек муомала қилди.

— Эслаб қолдингизми?— дея сўради у.

— Худди шундай, — бош силкидим мен.

— Сунгариялик сизга маъқул бўлдими?

«Меҳмон»нинг оти, тўғриси, лақаби биринчи бор тилга олинди. Мен ажабланишим керак эди. Биринчидан, Янагита ўз ишига тааллуқли сирларни оддий ходимларга айтмасди, иккинчидан, илғари буни тушунтириб қўймаганди. Мен Янагитанинг ҳамроҳи деган оддий вазифани ўтардим, уни ўз хўжайинини хизматкори қандай кузатса, шундай кузатиб боргандим. Аммо ўзимнинг ажабланганимни сездирмадим. Гап ким устида бораётганини биладигандек ва савол мени ажаблантирмагандек қилиб кўрсатдим ўзимни. Аммо ростини айтсам, савол мени ўйлатиб қўйди. Бу Сунгариялик менга ёқадими? Қайси нуқтан назардан? Одам сифатидами? Агент сифатидами? Қимнинг агенти? Мавҳум позиция бўлиши мумкин эмас эди, унинг нима кераги ҳам бор — ахир биз разведкачилармиз-ку.

У барибир агент. Агент бўлганда ҳам бизнинг агентимиз, бўлмаса олтио ўттизда учрашиш ҳақида гап ҳам бўлиши мумкин эмасди. Шундай экан, катердан тушган йўловчи ҳақидаги таассурот, бу япон ҳарбий миссиясининг махфий ходими ҳақидаги таассурот бўлиши керак.

Мен унга шу позициядан туриб қарадим. Сунгариялик менга ёқмади. Нега ёқмаганлигини дафъатан тушунтириб бе-

ролмаيمان. Қомати келишган, чиройли киши, агар унинг юз чизиқлари тўғри бўлса, чиройли бўлса бордир. Ўзини муносиб равишда сипо тутади. Причалдан кўприкка қадар бўлган қисқа йўлнинг ҳаммасини ажабланарли даражада содда, табиий, худди бегона қирғоқда эмас, таниш қирғоқдагидай, ундан илгари бир неча марта юргандай босиб ўтди. У илгари бунақа сайрни қилган ва шаҳарни етарлича билган, деб ўйлайман. Ҳатто шундай бўлганда ҳам ўзини тутиши одамнинг ҳавасини келтирадиган даражада бенуқсон эди. Меҳмон ўзини шу ерликдай тутарди. Буни қандай қилиб яхшироқ тушунтирсам экан. Ҳозир келиб тушган жойининг эмас, умуман вазиятнинг хўжайини деб ҳис қиларди. Вазиятга усталик билан мослашмаган бўлса ҳам, ана шу вазиятни ўзи яратди. Биз Янагита иккимиз эса бу вазиятда бегона, меҳмон, гастролга келган актёрлардек бўлиб қолдик.

Сунгарияликни мен у ўз ролини бизлардан яхши бажараётгани учун ёқтирмай қолганим йўқ, аксинча, бу билан у мени лол қолдирди — қараши менга ёқмади. Маънодор қараши: Сунгариялик, менинг тахминимча, ҳамма нарсани тушунар, тўғри баҳолар, маънисига етар ва кўз олдида намоён бўлган нарсалар устидан куларди. Бу тахлитдаги одамлар ўзлари хизмат қилаётган кишиларга қалбан бўйсунмайдилар. Улар ҳамма вақт ўзларини мустақил ҳис қиладилар, бинобарин, ишончга лойиқ бўлиб чиқмайдилар. Шахсан мен бундай кишини хизматимга олмас эдим. У мендан яхшироқ кўради, мен энди тушунишга ҳаракат қилаётган нарсамни мендан олдин осонгина билиб олади. Энг муҳими — менинг дилимдаги фикрларимни ўқийди. Психолог. Аъло даражадаги психолог деверинг.

Мен буларни полковникка айтмадим. Журъат этолмадим. Янагита хафа бўлиши мумкин эди. У мақтов эшитиш учун савол берган эди. Мен эса уни ранжитмоқчи бўлдим. Менинг фикрим холис бўлармиди. Бир лаҳзалик учрашув кишига баҳо бериш учун озлик қилади.

Яна бир андиша мени тўхтатиб қўйганди. Мен Сунгарияликнинг ким учун, тўғрироғи, кимга қарши ишлашини билмасдим. Агар бизга қарши ишласа — хавфли, душманга қарши ишласа — беқийёс. Балким душманга қарши ишлар. Бу энг муҳими...

— Ажойиб одам, — дедим.

Янагита ҳямажонга, олтин гардишли кўзойнагини тўғрилаб қўйди — у ҳаяжонга тушганда шундай қиларди.

— Топилдик.

Мақтовнинг бундан ортиғи бўлмасди. Ҳар қандай агентимиз ҳам бундай баҳога сазовор бўлавермасди. Мен, у полковникнинг ўзининг топилдиғи деб ўйладим. Кейин билсам, Сунгарияликни Доихара Кендзи топган экан. Ажабо, шуҳратпараст, худбин Янагита нима учун бошқа кишининг хизматини

кўкка кўтариб юрипти? Демак, «меҳмон» гоят қимматга тушган бўлиши керак. Унга яқин келишнинг ўзи кишини бойитиб юборарди.

Энди мен, агар ҳатто мажбур қилган тақдирларида ҳам «меҳмон» тўғрисидаги фикрларимни айтишга ожизлик қилар эдим. Сунгариялик бош штаб иккинчи бўлимига тегишли эди.

Ёмғир тинмасди. Осмон худди соат механизми каби Сахаланга бир текисда — кўп ҳам, оз ҳам эмас — намлик сочиб турарди. Теварак-атрофнинг шилтаси чиқиб, ҳамма ёқ сариқ ранг аталага айланмагунча бир соат, икки соат, сутка ва ҳафталаб давом эта оларди бу ёғингарчилик. Шаҳарнинг ўзи ҳам сариқ тусга кириб кетарди...

УЗОҚ ЖАНУБИЙ ШАҲАРДАГИ УЧРАШУВ

Бу япон махфий хизмати капитани ҳикоясининг охири, тўғрироғи, давоми.

Унинг бошланиши бошқача эди. Язев ҳам, биз ҳам бундай бўлишини кутмагандик.

Тошкентдаги Ички ишлар министрлигига ҳарбий асир Сигеки Мори аризаси солинган пакетни келтириб беришди. У япон ҳарбий асирлари орасида СССР га қарши разведка иши билан шуғулланган Харбин ҳарбий миссиясининг иккита ходими борлигини, гарчи миссия ҳам, махфий хизмат ҳам юридик жиҳатдан тугатилган бўлса-да, улар миссия ходими, тўғрироғи, япон махфий хизматининг ходимлари бўлиб қолишда давом этаётганликларини хабар қиларди. Бу собиқ ходимлар Сигэкига Харбин ва Дайренда бошлаган ишни давом эттиришни, бошқача қилиб айтганда, ўзининг аввалгича махфий агент ҳисоблашини таклиф қилганлари учун у бу ҳақда совет контрразведкасини хабардор қилиб қўяётганини айтди.

«Мен 1945 йил 20 августда ўз қуролимни ташлаганман, Совет Иттифоқи билан уруш тамом бўлди,— деб ёзарди Сигэки,— очикроқ айтганда, мен илгарироқ бўшаганман армиядан, мен яна қўлимга, унинг қанақалигидан қатъий назар, қурол олишни истамайман».

Уч кундан кейин Сигэки Мори подполковник Н. кабинетига олиб келинганида, шуларни гапириб беради:

— Генерал-лейтенант Янагита менга ҳеч қандай топшириқ берган эмас. Дайрен ҳарбий округи штабини ташлаб кетиш олдидан бошқа офицерларга ҳам топшириқ берганини эслай олмайман.

— Эҳтимол, Янагита офицерлар билан гувоҳларсиз суҳбатлашгандир?

— Буни билмадим. Махфий хизмат офицерлари Квантун армияси штаби иккинчи бўлимининг ёки ҳарбий миссиянинг

ихтиёрида бўлган, штаб эса Квантун армиясининг ўзи каби тугатилган эди.

— Кўрсатма Япония бош штабидан берилган бўлиши мумкин. Сиз қандай ўйлайсиз, шундай бўлиши мумкинми?

— Мумкин. Бироқ Токиодан бевосита оддий офицерлар номига буйруқлар келмасди. Ҳар ҳолда миссия бошлиғи ёки штабнинг бирор бўлинмаси раҳбаридан иборат воситачи бўлиши керак, чунки сўзсиз таслим бўлиш эълон қилингандан кейин янги разведка ишлари тўғрисида гап борарди. Менинг билишимча, бош штабда бундай план бўлмаган. Квантун армияси — ҳужумкор армия — бу — ўзак бўлиб, бутун Узоқ Шарқни тобе қилишга қодир бўлган барча кучлар унинг атрофида жипшлашган эди. Мен башарти уруш бўлса разведка органлари нима қилишлари кераклиги тўғрисидаги топшириқларни жуда кўп ўқиганман, аммо урушда енгилсак, айниқса сўзсиз таслим бўлсак, шундан сўнг нима қилишимиз лозимлиги тўғрисида ёзилган бирорта жумлага ҳеч қачон дуч келмаганман. Бу гапни мен фақат 17 августда эшитдим. У менга қандайдир аҳмоқона, Японияга тўғри келмайдиган, сунбий ёпиштирилгандек бўлиб туюлди. Шунинг учун ҳам ҳис-туйғуларимизга зид туюлгандир. Бизларга ҳамиша қуролимизнинг устунлиги, юртимизда зиммамизга ортиб олган юксак вазифамиз ҳақида гапирардилар. Бу ақида эмас эди, мен офицерман, мени тушунинг, ҳодиса ва ғояларнинг фарқига етаман. Биз ҳақиқатан ҳам дунёни ўз фойдамизга қайта ўзгартиргандик. Одамларга бундай ўзгартириш ёқадими ёки йўқлиги билан ҳеч ким, шу жумладан, мен ҳам қизиқмаганмиз. Фақат кейинроқ қандайдир адашиш ҳақидаги фикр хаёлимга келди... Қўрдингизми, мен чалғиб кетдим. Япония урушдан чиққандан кейин душман орқа томонида олиб боришга мўлжалланган махфий ишлар плани йўқ эди...

— Тахмин қиляпсизми ёки аниқ биласизми?

— Гарчи мен айтганларимнинг ҳаммаси бундай планнинг йўқлигини исботласа ҳам, тахмин қиляпман.

— Бинобарин, ҳарбий миссиянинг икки ходими советларнинг жуда узоқ ичкарасига келиб қолиб — Фарғона Токиодан тўққиз минг километрдан зиёдроқ масофада туради — ўз ташаббуслари билан Япония махфий хизмати фойдасига разведка ишларини бошлаганлар-а?

— Худди шундай.

— Эски ишнинг эпкинни биланми?

— Ҳа.

— Бир оз ибтидоий, тўғри эмасми?

Орага жимлик, узоқ жимлик чўкди.

— Сизга немис разведка хизмати уруш тамом бўлишидан анча олдиноқ ўз агентураларини, бир куни керак бўлиб қолар, деган маънода бошқа мамлакатларга яшириб қўйганлиги маълум албатта. Германия ҳам, жумладан, таслим бўл-

моқчи эмасди. Гитлернинг мақтанчоқлик билан: «Немис солдати қадами теккан жойдан қайтиб чиқмайди!»— деб айтган гапи эсингизда бўлса керак. Худди мана шу пайтда Шеленберг ажнабий давлатлардаги, айниқса босиб олинган территориялардаги разведкачилик нуқталарини яшириб қўйиш ҳақидаги ғоятда махфий буйруқларга имзо чекаётган эди. Адреслар, фамилиялар, лақаблар, пароллар рўйхати ёзилган бу буйруқлар шундай чуқур яшириб қўйилганки, уларни ҳозир ҳам топиб олиш осон эмас. Рўйхатларнинг нусхаларини қўлга киритиш учун жаҳондаги барча давлатларнинг разведка ҳамда конрразведкаси изланади. Кўряписэми, ғалабаларнинг кенг ишланган программаси мағлубиятга учраш ҳам мумкинлиги ҳамда ўч олиш учун кучларни сақлаш ҳақидаги қисқагина моддани истисно қилмайди. Гитлерча махфий хизмат системасини ноёб деб ўйламаслик керак. У, балки, ҳатто типикдир. Сиз бунга нима дейсиз?

— Кўп нарсаларда биз немис разведкасига тақлид қилардик, бу тўғри, ҳатто ўз вақтида Вильгельм Штибер системасини қабул қилганмиз, бироқ дастлабки пайтлардагина шундай бўлган. Япониянинг махфий хизмати ўз йўлидан борди, соф япон разведкачисини тарбиялади.

— Суперразведкачимиз?

— Менга қолса, бошқачароқ — мутаассиб разведкачи деб аташни маъқул кўрадим.

— Унинг қудрати мутаассиблигимизми?

— Қудрати ҳам, ожизлиги ҳам... Баъзан у кўрмайдиган бўлиб қолади.

Подполковник унга диққат билан, ғоятда диққат билан қараб турарди. Дастлаб у Сигэкига профессионал қизиқиш билан, кейин эса шунчаки одамий қизиқиш билан қаради. Бу Сигэки Мори ғалати шахс. Дарвоқе, чинакам разведкачи ҳамма вақт ғалати бўлади. Сигэки эса — танқидий фикрлайдиган разведкачи.

— Мен айтган тахмин, Сигэки жаноблари, япон разведкачисига сиз берган характеристикага зид келмайди, аксинча, уни тўлдирса керак. Оқиқ урушдаги мағлубият ҳамма вақт ҳам яширин урушдаги мағлубият бўлавермайди. Солдат қуролини ташлайди, разведкачи уни қўлида сақлаб қолади.

— Агар униси ҳам, буниси ҳам тегишли буйруқ олди деб ҳисобланса. Мен, подполковник жаноблари, бунақа буйруқни олганим йўқ, Акс ҳолда, сизнинг кабинетингизда ўтирмаган бўлардим...

— Сизга нисбатан менда ҳеч қанақа шубҳа йўқ. Бундан буёнги воқеалар давомида ҳам шундайлигича қолади. Аммо махфий хизматнинг бошқа ходимлари бундай буйруқни олган бўлишлари мумкин. Янагита ҳар бир одам билан алоҳида-алоҳида гаплашган. Шундайми ахир?

— Шундай... Мен билан у гарнизон штабида гаплашган.

- Учинчи бир одам бормиди?
- Йўқ...
- Янагита бошқаларга айтганидай, сизга ҳам гарнизон солдатларига аралашиб кетиб, бирга асир тушишни айтмаганми?
- Буни мен ўзим ундан илтимос қилдим.
- Рад этишдимми?
- Рад этишди... Янагита менга Дайренда юзага келган вазиятдан фойдаланиб яширинишимни талаб қилди.
- Қаерга яширинишингизни айтди?
- Манжуриядан ташқарида.
- Япониядами?
- Туғилиб ўсган уйим мен учун ўша Янагита томонидан беркитиб қўйилган эди. «Агар барча махфий ҳужжатлар йўқ қилиб ташланган бўлса,— деди у,— уни тайёрлаган, айниқса, ёзган одамлар ҳам омон қолмасликлари лозим. Душман бизнинг сирларимизни билиши мумкин эмас». У менга шундай деди. «Вақт ўтсин, ола-тўполонлар босилсин. Бизни эсдан чиқариб юборишган пайтда қайтиб келамиз».
- Бўлмаса, Янагита сизга қандай адресни тавсия қилди?
- Даставвал, 15 августда, Жанубий Хитойни атади, порт шаҳарларини, «у ердан Гонконгга ёки Сингапурга ўтиб кетиш осон», деди. Иккинчи марта суҳбат вақтида Формоза тилга олинган эди.
- Тайванми?
- Ҳа... Менинг юз тузилишим японга унча ўхшамайди, бу менинг разведкачи сифатидаги ихтисосимда маълум роль ўйнаган. Мен Амурнинг чап қирғоғидаги корейслар районига ташлашга мўлжаллангандим.
- Сиз корейс тилини биласизми?
- Гарчи мен учун рус тилини билиш асосий вазифа бўлса-да, корейс тилини етарли даражада билардим. Рус тилини ўрганиш учун чет тиллар институтида ўқиб, беш йил вақтим кетди. Практикани Харбинда, муҳожирлар ҳузурида ўтказдим.
- Чап қирғоққа юборолмай қолишдимми?
- Янагита мени юбормади. Бизнинг иккимиз учун Манжурияда ишлаган дастлабки йилимиз жуда муваффақиятли бўлиб чиқди. Япон элчихонасининг дипкуръери — хат ташувчи дастёри сифатида Хабаровскда фақат бир мартагина бўлганман. Чап қирғоққа шундан сўнг ҳеч бормаганман.
- Юборишмадимми?
- Юборишмадим, ўзим ҳам мен учун ноқулай муҳитга боришга хоҳиш билдирмадим. Билдимки, об-ҳавосига мослашиб кетолмайман...
- Аммо сиз бунга тайёрланган эдингиз-ку?
- Узоқ тайёргарлик кўрдим. Чегарада бутун ҳафсалам пир бўлди. Сизга қандай тушунтирсам экан. Россия — лек-

цияларда айтилганидек, фотографияларда кўрсатилганидек, ўша-ўша Россия эди ва айни чоқда ўша-ўша эмасди. Ўз кучимга ишонмадим... Бу ғалати. Мен Благовешченскни унинг тасвири бўйича Сахалян ва Харбинга қараганда яхши билардим, ҳатто туғилиб ўсган шахрим Токиодан кўра ҳам яхши билардим. Фалон кўча қаерда, писмадон муассаса қаерда, деган саволлар билан мени мот қилиш мумкин эмасди. Хабаровскдан эса, кўзимни боғлаб қўйганларида ҳам истаган еримни топиб олардим. Соҳилга тушдим — Благовешченск-Амурда билимларим ҳар қаёққа учиб кетгандай бўлди. Адашиб қолишим мумкин эмасди, ўзимни фош қилиб ҳам қўймасдим, ўша Благовешченск ёки Хабаровскда жойлашиб олиб, марказнинг топшириқларини адо этишга қобил эдим. Бироқ худди ана ўша чап қирғоқда менинг йўлим тугагани, жудаям тез тугагани кўз олдимда яққол намоён бўлди...

Сигэки Морига қизиқиш кучайиб борди. Подполковникни япон разведкачисининг воқеа-ҳодисаларга биргина танқидий ёндошишигина қизиқтирмасди, Сигэкининг қарашларидаги ўзгаришлар юзасидан унинг ўзи томонидан шундай шафқатсизларча холислик билан қилиб берилган ички таҳлил диққатга сазовор эди. Сигэки ўзини ўзи тушунишга уринарди. Гарчи бу жараён совет контрразведкаси ходимлари билан учрашгунга қадар бошланган бўлса-да, энди ўзининг актив палласига етиб келган эди. Подполковникка шундай бўлиб туюлди, аслида ҳам шундай бўлган бўлиши керак. Тушунарли бўлишга хоҳиш Сигэкини ҳамма маълум ва жўн нарсаларни мураккаб ҳамда мавҳум нарсалар билан бирлаштиришга мажбур қиларди.

— Мен ўз душманимни кўрганим йўқ, тўғрироғи, кўрдиму, лекин у мутлақо менга Токиода ва Харбинда ўргатганларидай, ўнг қирғоқдалигимда мен тасаввур қилганимдай эмас эди. Агар буларнинг барчасини кўргазмали қилиб ифодаласа, унда менинг дастлабки ишим йиғма уйчани тиклаш ўйинини эслатади. Менинг рақибим бўлакларга бўлиб ташланар, кўздан ўтказилар, ушлаб кўрилар, барча бўлакларига фикран рақамлар қўйилиб, тартибга солиниб чиқилар, ҳар бирига биттадан ном берилар эди. Шундан кейин мен уларни схема бўйича йиғардим. Уйча, яъни рақибим пайдо бўларди. То қўлларим, кўзларим ўз-ўзидан бажарадиган бўлиб олмагунича бу ҳаракат бир неча марталаб такрорланаверарди. Мен унинг характерини, одатларини, майлларини, таъбини билар, муайян вазиятда ўзини қандай тутишини, менинг қилиқларимга қандай қарашини, уларни қандай баҳолашини олдиндан била олардим. Мен ҳар томонлама қуролланган эдим.

Қарангки, бунинг ҳожати бўлмади. Хўш, агар мен умуман беқурол, куруқ қўл билан келганимда нима бўларди. Биз шартли рус кишисини ўрганардик, у эса конкрет бўлиб чиқди. У ўзининг туғилган вақти ҳамда ҳаёт кечириш билан боғлиқ

эди, бутунлай бошқа, мен тушунмайдиган бегона олам ҳавосидан нафас оларди. Бошқача қилиб айтганда, мен бу одамни танимасдим, бўлаклари қўлимда бўлган ҳалиги уйчани тиклолмас эдим. Оқибат натижада, умуман олиб қаралса, ҳалиги уйчадан бутунлай бошқача нарса пайдо бўларди. Еки ҳеч бало чиқмасди. Менинг ҳафсалам пир бўлди.

— Сиз ўз мулоҳазаларингизни Янагитага айтиб кўрдингизми?

Учинчи бор орага жимлик чўқди.

— Гарчи фикрим ҳозиргига қараганда бирмунча бошқачароқ бўлган эса-да, айтиб кўрдим деб ҳисоблаш мумкин. Мен унга, чап қирғоқнинг об-ҳавосига мослашишга тайёр эмасман, дедим. Мен ёлгон гапиргандим... Уша пайтдаёқ тайёрлик ҳеч қачон бўлмаслиги равшан эди. Рақибнинг оламида истиқомат қилиш учун у ерда туғилган бўлишинг керак...

— Лекин сиз ихтисосингиз, лаёқатингиз бўйича разведкачисиз, ахир. Одамлар бегона шароитга мослашиб кетадилар.

— Балким мен ёмон разведкачи бўлсам керак.

Бу шахсий ожизликнинг таъ олдиниши эмасди. Шундай қилиб, инсон имкониятларининг чегаралари ҳақида ўйлаб кўрадиган дастлабки нуқтага келинган эди. Подполковник шунинг учун Сигэкининг сўзларига жавоб қайтармади.

— Сиз Харбинда қолдингизми?

— Мени Янагита Харбинда қолдирди: аввалига Қвантун армияси штабининг иккинчи бўлимида, кейин Харбиндаги ҳарбий миссияда. У мени руслар масаласи бўйича мутахассис ҳисобларди...

— Сиз қандай фикрда эдингиз?

— Янагита янглишган эди... Россияни биламан, лекин разведкачи сифатида ўрганмаганман. Билишда ҳам ҳар хил билиш бор. Уни баъзан қизиқсиниш, баъзан эса — ҳавасланиш деб аташади. Менга қолса, буни, аниқроғи ҳайратланиш, деб атардим. Бу ўзинг ишлашинг керак бўлган манзилга профессионал муносабат эмас...

— Янагита сизнинг нуқтаи назарингизга қўшилармиди?

— Йўқ, албатта.

— Қоралаганми?

— Ҳеч қачон очиқдан-очиқ қораламаган. Аммо уни кўнглига туғиб, дўппи тор келиб қолган тақдирда ишга солмоқчи бўлиб сиртига чиқармай келаётганини сезиб юрардим.

— Дўппи тор келганми?

— 15 августда шундай бўлди.

— Манжуриядан жўнаб кетиш масаласи қачон ҳал қилинди?

— Қочиш тўғрисидаги масала... Биз Дайренни махфий равишда ташлаб кетишимиз лозим эди. Мен бу ҳақда гапиргандим. Янагита мени шаҳарда қолдиришни истамади. Бунга

асос бўладиган бирон-бир важлари йўқ эди, мен одатдаги важ-корсонларни назарда тутяпман. У менга ишонмаётганини фаҳмлаб қолдим. Бизнинг у билан жуда кўп вақт бирга ишлашимизга тўғри келган. Сахалянга бориш ҳақида икки марта эслатди, благовешченсклик резидентни эслаш-эсламаслигимни аниқлашга уриниб кўрди. Дастлаб буни узоқдан айлангириб олиб келди, ҳеч нарса чиқаролмади. Янагитанинг ўтмишга қизиқиши шу қадар тасодифий эдики, у мени ўйлантириб қўйди, мен ҳам анойилик қилмай, ўзимни гўлликка солиб туриб олдим. Мен бошлиқни нима безовта қилиб қўйганини билиб олишим керак эди. Фақат содда дил одамгина, Янагита кўнглидагини тўкиб солади, деб умид қилиши мумкин эди, у ҳар қандай вазиятда ҳам ичидагини ташига чиқармаган. Янагита сирларини ўзидан бўлак одам билан баҳам кўрмайдиган шахс эди. Мен ёпиқ эшикка дуч келиб қолдим.

Генерал-лейтенант иккинчи марта очиқ ҳужумга ўтди. У менга шундай деди: «Сигэки-сан, менга сизнинг хотирангиз ғоят кучли. эканлиги маълум, уни ишга солишга ҳаракат қилиб кўринг!» Унга нима учундир резидент ёки, тўғрироғи, чап қирғоқдан келган «меҳмон» суратини хаёлан чизиб беришим керак бўлиб қолган эди. Беихтиёр равишда тилим тугилди қолди. Янагитанинг кўзида пайдо бўлган шафқатсиз —учқун мени қўрқитиб юборди. Бу таниш учқун эди. «Сенга ҳеч нарса айтмайман,— дея аҳд қилиб қўйдим фикран,— айтиб бўлман!» Аммо бошлиққа қандай қилиб шунақа деб бўлади, у ўз тобеларининг паришонхотирлигини ҳеч қачон кечирмайди, алдаётганини билиб олади. Бу эса, ўлим деган гап.

Қандайдир резидентни деб мен ҳам дўстим Идзитуро Хаяси сингари ўлиб кетишим керакмиди, билмайман. Балким керак эмасди. Демак, паришонхотирлик хавфли, чап қирғоқдан келган «меҳмон»ни яхши эслайман, деб икром бўлиш ҳам хавфли. Мен ярим ҳақиқатни танладим. «Тўғри,— дедим мен бошлиққа,— Мохэдан келган қандайдир бир кишини биз кутиб олган эдик, у резидентмиди? Ушанда сиз уни Радзиевскийнинг фашист партияси томонидан ишга тортилган Комуцубара агенти, деб атаган эдингиз». Янагита аввалига ажабланиб бақрайиб қолди, кейин, гўё мен ўша тирилтирмоқчи бўлган агентидай менга қошларини чимириб, ишончсизлик билан қарай бошлади. «Қатер қаёқдан пайдо бўлди?»— дея сўради бошлиқ. «Мен уни причалдан бир неча метр нарида кўрдим. Амур ёмғир ва туман билан қопланган эди...» дедим. «Рост, ёмғир ёғаётгандай эди, — дея тасдиқлади Янагита. — Чиндан ҳам ёмғир ёғаётувди, мен плаш кийган эдим, сафарга чиққаннимда ўзим билан олиб юрадиган кул ранг плаш». — «Мен ҳам плашда эдим. «Меҳмон» эса пальто кийиб келди...» — «Сиз буни эслайсизми?» — «Албатта, мен ҳамма нарсани эслаб қолишим керак эди, сиз менга шундай буйруқ берган эдингиз. Мен «меҳмон»ни, айниқса унинг ҳамроҳларини диқ-

қат билан кузатиб бордим. Сизнинг «меҳмон»га муносабати-нгизга қараб, унга ишонмаётганингизни осонгина тушуниб олиш мумкин эди. Ёки менга шундай туюлгандир. Мен ўзимча шундай хулосага келиб қўйдим: «Агент йўқ қилинади!» Янагитанинг кўзлари яна очилди, у ҳамма нарсани яна қайтатдан кўрди чамаси. Мен унга айтган нарсаларимни кўрди. Бошлиқ бу янги гапга ишонгиси келарди. Ҳар қалай, бу унга хуш ёқарди.

Шунга қарамай, мен гапни тугаллаганимда Янагита маъюсланиб қолди. У бунинг гупчақлигини фаҳмлаб қолди. «Сиз уни Комуцубара агенти деб атадингизми?»— дея қайта сўради Янагита.— «Меҳмон»ни менга сиз шундай деб таниш-тирган эдингиз...» Мен уялмай-нетмай алдадим. Бу беорлик эди. Бошқа пайтда бошлиқ ҳеч қандай андиша қилиб ўтирмай, гапимни шартта тўхтатар, ҳатто ҳибс қилиши ҳам мумкин эди. Ҳозир ҳамма нарсани ичига ютди, ўзини жавобимдан мамнун бўлган қилиб кўрсатди.— «Сизнинг тенгсиз хотирангиз бор-да Сигэки-сан», — деб қўйди.

Янагитани гўё хотиржам қиладиган иккинчи суҳбат ҳақиқатда унинг таъбини тирриқ қилди. Менга бўлган ишончсизлик ортди. Бошлиқ мени ўзи билан бирга олиб кетиш ҳақидаги қароридан буни тушуниб қолдим. Қарори қатъий эди.— «Сиз менга у ёқда керак бўлиб қоласиз!»— У ёқ қаер эканини тушунтириб ўтирмади.

— Формоза қайта олинмадим тилга?

— Умуман ҳеч нарса тилга олинмади. Янагита аллақандай, балиқчи кемасиними кутарди. Кема уни, бинобарин, мени ҳам олиб кетиши лозим эди. Кеманинг қаёққа бориши фақат капитан билан Янагитага маълум эди. Бундай пайтларда маршрут ҳақида лом-мим дейилмасди. Дайренни ўз вақтида ташлаб чиқиб кетишдан муҳим нарса йўқ эди, чунки шаҳарга совет қўшинлари яқинлашмоқда эди.

— Жўнаш соати ва кунини айтдими у?

— Йўқ. Ҳар дақиқада тайёр бўлиб туришни буюрди. Мен ҳамма нарса ўша кун кечаси ҳал бўлишини тушундим...

Мана, Сигэки Мори тарихининг бошланиши. Сунгариялик ҳақида у, кейинчалик, олис жанубий шаҳар давлат хавфсизлиги ходими билан қилган иккинчи, учинчи ва тўртинчи суҳбатларида гапириб берди.

ХУШ, ТОКИО ВАҚТИ БИЛАН 6. 30 ДА НИМА СОДИР БЎЛГАНДИ...

Кун бўйи ёмғир ёғди. Кечкурун ҳам...

Шаҳарни қалин нам парда қоплаб олган эди. Сахаляни, унинг қоронғи хилват кўчаларини билган киши излаган уйини кеч кирган пайтда топиб олиш қандай мушкул эканлигини тушунади. Яхшиямки, бу ерда ҳамма нарса гўё чизғич билан

чизиб қўйилгандек тўппа-тўғри. Кўчалар соҳилдан темир йўл излари сари, жанубий ҳамда ғарбий дарвозалар деб аталадиган томонга қараб параллел равишда юқорига кўтарилади. Сахаляннинг атрофи девор билан ўраб олинган бўлиб, у бир вақтлар шаҳарни хунхузлар ҳужумидан ҳимоя қилган, ҳозир бузилиб, вайрон бўлган шаҳарни ҳеч кимдан ва ҳеч нимадан ҳимоя қилолмайдиган ҳолга тушиб қолган. Унда қашшоқлик ўзининг бутун кўринишлари билан ҳукмрон. Оч, дайди итлар бу қашшоқликнинг рамзидек изғиб юришади, улар ҳамма жойда учрайди. Итлар бутун шаҳар бўйлаб орқангиздан эргашадиган сизнинг кўланкангиз, Сахаляннинг кўланкаси. Уларни бу ерда итлар, шаҳардан ташқарида эса, шақаллар деб атайдилар. Одамнинг юрагига ғам-қайғу солиб инграшлари учун ҳам шақаллар деб атаган бўлсалар керак.

Ҳамма ёқ ифлос, қоронғи...

Фақат соқчи отряд клуби олди ҳамда калтагина Ся Дунлу ёруғ: чап томонда жандармериянинг каттакон биноси деразалари, ўнг томонда, кўприкнинг юқори томонидаги Сахалян почтаси чироқлари порлаб турибди. Яна бир ёруғ Син Лун-це кўчаси бор, у ерда банк, телеграф, япон элчихонаси, магазинлар билан меҳмонхоналар жойлашган. Бизнинг мусофирхонамиз, тўғрироғи, бошлиғим юк катерида келган йўловчи билан учрашиши керак бўлган мусофирхона ҳам Син Лун-це кўчасида жойлашган. Уни дабдабали қилиб халқаро меҳмонхона деб аталса-да, аслида поллари ғижирлаб қолган, деворларини моғор босган маҳаллий мусофирхона эди. Шаҳарда бошқа яхшироқ ва замонавийроқ меҳмонхоналар ҳам йўқ эмасди, аммо халқароси бизники ҳисобланар, биз у ерда ўзимизни тинчроқ ҳис қилардик. Хўжайинидан тортиб то қоровулига қадар — ҳаммаси Сахалян ҳарбий миссиясининг ва бинобарин, махфий хизматнинг ёлланган ахборотчилари эди.

Олтию ўттизда биз мусофирхонага қайтиб келдик, тўғрироғи, мен бир ўзим қайтиб келдим. Янагита тушки овқатдан буён меҳмонхонада эди. У Сахалянга бириктириб қўйилган агентлар билан суҳбатлашарди, улар бу ерда ачиб-бижғиб ётарди, ҳарбий миссия билан штаб иккинчи бўлими ўз кишиларини қандай қилиб бир-бирига адаштириб юбормаганига ҳеч тушунолмаيمان.

Менимча, Сахалян агентлари бир-бирларини ва ўз хўжайинларини кузатиб юришади, улардан биронтаси арзимаган маълумот топса, ўзаро талашишиб муштлашишади. Бутун Сахалян махфий хизмат учун ишлайди ва фақат шу билан тирикчилик қилади, деган таассурот қолади. Ҳар ҳолда фақат шу иш билан қорин тўйғизади. Разведкадан кунини ўтмайди-ган фақат итлар бўлса керак. Улар ҳеч кимнинг устидан чақимчилик қилолмайди. Шунинг учун ҳам очликдан ўлиб кетдилар.

Менинг хонам бошлиқнинг хонаси билан ёнма-ён эди. Соат

роппа-расо олтида унинг хонасига бошимни суқиб қарадим. У нима қилаётганини билиш учун эмас — бунақа қизиқсинишга йўл йўқ эди — балки ўзимнинг аниқ ишлашимни шунчаки пеш қилдим бу билан. Чунки менга олтида келиш буюрилган, бас, мен шу ердан, қандай хизмат буюрилишини кутаман. Хонада бошлиқдан бўлак ҳеч ким йўқ. У аллақандай, шунинг учун аллақандайки, мен уларнинг мазмунини ҳеч қачон билолмайман — бунга ҳам йўл йўқ эди — қоғозларни кўздан кечирарди. Полковник мени хонага киришга, таклиф қилди, мен унинг креслоси олдига келганимда, у менга қарамасдан сўради.

— Сиз унинг башарасини эслаб қолдингизми?

— Ҳа, полковник жаноблари.

— Қоронғида ҳам таний оласизми?

— Ҳа, полковник жаноблари! (Албатта, мен юк катерида келган йўловчини қоронғида ҳеч қачон таний олмайман, аммо қандай қилиб бунга иқрор бўлиш мумкин?)

— Сизнинг кўзингиз ҳам хотирангизга ўхшаб ажойиб, — деб қоғозлардан кўзини олмай, полковник мени мақтаб қўяди.

Мен унинг мақтовини қобилиятларимга берилган баҳо сифатида қабул қилиш учун бошлиғимнинг феълини жуда яхши ўрганганман. Бу мақтов эмас, дўқ эди. «Сизнинг хато қилишга ҳақингиз йўқ!» — полковникнинг гапини шундай тушуниш керак ёки ундан ҳам тўғрироғи: «Хато қила кўрманг!»

Менинг бош силкишим огоҳлантиришни уққанганимни билдиради.

— Ўз хотирангиз ва ўткир кўзларингиздан фойдаланинг Сигэки-сан, — дея, ниҳоят, полковник қоғозларидан кўзини олиб менга худди биринчи марта кўраётгандек тикилди. Унинг кўз қорачиғи нуқталари юзимга тўғнағичдек қадалди. Мен буни жисман ҳис қилдим. Ҳар гал у топшириқ бераётганида худди менинг башарамга ўз планларини чоп қилаётгандай игналари билан мени тадқиқ қиларди. — Мен билишим керак, — давом этди бошлиқ, — суҳбатимиз меҳмонда қандай таассурот қолдиради, бу суҳбат уни чарчатадими ёки яна бошқа бирор кимса билан суҳбатни давом эттира оладиган кучи қолдими?

Кишига шама қилишнинг классик шаклини полковник аъло даражада эгаллаган эди, у бир сўзга тўққиз маъно кирита олар ва ҳар бир тушунчани тўқсон рангга бўяб бера оларди. Мен, бахтимга, тўқсон тўққиз ичидан биттасини танлаб ола билишга ўрганган эдим. Бу ҳам менинг устунлигим эди.

— Тахминан қайси соатларда мен кўриш ва хотира кучимни синаб кўришим керак бўлади?

Бошлиқнинг лабларида жилмайишга ўхшаган нимадир йилт этиб кетди. Шартли, албатта. Жилмайишни ҳам тўғри тушуна билиш керак эди. Бошқаларга менсимай юз буриш-

тиришдек туюларди. Ким ҳақиқатга яқин бўлганини — менми ёки бошқаларми, билмадим.

— Бизнинг суҳбатимиз икки соатдан ортиқ давом қилмайди,— деди бошлиқ тушунтириб.

— Демак, саккизу ўттизда.

— Эҳтимол... Синаш узоқ давом этиши мумкин, Сигэкисан, шунинг учун менинг хонамда чироқнинг ўчириб қўйилганлиги сизни хижолат қилмасин. Мен ҳатто қоронғида ҳам ухламайман...

Мен бошлиқ ҳузуридан олтидан ўн минут ўтганда чиқдим. Об-ҳаво ҳамда вақтни ҳисобга олиб, ўз хонамда кийимларимни алмаштирдим, тўппончамни кўздан кечириб кўрдим, эшикни ёпиб пастга, залга тушдим. Қузатиш учун қулай жой топиб олишим керак эди.

СУНГАРИЯЛИК ТАҚДИРИДА МУҲИМ ВА СИГЭКИ МОРИ ТАҚДИРИДА МАЪЛУМ РОЛЬ УЙНАШИ КЕРАК БУЛГАН ХАЛҚАРО РЕСТОРАН ОФИЦИАНТКАСИ

Хўш, шундай қилиб, Токио вақти билан олтию ўттиз минутда нима воқеа содир бўлди? Сунгарияликнинг Сахалянга келишидан мақсадини ва унинг Янагита билан қилган суҳбатининг мазмунини бошқа бирорта — учинчи киши билла олдим?— Асло. Учинчи киши мен бўлишим мумкин эди, бўлолмадим. Полковник менга ўз сирини билдиришни лозим кўрмади (кейин аниқланишича, бу — бош штабнинг сири экан), унинг бирор нарсани бирор кимса билан баҳам кўриш одати умуман йўқ эди.

Халқаро рестораннынгни официанткеси Катька-Гаров учинчи киши бўлиши мумкин эди. Ғалати ном, шундай эмасми? Бу хотиннинг таржимаи ҳоли билан танишганингиз ҳамон ғалатилик дарҳол ғойиб бўлади. Катька-Гаров Харбин ҳарбий миссиясининг агенти эди. Кўпдан агент эди, ҳар ҳолда, мен ва дўстим Идзитуро Хоясидан ҳам олдин у махфий хизматга тортилганди.

Нима учун мен уни учинчи киши деб тахмин қилдим? Катька-Гаров ўша оқшом чап қирғоқдан келган «меҳмон» босиб ўтган сўқмоқни бир неча марта кесиб ўтди. Бу сўқмоқни у бежиз кесиб ўтмади: учрашувнинг вақти ҳам, жойи ҳам, кул ранг шапкадаги кишининг Сахалянга ҳатто нима мақсадда келгани ҳам унга маълум эканлигига ишончим комил эди. Катька ҳам бизга ўхшаб уни кутганди.

Олтию ўттизгача, ҳатто тўққизу ўттизгача мен бундай гумондан узоқ эдим. Гарчи деярли икки соат мобайнида Катька-Гаров билан ёнма-ён бўлган бўлсам ҳам менинг хаёлимга бундай фикр келмаган эди. Ёнма-ён деганимда меҳмонхонанингни биринчи қаватидаги чоғроқ рестораннынгни ичидаги бўшлиқни назарда тутаман. Мен кираверишдаги стол ёнида ўтириб,

официант ва официанткалар қўлларида патнис ва оқ сочиқлар билан чопишиб ўтаётган зални тўлиқ назорат қилиб турардим.

Ўтирган жойим етарли даражада қулай эди: залдан ташқари иккинчи қаватга чиқадиغان зинани назорат остига олиб туришимга имкон берадиган кираверишдаги ойнабанд эшик ҳам яққол кўриниб турарди. «Меҳмон» Янагитанинг олдига кириб олиши учун ўша эшик ёнидан ўтиши лозим бўларди. Кўчага чиқиш учун ҳам бошқа йўл йўқ эди. Албатта, йўлак энг яхши жой бўлган бўларди-ку, ammo виждонан айтганда, «меҳмон»ни кутаман деб, ёмғирда увишга бўйним ёр бермади, чунки «меҳмон» ўз вақтини қандай тақсимлаганини ким билади дейсиз. Бунинг устига, йўлакка Сахаляннинг тиқилиб кириб олган дайди итларига улфат бўлиш ҳам у қадар кўнгилли эмасди. Умуман айтганда, бутун оқшом зерикишга маҳкум бўлганлар кулфатлар ичидан камроғини танлаганларидек, мен ресторани танладим. Оқшомгина эмас, бутун тун бўйи шу ерда қолиб кетиш ҳам мумкин. «Меҳмон» Сахаляннинг меҳмони эди, нима учун у шаҳарнинг бу ишратхоналар билан тўлиб-тошган жойида дам олиб кетиши мумкин эмас экан.

Столлар орасида гивирлаб юрган официанткалар ичида Катя ҳам бор эди. Бу сўз қўпол эшитилади, исмига, афтидан, атайлаб қўшиб қўйилган қўшимчанинг ҳақоратли эканини энди ўзим ҳам сезяпман. Илгари унинг исми менга, бошқаларга, ҳатто Катянинг ўзига ҳам (бу «лақаб»га у тўла-тўқис мос келарди) табиийдай бўлиб туюларди. Ammo мен суҳбатимизда уни Катя дейишга журъат этаман. Мен ўтирган қатордагиларга хизмат қилувчилар орасида Катя ҳам бор эди. Мусофирликда ўз таниши билан учрашиш ҳар қандай одамни қувонтирганидек, мени ҳам хурсанд қилди... Илгари ҳеч қачон сизни қизиқтирмаган, умуман керак бўлмаган тасодифий таниш кишини учратиб қолсангиз ҳам шундай бўлади. Аслини олганда Катя-Гаров ҳам мана шундай таниш эди. Мен уни Харбиндаги «Бомонд» ресторанида бир неча марта кўрган эдим, у ерда ҳам столлар орасида қанот қоқиб юрар ва жозибали жилмаярди. Лекин қанотини қоқиб деган сўз Катяга тўғри келмайди: у турли тоифадаги хўрандаларнинг говуруғувири ичида қаддини баланд кўтариб, қора сочларини силкитиб, виқор билан бир текисда сузиб юрарди. Бу гўзал казак аёлига эътибор қилмасликнинг иложи йўқ эди. Унинг кўзлари ғоят порлоқ ва жилвагар, салгина бўйнига тушириб орқасига турмаклаб қўйилган сочлари тўсдай қора эди. Баъзан у турмагини ечиб юборганида сочлари орқасига тушиб, илондек тўлғанар ёки елкаси оша кўкрагига ёйилиб кетарди. Русларнинг байрамларида шундай бўларди. Ресторанинг амурлик казак хўрандалари хотира кечалари ўтказардилар, хизматчиларнинг барчаси станицадагидек яسانيшини, сочларини тартибга келтиришларини талаб қилардилар. Сахалянда Катя-

нинг казакчасига яسانيши гумон эди, чунки бу ерда пасха ва рождество зиёфатлари ўтказилмасди. Бу ерда Харбиндагиларга ўхшамаган, бошқа хил муҳожирлар яшар эдилар: тинч ва ишчан, ўзларининг қаёқдан келганларини унутган ва қайси худога сажда қилишни билмайдиган муҳожирлар эди улар.

Сахалян Катя учун бегона эди, ўзи хизмат кўрсатадиган, хушмуомалалик билан жилмаядиган кишиларнинг ҳеч бири унга ёқмасди. Бу шаҳарни ташлаб, Харбинга кетишни орзу қилардию, аммо бунинг иложини қилолмасди. Гаров деган сўз унинг исмига бекорга қўшилган эмасди. Уни «Бомонд» ресторанининг хўжайини қайси бир генералдан сотиб олган, тўғрироғи, гаровга олганди. Официантка бўлганидан кейин уни япон разведкасига сотилганди. Иккинчи бўлим катта суммага олиб, пулини муҳлатидан ўтказиб тўлаганди. Тўғрироғи, Катя ўзи учун пулни ўзи тўларди, чунки Катянинг махфий ахборотлар учун олган пулининг кўп қисми генералнинг қарзларини қоплашга кетарди.

Амурлик қазак аёли уддабурро агент бўлиб чиқди. У «Бомонд» хўрандаларидан шундай маълумотларни ситиб олардики, бу Харбиндаги резидентларни ҳайратда қолдирарди. Катянинг қобилиятини биринчи бўлиб ҳаммага машҳур Амлето Веспасезиб қолди. У кишиларнинг ичидагини биларди. У Узоқ Шарқда халқаро айғоқчи деган ном қозонганди. Унинг алоқалари ақл бовар қилмайдиган даражада кўп эди. Хитойда у билмаган ёки тил тополмаган киши йўқдек эди. Миллати, диний эътиқоди, касби Веспасезиб ҳисобланмасди. У кўп тилларни, шу жумладан, рус тилини ҳам биларди. Бизга Веспанинг Россияда бўлганини ва қандайдир ишда қатнашганини айтганлар. Маънан фирибгар, касби жиҳатидан разведкачи сифатида у ҳар хил хўжайинларга хизмат қилган ва бирор марта ҳам қўлга тушмаган. Дўппи тор келиб қолганда ғойиб бўлар, ҳеч ким уни тополмасди. Гарчи барча чоралар кўрилса-да, ҳатто биз ҳам унинг Харбиндан қочиб кетишининг олдини ололмаганмиз. Веспасезиб махфий хизмати билан алоқасини узганлигини ҳалол эълон қилиб, кунларнинг бирида ғойиб бўлди қолди. Улим билан қўрқитиш ҳам, оиласига нисбатан қўлланиладиган жазо чораси ҳам уни қайтишга мажбур қилолмади.

Веспасезиб Катя-Гаровни топди ва Харбиндаги япон ҳарбий миссиясидаги ишга жалб этди. Миссия жойлашган Цицикарск кўчасига Катя келмасди албатта. Унинг агент сифатида учрашадиган ери коммерсант Сакои Иосиога қарашли, ҳақиқатда эса, Квантун армияси штабига тегишли «Муцуми» магазини эди. Сакоининг савдогарчилик қобилияти махфий хизматга ҳам фойда келтирарди, ҳатто, аксинча, баъзида савдогарни кулфатдан қутқаришга тўғри келарди, аммо ажойиб резидент эди. Унинг фирмаси гуллаб-яшнаш ва қимматли разведка маълумотларига эга бўлган агентларнинг батафсил

ҳисоботлари сифатида жуда кўп даромад етказиб берарди. Фирманинг гуллаб-яшнашида Катька-Гаровнинг ҳам хизмати бор эди. Буни полковник Комуцубара пайқаб қолди. У Сахалян ҳарбий миссиясига ишга тайинланиши биланоқ иккинчи бўлим бошлиғига: «Мен агентни сотиб оламан», деди. У «Бомонд» ресторани официантқасининг тарихини билар ва ресторан эгасидан ўч олишни ўйламаслиги мумкин эмас эди. Қарзининг фақат ярми тўланган бўлиб, қолган қисмини Комуцубара ўз зиммасига олди. Фиқу фасодчи полковникни Катянинг махфий ишга бўлган лаёқатигина қизиқтирмаган. Яна бошқа нималардир ҳам бўлган. У «Бомонд»нинг зиёфат залида жуда тез-тез йўқолиб қоладиган ҳунар чиқарди, дейишгача бориб етишди. Бу мишмишларнинг аниқлигини ким ҳам тасдиқлай оларди. Ҳар ҳолда Комуцубара Катька-Гаровни қўлга киритгандан сўнг, уни Сахалянга, разведка ишининг қайнаган жойига олиб борди. У вақтларда Сахаляни олдинги марра деб ҳисоблардилар.

Мана, Катя халқаро ресторандаги столлар орасида юрибди. Официантқадан бўлган агент. Бундан беҳабарлар учун официантка, гўзал аёл, ёқимли суҳбатдош холос. Мен учун — АГЕНТ. Дўстона жилмайиб, соғинганимни билдириб, учрашишдан мамнунлигимни изҳор этгим келадиган таниш одам.

Мен қора соч казак қизнинг ҳуштори эмасдим. У менга ёқмагани учун эмас, агар шундай десам нотўғри бўларди. Катя менга ёқарди, ҳатто жуда ҳам ёқарди, аммо танишганимизнинг биринчи кунидан кейиноқ билдимки, унинг ҳаёти мураккаб ва оғир, у ўз тақдирининг эгаси эмас, ҳис-туйғулари қалбидан узоқ. У охири нима билан тугаши номаълум, даҳшатли ўйинга кириб қолган. Бу ўйиндан чиқиб кетиш ҳам мумкин эмас. Биз, ошиқлар, у учун йўқмиз. Биз ё рестораннынг меҳмонлари ёки махфий хизмат ходимлари, мана шундан кейин эса, одамлар, демақдир. Бу одамларнинг кимлигини билиб олиш учун куч билан вақт керак бўларди. Катяда буларнинг униси ҳам, буниси ҳам қолмаган эди. У кимнингдир шумлиги сабаб бўлиб тушиб қолган кишандан қутулиш учун ишлар, бетиним ишлар эди. Мен буни тушундиму ўзимни четга тортдим. Кўплаб бошқалар ҳам шундай қилишди. У бизлар учун мутлақо бегона бўлганидек, бизлар ҳам унинг учун ёт эдик.

Шундай бўлса ҳам ўша оқшом харбинлик казак қизи билан учрашганимдан севиниб кетдим. У ёнимдан ўтиб кета туриб, мен томонга бир қиё боқди, таниб, дўстона бош силкиб қўйди. Фақат бош силкиди, жилмаймади, кулиши умуман олганда шарт ҳам эмасди-ку, бунга одатланиб қолгандик. Катя ҳаммага кулиб қарарди, бизнинг ресторанларимизда бу одат бўлиб қолган эди. Бирданига содир бўлган бу тарки одат кишини ўйлатиб қўяди. Кулмагани учун мен, бир нарса бўлган, деб ўйладим. Катяга бирор нарса бўлган. У мендан аччиқланиши мумкин эмас, у билан биз анчадан буён кўришмаганмиз,

кўришган бўлсак ҳам орамизда бир-биримиздан кўнгил қоладиган умуман ҳеч нарса бўлмаган. Гап менда эмас, Катяга бирор нима бўлгандир. Муҳаббатмикан? Сотилган, қўлдан қўлга ўтган автоматга ўхшаб яшаётган бу мавжудотда ниҳоят севги пайдо бўлиши ҳам мумкин-ку, ахир. Ҳа, ҳамма гап муҳаббатда. Менга қиё қараб қўйганида маъюслиги сезилиб турарди. Бунақа ҳол Катяга хос эмасди, кераксиз, ҳатто бемаъни эди. Ҳеч ким «Бомонд» ресторанининг официанткасининг ғамгин ёки йиғлаган чоғини билмас, ҳар қалай, ҳеч ким буни кўрмаган эди.

Маъюслик бирон дарддан дарак беради. Катя назаримда мен билан бирор нарса ҳақида маслаҳатлашмоқчи бўлар, кўнглида яшириб юрганини, шахсий сирини менга ишонарди, чамаси менда ҳам бу ишончи учун унга бирдан миннатдорчилик ҳисси уйғонди. Нима учундир Катяга раҳмим келиб кетди. менга бегона бўлса ҳам, кўнглини кўтариб қўйиш истаги туғилди. Буларнинг ҳаммаси, унинг қиё боқишидек ўткинчи, қисқа, изсиз хаёл эди, албатта. Гўё мени Катя осонгина яралагандай бўлди. Мен у ҳақда ўйлай бошладим, маъюслиги сабабини топишга уриндим.

Мени кичкина, тасодифий ва эҳтимол хато таассурот юпатарди. Қилишим керак бўлган оғир иш, бировнинг орқасидан кузатиш бу оғир иш, авваллари бўлганидек, менга жирканч ва пасткашлик бўлиб туюлмади, мен уни мутлақо ёдимдан чиқариб юборгандим. Менга икки соат (Янагита айтганидек, олтию ўттиздан саккизу ўттизгача) ҳамма нарсани унутиш, ҳеч нарса ҳақида, биринчи галда юк катеридан тушган йўловчи ҳақида ўйламаслик ҳуқуқи берилган эди. Мен Катя билан гаплашишга қарор қилдим.

Кўп кутишга тўғри келди. Ёки шундай туюлди. Қазак қизининг бориб келаётган йўлини кўздан қочирмай ўтирарканман, уни хаёлан ўзимга қаратишга ҳарчанд уринар, лекин ҳаракатим зое кетарди. Катя, худди атайлаб қилгандек, мендан ўзини олиб қочарди. У мени ишда бўлса керак ва шунчаки вақт ўтказиб ўтирибди — ресторанда қанча узоқ ўтирса, шунча фойда, деб ҳисоблаган бўлса керак. У жуда тажрибали агент эди, ҳамма нарсани тушунар, ҳеч нарсани назаридан қочирмас эди. Мен чиндан ҳам бурчимни ўтардим, нима қилиб бўлса ҳам икки соатни сарфлашим керак эди. Разведка ходими официантка билан ва айниқса унинг кайфияти билан қизиқиши мумкинлиги унинг хаёлига ҳам келмас эди.

Катя барибир олдимга келиб, бу сафар жилмайиб қўйди. Одатдагидек овқатланиш учун келган ҳар бир хўрандага жилмайгандек кулиб қаради. Мен унинг қўлига сал туртиб шивирладим:

— Нима бўлди?

У ўзини ажабланганга солиб, пилик қошларини чимирди, елкасини қисди-да:

— Ҳеч нарса,— деб жавоб берди.

Қатя аллақачонлар ўз атрофига қуриб қўйган тўсиқдан ошиб ўтишга уриниш беҳуда кетди. Бу тўсиқ баланд ва мустаҳкам эди. Қатя буни эслатиш учун кулиб қўшиб қўйди:

— Менга ўзи бирор нарса бўлиши мумкинми...

Тўсиқ бўй бермаса-да, барибир ундан ошиб ўтишга уриниб кўрдим:

— Демак, мен бекорга ташвишланибман-да?

— Бекорга.

У менга бир лаҳзагина негадир жиддий ва ишончсизлик билан қаради. Бу дамлар менга узоқ ва оғир туюлди. Урганётган одамга синовдагидек ҳамиша қийин бўлади.

— Мен бўлсам, ўйлабманки...

— Сиз янглишибсиз,— Қатя гапимни бўлди,— нима буюришни истайсиз, капитан жаноблари?

Ҳеч қандай гумону шубҳа қолмади! У мени яхши биларди ва рестораннинг оддий хўрандаси ролини ўйнашнинг кераги йўқлигини эслатди.

— Икки соатга етадиган бирор оғирроқ нарса олиб кел.

У яна менга қаради, бу сафар савол назари билан қаради. Мен уни нима қизиқтираётганини — буюртманинг аниқлигими ёки вақтми — дафъатан тушунолмадим. Кўзлари қандайдир безовталик билан сўрарди, мен тушуна қолдим: вақт! Таомларнинг хили Қатяни ташвишлантирмасди.

— Мен дўстимни кутяпман. У соат саккиздаги поезд билан келиши керак.

Тушунтириб ўтиришнинг ҳожати йўқ эди. Катянинг ўзи нималарнидир ҳисоблади ва хулоса чиқарди. Мен айтдим-ку, бу тажрибали агент деб, ҳатто овқат бера туриб ҳам Қатя махфий хизматга ишлашни давом эттирарди. Автоматик равишда.

Аммо нега безовталаняпти?

— Вино биланми?

— Йўқ... Бир рюмка коньяк бўлса зарар қилмасди-я.

Қатя нима демоқчи бўлаётгани шундоқ билиниб турарди: «Мен ишдаман, бировни кутяпман. Дўстимни эмас. Дўсти учун учрашишдан икки соат аввал стол банд қилинмайди. Муҳими, мен ҳушёр бўлишим керак, чунки энг масъулиятли иш кечки овқатдан кейин бўлади...» Йўқ, у ақлли агент эди. Комуцубара уни бекорга ўз томонига ўтказиб олган эмас!

Қатя ўз хулосасидан қаноат ҳосил қилиб жилмайди-да, кетди, одатдагидан ташқари жилмайди. У ниманидир яшириб қолиши керак эди. Менимча, ташвиш тортаётганини бўлса керак.

Қатянинг маъюслиги мени тўлқинлантириб юборди, кўнглини кўтариш йўлини излашга мажбур қилди. Қарангки, унинг ташвишланаётганини сезмай қолибман. Мен унга ҳеч қандай аҳамият бермадим. Икки соатдан кейин, ўша бемаъ-

ни икки соат ўтгач, ҳамма нарса жуда ажойиб суратда ойдинлашиб қолишини ўйламадим ҳам.

Соат роппа-роса саккизда эшик томондан келган қандайдир тортиш кучини сездим. Ҳеч қандай истаксиз миям полковникнинг топшириғини бажаришга киришди. Мен залнинг шовқинини эшитдим, атрофда одамларни кўрдим, Катяни кузатдим, лекин буларнинг ҳаммаси ўз-ўзидан мендан ташқари содир бўлди. Фақат эшиккина кўзимга аниқ ташланиб турарди.

Эшик олдидан юк катерида келган йўловчи, аниқроғи, Сунгариялик ўтиши керак эди. Утиб, кийим илгич ёнида тўхташи, каттакон тўқали, сербар белбоғли тўқ кул ранг пальтосини олиши, қоровулга чойчақа бериб, меҳмонхонадан чиқиб кетиши керак эди. Сунгариялик бу ишларни қилиб бўлгунича мен ўз режамни амалга ошираман: кийинман (официанткага пул аллақачон тўлаб қўйилган, пальтом кийим илгичнинг бир чеккасида осиглиқ) ва унинг изидан юраман.

Агар Сунгариялик извошчи ёлласа ва ғарбий район томон адресини берса, извошчи йўлнинг ёмонлиги, қоронғилигини баҳона қилиб, телеграф биносини ва жанубий Манжурия темир йўли бошқармаси биносини айланиб ўтади ва Да Сен-цзегга чиқиб олади ёки почтагача бориб, Сяо Дун-луга бурилади. У ердан доира бўйлаб Ин Юан-луга қайтади, бу ерда мен уни енгил аравам билан учратаман-да, гўё тасодифан унинг орқасидан бораман. Шарқий районга адрес берилса, извошчи ўнг томонга кетишга мажбур бўлади. Доира такрорланади, аммо Учинчи кўча бўйлаб, япон элчихонаси олдидан ўтади. Унда Сунгарияликни мен Да Сан-цзедга учратаман. Пиёда юриш менга бир оз қулайроқ. Бунда «меҳмон»нинг изидан бориб, ҳамиша уйларнинг йўлакларидан бекиниб туришга, ўнқир-чўнқирлардан ҳатлаб ўтишга, кўлмакларда чўмилишга тўғри келади — ёмғир ёғиб турибди, Сахалиндаги тротуарлар эса нобоп.

Менинг омадим келмади. Режаларим ағдар-тўнтар бўлиб кетди. Саккизу ўн бешда эшик очилиб, ресторанга Сунгариялик кириб келди. Кийим илгич ёнидан ўтмади, тўхтамади ҳам, қоровул билан об-ҳаво тўғрисида икки оғиз гаплашмади, тўғри залга кириб кетди!

Мен шошиб қолдим. Бундай бўлиши нима учундир хаёлимга келмаган экан, табиийки, мен унинг олдига боришга гайёргарлик кўрмагандим. Тахминим эса оддийгина эди, мантиққа тўғри келарди: Сунгариялик ресторанда кечки овқат қилмоқчи, полковник билан иш юзасидан учрашганидан сўн дам олмоқчи бўлган. Суҳбат, афтидан, унда ҳеч қандай ёмон кайфият туғдирмаган ва Сахалиннинг бирор жойида ўзини овутиш учун жой излашга ҳожат қолмаган.

Менинг тахминларим очикдан-очиқ хатога асосланганди. Бу фикр қаердан келганини ўзим ҳам билмайман. Бошлиқнинг гапидаги оҳанг, унинг шамалари учрашувнинг тинчгина ўтишига кўнглимда шубҳа турдирган бўлса керак. Кейин «меҳмон»нинг орқасидан бориш тўғрисидаги буйруқ! Буларнинг ҳаммаси сергакликни талаб қиларди. Сергак қилди ҳам.

Мен қўрқиб кетган қочоқни кўраман деб кутган эдим, залга эса хотиржам, ҳатто ортиқ даражада хотиржам киши кириб келди. Юзи эрталабкидагидек жонли, кўзларида кибр сезилиб турарди. «Меҳмон» худди ҳамма нарса унинг кўнглига теккану фақат зарурат юзасидан бу нарсаларга чидаш ва рози бўлишга мажбурдек, атрофга жирканиб қараётгандай кўринарди. Унинг атрофдаги ҳамма нарсага кибрли қараши мени баттар ҳайратга солди. «У бу ерда бўлган,— дея ўйладим мен,— кўп марта бўлган, Хитой шаҳарининг бу манзаралари уни ажаблантиришга ҳам, диққатини тортишга ҳам қодир эмас». У залга қарамай, овозларни эшитмасдан, тўғри ўтиб борарди. Столларни айланиб, қаршисидан пешвоз чиққан официантлардан четлаганча, залдаги пальмаларнинг майишиқ шохларидан бошини олиб қочиб виқор билан одимларди. Қаерга бориши аниқ эмас, чунки бўш столлар йўқ эди, айна вақтда унинг ҳаракати маълум мақсадга қаратилган бўлиб, мақсадга олиб келди. Бўш стол чиқиб қолди. Худди эртақлардагидек, пальмалардан бирининг тагида қошиқ-вилкали оппоқ квадрат бош кўтарди. Эҳтимол, у пайдо бўлиб қолмагандир, ҳамма вақт ўша ерда тургандир, лекин мен нима учундир уни кўрмагандим. Гарчи ўзимни жуда ҳам назари ўткир киши деб ҳисобласам ҳам, кўрмадим. Майли, назардан қочирган бўла қолай. Ундай десам, қандай қилиб стол эгалланмай қолди, ахир атрофида одамлар жой тополмай ур-йиқит бўлиб ётишибди-ку. Хўрандалар қўшимча стулларда сиқилишиб ўтиришибди, бўш жой излашяпти. Столни кимдир қўриқлаб турган. Бу қўриқчини ҳам сезмабман.

«Меҳмон» ўтирди, таомлар рўйхати ёзилган дафтарчани олиб, уни бамайлихотир кўздан кечира бошлади. «Меҳмон»нинг бармоқларидан бирида қимматбаҳо узук бор эди, қўли қимирласа, кичкинагина тош кўзни қамаштирувчи оловдек порлаб кетарди.

Ресторанда Сунгарияликнинг пайдо бўлиши билан мен иложи борица ўзимни беркитишга ҳаракат қилдим: гоҳ гул солинган ваза, гоҳ кафтим билан, гоҳ салфетка билан юзимни пана қилдим. Юзлаб кишилар ичида йўқ бўлиб кетишим, сезилмаслигим, ҳар ҳолда танилиб қолмаслигим керак. Эрталаб юк катерининг йўловчиси билан дуч келдим. Фақат уни менгина эмас, у ҳам мени ўрганиши мумкин эди. Энди хотира тасодифан учрашган киши қиёфасини тиклайди-да, Янагитанинг ҳамроҳи портрети аслига солиштирилади. Бу ерда разведкачи бўлмаган одам ҳам «меҳмон»ни полковникнинг

одамлари зимдан кузатаётганликларини фаҳмлайди. Янагитанинг барча меҳнати, яхши ваъдалари, хушомад қилиб илжайишлари (Янагита лозим бўлган тақдирда илжайишни биларди) ўчириб ташланади. Ҳозир вақт борида ғойиб бўл, Сигэки Мори. Ўз бошлигининг ишини эҳтиёт қил!

Мен ўрнимдан турдим, ҳеч қаёққа алангламай кутиш хонасига чиқдим. Сунгариялик мени орқамдан таний олмас эди: биз, японлар, барчамиз орқамиздан бир хилда кўринамиз. Эшикка чиққандан кейин, қизиқувчанлигим мени залга қарашга мажбур қилди. «Меҳмон» ўша пальма тагида, ўша ҳолатда ўтирарди. Мен хаёлан у билан хайрлашишим ва жўнашим керак эди. Шундай қилар эдим ҳам, аммо нимадир мени тўхташга мажбур этди. Столлар орасида нимадир ялт этиб кетди. Катя-Гаровнинг қўйлаги. У қўлида вино ва газакли патнис кўтариб Сунгарияликнинг олдига бормоқда эди. У мутлақо бошқа хўранданинг олдига шошилиб кетаётган бўлиши мумкинлигига қарамай, худди шу Сунгарияликнинг олдига боряпти, деб ўйладим. Бирдан пайдо бўлган жумбоқни ечишим учун, афтидан, Катяни Сунгарияликнинг ёнида кўришим лозим эди. Ҳозирча бу гумонимни ҳеч нима билан изоҳлолмайман. Ана, кўрдим. Катя Сунгарияликнинг ёнига борди. Унинг олдига шишани, салат, колбаса, пишлоқ солинган тарелкаларни қўйди. Кейин тиқинга очқични бураб кирита бошлади. У қадар қийин бўлмаган бу иш учун ажратилган вақтни қисқартириб қўйишдан кўрққандай, секин, ҳатто нимиллаб ҳаракат қиларди.

Мен Катянинг юзини кўрмас, аммо «меҳмон»нинг юзини яққол кўриб турардим. У официанткага, унинг ҳусн-жамолига қизиқиб ёки суқланиб эмас, ундан худди ниманидир сўрамоқчи, ниманидир аниқламоқчи бўлгандек, жим тикилиб турарди. Жавоб олди шекилли. Катя овоз чиқармай жавоб берди. Улар гаплашар, бир-бирларини тушунардилар.

Мен хурсанд бўлиб кетдим. Режам амалга оширилмоқда эди. Хусусан, бу режа эмас, ҳаракат учун фикран берилган топшириқ эди. Ўйин! Бу ўйин мени анча вақт овунтирди. Бироқ кўп ўтмай, бегоналарнинг хатти-ҳаракати менинг иродам билан юзага келмаётганлигини, уларни ҳаракатга солиб турувчи ўз шахсий кучлари борлиги аён бўлиб қолди. Официантка меҳмоннинг олдига менинг хоҳишим билан ёки унинг йўли стол турган жойга тасодифан тўғри келиб қолгани учун боргани йўқ. У Сунгарияликка ниманидир айтиши керак эди, бориб айтди. Айтганда ҳам жуда муҳим нарсани, уларнинг ҳар иккаласи учун муҳим гапни айтди.

«Катя билан Сунгариялик бир-бирларини танишади,— дея кўнглимдан кечириб қўйдим.— Улар бир-бирларини кўпдан танишади...» Бу яна менинг ҳалигидай тахминим эди, бу ўша кун кечқурундаги тахминларимнинг сўнггиси эмасди. Ишим юришиб кетган эди чамаси. Ихтиро кетидан ихтиро

келаверди. Агарда бу ихтироларнинг натижалари ва арзимас ҳамда кулгили бўлиб туюлган ҳодисаларнинг фожиали оқибати жилла қурса бир дақиқагина кўз олдимда намоён бўлганида эди, ҳамма нарсадан ўзимни четга олган бўлардим. Аммо мен келажакни кўрмас, уни билмасдим, шунинг учун ҳам ўзгаларнинг ўйинига осонгина, қандайдир қизиктиш, ҳатто хурсандлик билан қўшилдим, унинг сирли маънисини тушунишга уриндим.

Оқшомни барибир саёқ итлар орасида ўтказдим. Улар кам эмас, юзларча эди. Итлар қашшоқ ва оч, ўзини боқишга қодир бўлмаган бу шаҳарга қаёқдан келган, билмайман. Итлар ҳеч нарсага ўхшамай, дунёда насл-насаб деган гап борлигини ҳам, агар ит деб аталадиган бўлса, нимагадир ўхшаши кераклигини хаёлларига ҳам келтирмай яшар, бола-лайверардилар. Думлари ҳам, қулоқлари ҳам кўринмасди. Думлари борлигини қатъий тасдиқлай олмайман, думлари бор бўлса керак, лекин уни чотлари орасига шунчалик усталик билан қисиб олардиларки, биттасиникини ҳам кўрмадим. Қоринлари ҳам йўқ. Қориннинг уларга зарурати ҳам йўқ эди. Қорин деган нарса уни тўйдиритиш учун керак. Бундай нарсани Сахалянда нима билан тўйдирасан. Агар кун бўйи тишинга қаттиқ нон ушоғи илинса, ўзингни итлар орасида пошшо деб билавер.

Улар вовиллашни ҳам билмасдилар. Қандай вовиллашни эсларидан чиқариб қўйишган, бу ерда кимга ҳам вовиллашарди? Уткинчиларгами? Нима сабабдан? Сенинг остонангдан ўтмаган бўлса. Худди девор, эшик, ин бўлмагани каби остонанинг ўзи йўқ-ку! Ҳеч нарса йўқ. Бинобарин, қўриқлайдиган нарсанинг ўзи йўқ. Шамолни қўриқламайди-ку, ахир. Бу нарса, тўғри, Сахалянда кўп, ҳатто жуда ҳам кўп. Лекин шамолни итлар қачон қўриқлабди-ю, энди қўриқлайди?

Сахаляннинг бу шамолни тозаям жонимга тегди. Итларнинг ҳам. Биз меҳмонхонанинг йўлақларида, девор орқасида бекиниб, тўсиқларга сиқилишиб ётардик. Мен-ку Сунгарияликни кутардим, итлар эса нимани кутарди — номаълум. Бир бурда нонни фақат хаёлда кўриш мумкин эди. Очларни учратиб қолиш ниятида ресторандан бирор бўлка нон ёки қовурилган қиймани олиб чиқадаган соддалар оламда кам учрайди. Мен ҳам олиб чиқмадим, тўрт оёқлилар орасига тушарман, деб ўйламаган эдим. Бинобарин, нон, айниқса, қовурилган қийма тўғрисида гап ҳам бўлиши мумкин эмасди. Сахаляндаги итлар тирикчилик қиладиган қолдиқлардан умид қилса бўларди. Аммо ахлатхоналарга янги овқат қолдиқлари олиб чиқиб ташланадиган вақт бўлгани йўқ,— ресторан ҳали ишларди, хўрандалар овқатланардилар, қонун бўйича қолдиғи тўрт оёқли жентльментларга тегиши керак

бўлган қовурилган қиймалар суяклар билан бирга ликопчаларда ётарди ҳали.

Ҳа, булар том маъноси билан жентльменлар эдилар. Улар сертакаллуф, илтифотли, эҳтиёткор, одобли эдилар. Ҳеч қандай ҳақорат, жанжал, уруш қилмасдилар. Улар майда-чуйдадан юксак турардилар. Ресторандан биров кўчага чиқиб, бирор итга конфет ташласа, бошқалари у итга ёпишмасдилар. Улар ҳатто жойларидан қўзғалмасдилар. Иш шахсий тортиққа бориб тақалган пайтда одоб қоидалари ташаббус кўрсатишни тақиқларди. Қонфет кимга берилган бўлса, ўша ерди. Тўқсон тўққизтаси (мен барибир у ерда юзтача ит бўлган деб ҳисоблайман) фақат яланиб қолар, балки яланмасди. Жентльмен бўлганлари учун камтарлик билан кўзларини яширар ёки бошқа ёққа олиб қочардилар. Уларнинг қанчалик егиси келарди! Эрталаб ҳам, тушда ҳам, кечқурун ҳам овқат емаган итнинг кайфиятини бир кўз олдингизга келтириб кўринг. Шуни ҳам айтиш керакки, фақат бугунгина эмас.

Мен Сахалиндаги итлар тўғрисида шунинг учун ҳам багафсил гапиряпманки, мени ўша оқшом ҳеч қандай бошқа компания қабул қилмаганди. Чап қирғоқдан келган «меҳмон»ни кутиш учун менга ажратилган тўрт соат вақтни нима биландир тўлдиришим керак эди. Лоақал Сахалинда яшовчи тўрт оёқлилар билан танишиб ўтказиш керак эди. Аниқроқ қилиб айтганда, итларга мен уч соат вақтимни бердим, қолган олтимиш минутни тўрт ғилдиракли аравачада ўтириб ўтказдим. Мени — уйсиз қолган жанобни — у ерга аравакаш раҳми келиб, деярли зўрлагандек қилиб киритиб қўйди. Бу ерда, албатта, фақатгина раҳм қилиш роль ўйнамади, тўғрироғи, умуман, ачинишдан бундай қилгани йўқ. Извошчига меҳмонхона олдида навбатчилик қилиши учун олдиндан пул тўлаб қўйилган, шундай экан, нега ҳам у бўш туриши керак? Аравачанинг усти кўтарилиб ёпилган, ўтириш жойи — қуруқ, мен бурчакка яшириниб олиб, танамга дам бердим ва исиниб олдим. Кечаси совуқ ва маълумки, ёмғир ёққан эди.

Ресторандан музыка, овозлар шовқини эшитилар, аҳён-аҳёнда шароб билан овқатга тўйиб олган навбатдаги хўрандани чиқариш учун эшик очилганда ҳатто айрим сўзларни ҳам эшитиб олиш мумкин бўларди. Бундай дақиқаларда мен Сунгарияликнинг чиқишини кутиб, бутун диққатимни бир ерга йиғиб турардим. Йўлакдаги чироқлар, шамалоқдай бу ёруғ доирани чеглаб ўтиш мумкин бўлмаганидек, диққатимни жалб қилмасдан, кўчада пайдо бўлишнинг ўзи ҳам мумкин эмасди. Мен доирани қатъий назорат остида тутар, бошқача қилиб айтганда, терлаб-пишиб хизмат қилардим.

Бу вақтда чап қирғоқдан келган «меҳмон» дам олар, кўнгил очарди. Кўнгил очаётган бўлса керак. Ахир, тўрт соат муттасил ичиш ва ейиш мумкин эмас-ку, бунга ҳеч ким чидай

олмайди. Танца тушган. Бирорта хонимни таклиф қилиб танца тушган. Ҳа, айтгандек, хоним ҳақида: меҳмонхона эгасининг ихтиёрида сўққа бош хўрандаларни зериктирмай олиб ўтирадиган жононлари бўларди, жононларнинг вазифасига гаплашиш, шароб ичиш ва танца тушиш кирарди. Шаробга келганда шуни айтиш керакки, уларнинг дидлари бир хил, меҳмон нима берса, ичаверардилар, суҳбат эса — бошқа масала. Халқаро ресторан столга ҳар хил миллат кишиларининг келиб ўтириши мумкинлигини назарда тутарди. Хонимлар ҳам шунга қараб ихтисослаштирилган бўларди. Баъзилари инглизлар ва америкаликларга, иккинчилари немислар, учинчилари руслар, тўрттинчилари хитойларга атаб қўйиларди. «Француз аёллари» ҳам бор эди. Буларнинг нархи баланд эди, чунки улар олий «донра»дан — собиқ рус офицерларининг ва дворян табақаси мансабдорларининг қизлари ва хотинларидан ёлланарди. Уларнинг гимназия ва пансионларда французча ўқиганлари Харбин, Дайрен ва Сахалин ресторанига йўл очиб берарди. Булар махфий хизмат назоратидаги махсус ресторанилар эди. Хонимлар бизнинг агентларимиз эдилар. Хўрандалардан олинган муҳим маълумотлар учун уларга пул тўланарди.

Мана шундай хонимлардан бири бугун менинг восийлигимдаги одамни овунтириб ўтирган бўлса керак. Ресторанинг эгаси чап қирғоқдан келган «меҳмон»ни синаб кўриш имкониятини бой берармиди? Унинг чап қирғоқдан эканлиги маълум. Япониянинг Сахалиндаги ҳарбий миссияси бошлиғи Комуцубара бу ҳақда ғамхўрлик қилиб қўйган. Менинг бошлиғим ҳам. Агар у менга Сунгарияликни кузатишни топширган экан, нима учун бу ишга ресторанининг ходимларини жалб қилмасин. Катя-Гаров топшириқни бажаришга аллақачон киришди...

Шу ерда панд еб қолдим. Амурлик казак қиз ўзини одатдагидан бошқача тутарди. Сунгарияликнинг олдида бошқача турди, бошқача гапирди. Айтгандек, Катяни юк катеридан келган йўловчидан маълум вақтга ажратиб қўйиш мумкин. У тўрт соат мобайнида ким биландир, француз тилида гапирадиган хоним билан бирга бўлди. Негадир менга хоним рус ҳамда француз тилида гапирадигандай туюлди. Буни Сунгарияликнинг қиёфасидан сезгандим. «Меҳмон» ўқимишли, дворянлардан, оқ армия офицери. Худди ўша «француз аёл» унинг ёнида бўлиши мумкин.

Кўряписзми, менинг хаёлимда қанча тахминлар, жуда ҳам мантиқий тахминлар пайдо бўлганди. Мен яна навбатдаги ихтирони қилганимга амин эдим. Буни тасдиқлашгина қолган эди холос.

Тунги ўн иккию ўттизда (Токио вақти билан) йўлакдан Сунгариялик чиқиб келди. Елғиз чиқди. Уни «француз аёли» ҳам, «инглиз аёли» ҳам, «немис аёли» ҳам кузатиб чиқмади.

Эгнида тўқ кул ранг пальто, бошида оч кул ранг шапка. Худди эрталабгидагидек, оёқ олишлари қатъий, қадамлари дадил эди. У маст эмасдек таассурот қолдирарди.

Очигини айтганда, менинг тарвузим қўлтиғимдан тушиб кетгандек бўлди, ҳатто хафа бўлдим: менинг восийлигимдаги кишининг «таназзул» белгилари қани? Мен чизиб берган режа қани?

У бир оз эшик олдида турди. Жунжикиб, ёқасини кўтариб қўйди, чекди. Оббо, у пиёда кетмоқчи-ку. Бунга фақат жондан тўйган кишилар ёки бор-йўғини ичиб қўйган ичкиликбозларгина жазм қилиши мумкин, эс-ҳуши жойида бўлган одам Сахаляндаги кўлмақлар билан яккама-якка олишмайди. Аввал извошчи, кейин рикша йўлак томон юрди: мабодо у биронтамизни ёллармикан, деган умид билан келишди! Уни ҳар қалай ресторанинг рисоладаги хўрандаси деб ўйлаган эдилар. Менга ўхшаб янглишишди...

Папирос тугатаётган Сунгариялик Син Лун-це кўчасидан япон элчихонаси томон юрди. У менинг жиққа ҳўл плашимга ва ҳўл оёқларига ачинмади. Сахалян бўйлаб сайр қилишни таклиф этди. Бу худди январь ойида очиқ ҳаводаги душда чўмилишни таклиф қилиш билан баб-баравар эди. Лекин начора? Мен солдатман. Қетдик! У олдинда, мен эса юз метрча орқадаман.

Мен суръатни тезлатишим, восийлигимдаги кишининг шиддати билан ҳаракат қилишим керак эди, акс ҳолда, совуқ мени енгиб қўярди. У шошилишни хоҳламайди, ёмғир остида сайр қилиш унга роҳат бағишлайди. Сунгариялик бурчакда тўхтади-да, осмонга қараб олди. Бу таҳқирлашга ўхшарди. Сенинг восийлигиндаги киши туманил ҳавога маҳлиё бўлиб қараб олиб, олдинга қадам ташлагунча деворга ёпишиб тур.

Бу бемаъни туриш ўн-ўн беш минут давом этди. Ёмғир ёғар, Амурдан шамол эсарди, қаердадир узоқ-узоқларда шақаллар увилларди. Ҳувиллаган зим-зиё тун. Ҳасратданми ёки хўрланганлимни сезишданми, кўнглим ғаш бўла бошлади. Ўзимнинг аллақандай арзимас, бемаъни иш қилаётганимга тобора амин бўла бордим. Полковникнинг дудмал шамалари содир бўлаётган реал воқеалар билан сира қовушмасди. Даставвал менда пайдо бўлган сергаклик аста-секин сўнди, ҳеч қандай сирни аниқлай олмадим. Сунгарияликнинг хатти-ҳаракати табиий, агар одамнинг қилиқларини шундай деб аташ мумкин бўлса, у қолипдан чиққандек бир хил эди. У ҳеч нарсани яширмади, бўяб кўрсатмади, аксарият чет эл агентлари ниқобланганларидек, ўзини разведкачи қиёфасига киритиб кўрсатмади.

Энг муҳими, Сунгарияликнинг кишини тасбеҳидан адаштириб, сохта изга солиб юборишга қобил маккорона режаси йўқ эди. Мен бўлсам, мана шундай режа бўлса керак, деб ўйлаган ва уни очиб ташлашга тайёрланган эдим.

«Меҳмон»нинг биринчи кутилмаган қадами — ресторанда пайдо бўлишини тилсимга кириш деб ўйладим ва тўхтаб қолдим. Ҳақиқатда бу ҳеч қандай лабиринт эмас экан. Сунгарияликнинг қорни оч, овқат қилиб олишга бўш вақти бор, мусофир бўлгандан кейин ресторанга бормай, бошқа қаерга ҳам борсин? Тўрт соат зое кетди. Бундай сахийликка фақат ҳеч қандай ташвиши йўқ, қаттиқ графика тобе бўлмаган кишигина қобил бўлиши мумкин. Халқаро ресторанда иш юзасидан учрашув ўтказиш бемаънилик бўларди. У ерда ҳамма нарса қайд қилинади, ҳамма нарса эшитиб олинади, ҳамма нарса разведка билан контрразведкага етказилади. У ерда разведка ўз уйида тургандек туради, фақат япон ҳарбий миссияси агентураси билангина учрашув ўтказиш мумкин.

Сунгариялик билан Катянинг товушсиз суҳбатини мен ҳамманинг кўз олдида иш ҳақида гаплашиш кулгили бўлса ҳам агент билан учрашувга ўхшатдим. Бир дақиқагина аввал худди Янагитанинг ўзгинаси олдида тавба қилиш тугаган бўлса, официантка нима ҳам дерди. Катя махфий хизматнинг оддий агенти холос. Агар у Қомуцубара томонидан юборилган бўлса, пальма тагига қўйилган столдаги суҳбат бошқа маъно касб этган бўлади. Иккита разведка раҳбарининг рақобати мана шундай комбинацияда намоён бўлиши мумкин. «Меҳмон»нинг Қомуцубара агенти билан алоқаси борлигини бошлиққа айтиб қўйиш керак.

Ҳаммаси шу холос. Тўрт соат ичида мен қўлга киритган нарса бор-йўғи шу. Ўзингдан-ўзинг тушқунликка тушишингга ва хафа бўлишингга арзийди.

Ун беш минутдан кейин асосий эшикдан эмас, меҳмонхонанинг дарвозасидан кундуз ёқали пальто, шляпа кийган ва соябон ушлаган хотин чиқди, қаерга боришини билмай, девор олдида бир фурсат иккиланиб туриб қолди. У қоронғида «меҳмон»ни кўрмаган бўлса керак. Шу пайт у «Люба!» деб чақирди. Бундан ҳам ортиқ сийқаси бўлмаса керак. Хоним билан йўлакда учрашишди. Улар йўлга тушишди. Соявон билан ёмғирдан ўзларини пана қилиб қўлмақларни кечиб кетишди. Худди ошиқ-маъшуқлардай ёнма-ён, балки қўл ушлашиб кетишди.

Уларнинг низдан борсамми ёки орқага, меҳмонхонага қайтсаммикан? Мен буларнинг ҳаммасига туфуриб, полковникка, юк катерининг йўловчиси орқасидан кузатиш бемаънилик, ўтакетган аҳмоқлик, деб айтгим келарди.

Аммо бу хаёлда эди холос. У пайтда мен истаганимни ҳаракатга айлантиришни билмасдим, эпкин кучига бўйсунардим.

Менинг восийлигимдагилар — улар энди иккита эди — нималар ҳақидадир вақтичоғлиқ билан гаплашиб, япон элчихонаси томон борардилар. Баъзан қулоғимга жононнинг эҳтиёткор кулгиси етиб келарди — «меҳмон» унга қандайдир кул-

гили нарса гапириб берарди шекилли, Ин Юан-луга боргач, улар ўннга, Амур томонга бурилдилар. Дарё яқин, икки юз метрлар чамаси нарида, шимол шамоли ҳайдаган тўлқин шовқини аниқ эшитилиб турарди.

Амур бўйида кечаси, айниқса, бундай об-ҳавода нима иш қилиш мумкин: қоронғи, ёмғир, совуқ, улар эса худди ўша Амур соҳилига борардилар. Мана шуниси мени ажаблантирарди. Ҳатто қўрқитарди. Тўрт соат ёмғирда ивишдан кейин қирғоқда қаттиқ шамолда сайр қилиш менга жудаям малол келарди. Бечора тишларим шақиллар, ўзим эса, ўша йўлакдаги дайди итдай совуқдан қалтирардим.

Мен совуқ билан олиша-олиша олтин конлари кампанияси конторасига бир амаллаб аранг етиб келдим ва ўзимча энди ортиқча бир қадам ҳам босолмайман, деб шу ерда тўхтадим. Афтидан, улар менинг аҳволимни тушунишди шекилли (умиди пучга чиққан таъқибчининг бошига нима хаёллар келмайди), улар ҳам тўхташди. Конторанинг ёнида эмас, барглари тўкилган дарахтлар тагидаги йўлкада тўхташди. Ундан нарида бир парча қирғоқ, яна нарироқда Амур оқарди.

«Нега? Нима учун бу одамлар кечаси дарёга келишди?— деб ўзимдан сўрардим.— Бунинг бирор сабаби борми?» Мен ҳамон Сунгарияликнинг хатти-ҳаракатлари маъносини билиб олишга уринардим. Бизни, полковник Янагита билан мени қизиқтирувчи сирли маънони билмоқчи эдим. Кишиларнинг ер юзида юриши, ёмоқ-ичмоғи, севиши, орзу-умидлари — буларнинг ҳаммаси махфий хизмат манфаатларининг нариги томонида турадиган одатдаги нарсалар сирасига мансуб эди. Бу ўзгача олам, бизнинг оламимиз эмасди. Бизнинг оламимиз эса, ҳамма нарса биз хизмат қиладиган хавфли ишнинг яширин мақсадларига бўйсунди. Башарти кундалик оддий ишларга дуч келиб қолсак, полковник, мен ҳам, уни ниқоблаш сифатида тушунардик.

Аммо ниқоблаш абадий эмас. Спектаклдан сўнг актёр костюмини ташлаганидай, у ҳам қаердадир улоқтириб ташланиши керак. Сунгариялик уни қаерда ечиб ташлайди? Амур соҳилида ечмайди-ку? Бундан ҳам ноқулай жойни топш қийин.

Унинг костюми борми?

Борлигига негадир ишонгинг келмайди. Кўз олдиндагилар одатдаги инсоний қусурларга эга бўлган кишилар эди, айни вақтда, бу қусурлар жуда содда тарзда намоён бўларди. Улар худди ёш мавжудотлар ўз сезги ва истакларидан уялишиб холи жой излаганлари каби, улар ҳам ёмғирли куз кечасида холи жой излардилар. Нимадандир уларга ачиниб кетдим...

Улар япроқлари тўкилиб кетган дарахт остидаги нам скамейкада ўтириб, соябонни бошлари ва елкалари устига тушириб, жим қолганларида мен уларга яқин бориб: «Қан-

дай нодонсизлар, қандай нодонсизлар!»— деб ҳазиллашмоқчи бўлдим. Еки мен учун уқубатли бўлган кеча учун, ёмғирда қолиб, шалаббо бўлиб ивиганим, шамолда совқотганим учун уларни кўнглимда роса сўкмоқчи бўлдим. Барибир ҳеч нарса билиб ололганим йўқ.

Аммо улар ўпишишди, ўпишишарди чамаси, мен уларга яқин бормадим. Орқамга ўгирилдим-да, совуқ кўлмакларни кечиб меҳмонхона томон юриб кетдим...

Кечаси соат иккида мен полковникнинг эшигини қоқдим. Йўлакнинг этагидаги креслода мудраб ўтирган дарвозабон аёлнинг диққатини тортмаслик учун эҳтиёткорлик билан бир бармоқлаб секин чертдим эшикни.

Полковник ухламаган эди. У ўз тобеларини қийнаб, бутун тун бўйи ухламай чиқа оларди. Улар ҳам полковникдан ибрат олиб, тонг отгунча кўз юммасликка мажбур бўлардилар.

Бошлиқ мен кечки соат олтида унинг олдидан чиқиб кетган вақтимда столда қандай ўтирган бўлса шундай ўтирар, ўзининг кичкинагина олтин гардишли кўзойнагини тақиб олиб, ҳалиям ўша қоғозларни кўздан кечириб ўтирарди. Еки менга шундай туюлди. Ҳар ҳолда, у қоғозлар махфий эди, чунки мен киришим билан уларни газета остига бекитди. Биз бир-биримизга ишонмасдик. Ҳамма ҳам ишонмасди...

— Қоньяк ичинг!— деди бошлиқ ва шкафдан бир шиша коньяк олди.

Мен буни тобе кишисига ғамхўрлик қилиш деб тушундим. Менинг кўринишим кўп нарсани билдириб турарди. Ёмғирда латтага айланиб қолган шляпамнинг ўзиёқ аҳволимни кўрсатиб турарди. Мен бутун кўринишим билан ҳозиргина сувдан тортиб олинган чўккан одамга ўхшардим.

Бошлиқ стаканга коньяк қуйиб, менга тутди. Мен дарҳол ичиб юбордим, шу пайт тишларим тақиллаб кетгандай бўлди. Кейин ечиндим ва полковник столи рўпарасидаги креслога ўтирдим. У бу ерда, меҳмонхонада ҳам мебелларни кабинетидек қилиб жойлаштириб олганди.

— Бу ё жуда ҳам тентак, ё жуда ҳам ақлли одам,— деди Янагита, менга боқиб, кўнглимдагини осонгина уқиб. У Сунгарияликни айтаётган эди. Тобе кишиси топшириқни бажариб қайтиб келганидан кейин яна ким тўғрисида ҳам гапириш мумкин? Мен ҳеч нарса, мутлақо ҳеч қандай қизиқарли нарса билиб келмаганимни ва оқшомни бекор ўтказганимни бошлиқ тушунганди. Оқшомгина эмас, бутун кечани. Шундай эмасми?

Мен жавоб бермадим. Чап қирғоқдан келган «меҳмон»нинг ақлий қобилияти ҳақида менда ҳеч қандай фикр йўқ эди. Фақат дудмал қилиб елкамни қисиб қўя қолдим холос.

— Сизга у тўғрида бирон нарса дейиш қийин,— деди Яна-

гита, индамай турганимни изоҳлаб.— Сиз уни умуман билмайсиз...

Буни бошлиқ ўзи учун айтди, бу ҳолатда бошқа кишининг фикри ҳеч қандай роль ўйнамасди. Полковник ўзи савол бериб, ўзи жавоб қайтаришни биларди. Одатда, бундай суҳбат анча узоқ давом этарди. Бу гал тўсатдан узилиб қолди.

— Билмайсиз ҳам... Мен меҳмонимиз билан учрашишни бирор кишига топширишнинг заруратини сезмаяпман...

У яна стаканга коньяк қуйиб менга узатди. Мен, афтидан, ўз аслимга жуда секинлик билан қайтаётган бўлсам керак, полковник ўзимга келишимни шароб ёрдами билан тезлаштирмоқчи бўлди. Заифлигимни бундай ошкора юзимга солиши менга алам қилди, стаканни олиб, стол четига қўйдим.

— Балким, менинг бугунги кузатишларим бирор қимматга молиқдир,— дедим бор кучимни тўплаб, тишларимни тақилламасликка мажбур қилиб. Очигини айтсам, бу унчалик осон бўлмади. Мен лаънати Сахалин шамолида жуда қаттиқ совқотган эдим.— Жилла қурса «меҳмон»ни характерлайдиган қимматга эгадир...

— Сиз у билан суҳбатлашдингизми?

— Йўқ... Аммо у билан кечани бирга ўтказган кишининг исмини билиб олдим.

Мен кўрган ва эшитган ҳамма нарсамни айтиб бердим. Полковник, кутилганидек, худди мен кўп марта эшитган ва жонига теккан нарсаларни такрорлаётгандек, гапларимга ҳеч қандай қизиқиш изҳор қилмади. Тўғри, у ўзининг ҳамиша тунд юзида ғазабланиш, норозилик акс эттирди. Аммо унинг нигоҳида қандайдир малоллик бор эди. Мен ўз ҳикоямни «меҳмон» «Люба» номини айтган жойигача базўр етказа олдим. Шу жой юк катери йўловчисининг кечани бирга ўтказган одамнинг кимлигини очиб бериши керак эди. Менинг тушунчамда ғоят муҳим бўлган сўзни айтиб, савол назари билан бошлиққа қараб жим қолдим. Мен полковникнинг мамнунлик билан жилмайишини ёки ажабланишдан ингичка қошларининг кўтарилишини кўрмоқчи эдим.— Ҳеч нарсa кўрмадим. Юзида ҳеч қандай ўзгариш бўлмади. Кейин, бир оз жимликдан сўнг ҳикоямни давом эттириб, уни Амур қирғоғидаги скамейка билан тугатдим. Дилимда бундан уч соат аввал, меҳмонхона йўлаги олдида ўтирганимда пайдо бўлган алам ҳисси яна пайдо бўлди.

Ниҳоят Янагита кўзини очди.

— Люба — бу Катя-Гаров,— деди у худди расмий изоҳ бергандек қуруққина қилиб.

Мени бу ихтиро ўлдирган эди. Халқаро ресторан официантқасининг иккинчи, эҳтимол ҳақиқий исми бор эканлигидан эмас. Одамларда, махфий хизматга алоқадор кишиларда инчунун, қанчадан-қанча исмлар бор. Катя меҳмонхона дарвозасидан чиққанда мен уни таниёлмай қолдим. Уни ресторан

хўжайини «меҳмон»га қўшиб қўйган хоним деб ўйлабман. Энг ажаблантирадигани ҳали бу эмас. Катя бутун кечани у билан ўтказди. У Сунгарияликни севарди!

Буниси Янагитани ҳам эсанкиратиб қўйиши керак эди. Ахир Катя бизнинг агентимиз-ку. Квантун армияси штаби иккинчи бўлимининг агенти. У, жин урсин, Комуцубаранинг агенти. Бу — ўша Янагита учун қандайдир аҳамиятга молик янгилик демақ эди. У эса гапимни мудраб ўтириб эшитди, ҳатто ҳомуза тортиб қўйди. У ҳеч нарсани тушунмади. Ёки, аксинча, жуда кўп нарсани тушунарди. У ҳозир ҳам маккорона кулиб деди:

— Комуцубара бугун қандай ухлаётган экан? Унга телефон қилиб, тунингиз хайрли бўлсин, деб қўйсакмикан?

Мана, Янагитанинг тушунгани.

Сурбетлик билан қилинган бу ҳазил мени титратиб юборди. Комуцубараси менга деса ўлиб кетмайдими, аммо Катянинг шаънига тўкилган мағзава назаримда мени ҳам ҳақоратларди. Мен ҳамиша у ҳақда яхши фикрда эдим. Узоқ-узоқдан унга ҳавас билан қараб юрардим.

Янагита менинг кўзларимдан эътироз ёки таажжуб маъноларини ўқиган бўлса керак. Ҳар ҳолда ниманидир ўқиди, мана шу «нимадир» менинг борлиқни билишдаги жиддий нуқсонларимдан шаҳодат берарди. Янагита изоҳлади:

— Улар кўпдан таниш, Харбиндалик пайтларидан... Бир-бирига ошиқ-маъшуқ бўлиб қолганликларини хаёлимизга ҳам келтирмаганмиз. Бу, албатта, камчилигимиз, лекин у қадар катта гуноҳ эмас. Бунинг учун ўзимизни кечирамиз...

У ўзини ўзи кечирди, мен ҳисобга олинмадим. Бу ишда мен бегона эдим ва одатдаги вазифани бажарардим. Бунинг устига, у вазифалар тасодифий бўларди. Мен Сахалиндаги кечани, Катька-Гаровни, юк катерида келган йўловчини унутиб юборишим, фақат ўша куни ёққан ёмғирни, суяк-суякларимдан ҳам ўтиб кетган Амурдан эсган совуқ шамолни эслашим керак эди.

Мен хонадан чиқиб кетмоқчи бўлиб ўрнимдан турган эдим — тун қолган, уйқунинг гамини ейиш ҳам керак эди — Янагита арзимас бир луқма ташлади:

— Бу казак қизи билан эҳтиёт бўлиб гаплашинг... У чиройли нарса.

Унинг гапида ҳамиша қабоҳат бўларди. Янагита киши ҳистуйғуси ҳақида одоб билан гапиролмасди. Одамларнинг қадри, худди нарсаларнинг белгисига қаралгани сингари, фақат амалий томонлари билангина баҳоланарди.

Анча вақт ўтгач, энди Сахалинда эмас, ундан узоқда Янагита Катька-Гаровнинг гўзаллигини эсимга солди. Аммо биринчи галдаги каби ҳазилкашлик билан эмас, ҳаёсизлик билан қилди бунини, ялпизлаб ҳам ўтирмади, мард бўлишга ундади. Япон махфий хизматининг агенти Любовь Шелунова

устидан чиқарилган ўлим ҳукмини ижро қилиш менга топширилмоқда эди.

— Янагита мени йўқ қилмоқчилигига қаердан ишонч пайдо бўлганлиги ва нима учун буни худди 19 августда тушунганимни сўраялсизми?

Биринчисига кўра иккинчисини тушунтириш осонроқ. Ун тўққизинчи августда генерал-лейтенант менга бизнинг жўнашимиз кераклигини билдирди ва исталган дақиқада тайёр бўлиб туришимни буюрди. Агар бундай буйруқ олмаганимда, бошлиқнинг мақсадлари ҳақида баъзи бир шубҳаларга бориб юрган бўлардим. Бу мақсадлар эса менинг кўз олдимда авваллариёқ равшан бўлган эди, келажакни аниқ тасаввур қилиб олмоғим учун иккита нарсани бирлаштиришгина лозим эди. Буйруқдаги оҳанг майнавозчиликка ўрин қолдирмади. Бундан ташқари, Янагитанинг кўзларида менга таниш бўлган совуқ учкун чақнади. Янагита ҳар гал бирон кимсанинг ўлимини мўлжаллаштирганда шунақа учкун ёнарди.

— Бу соф руҳий лаҳза, жаноб Сигэки. Янагитанинг ҳаракат программаси бошқа бировга тааллуқли бўлиши мумкин.

Бошқа ҳеч ким қолмаган эди. Сунгарияликни билган беш кишидан биз иккимиз: мен билан генерал қолган эдик. Ўз-ўзидан аёнки, у ўзини маҳкумлар рўйхатига киргизмаган. Биз иккимиз эканлигимизни, тўғриси, мен ўн тўққизинчида эмас, йигирманчи август саҳарда билдим, аммо вақтнинг бундай фарқидан ишнинг мазмуни ўзгаргани йўқ.

Ярим кечада Янагита хонамга кириб келиб, сўради.

— Сиз тайёрмисиз?

Генерал мени огоҳлантирган дақиқа етиб келди, деб ўйладиму, йиғиштирина бошладим. Аслида, ҳамма нарса йиғиб қўйилган, фақат киййиш, чамадонни олишгина қолган эди. Бошлиқ бирдан мени тўхтатди:

— Керак эмас.

Эҳтимол, у мутлақо бошқа тайёргарликни назарда тутгандир. Буюмлар бу ерда ҳеч қандай роль ўйнамасди. Чамадонни қулфлаб, нарироққа сурдим-да, генералга ажабланиб қардим.

У ўз режасининг тўсатдан ўзгариб қолиши сабабини тушунтириб бериши лозим эди. Аммо бундай бўлмади. Янагита мутлақо бошқа нарса ҳақида гап очди.

— Сиз ҳеч маҳал ўзингизни юқори мансабли киши ўрнида бўлишни орзу қилганмисиз?

Гарчи мен ҳам, генерал ҳам ҳазил қиладиган ҳолатда бўлмасак-да, буни ҳазил деб ҳисоблаш мумкин эди. Бизнинг, умуман японларнинг, Дайрендаги қисматимиз унчалик яхши эмасди. Биз бизники деб аталган дунёда сўнги кунларимизни кечирмоқда эдик. Мен мутлақо тушкунликка учрагандим.

— Кечирасиз, капитан,— дея давом этди Янагита. — Биз ўзимизнинг ёнимиздаги кишилар тўғрисида ҳам ўйлаймиз. Сиз ҳозир эга бўлган даражангиздан юқорисига ҳам лойиқсиз.

Бошлиқ ҳазил қилмаган экан. У ҳаёт тўғрисида ва кишилар юрган ҳаёт йўли ҳақида фикрларди. Янагита ҳозирги, баландпарвоз сўзлар учун мутлақо нолайиқ дақиқада сафсата сотарди. Узоқ ва ўзи учун даҳшатли йўлга отланаётган тобе кишиси олдида сафсата сотарди. Мени амал ҳам, ундан келадиган неъмат ҳам қизиқтирмас, фақат елкамдан босиб ётган юкдан қутулишни истардим.

Ўзимдаги ифодадан Янагита у айтган ҳамма нарсадан узоқ эканлигимни тушунди. Беҳад узоқ эдим. Менга буйруқ, ҳаракат қилиш учун ишорат керак эди. Кишининг асаби жуда ҳам тараиш тортилиб турганида фақат одатдаги, қўпол турткигина қабул қилинади, бошқалари халақит беради, чалкаштиради, ғазаблантиради.

— Биз бугун жўнаймизми?— Мен Янагитанинг сўзини бўлдим.

У томдан тараша тушгандек қилиб айтилган бу иборадан сесканиб кетди: гапидаги ишонч оҳанги, унинг тавбаси рад этилган эди.

— Йўқ... Ғарбнинг ультиматуми ҳали қабул қилинадими-йўқми номаълум. Ғарчи воқеа-ҳодисалар интиҳони олдиндан белгилаб қўйган бўлса ҳам, ҳали ҳеч нарса аниқ эмас. Агар руслар дастлабки суръатлари билан ҳаракат қилсалар, афтидан, биз бу ерда яна бирор ҳафта турсак керак...

— Дайрен ҳимоя қилинадими?— дея сўрадим мен.

— Ҳар ҳолда, ҳимоя қилинса керак. Бу даражага бориши даргумон. Мен ҳалокатимизни кўришни истамас эдим... Айтинг-чи, Сигэки-сан, сизда Хитойда ва ороллардаги яширин учрашиш адреслари борми?

Мана, у нималарни ўйларди.

— Кейинги вақтларда мен бу ишлар билан шуғулланмадим... Ҳаммаси ҳарбий миссияга олиб берилган. Улар жанубий қирғоқдаги агентура билан алоқа қилиб туришибди. Агар бош штаб буйруғи билан рўйхатларни йўқ қилиб юборишга шошилмаган бўлсалар, албатта...

Миссия тилга олиниши билан Янагита нима учундир хўмрайди, кўзлари бежо ўйнади. Мен буни менинг ҳаракатларимдан норозилик деб билдим. Бошлиқни безовта қилган ҳақиқий сабаб менинг хаёлимга ҳам келмади. Ахир шу топда япон ҳарбий миссияси биносида юз бераётган воқеалардан хабарим бўлмагач, қандай қилиб ҳам хаёлимга келарди дейсиз? Ҳатто Янагитанинг соатга шошилиш қараши ҳам менда ҳеч қандай шубҳа туғдирмади. Бошлиқ ўзини нима учун бундай тугганини фақат эрталаб билдим. Бизнинг суҳбатимиз чап қирғоқдан келган «меҳмон»нинг сирини биллади-

ган бешта кишидан бирини йўқ қилиш ҳақидаги унинг буйруғини ижро қилиш вақтига тўғри келган эди.

— Бу қайғули бўлур эди,— деди Янагита.

Мен яна ҳеч нарса тушунмадим.

— Рўйхатларнинг йўқ қилиниши, бу — яширин учрашиш жойларини тўла йўқотиш деган гап эмас,— дедим бошлиқнинг узилган умидини тиклаш учун.— Улар, ҳаммаси бўлмаса ҳам, ходимларнинг ёдида қисман сақланиб қолган...

— Ғоят қайғули,— дея такрорлади Янагита. Менинг келтирган далилим уни ҳеч қанча қаноатлантирмади, аксинча, баттарроқ ғамгин қилиб қўйди.

— Рухсат берсангиз, мен капитан Армицу билан гаплашиб кўрардим,— дедим омон қолиш йўлини таклиф қилиб.

Янагита огоҳлантириб, қўлини кўтарди.

— Ҳеч қандай Армицу... Йўқ, йўқ...

Дайрен ҳарбий миссиясининг бошлиғи полковник Такеока ҳузурда Армицу қандайдир ишончли шахс ва яқин ёрдамчидай эди. Капитан билган ҳамма нарсаси полковникники бўлиб қоларди. Шунинг учун Янагита ўз ниятларини Армицуга очишни хоҳламади чамаси.

— Борди-ю, капитан Андо бўлса-чи?— Мен номзодни алмаштирдим.— У жуда тайинли одам...

— Андоми?— Янагита ўйланиб қолди,— ҳалиги биткўз, йилтирбош махлуқми...

— Ҳа. Биткўз.

— Андо, эҳтимол тўғри келар... Андо билан гаплашинг!

— Илтимосни айтаётганимда сизнинг номингиздан айтсам майлими?

Янагитанинг безовта кўзлари хона ичини шошилиш сузиб чиқди-да, бирдан менга қадалиб қолди.

— Нега?

Мен тушунтиришга уриндим.

— Андо ҳам сизга ўхшаб «нега?» деб сўраши мумкин. Менинг бирор нарса ўйлаб топиш мумкин бўлармикан? Бундай вазиятда сабаб топиш мумкин бўлмайди. Бу сабабнинг ўзи йўқ. Командирнинг обрўси ишониб бўлмайдиган тахминнинг ўрнини босади. Сизнинг обрўингиз...

— Менсиз уйдлашга ҳаракат қилинг.

— Қўлимдан келармикан... Мен бор-йўғи махсус топшириқ офицериман холос.

Жавобим Янагитага гўё менинг хизматда юқори поёнага кўтарилишим анча суст бораётганини шама қилгандек бўлиб туюлди, мен эса буни хаёлга ҳам келтирмаган эдим. Менинг анчайин паст вазифам миссия ходими билан тенгма-тенг гаплашишимга ҳуқуқ бермасди. Кескин талабларни-ку гапирмасаям бўлади. Генерал-лейтенантнинг розилиги ёки унинг буйруғисиз менга ҳеч ким махфий маълумотларни бермаган бўларди.

— Айб менда,— Янагита гуноҳкор одамдай бошини эгди.— Мен яна кечирим сўрайман. Имконият туғилди дегунча хато тузатилади...

Бу — илгариги Янагита эмасди, таниб бўлмас даражада ўзгариб кетганди.

— Ташаккур... мен Андо билан учрашишимиз натижали чиқишига уриниб кўришим мумкин холос... унда эркин ҳаракат қилиш ҳуқуқи йўқ, Андога қўмондоннинг истаги ҳақида жилла қурса шама қилиниши керак.

Мен Янагитани ўйлашга яна мажбур қилдим.

— Шама, мужмал шама... Андо учун шунинг ўзи етарлими?

— Агар бошқа ҳеч нарса бўлмаса...— Мен елкамни қисдим.

Генерал амалга оширмақчи бўлган тadbир менга аввалгича шубҳали бўлиб кўринди. Бир ўзим керакли маълумотларни қўлга киритишим қийин эди.

— Бошқа ҳеч нарса йўқ,— тасдиқлади Янагита.— Ҳаммаси шу...

У кетмоқчи бўлиб бурилди.

Муҳлат-чи? Янагита топшириқни бажариш учун менга қанча вақт берганини айтмади.

— Ҳозир миссияда ҳеч ким йўқ,— эслатдим бошлиққа.

Унинг яна тўхтаб, соатга қарашига тўғри келди.

— Ҳа, ҳеч ким йўқ бўлса керак. Биргина навбатчи қолган... Эртага, яъни тонг отса Андонинг топасиз. У аниқликни яхши кўрадиган одам.

Генерал қалака қилгандай лабларини бурди.

— Биткўз ярғоқ бош, имилдириқ одам...

Мен бош силкидим. Гарчи бу таҳқирли сўзларни эшитиш кўнгилсиз бўлса ҳам Янагитанинг айтганига қўшилдим. Нимаданлр кўнгил ғашланарди...

— Ҳар ҳолда генерал-лейтенант сўзсиз таслим бўлгандан кейин ҳам агентурадан фойдаланишдан воз кечмаган. Гапингизни тўғри тушунибманми, жаноб Сигэки?

— Жудаям унчалик эмас.

— Чет эллардаги яширин учрашиш жойларининг адресларига бўлган қизиқиш шуни тасдиқламайдими? Янагита уруш ташқарисида ўзини разведкачи, фақат разведкачи деб ҳисоблайди. У оролларда ёки Хитойнинг жанубий қирғоқларида япон армиясига қўмондонлик қилмоқчи деб ўйламайман. Армия йўқ бўлган эди...

— Мутлақо тўғри... Янагита келажак режаларини армиясиз қурган. У аслида ҳарбий санъатнинг стратеги ҳам, тактикачиси ҳам бўлган эмас. У дала офицери ҳам, штаб офицери ҳам эмасди. Янагитанинг Дайрен ҳарбий округи қўмондонини қилиб тайинланиши бош штаб раҳбарларининг

тантқиқлигидир. Эҳтимол, бу тантқиқликкина эмас, қўшни сафларарида хизмат қилувчи офицерлар учун жумбоқ, айни чоқда, арзимас найранг дейиш ҳам мумкин. Янагита ўзининг саркардалик даҳоси билан ҳеч кимни ҳайратда қолдирмаган, у умуман урушда бўлмаган. Генерал-лейтенант ўзининг бутун диққатини офицер кадрларни назорат қилиш ва қисмлардаги кайфиятлар тўғрисида маълумотлар тўплашга қаратди.

Шуни ҳам айтиш керакки, «Саркарда» ролидаги бошқа разведкачилар ҳам ўзларини мана шу йўсида намоён қилганлар. Ҳаммага маълум бўлган Доихара Кендзи Сингапурдаги 7-армияга қўмондонлик қилган. Итагаки Сейсиро Япониянинг Кореядаги армиясига бошчилик қилган. Бу территориялар босиб олинган, армиянинг вазифаси тартиб сақлаш ва маҳаллий халқнинг қаршиликларини бостиришдан иборат бўлиб қолган. Бу вазифани Янагита ҳам, Доихара ҳам, Итагаки ҳам аъло даражада бажаришган. Уларнинг тажрибаси бор эди. Армия офицерига айлансалар ҳам разведка офицери бўлиб қолавердилар. Янагита Гендзо ҳам шундай бўлиб қолди. Шунинг учун сиз Янагитани уруш даврида қандай бўлса, урушдан кейин ҳам урушдан четда, деб ҳисоблашингиз тўғри...

— Агар Янагита разведкачилигича қолар экан, демак, у ўз ҳаракатини ҳам аввалги вазифаларга бўйсундирган. Шундай эмасми?

— Бу мантқиқ, жаноб подполковник! Сиз ипнинг икки учини бир тугунга тугяпсиз. Бошқача қилиб айтганда, махфий хизмат ҳаракати ҳамма вақт, ҳар қандай тақдирда ҳам узлуксиз деган формулани келтириб чиқаряпсиз. Очиқ уруш тугади, аммо махфий уруш давом этмоқда. Уни 1945 йил сентябригача кимлар олиб борган бўлишса, ўшалар давом эттиришмоқда. Бош штабнинг иккинчи бўлими йўқ, бироқ унинг аппарати бор ва у худди эпкини билан ишлаётгандай давом этиб келмоқда.

— Унчалик эпкини билан эмас... Ғоя ҳамда анъана бўйича, дейилса тўғрироқ бўлар...

— Эски ғоя бўйича. Бироқ дунё ўзгарди, ғоялар ҳам ўзгарди. Абадий ҳеч нарса йўқ, подполковник жаноблари.

— Ғояларнинг ўзгариши учун, тафаккур тарзининг ҳам ўзгариши керак. Сиз бошқа одам бўлиб қолдингиз, жаноб Сигэки, аммо Янагита, менинг билишимча, ўзгаргани йўқ. У жанг қилишга тайёрланмоқда...

— Ҳа. «Еш офицерлар» сўзсиз таслим бўлиш масаласи атрофида ғавго кўтарганларида у менга: «Чала туғилганлар, сўзсиз таслим бўлиш, боз устига дарҳол таслим бўлиш, кучларимизни тор-мор бўлишдан асраб қолади. Агар биз яна бош кўтаришни истасак, даставвал уни сақлаб қолишимиз лозим...» деган эди.

— Кўрдингизми, «Кучларни сақлаб қолиш!» Буни мавҳум категория деб тушунмаслик керак. Кучлар деганда генералитет, офицер кадрлар, машқ кўрган армия, қурол ишлаб чиқаришни тезда тиклашга қодир sanoat англашилади. «Кучлар» деган тушунчага разведка шаҳобчалари ҳам киради. Янагита резидентларнинг адреси билан бежиз қизиқмаган.

— Сиз бу ерда янглишяпсиз, подполковник жаноблари. Ун тўққизинчи августда Янагитанинг олдида яширинишдан иборат жуда ҳам содда вазифа турган эди. У бошпана гамини ерди.

Агар Дайрендаги причалларда бирор балиқчи кема пайдо бўлиб қолса, у Далянован қўлтиғидаги бир жойда қалқиб туравермасди. У эртами, кечми Сариқ денгизга чиқиб, соҳилларни излаши керак эди. Меҳмондўст кулбаси йўқ соҳил эса, душман қалъаси деган гап. Уруш вақтида японга ким бошпана берарди? Фақат ўз одаминг бериши мумкин уни. Янагита худди ўша одамни изламоқчи бўлган эди.

— Хўп, яхши... Янагита қаерлардадир бир оролда ўзига керакли бошпанани топган бўла қолсин. Кейин-чи?

«Ҳеч нима!» деб жавоб қилса ҳам бўларди. Сигэки Мори ҳам худди шундай жавоб қилмоқчи эди: Дайрендан қочиш — бу Янагита ўй-хаёлларида, мўлжалларида интилиб келган интиҳо эди. Тўғри, яна Янагитанинг ҳамроҳи Сигэкининг ўзи ҳам бор эди, ammo унинг ҳаёт йўли қаерлардадир, Сариқ денгиз тўлқинларида ёки яқинроқда Даляньвань қўлтиғи тўлқинларида тугалланарди. Об-ҳаво бузук пайтида кечаси қайиқдан сувга тушиб кетиши ҳеч гап эмасди. Денгиз тубидан эса, у ўз бошлигини ҳам, балиқчилар қайиғи сузиб келган қирғоқни ҳам кўролмасди...

Шундай бўлса-да, Сигэки подполковникка: «Кейин ҳеч нима», дея олмади. Айтолмасди ҳам. У Гонконг кўчаларида сайр қилиб юрган генерални бир муддат кўз олдига келтирди. Гонконг бўлса бўла қолсин, шаҳар номининг нима аҳамияти бор. Ўзидан мамнун, беташвиш, сайр қилиб юргач, қаердалигининг нима аҳамияти бор. У буларни кўз олдига келтирди-ю, шу заҳоти бу манзарани бемаъни ҳисоблаб унутди қўйди.

— Ундан кейин, балки Японияга қайтиш бўлса керак. Янагитанинг Токиода онласи бор эди.

Японияда бўлганида дарҳол халқаро трибунал судига рўпара қилнарди. Уйга бериш учун бундай айланма йўлнинг нима кераги бор. Янагита таслим бўлиб, йўлда ҳалок бўлишдан иборат ниятига хавф-хатарсиз эришарди.

«Ундан кейини» қовушмади, тўғрироғи, қовушди-ю, ammo мантиқий бўлмади. Янагита бундай ғалати йўл билан қайтолмасди уйига. Хўш, агар чиндан ҳам уйга қайтиш нияти бор экан, нега Дайрендан қочиши керак эди? Нега? Хўш, нега?..

- Йўқ, мақсади уйга қайтиш эмасди.
- Бўлмаса нима?
- У бу олам билан видолашаётганди.
- Мушкул тўхтам. Жудаям мавҳум.
- Тахминми?
- Ҳа.
- Янагита сифатида кетаётганмиди, ёки фақат қиёфасини ўзгартирганмиди?
- Янагита сифатида кетаётувди.
- Бутунлайми?
- Шундай бўлса керак... Утмиш билан, ҳаёти ва фаолиятдан иборат барча нарса билан ҳисоб-китоб қилди.
- Узининг шахсий мени билан ҳамми?
- Табиий...
- Демак, Янагита разведкачи бўлмай қолган...

Сигэки Мори ўзи танлаган сўқмоқнинг охирига етиб борди ва бўшлиққа дуч келиб қолганини тушунди. У Янагитани йўқотиб қўйди. Таниш, режалари, ҳаракатлари билан яқин бўлган Янагитани йўқотди. Мутлақо бошқа одам бўлган эди. Хаёлий, сезилмас одам.

— Йўқ, у разведкачи бўлмаслиги мумкин эмасди. Мумкин эмасди...

— Биз аслини олганда, доим мана шу боисдан юриб-миз-да.

Агар сизнинг ўтмиш билан ажралиш ҳақидаги назария-нигизни қабул қилсак, ўтмишнинг бир заррасини сақлаб қолиш нима учун керак бўлди? Янагита сизни ўзи билан бирга олиб кетган. У сизга: «Менга у ерда керак бўласиз», деган. Бундан чиқадики, у ўтмиш билан ўзини боғлаган, ҳамма нарсани ҳам йўқ қилиб юбормаган. Утмиш келажак учун хизмат қилиши лозим эди.

— Фақат қисқа муддатга. Мен ҳукм қилинган эдим.

— Янагита томонидан-а?

— Ҳа.

— Бинобарин, у изларини ўчирган. Сизга ҳам, менга ҳам маълум бўлмаган қандайдир изларини йўқотган. Нима мақсадда улар йўқ қилинган? Сиз сирни тахмин қилдингиз. Мен ҳам сир бор бўлганда ҳам жуда муҳим сир бўлган деб ўйлайман. Давлат сири, Япон махфий хизматининг сири. Янагита уни ўзи билан бирга олиб кетмоқчи бўлган. Худди ўша келажакка. Бизнинг тугунимиз сизнинг хоҳишингизга зид ўлароқ боғланди. Жуда узоқ бўлиб туюлган ипнинг учлари бирлаштирилди...

— Сиз балки, ҳақдирсиз, подполковник.

— Бахтга қарши. Янагита қуролсизланмаган ва қуролсизланмоқчи ҳам бўлмаган. Утмиш унга келажак учун зарур.

— Сир ҳамми?

— Сир ҳам...

Сигэки Мори кафти билан чаккасини сиқди.

— Ҳайронман, сир унга анови... келажакда нима учун керак экан?

Подполковник стол ёнидан турди-да, кабинет бўйлаб юра бошлади. У Сигэки сингари беҳуда изланишлардан қийналар ва бу азобдан халос бўлишга уринарди.

— Янагита тақдирланганмиди?

— Жуда кўп марта.

— Фахрланса арзийдиган алоҳидалари бормиди?

— У «Тонг қуёши» орденини яхши кўрар ва доимо тақиб юрарди.

— Қандай хизматлари учун олган?

— Қайдам... Харбиндаги аллақандай хизматлари учун.

— Разведка ишлари учунми?

— Албатта... Янагита советларнинг орқа томонида қандайдир йирик ҳаракатни юзага чиқарган дейишарди. Бунинг учун махфий хизматнинг бир неча офицерлари, шу жумладан, Итагаки билан Доихара ҳам мукофотланганлар.

— Урушга қадарми?

— Халхин-Голдан олдин. Бу ҳужумга катта умид боғлаган эдилар. Янагита қандайдир доклад билан Токиога икки марта учиб борган. У ўша кунларнинг қаҳрамони бўлган эди, унга бош штаб ходимлари ва Квантун армияси қўмондони доим мурожаат қилиб турарди...

Подполковник стол ёнига қайтиб келди-да, қўли билан қоғозларни тита бошлади — бу унинг асабийлашганини билдирарди. Дилхиралик кетмаган, аммо ҳозир эпчил бир ҳаракат қилинса, дил равшан тортадигандай туюларди.

— Ҳарбий миссияси ёки штабнинг иккинчи бўлими офицерларидан Янагита ишига кимнинг алоқаси бор эди?

Сигэки Мори елкасини қисди.

— Ҳеч кимнинг... Бизлар, эҳтимол нималардир қилардик, лекин вазифани билмасдик. Бир-бири билан боғлиқ маълум интилиш йўқ эди. Иш узоқ давом этди, у менга қадар бошлади, менинг Харбинда бўлган вақтларимда ҳам давом этди. Қандайдир бир муҳим нарсага дўстим Идзитуро Хаяси бошқаларга қараганда яқинроқ борди. Бу ўша ишнинг бир қисми бўлганми-йўқми бир нарса дейиш қийин. Бир куни ўша сир пича ошкор бўлиб қолди, бу Маратовнинг Харбинда пайдо бўлиши билан боғлиқ. Аммо Маратов Янагита мукофотланганидан кейин анча ўтгач, биз томон қочиб ўтган. Бу ерда ҳар хил ишлар, ҳар хил сирлар бўлса керак.

— Агар битта иш бўлса-чи?

— Нима учун бундай деб ўйлаяпсиз?

— Янагита йўқотиб юборган турли йиллардаги излар нимаси биландир бир-бирига ўхшаш, тўғрироғи, Янагитани ҳаракат қилишга мажбур этган сабаблар ўхшаш. У одам-

ларни битта сабаб билан йўқ қиларди. Сунгарияликни ким билса ёки билиши мумкин бўлса йўқ қилган. Тўғрими?

— Тўғри бўлса керак.

— Демак, бутун гап Сунгарияликда. Ҳамма сир ўшанда.

— Хўп, бу тушунарли, фақат нима учун сир бу қадар қўриқланади? Нима учун уни билганлар доираси қисқартирилади бўлмаса?

— Қисқартирилмайди, балки йўқ қилинади. Чап қирғоқдан келган «меҳмон»ни эслай оладиган ҳеч ким қолмаслиги лозим. Ҳатто эслай оладиганлар ҳам!

— Менинг сўзларимни такрорладингиз, жаноб подполковник.

— Такрорладим.

Подполковник қоғозларни титишни тўхтатиб, бошини кўтарди-да, Сигэки Мориға қаради.

— Мен янги сўқмоқ очгандек бўлгандим, у эски бўлиб чиқди. Ажабо... Балки сир умуман Сунгарияликда эмас, генералнинг ўзидадир? Сиз бу сирга яқинлашгансиз, у бўлса сирни сақлаш чорасини кўрган... Юк қолмаганди, тоғ қулагандек эди, тафаккур осонлик билан, ҳозирча ноаниқ, аммо қизиқарли, фақат ҳис-туйғу бидангина англаш мумкин бўлган мақсад сари интиларди.

— Сунгарияликсиз Янагитанинг сирини йўқ, жаноб подполковник,— деди Сигэки Мори бегона фикрни реал фикр ёнида тутишга уриниб.

— Янагита чап қирғоқдан келган «меҳмон»ни билганларнигина ўлдирган.

Подполковник ҳорғин хўрсиниб қўйди.

— Маратов Сунгарияликни билармиди?

— Бошқаларга қараганда яхши биларди... У ҳамма нарсани билган, ҳатто билиши керак бўлмаган нарсаларни ҳам билган. Мен Маратов ўз чекини нима учун энг охирида тортганига ҳайрон бўлгандим...

Миссияда иш куни эрталаб соат олтида бошланарди, буни ҳарбий ҳолат тақозо этганди. Мен соат бешда келдим, эндигина тонг ёришарди, миссия бўлимларидагилар эса ишлаб ўтиришарди. Менга бинони кечадан бери ҳеч ким тарк этмагандек туюлди: одамларнинг юзлари ҳорғин, уйқули, кўзлар сўник. Ҳамма кабинетларда электр чироқ ёниб турипти — уни ўчиришга улгуришмаган.

Ҳовлининг ўртасида санитар машина турарди. Оқ халатли киши олдинги эшикни очиб, шофёрнинг ёнидаги ўриндиққа чиқиб олишга ҳаракат қиларди. Уни миссиянинг бошлиғи полковник Такеока чақириб қолди. «Сиз бундай қила олмайсиз,— деди куйиб-пишиб, хафа бўлиб.— Сиз бундай қилмаслигингиз лозим... Мен талаб қиламан...»

Такеока мени кўрди-да, эшикдан четланиб, жим бўлди. Шофёр худди шуни кутиб турган экан шекилли, газ берди.

да, машина бир пишқириб дарвоза томон гизиллаб юриб кетди. Агар ёнида мен бўлмаганимда, бошлиқ машинани тўхтатган бўларди, ҳозир эса, машинани қўлдан чиқарганлигига рози бўлишдан бошқа чораси қолмай, умидсиз қўлини силташ билан кифояланиб қўя қолди.

Мен бўйнимни чўзиб Такеокага амалда мендан катта бўлганини ҳисобга олиб салом бердим. У жавоб бермади. Менга хавотир билан, ҳатто кўрқиб қаради. Сўнг, бирдан, савол кутиб ўтирмай деди:

— Генерал-лейтенантнинг буйруғи бажарилди.

Унга мен, албатта, бу ҳақда сўрайдигандек бўлиб туюлдим. Бўлмаса нима учун бундай саҳарлаб келганман. Мен сўрамадим, сўролмасдим ҳам, чунки генералнинг буйруғи ҳақида ҳеч нарса билмасдим. Умуман ҳеч нарса билмасдим. Менга Андо керак эди.

— Бу лаънати доктор бизга ёрдам қилишни истамаяпти. Ҳеч ким қўлини ифлос қилгиси келмайди. Балога қолган Такеока. Ҳаммаси биргина Такеокани таниб олган!

У ҳаяжонланиб кетган, нима гапираётганини, кимга гапираётганини аниқ тушунмасди.

Мен ўзимни ҳамма воқеалардан хабардор қилиб кўрсатдим, полковникнинг шошилиш, пойма-пой сўзларини эшитиб ўзимни қандай тутиш, Такеоканинг янгиликларига қандай жавоб қилиш бўйича бир қарорга келдим. Шу чоқ хаёлимга битта халоскор фикр келди.

— Уч соат аввал шарқий секторда совет десанти ташланган,— дедим.

Бу қулай юриш бўлди. У мени қутқарди. Такеока врачни эсдан чиқарди.

— Уч соат аввал?— қайта сўради полковник.— Мумкин эмас. Бўлиши мумкин эмас...

Менинг жим туришим Такеокада туғилган шубҳани тарқатиб юборди. У мени ҳаммасидан хабардор ва расмий маълумотларни билдирмоқда, деб тушунди. Менинг чиндан ҳам совет десантидан хабарим бор эди, ҳатто Дайренга ташланган рус солдатларининг сонини ҳам билардим.

— Биз ўқ товушини эшитганимиз йўқ,— деди полковник алам қилиб.— Бутун кеча давомида битта ҳам ўқ узилмади.— Шу ерга келганда у негадир жим бўлиб қолди ва менга ваҳима билан қаради.

— Қўшинларга қаршилик кўрсатмаслик тўғрисида буйруқ берилган. Биз таслим бўламиз...

— Епирай!— Такеока бошини чайқади.— Ҳамма нарса бир кечада юз бермоқда. Бу етмагандек анови лаънати докторни кўрмайсизми?

У шундай шиддат билан йўлакка чопдики, мен унинг орқасидан:

— Менга Андо керак,— деб айтишга зўрға улгурдим.

Такеока бирор нарсани тушунадиган ҳолатда эмасди. У, рост, тўхтади, лекин нега бундай қилаётганини билмай, ўз-ўзидан тўхтади. Кейин менга ҳайрон бўлиб қаради.

— Нима учун Андо?

— Генерал-лейтенантнинг топшириғи шундай.

Полковникнинг юзида азоб-уқубат акс этди.

— Яна генерал-лейтенантнинг топшириғи. Буларнинг вақ-тими ҳозир! Битта чигални ечолмаяпмиз-ку...

— Менга Андо керак,— такрорладим яна.

— Андо!— дея зарда билан бақирди полковник, исмини ҳам тилга олмади.— Андо! Андо қаерда?

У йўлак эшигини очиб юборди. Овозини кимдир эшитиши керак эди. Балким эшитишгандир: навбатчи хонаси кираве-ришдаги ўнг томонда эди. Полковник менга ўгирилиб:

— Лаънатилар! Ҳаммаси тумтарақай бўлиб кетибди...

Андони жўнатиб юбордик,— деди.

— Қаёққа жўнатдингиз?

— Меҳмонхонага... «Ямато» меҳмонхонасига... У бир соатдан сўнг келади.

Мен бош силкдим.

— Еттида мен яна шу ерда бўламан.

Полковник елкасини бепарво қисди. Унга мутлақо бари-бир эди. Унинг ўрнида бўлсам, мен ҳам бошқа кишининг ният ва истагига худди шундай муносабатда бўлардим. Ҳам-маси қуриб кетмайдими менга деса,— дегандек бўлди Такео-ка.— Ҳамманг бадар кет, сиз ҳам, ўша Андоингиз ҳам!

Менинг бадар кетишимга ҳали эрта эди, мен шундай деб ўйладим ва ўз жойимга — штабга қайтдим. Тўғриси, Янаги-тага керакли бўлган рўйхатсиз қайтишни истамасдим, гене-рал мени қабул қилмас, ҳар қандай қилиб бўлса ҳам адрес-ларни топишни буюрган эди, мен эса, бу борада лозим даражада жонбозлик кўрсатмадим. Оддий ҳаётини икёр-чикир-лардан бошқа умуман ҳеч нарсани очмадим. Полковник Та-кеока қўрққанидан жони ҳалқумига келиб қолганлигини аниқладим. Такеока қўрқса нима бўпти? Ҳозир ҳамма қўр-қиб қолган. Замон охир бўлган.

Миссия бошлигининг тақдирини ва умуман бутун инсоният тўғрисида ўйлаб кўриб, мен, штабга қайтишга ҳали эртароқ, деган қарорга келдим ва асосий кўчага бурилдим. Эшиклар очилмаган, кўча эшиклар ёпиқ — шаҳар ҳали уйқуда эди, шулар олдидан ўтиб, «Ямато» меҳмонхонаси томон йўнал-дим. «Нима учун мен Андо билан меҳмонхонада учрашмас эканман,— деган қарорга келдим.— Миссия даргоҳидан таш-қарида, Такеока ходимларининг хўрандаларнинг гап-сўзига ҳаммиша қизиқиб қулоқ солишларидан гумон қилмаган ҳол-да, мен бу галати кўзли кичкина одамга штабдагиларнинг Хитойнинг жанубий соҳилларидаги резидентлар рўйхатига эга бўлиш истагини яхшироқ тушунтира оламан. Ниҳоят,

мен унга таъсир кўрсатиш воситасини танлашда ҳам эркинроқ бўламан. Бошлиққа шама қилиш, албатта, таъсир кўрсатса керак».

«Ямато» меҳмонхонаси Манжуриянинг барча шаҳарларидаги шу номдаги меҳмонларини эслатиб турарди. Нима учундир меҳмонхона эгаларига бу сўз жуда маъқул келиб қолган эди. Афтидан, ҳийлакор юлғичлар ўзларининг янги хожалари — япон офицерлари ва амалдорларининг кўнгилларини топиш учун шундай қилган бўлишса керак. Япон меҳмонхонасисиз шаҳар шаҳар бўлди.

Даҳлиз ёпиқ экан, эшикнинг ойнабанд туйнугидан ваҳимага тушган навбатчининг башараси кўрингунга қадар узоқ кўнғироқ қилишимга тўғри келди. Навбатчи менга кўзларини бақрайтириб, қўллари билан қандайдир ишоралар қилди, бу ҳаракати ҳеч кимни меҳмонхонага киритмаслигини англатиши лозим эди. Афтидан, Дайренга совет десанти туширилганлиги тўғрисидаги хабар бу ерга ҳам етиб келган эди.

Мен шаҳарда кечаси юришга комендант рухсатномасини чиқариб, ойнадан навбатчига кўрсатдим. Хужжатдаги ҳеч қандай тақиқлашлар билан ҳисоблашмаслик ҳуқуқини берадиган кенг рангли кўндаланг чизиқ ўз таъсирини кўрсатди. Навбатчи эшикни очди:

— Жанобларининг жаҳллари чиқмасин, — деди навбатчи япончани гализ гапириб ва таъзимга эгилди. — Хўжайин соат саккизгача ҳеч кимни киритмасликни буюрган. Меҳмонлар кўрқиб қолганлар...

— Аммо сен тонг отишда миссия амалдорини киритдинг-ку.

— Жаноб амалдорнинг буйруғи бор.

— Сенга буйруқ керакми?

— Буйруқ сизда бор, жаноб. Мен кўрдим-ку...

Навбатчи рангли чизиғи бор қоғозни юқори мансабдаги бошлиқларнинг фармойиши деб билибди. Нодон одам, агар мавриди бўлганида, кайфчоғлик пайти бўлганида уни роса мазах қилиб кулиш мумкин бўларди. Аммо ҳозир калака қилиб кулиш кайфиятим йўқ эди.

— Миссиянинг амалдори қаерда? — сўрадим, амр қилиш ҳуқуқи бор кишилардек талаб қилиб.

— Уттиз иккинчи хонада.

— Енида ким бор?

— Ҳеч ким. Бундан ўн кун аввал келган меҳмон кечқурун чиқиб кетди, қайтмади.

«Бегонанинг хонасини қараб чиқяпти, — тушундим мен. — Тинтувга ўхшайди. Нима учун бу ишни бажаришда Антони танлаган эканлар? У бостириб киришларда, текширишларда, айниқса қамашларда иштирок этмаган. У жуда ҳам содда ва анойи-ку...»

— Хона иккинчи қаватдами?

— Ҳа, жаноб... Амалдор олдига ҳеч кимни киргизмаслик-ни буюрган.

— Мен унинг бошлигиман.

Навбатчи таъзим қилди, бу унинг бизнинг муносабатларимизга аралашмаслигини, ишнинг қандай бўлишидан қатъий назар, у кўр ва кар бўлиб тураверишни билдирарди.

— Зина биттами?

— Иккита. Ўнг томондагиси қулайроқ. Хонага кузатиб қўёлмаганим учун жаноб мени кечирсинлар. Оёғим огрияпти, юролмайман...

Бу навбатчи хитой ҳийлакор, жуда ҳам маккор эди. Мен ундан хафа бўлмадим. Бундай муғамбирлик менга мутлақо маъқул келарди.

Чап томондаги зинапоянинг қандай эканлигини билмайману, лекин мен кўтарилган ўнг томондагиси, навбатчи қулай деб атагани — оёқ тагида худди мойланмаган аравадек гижирлар, панжаралари тебранар, уларга суянишга журъат қилган одам билан бирга ҳозир пастга қараб отилиб кетадигандай бўлиб туюларди. Мен суянмадим, бу билан ўзимни ҳам, меҳмонхонанинг мулкини ҳам омон сақлаб қолдим. Иккинчи қават ҳам биринчи қаватдагидек жимжит — йўлак ним қоронғи, уйқуда, ҳамма эшиклар зич ёпиқ. Ўттиз иккинчи хонани дарров топдим. Қўшнилари уйғотиб юбормаслик учун эшикни қоқиб ўтирмай уни куч билан тортдим. Эшик тарақатуруқ очилди. Оддийгина бечораҳол хонада эски, тўзиган диван, баланд-паст стуллар, вақт ўтиши билан қорайиб кетган ёғоч каравот бор эди. Кўрпа-тўшаксиз каравот. Бу меҳмонхона хизматкорининг айби эмас, миссия амалдори Андонинг айби эди. У ниманидир излаб, чойшаб ва тўшакларни титкиларди. Мен уни тепакал бошини бир тўп ёстиқлар орасига тиқиб, калта оёқлари билан гавдасининг расмий ҳужжатларда айтилмайдиган қисми кўриниб турган ҳолатда кўрдим.

Эшик тарақлаганини эшитиб, Андо ёстиқлар орасидан шўнғиб чиқди-да, кўзларини катта-катта очганча менга тикилиб қолди. Аммо шўнғиб чиқишдан олдин беихтиёр тўппонча қинига қўли югуриб, тугмачасини излай бошлади. Аммо кечикканди. Миссия амалдорига ҳужум қилмоқчи бўлган киши у тўппончасини олғунича қараб турармиди. У бир ўқ билан тепакал Андони отиб ташларди вассалом.

Табийки, Андо мени танигандан кейин:

— Жаноб капитан, сиз бу ерга қандай келиб қолдингиз? — деб сўради.

Мен жилмайдим. Андонинг кўриниши жуда қизиқ эди. Қулоғи устида товуқ пати оқариб кўринар, одатда ён томонига ҳафсала билан тараб қўйиладиган сийрак сочлари тўзғиб кетган эди.

— Бундай саволни мен беришим керак. Бу менинг хонам.

— Сизнинг?! — Андо бутунлай шошиб қолди. — Навбатчи

шу ерда турганман, деди... Йўқ, йўқ. Сиз ҳазил қиялпсиз, Сигэки-сан... сиз ҳамиша ҳазил қиласиз.

— Бир пайтлар ҳазил қилардим, азизим Андо... Ҳозир ҳазиллашадиган ҳолим йўқ.

Мен эшикни беркитдим.

— Менга бундай ваҳимали қараманг, Андо. Сизга ҳеч нарса хавф солаётгани йўқ. Агар русларга асир бўлишни ҳисобга олмаганда, умуман тунги соат иккидан бу ёғига ҳеч кимга ҳеч нарса таҳдид қилаётгани йўқ.

Андо ҳеч нарса тушунмай, кўзлари ола-кула қиёфада менга тикилди. У яна бир марта: «Сиз ҳазил қиялпсиз, Сигэки-сан»,— дегиси келгандай туюлди менга. Аммо у бундай демади. Андо бу ҳазил эмаслигини англаганди.

— Кечирасиз, жаноб капитан. Мен нималар бўлаётганини яхши тушунмаяпман. Нима бўляпти ўзи?

— Агар сизни Дайреннинг тақдири қизиқтираётган бўлса, у ҳал бўлди. Кечаси рус десанти тушди. Агар менинг бу ерга келишимнинг сабаби тушунарли бўлмаса, беш минут вақт беринг, тушунтириб қўяман. Сизнинг ихтиёрингизда қолган ўттиз минутдан фақат беш минута ҳам етади. Соат еттида сиз миссияда бўлишингиз керак...

— Сиз ҳаммасини биласиз, Сигэки-сан,— хижолат тортди Андо.

— Ҳаммасини эмас. Дайрен ҳарбий округи штабининг махсус топширигини бажарадиган офицери қанча нарса билиши лозим бўлса, шунча нарсани биламан. Виждонан айтганда, мен яна ҳам камроқ нарсани билишни истардим. Масалан, сизнинг бу ерда эканлигингизни, генерал-лейтенантнинг буйруғи бажарилганини, лаънати доктор қўлини булғагиси келмаётганини билмасликни истардим...

Мен гапирган сарим Андонинг кўзлари тобора катталашиб, косасидан чиқиб кетадигандек туюда борди. Бегона кишининг бунча нарсаларни билиши уни ваҳимага соларди. У, афтидан, ўзи бажараётган топшириқни гоят махфий ва фавқулодда масъулиятли деб ҳисобларди, мана, кутмаганида фош бўлиб қолди! Мен Андонинг сирини бундай такаллуфсиз очиб қўйганим учун ноқулай аҳволга тушиб қолдим.

Лекин мен янглишибман. Бечора Андо ўзини ўйламасди. У полковник Такеока ва миссиядаги ўртоқлари ҳақида ташвишланаётган экан.

— Демак, доктор рад қилди...— деди у хўрсиниб,— энди нима бўлади? Мурдани қаерга яширишади?

Мурда! Такеока: «Биз ўқ отилганини эшитмадик. Бутун тун бўйи битта ҳам ўқ узилмади», дейишининг боиси бу ёқда экан-да. Ўқ отилганди. Миссиянинг ҳовлисида генерал-лейтенант Янагитанинг менга ўн минут аввал полковник хабар қилган худди ўша буйруғи ижро этилганди. Улар кимни ўлдирдиши экан?

Мен таниш одамни ўлдиришди, деб ўйламасдим. Шунинг учун Андога бамайлихотирлик билан:

— Бирор жойга йўқотишар. Полковник Такеока бир амаллар,— дедим.

— Уни куйдириш керак,— тушунтирди Андо.— Из қолмаслиги керак. Агар руслар жасадини миссияда топиб олишса...

У руслардан, бошқа ҳеч кимдан эмас, мана шу руслардан қўрқарди. Бу ваҳима фақат Андонинг ваҳимаси эмасди. Унга, оддий амалдорга, миссиядаги қандайдир бир ҳодисанинг нима дахли бор. У ўзи отгани йўқ. Отолмасди. Бунақа иш Андонинг қўлидан келмайди. Бу ўлим жазоси-ку. Бошлиқнинг буйруғи бўйича одатдаги қотиллик. Бошқалар отишган. У ҳатто ҳеч нарсани кўрмаган. Ўз хонасида беркиниб, қулоқларини кафтлари билан беркитиб ўтирган...

— Дайренни топширишгача ҳали вақт кўп,— дедим Андони тинчлантириш учун.— Изларни кўплашиб йўқотишади. Сиз ҳам ахир бу билан бандсиз-ку.— Мен каравот устида ҳар томонга сочилиб ётган кўрпа-ёстиқларга ишора қилдим.

Андо хижолат бўлиши, мени тушунмаган киши бўлиб кўриниши ва ниҳоят, мана шундай бегоналарнинг ишлари билан шуғулланишга тўғри келиб туради, деб айтиши мумкин эди. Аммо содда ва лақма Андо унинг ўрнига:

— Бу ерда ҳеч нима йўқ. Аввал кун нарсаларни миссияга олиб бориб қўйишган. У шу бугун кечаси Дайрендан ғойиб бўлмоқчи эди,— деди.

Ғалати ўхшашлик. Биз ҳам бу кеча шаҳарни ташлаб кетиш ниятида эдик. Янагита тезда кетишимизга ишора қилганди. «Ҳар дақиқада тайёр бўлиб туринг!» Кун охирида бундай огоҳлантиришни эшитгандан сўнг, яна нима деб ўйлаш мумкин?

— Барибир сиз ниманидир излагансиз-ку.

— Ҳужжатларни... Полковник улар стол тортмасида ёки каравотда яшириб қўйилганини гумон қилганди.

— Қим учун яшириб қўйилади?

— Билмайман. Эҳтимол, руслар учундир. Хизматчи топиб олиши ва тегишли одамга бериши мумкин.

— Мураккаб комбинация,— дедим киноя билан.— Модоники шундай мақсад бор экан, уни бошқачароқ, ишончлироқ усул билан амалга ошириш мумкин эди. ДайRENдаги руслар билан алоқа боғлаш унчалик қийин эмас-ку.

— Балким руслар учун эмасдир...

— Ана кўрдингизми? Шаҳарда саноқсиз савдо вакиллари, газеталарнинг мухбирлари, умуман, чет элликлар тўлиб ётибди, кимга хоҳласанг бериб қўй. Ҳужжатларни кўрпа-тўшак орасига яширишнинг нима кераги бор? Пул эмас-ку, хизматкор ахлат қутисига ташлаб юборади.

— Мен ҳам шундай деб ўйлайман.

Мен ўттиз иккинчи хонани банд қилган кишининг исмини жуда ҳам билгим келиб кетди. Андодан сўрашга журъат қилолмадим. Сўраш мумкин эмас эди. Агар бундай қилсам, ҳамма нарсани билган ва хабардор киши сифатида ўзимни эркин тутиб ишонч билан бошлаган гапларим чиппакка чиқарди. Ҳатто шама қилиш ҳам мени фош қилиб қўяр, ерга урган, арзон-гаров ивбогарга айлантирган бўларди ва мен ҳар нарсага ишонаверадиган Андонинг кўз олдида беқадр бўлиб қолардим. Мен эса бу одамни қадрлар, ҳатто ўзимча яхши кўрар ҳам эдим. Яхшиси, алдаган бўлай. Мен ишлатган ҳийлаю найранг зарурат туфайли керак — мен яширин учрашиш жойларининг адресини олишим керак. Андо эса буларни фақат ҳарбий миссиянинг ҳамма сирларидан огоҳ, ҳатто полковник Такеока билмайдиган нарсани ҳам билладиган кишигагина бериши мумкин.

— Энди бу ерда ҳеч нарсанинг йўқлигига ва бўлиши мумкин эмаслигига ишонганингиздан сўнг, — дедим мен майин, аммо бу сўзни айтган кишига ишонтира оладиган қилиб, — энди нарсаларни ўз ҳолига келтириб қўйиш ва сиз полковник кутиб турган миссияга боришингиз керак. Эҳтимол, кутаётган бўлса керак. Тўғри, рус десанти тушганлиги ҳақидаги хабардан сўнг «Ямато» меҳмонхонасининг ўттиз иккинчи хонасидаги аҳвол тўғрисидаги докладни эшитиб ўтиришга вақт кетказишга ишонмайман. Бу тўшак орасига яшириб қўйилган афсонавий ҳужжатлар тўғрисида эмас, миссиянинг пўлат сандиқларида ётган, мавжуд ҳужжатлар ҳақида ўйламоқ керак. Агар улар русларнинг қўлига тушгудай бўлса, бу ҳақиқатан ҳам даҳшат. Биргина полковник учун эмас, бутун махфий хизмат учун. Шунинг учун, келинг, хонани тартибга келтирайлик-да, қолган дақиқаларда (мен Янагитага ўхшаб ўз соатимга қарадим) яна ҳам муҳимроқ ишлар тўғрисида гаплашайлик...

Мен ўзимга жуда ҳам ақлли ва ишонарли бўлиб туюлган нутқимни давом эттирар эканман, Андо менга бақрайганча лабларини учуриб тикиларди. У, афтидан, мени унвони-жиҳатидан янада юқорироқ кишининг сўзларини такрорлаётган деб ҳисоблар, шунинг учун бирор сўзни хато кетказиб, бошлиқнинг амрини аниқ бажаролмай қоламан деб қўрқарди. Андо амалдор эди. Бор-йўғи амалдор эди холос...

— Мен сизга генерал-лейтенант Янагитанинг шахсий фармойишини топширишга вакил қилинганман, — мен Андо эшитган сўзларини тушуниб ва ҳис қилиб олиши учун бир оз жим қолдим.

— Шахсан менгами? — сўради у қандайдир эҳтиром билан титраб.

Ахборотнинг тўғрилигига шубҳа қилгани учун сўради. У менга ишонарди, айниқса ҳозир. У Дайрен ҳарбий округи

қўмондонининг шахсий фармойиши, деган жумлаларни яна бир марта эшитмоқчи эди.

— Ҳа, сизга.

Биз, японлар учун хотиржам вақт бўлганида, менинг сўзларим Андонигина эмас, балки ўз даражаси бўйича юқори мартабалироқ олий насаб кишини ҳам бахтиёр қилган бўларди. Аммо ҳозир йигирманчи август эди, Квантун армияси сўнгги кунларини кечираётган, буюк мотам арафаси кунлари бўлиб, генерал-лейтенантнинг оддий амалдорга бўлган эътибори фақат қайғули англашилмовчилик сифатидагина қабул қилиниши мумкин эди. Андо буни тушунмасди. У вақтдан узилиб қолганди. У категорияси ўзгаришсиз шартли оламда яшарди. Кўзлари қандайдир хаёлий чақнарди.

Мен ёлгон сўзларим билан Андода эзгу туйғулар уйғотганим учун ноқулай аҳволга тушдим, ҳатто уялиб кетдим. Худди кўз олдимда соддадиллигидан фойдаланганим ёш бола турарди гўё. Мен ўшанда ўйлаб қолдим: инсон кўнглининг энг яхши интилишларини эксплуатация қилиш принципимиз қандай тентаклик. Бу менинг учун оғир дақиқа эди.

Аммо бу дақиқа ўтиб кетди. Утмайдиган нима ҳам бор!

Энди ҳаяжонланмасдан ва ҳиссиётга берилмай Янагитанинг штабга ороллардаги ва Хитойнинг жанубий соҳилларидаги махфий учрашув жойлари адресини бериш ҳақидаги талабини баён қилиб бердим. Андо қаршилик кўрсатар ва нима учун генерал-лейтенант бошқа одам қургандек мени танлади, дея қалтис савол бериб қолишидан қўрққан эдим. Андо бундай савол бермади, у умуман ҳеч қандай савол бермади. Генералнинг эътибори уни бутунлай қарахт қилиб қўйганди. У ўзидаги картотеканинг камбағаллигини эслатиб, фақат кечирим сўради.

— Менда қирғоқнинг фақат биргина участкаси бор... У ҳам Арамицуга олиб берилган.

Кераксиз фамилия. Маълум маънода хавфли ҳам. Ҳар қандай йўл билан Арамицуни четлаб ўтиш керак.

— Ҳужжатлар йўқ қилинган!— дея ёлгон гапирдим ёки жуда ҳам олдинга ўтиб кетдим. Эҳтимол, бу дақиқада махфий ҳужжатлар императорнинг портретлари билан бирга миссия ҳовлисида ёнаётган эди шекилли.

— Кеча ҳужжатлар бутун эди,— деди Андо менга гуноҳ-корона қараб.— Мен уларни Арамицуга кечга томон топширгандим.

Иблисдан тарқалган Арамицу! У оёқ остида ўралашгани ўралашган.

— Кечга томон у ҳам тирик эди...— Мен хонада сочилиб ётган буюмларга иккинчи марта ишора қилдим. Бу ишора Андонини ҳозирча мен айтган ҳамма сўзлардан кўра кўпроқ ишонтирди.

— Албатта,— хўрсинди Андо.

— Сизнинг хотирангиз — ягона ахборот манбаи, — ялпизлай бошладим мен. — Ягона! Генерал ҳам шундай деди.

Ошириб юбордим шекилли, Андо ясама ҳаракатни тушуниб, ҳушёр тортиб қолмасайди. У ҳолда ҳамма иш пачава бўлади.

— Картотеканинг саҳифалари сизнинг кўз олдингизда. Уларга боқинг, Андо!

Бу думалоқ кўз, йилтирбош кичкина одамга катта эйтибор бериб юборилди. У осмонга чиқиб кетди. Умида биринчи марта ҳар кунги қабоҳатлардан юқорида кўрди ўзини. Арамишудан юқорида кўрди.

— Мен картотекамни яхши эслайман, — сирли ва ҳатто тантанали жилмайди Андо. — Унда ҳаммаси бўлиб ўн иккита карточка бор эди. Улар йўқолиб кетиши, масалан, ёниб кетиши мумкин эди. Шунақаси бўлади...

— Сиз хаёлан эслаб қолгансиз, — хулоса чиқардим апилтапил. — Улар сиз билан бирга.

— Ҳа.

Меҳмонхонада турувчининг хат ёзиши учун мўлжалланган бир варақ қоғозини стол устидан олдим-да, Андога бердим. Ҳеч нима демай бердим. Бунинг нима учун қилинганини у тушунди-да, миннатдорлик билан бош силкиди.

— Хона тўғрисида ташвиш тортманг, — дея огоҳлантирдим мен, — ўзим тартибга келтириб қўяман.

Меҳмонлар рўйхатини кўриш учун пастда меҳмонхона маъмури ёнидаги устун олдида тўхтадим. Навбатчи хитой менинг тўхтаганлигимдан ажабланмади ҳам, норозилик ҳам билдирмади. Фақат пастки ўнг бурчаги титилиб кетган, сиёҳ доғи бор ледерин муқовали катта дафтарни менга узатар экан, эснаб қўйди. Ўттиз икки рақамли саҳифани очиб, бармоғи билан пастки қаторни кўрсатди. Бу хитой навбатчи жуда тажрибали эди, ҳамма нарсани оғиз жуфтлашданоқ тушунарди. Унинг қийшиқ йўғон бармоғи остида қуйидагиларни ўқидим.

«Маратов Ҳ. Токиодан, 1945 йил 9 август».

Мен қичқириб юбормаслик учун лабимни тишладим.

Бештадан учинчиси бу кеча ҳаёт билан видолашибди...

Мен ўттиз саккизинчи йилга қадар Маратовни танимас эдим. Тўғрироғи, у тўғрида эшитмагандим. Бунинг ажабланидиган ери йўқ, чунки у Благовешченскда, мен эса Харбинда эдим. Агар Идзитуро Хаяси оғзидан гуллаб қўймаганида, эҳтимол, менга бу одам ҳақидаги мишмишлар кейинроқ ҳам етиб келмаган бўларди. Мен унинг номини тилга олганман. Биз Токиода, чет тиллари институтининг рус бўлимида бирга ўқиганмиз, разведка мактабида ҳам бирга бўлдик. Кейин тақдир тақозоси билан биз Квантун армияси штабининг бир

бўлимида Янагита қўл остида ишлашимизга тўғри келди. У вақтларда ёш ва шуҳратпараст эдик, кўп нарсани истардик ва давр ҳам бизларга кўп нарсани ваъда қилган эди. Гўё Осие устида Япония қуёши нур сочарди. Бу шунчаки гап эмас, тарих эди. Тарих бизнинг бахт-саодатимиз учун яратиларди. Мен ўзим Амурнинг чап қирғоғида, Идзитуро эса Манжурияда шуҳрат қозонмоқчи эдик. Уни дарҳол рус муҳожирларининг Харбиндаги марказига, Амур казакларининг ҳаракатларини назорат қилиш ва координацияловчи БРЭМ деб аталган ташкилотга тайинлашди. Менинг режаларим ўзгариб кетди, бу ҳақда айтган эдим, Идзитуронинг режалари аввалгича қолди ва у ўз режасини муваффақиятли амалга оширди. Идзитуро мақсади сари мендан тезроқ борарди. Ишлари осон кўчди. Одамлар айтганидек, омади келди. Ҳамма Идзитурони омадли деб атарди. Унинг иштироки билан қизиқ операциялар ишлаб чиқилди. Уларнинг қандайлигини мен билмайман. БРЭМнинг иши ҳақида ким нима ҳам биларди. Махфий мактаблар, курслар очилар, гуруҳлар, отрядлар тузилар, қуроғлар қўлга киритилар эди. Идзитуро кечаю кундуз банд эди, мен уни кам кўрардим.

1938 йил июлида Идзитуро бирдан муҳожирларни қолдириб, Янагита қаноти остидаги бўлимга жойлашиб олди. Буни ҳам иши юришганга йўйишди. Полковник ғоят муҳим аҳамиятга эга бўлган режани ишлаб чиқди ва унга энг умидли офицерларни жалб қилди. Операцияни бош штабнинг иккинчи бўлими бевосита назорат қилиб турди.

Гарчи операцияни атиги бир неча киши тайёрлаган бўлса ҳам, бутун бўлим шу операция фикри билан яшарди. Кескин сирли шароит асабларни таранг тортиб, узилиш даражасигача олиб борган эди. Қаллаларимизга нималар кириб чиқмади, ошиб-тошиб кетган хаёлларимиз қандай тахминларни ўйлаб топмади. Албатта, биз муҳим аҳамиятга эга бўлган бу операцияга алоқадор бахтиёр кишиларга ҳавас қилардик. Идзитуро йўлакдан юриб ўз кабинетига ёки полковникнинг кабинетига юриб бораётганида мен уни завқ билан кузатиб турар ва хаёлимда унинг шаънига тантанавор сўзларни айтиб қолардим. Идзитуро ғоят ажойиб юксакликда эди.

Идзитуро неча марта полковник билан чегарага борди, буларнинг ҳаммаси ҳаминша қандайдир сирли маросимга айланиб кетарди. Улар яна ҳам гердайиброқ қайтардилар. Ниҳоят, гуруҳ умуман ғойиб бўлиб қолди. Бу ҳодиса куз кечаларидан бирида рўй берди, биз эса, уни чап қирғоққа ўтказиб юборилди, деб ўйладик.

Биз фронтдан ахборот кутгандек, хабар кутардик. «Хўш, нима гап?», «Нима хабар бор?» маънодаги товушсиз саволлар билан радистларнинг жонига тегардик. Улар ҳам товушсиз жавоб берардилар. «Ҳеч нарса маълум эмас, маълум бўлармикан. Бизга гуруҳни эшитиш тўғрисида топшириқ бе-

рилмаган». Қизиқиш янада ортарди: демак, операция шахсан бош штабнинг назорати остида экан-да, ундан фақат Токио-гина хабардор бўлса керак.

Гуруҳ учинчи куни бу гал ҳам кечаси, ҳеч ким «марказ»да йўқ вақтида қайтди. Эрталаб биз операциянинг муваффақиятли ўтганини билдик. Офицерларнинг юзларидан уларнинг марғур ва бахтиёрликларини фаҳмладик. Идзитуро буюк кишилар ўзларининг ихлосмандларига юбилейдан кейин жилмайганига ўхшаб менга узоқдан кулиб қўйди. У менинг олдимга ҳатто яқинроқ ҳам келмади.

Операцияни ўтказишдаги сирлилиқ яна бир оз вақт давом этди. Синчковроқ ва чаққонроқ ходимлар Янагитанинг чегарадан қандайдир рус ҳарбийсини олиб келганини, бу ҳарбийнинг Харбин меҳмонхоналаридан бирида, «Нью-Харбин»дами, «Гранд отель»дами «яшириб» қўйилганини билиб олдилар. Русни Квантун армияси штабининг офицерлари қўриқлар, унга бош ҳомийси қилиб Идзитуро Хояси тайинланганди. Уни рус ҳарбийсига бош штаб иккинчи бўлими бошлиғининг шахсий фармойишига кўра беркитиб қўйганлар. Идзитуро бевосита Токиога бўйсунарди. Мен бунга ишондим. Шунинг учун ҳам ишондимки, дўстим менга машҳур кишилар ўзларининг юбилейларидан кейин илжайганларидек узоқдан илжайиб қўйди.

Сирлилиқ пардаси тўсатдан тушиб кетди. Токио газеталарининг якшанба сонларини: «...Совет Иттифоқидан қочиб ўтган киши!», «Русларнинг ҳарбий тайёргарликлари тўғрисида муҳим маълумотлар!», «Маратов чегарадан ўтади», «Махфий хизмат практикасида бўлмаган ҳодиса — СССР давлат сирлари сақланган портфель япон разведкачилари қўлида!», «Маратов: «Мен тонготар мамлакатини танлайман!» деган дабдабали сарлавҳалар безаб чиққан эди. Биринчи саҳифаларда қочоқнинг суратини босишибди. Матбуот тантана қиларди, репортёрлар разведканинг хизматини кўкларга кўтариб мақтаб, оғиз кўпиртирдилар. Бутун Узоқ Шарқ японлар қўлига ўтди деб тушуниш керак эди.

Маратов машҳур шахс бўлиб кетди. У ҳақда кўп ва узоқ гапиришди. У эса ҳамон Харбинда яшар, уни Квантун армияси штабининг офицерлари қўриқлар эди. Совет разведкаси уни, албатта, ўғирлаб кетади ва Хабаровскда ҳарбий трибунал чиқарган ўлим ҳужми ижро этилади, деб қўрқардилар.

Маратов соқчилар ҳимоясида сайр қиларди, агар у овқатланишни истаса «Бомонд» ресторанига олиб борардилар, у ердаги ҳамма хизматкорлар япон махфий хизматининг одалари эди. Маратов ҳарбий министр ва бош штаб бошлиғи билан суҳбат қилиш учун икки марта Токиога учиб бориб келди. Уни ўша курсдошим Идзитуро Хояси кузатиб борди. Бироқ Токиода Маратовни қолдиршмади. Гарчи у бош штабнинг референти ҳисобланса ҳам ва мантиқ жиҳатидан

ўз вазифасини Маньчжоу-Го территориясида туриб эмас, пойтахтнинг бирор жойида туриб бажариши осонроқ бўлса ҳам, унинг резиденцияси Харбин бўлиб қолаверди. Уша вақтларда, афтидан, Харбинда асосий ҳарбий масалалар ҳал қилинаётган бўлса керак. Бу масалалар Маратовнинг иштироки билан ҳал қилинган бўлса ажаб эмас.

Момақалди роқ бошланиши яқин эди. Ҳаммамиз бунни сезардик. Квантун армияси ҳарбий тайёргарлик ҳолатига келтирилган эди. Маълумки, 29 июлда Ҳасан кўли ёнида жанглар бошланиб кетди. Разведка Совет Приморьёси территориясидаги ҳамма агентура нуқталари ишини кучайтириш тўғрисида буйруқ олди. Бизнинг қисмларимизнинг ҳужум қилиб келиши билан территорияни партизанлар ва совет активистларидан тозалаш учун кўпоровчи гуруҳлар чегара чизигига келтириб ташланди. Бутун Манжурияни жангарилик кайфияти қоплаб олди. Аммо ўн кундан кейин ҳаммаси чиппака чиқди. 9 августда Квантун армияси қисмлари кўл ёнида тор-мор қилинди ва чекинди.

Маратов келтириб берган маълумотлардан фойдалана олмаган Квантун армияси штабнинг бошлиғи муваффақиятсизликнинг айбодори деган мишмишлар тарқалди. Қочоқнинг обрўси ошиб кетди. У энди ўзини оддий «асир» деб ҳисобламас, ишонч билан ҳаракат қиларди. Офицерлардан иборат мулозимлар йўқолди, фақат Идзитуро қолди, у ҳам Маратовни кўриқламас, бош штаб иккинчи бўлими билан рус масаласи бўйича референт ўртасида таржимон ва воситачи ролини ижро қиларди. Анъанага кўра Янагита Маратовни ўз мулки ҳисоблар ва вақти-вақти билан суҳбатлашмоқ учун ҳузурига чақириб турарди. Шахсан мен референтнинг бўлимимизга келганини кўрмадим. Учрашувлар Янагитанинг уйида ёки меҳмонхонада ўтказилган бўлса керак.

Қочоққа бўлган қизиқиш аста-секин қимматини йўқота бориб, уни унута бошладилар, ходимларнинг ҳеч бири хизмат соҳасида у билан дуч келмагани ва унинг хизматига муҳтож бўлмаганлиги бунинг сабабларидан бири бўлди. Маратов тобора кўпроқ Токиода қолиб кетадиган ва Харбинда кам кўринадиган бўлиб қолди. Идзитуро ҳам у билан бирга ғойиб бўлиб кетарди. Бизнинг дўстлигимиз рамзий бўлиб қолди, унда ҳозирдан кўра ўтмиш кўпроқ жойини эгалларди. Биз бир-биримизни соғинмайдиган, гаплашишни кўмсамайдиган, бир-биримиз билан дардлашиб, юрак чигилини ёзмайдиган бўлиб қолдик. Кўнглимга ўтириб қолган хафалик ҳам бир-биримиздан совиб кетишимизга сабаб бўлди. Хояси мени четлаб ўтарди, эҳтимол эски ошнасига яхши муносабатда бўлишни ўзига эп кўрмасди. Мен шундай деб ўйлардим. Суймаганга суйкалишнинг нима кераги бор?

Балким, ёлғиз менгина ўтмиш билан хайрлашмагандирман, биргина мен ҳар хил тахминлар ва шубҳалар гирдобида

азобланаётган эмасдирман. Ёшлик иштиёқлари ёшлик билан бирга ўтиб кетди. Бу қайғули, аммо муқаррар эди. Мен Хояси билан хаёлан хайрлашдим.

Қарангки, мана, дутлақо кутилмаганда, дўстлигимиз яна жонланди. Тўғри, дўстлик бошга иш тушганда билипади, дейдилар. Идзитуронинг бошига иш тушди. Уша омадли Идзитуронинг бошига бирдан кулфат тушди, йўқ, унинг иши юришмади эмас, яхши юришиб турди, хизматга тааллуқли ҳамма соҳада ҳам ғайрат кўрсатди. Унга бошлиқларнинг муносабати, аниқроғи, Янагитанинг муносабати ўзгариб қолди.

Кунларнинг бирида, ишдан кейин эди, деярли унутиб юборганим Идзитуронигина эмас, умуман, ҳеч кимни кутмаганимда, кабинетга худди унинг ўзгинаси кириб келса бўладими.

Ичкарига кириб, эшикни беркитди-да, деди:

— Мен сен билан гаплашиб олишим жуда зарур, Мори...

Агар бундай дабдурустдан пайдо бўлиб, дудмал гапирмаганида мен, эҳтимол, уч минг йилда бир марта гуллайдиган афсонавий Удонгэ ҳақидаги заҳарханда кулги билан жавоб берган бўлардим. Аммо тасодифлик мени довдиратиб қўйди ва мен бош қимирлатиб ишора қилдим:

— Утир!

— Йўқ, йўқ, Мори... Бу ерда эмас. Сенинг уйингга келишга ижозат бер. Ёки яхшиси, бирор тинчроқ жойда учрашайлик.

Бу ҳам кутилмаган жумбоқ эди. Илгари ҳеч қачон Хояси менга хайрихоҳлигини яширмас, кишилар ўртасида учрашишдан ўзини олиб қочмасди. Ҳозиргиси янгилик эди.

Мен Хоясининг кўзларига боқдим. Тушундим. Идзитурони даҳшатли қўрқув ҳузуримга олиб келган, у ҳимояга муҳтож эди.

Киши қўрқиши, ўзига ишончини йўқотиши мумкин. Бу ҳамма тирик жон учун табиий. Аммо Хояси учун-чи? Менинг ошнамда қўрқинч пайдо қиладиган куч йўқдек туюлди. У ҳаётда комил ишонч билан шахдам қадам ташлаб борар ва ўзи интилаётган мақсадни равшан кўриб турарди. Хояси бу мақсадга қачон эришишини биларди. У билан ёнма-ён бўлиш бошқаларга, шу жумладан, менга ҳам осон эди. Бошқа кишининг ишончи қувват бағишлайди, парвоз қилдиради. Мен яна шуни айтмоқчиманки, Хоясини тақдирнинг ўзи заиф ва журъатсизлар учун йўл бошловчи қилиб яратган, у ақлли, жасур ва хушсурат эди. Ҳатто бўйи билан ҳам ажралиб турар, бошқалар унга беихтиёр йўл берар, сафда унга эргашар эдилар. Мен уни ҳеч қачон боши қуйи солинган ҳолда кўрмаганман. Бошини ҳамма вақт мағрур кўтариб юрарди.

— Яхши,— дедим мен,— уйимга кел ёки учрашишимиз мумкин бўлган жойни айт.

— Мен соат еттида эшигингни қоқаман. Еттидан ўн минут ўтгунчагина кут. Келмасам, трамвайга ўтир-да, Новаторговаяга бор. Иигирма тўққизинчи уй. Ҳовлидан кирилади. Пардаси кўтарилган иккинчи дераза. Мен ўзим кўраман...

Хояси разведкачи ва конспиратор эди. У ҳатто дўстона учрашувда ҳам аниқ ва лўнда гаплашишни биларди.

Мен ундан, нега бундай қиялпсан, деб сўрамоқчи эдим, улгурмадим. Балким, сўрашнинг ҳам кераги йўқ эди. Сенга бундай тарзда учрашув тайинлангач, савол бериб ўтиришнинг нима кераги бор. Эшик ёпилди. Мен фақат Хоясининг чолларникидек букчайган елкасини ва гижимланган кителини кўриб қолдим. Биз Идзитурони бундай аҳволда ҳеч қачон кўрмаган эдик.

Соат еттида у эшикни қоқмади. Кундузи, ҳали кабинетимдаёқ Хояси эшикни тақиллатолмаслигини биларди. Дўстининг уйига бориб, унинг ҳолидан хабар олиш истаги гоятда содда эди, ҳаяжонланиб кетганидан пайдо бўлган ҳадик бундай истакдан дарҳол воз кечишни даъват этди. Менинг уйим Ҳарбиннинг деярли марказида, Чурин магазинига яқин жойда бўлиб, қизиқиб боқувчи кўз, бундай кўзлар ҳамиша мавжуд, унчалик одатламаган йўл билан бораётган ёш офицерга дарҳол эътибор қилиши мумкин эди. Хояси мана шу кўздан ҳадиксираган. Нима ҳам дейиш мумкин, у ҳақ.

Мен трамвайга ўтириб, ўн-беш минутда Новоторговая кўчасидаги йигирма тўққизинчи уйга бордим.

Хоясини танимай қолдим. Шу бир неча соат ичида у яна ҳам чўкиб қолибди. Бамисоли ҳаётий кучлари эриб тамом бўлгандек қўллари совуқ эди.

— Сенинг орқангдан кузатишмаганига аминмисан?— дея сўради у, эшикнинг қулфи солиниб, деразадаги енгил, гулли мато парда туширилиб, биз ҳоли қолганимиздан сўнг.

— Йўқ,— иқрор бўлдим мен.— Яшириниш менинг умуман хаёлимга ҳам келмади.

— Бекор қилибсан... Ҳа, айтгандек, генерал бу қадар тез гадбир кўради деб ўйламайман.

Хояси шундай нарсалар тўғрисида гапирдики, булар одатдаги ҳолатда менга бемаъни, ҳатто аҳмоқона бўлиб туюлган бўларди. Унинг айтгани ҳазилга ўхшамас, жуда ҳам сирли ва ҳаяжон билан гапирарди. Бу ерда, эшиклари берк, пардалари туширилган бегона уй ичида бемаънилик реалликка айланди. Ошнам бирон хавфнинг ҳидини сезарди, хавф мавжуд, афтидан, муқаррар эди.

— Бу менинг янги консператив квартирам,— тушунтирди Хояси.— У ҳали бўлимда рўйхатга олинмаган, бу ерга келиш ҳеч кимнинг хаёлига ҳам келмайди.

Мен Хоясига нима жавоб қилишни билмай қолдим. Ҳамма нарса тушуниб бўлмайдиган, жумбоқ, энг муҳими, тасо-дифий эди. Ўтмиш билан шу кунни боғлайдиган ҳалқа кўринмасди, бундай ҳалқасиз мен янги Хоясини, унинг ташвиш ва хавфини қабул қила олмас эдим. Унинг ўзи эса, бу узил-лишни сезмас ва мен билан ҳамма нарсани биладиган кишидай гаплашарди.

— Биз ҳамма нарса ҳақида гаплашиб олишга улгураимиз...

Бурчакда эски, кул ранг жилд сирилган диван турарди. Мен унга ўтириб, бошимни орқага суядим. Бу билан Хоясига сирли гаплардан чарчаганлигимни, менга ҳам оғир эканлигини кўрсатмоқчи эдим.

— Мори!

— Хўш?

— Менга ёрдам беролмаслигини биламан, тўлқинлар қояга олиб бориб урган одамга ҳеч ким ҳам ёрдам беришга қодир эмас...— Хояси ҳозир у ҳис қилаётган нарсасига менинг қанчалик яқин эканлигимни текширгандек кўзларимга тикилиб, диван яқинида турарди. Хавотирдалигимни сезди. Шу холос. Менга аввалгича ҳамма нарса мавҳум ва шунинг учун оғир эди. Мең қояга ўзимни қанча яқин тутмай, барибир, тўлқинлар мени оқизиб кетади. Еки ўзимни денгизга ташлайман. Бошқа кутишга тоқатим йўқ...

Мен дедим:

— Сенга ёрдам керак эмас... Ҳамма якка қолда ўлади. Аммо сен ўзингга ҳукм чиқариб янглишаётганинг йўқми-кан? Сенинг гуноҳинг нима, Хояси?

У менинг ёнимга, диванга ўтирди-да, қўллари билан тиззаларини қучди. У фикрини тўплаб олиши керак эди.

— Биз японлар, сўнги дақиқада ҳаммиша тантанавор-миз...

— Ҳамма кишилар ҳам шундай бўлса керак... Олам майда-чуйдалардан тозаланяпти, уни энди узоқдан кўрасан.

— Бу даҳшат, Мори.

Сабабни тушунтиришдан олдин ошнам мени худди шунинг учун чақирганига амин эдим. Хояси терговлар ҳақида, яъни ўз азоб-уқубатлари ҳақида гапирга бошлади.

Бирор кимса Хоясини овунтиролмасди. Унга қаердан, қай йўл билан зарба берилганини билмаган мен бўлса умуман таскин беролмасдим.

— Мен ўлимдан қўрқмайман, ўлгандан сўнг одамларга калака бўлишдан қўрқаман. Нега бундай қилганингни ҳеч ким билмайди. Ҳар хил мишмишлар тўқишади, бу мишмишлар шаънингни булғаши мумкин. Лаънатлар эшитиш ҳатто у ёқда ҳам оғир. Мен шу ерда гувоҳ қолдирмоқчи эдим... Сен менинг секундантим бўла оласанми?

Хояси дуэль ҳақида гапирмасди. Хараактери маросими ўзини ўлдирувчи киши узоқ қийналиб қолмаслиги учун сўнг-

ги дақиқада унинг ҳаёт билан хайрлашувига ёрдам берадиган секундант бўлишини талаб қилади. Мен чўчиб тушдим. Менга бундай нарсани ҳеч ким таклиф қилган эмасди. Гап илтимос қилишда ҳам эмасди. Хояси кўз олдимда ўлиши керак эди. Менинг ошнам, бегона юртдаги биттаю битта яқин одамим-а?!

— Йўқ!

Хояси менга ажабланиб ва хафа бўлиб қаради. У «йўқ» жавобимни қасамга сотқинлик, хиёнат сифатида баҳолади. Ҳақиқий дўстликда қасам ичилмайди, бу қасам дилда бўлади. Дилда эса сўз эмас, ҳис бўлади.

— Бош тортасанми?— деди у рамгин бўлиб.— Сен, Мори-я?

Мен унинг қўлини ушлаб, сиқдим.

— Ҳа... бош тортаман. Мен ўзим тушунмаган ва сирли нарсага гувоҳ бўла олмайман.

— Сирни очиш керакми?— деди Хояси, истагимнинг самимийлигига шубҳаланиб.

— Емон бўлмасди...

— Ушанда кўнасанми?

Назаримда, у мени журъатсизликда ва ҳатто қўрқоқликда айбларди. Мен бу фақат дўстона эҳтиёткорлик эканини ўйламабман.

— Ҳа,— дедим мен, имкони борича қатъий қилиб, ўртоғим қўрқоқ экан деб, ўйлаб юрмаслиги учун.

— Нима, сен самовотга битта ўринга иккита қурбон қилишни таклиф қиласанми?

— Кераксиз изоҳ бу, азизим Хояси,— дея эътироз билдирдим мен.— Ҳозирги гапингдан сирни очсанг қиёмат-қойим бўладигандай.

— Узинг биласан-ку, иблис ҳамиша черков ёнида шай туради.

— Ҳар қалай одамлар черковга борадилар-ку.

Мени ишонтира олмаслиги, тўғрироғи, қайсарлигимни бука олмаслигини кўриб, Идзитуро дўқ қилишга ўтди.

— Мен шунинг учун ҳам у қояга бориб қолдимки, тасодифан сирга тегиб кетдим, йўқ, тегмадим, унинг ўзи менинг истагимсиз менга тегиб кетди. Энди мен уни сенга итариб юборишим, ўз дўстимни бахтсиз қилишим керак. Сен шунини талаб қиляпсанми?

Албатта мен бунини талаб қилмаганман. Бахтсизлик ҳеч қачон бирор кишининг ҳаётини безаган эмас, ҳеч ким жафони талаб олмайди. Мен ошнамга ҳамдарад бўлмоқчи, унга отилган тошни, агар бу тош мени ярадор қиладиган бўлса ҳам тўхтатиб қолмоқчи эдим.

— Талаб қиламан!— дедим аввалгидан қатъий, лекин паст овозда. Хояси овозимдаги қатъиятни сезган бўлса керак, дивандан туриб дераза ёнига борди. Назаримда у дера-

за ортида ҳеч ким йўқлигини билмоқчи ёки пардани тузатмоқчидек туюлди. Мен янглишган эдим. Хояси унисини ҳам, бунисини ҳам қилмади. Энди уни бегона одам борлиги ортиқ қизиқтирмасди. У, назаримда, хавфни унутиб юборган эди. Хояси деразанинг ёнгинасидан ўгирилди-да, хонада юра бошлади. Қўллари худди бошини тутиб турмоқчи ёки оғриқни босмоқчи бўлгандек, бўйнига чирмашди. Балким оғриқ бор бўлгандир...

— Мори,— деди у секин, гўё узоқдан ва қандайдир ҳиссиёт билан.— Сен мени кечиршинг лозим. Мен ўзимни якка деб ўйлагандим... Энди анча енгил тортдим.

Мен индамай қўя қолдим. Хоясининг миясига келган узил-кесил фикрни қочириб юборишдан ҳайнқардим.

— Энди сирни очишим мумкин...

Токиодан шифрланган қуйидаги мазмунда телеграмма келди: Карлсбадда даволанаётган М. исмди аёл япон элчихонасининг маслаҳатчиси билан учрашиб, Благовешченскдаги эри билан алоқа боғлашни илтимос қилибди. Бу илтимоснинг одатдан ташқариллиги ва муҳимлигини ҳисобга олган бош штабнинг иккинчи бўлими. Квантун армияси махфий хизматига агентура тармоқлари орқали М. хонимнинг эри билан алоқа ўрнатишни топширди.

Операцияга агентурани жалб қилиш хатарли эди: бордию бу ифво бўлиб чиқса, Благовешченскда жойлашиб олган ишончли кишилар ошкор бўлиб қолиши мумкин эди. Шунинг учун вазифани япон элчихонаси зиммасига юклашди. У ерда ҳам разведкачилар бор эди. Учрашув бўлиб ўтди ва иккинчи бўлим зарур бўлган тасдиқларни олди. Карлсбадда даволанаётган М. хонимнинг эри махфий ҳужжатлар билан чегарадан ўтиш истагини билдирибди. Бу ишни амалга ошириш учун оператив гуруҳ тузилди. Полковник Янагита унга бошчилик қиладиган бўлди, Бўлимнинг ёш ходими Идзитуро Хояси гуруҳнинг оператив аъзоларидан бири бўлди.

1938 йилнинг 25 июлида қочоқни кутиб олиш учун гуруҳ чегарага жўнади. Заставани «жанговар тайёргарлик» ҳолатига келтиришди. Чегара соқчиларининг бирортаси лақмалик қилиб операцияни ўтказиш вақтида ўқ узиб қўймасин, деб контроль чизик орқасига олиб ўтиб «қуролсизлантиришди». Штаб машинасини застава ёнидаги ўрмончага яшириб қўйишди.

26 июль тонг чоғида гуруҳ вахтада турди. Чегаранинг нариги томонидаги кичкина қишлоқ аро йўл тўртта дурбинда кузатила бошланди. Қочоқ эрталаб соат ўнда келиши керак эди. Аммо соат ўн — бу тахминий муддат эди. Келадиган одам олдинроқ пайдо бўлиши ёки кечикиши мумкин, чунки чегара тасодифий ҳодисаларга бой.

Соат ўнда у пайдо бўлмади. Соат ўн бирда ҳам, ўн иккида ҳам келмади. Янагита асабийлаша бошлади. Бўлим билан телефон орқали боғланиб, учрашиш муддати ва жойи бошқа вақтга кўчирилгани ёки ўзгартирилгани тўғрисида фармойиш келмадими, деб аниқлашни талаб қилди. Бўлим, «бундай хабар келмади», деб жавоб қилди. Шунда Янагита, меҳмоннинг ўзи алдаганмикан, ё фикридан қайтган, ёки қўрққан деб гумон қилди. У машинадан чиқди-да, чакалакзорда айлана бошлади. Яна бир соат ўтди. Кечаси билан ухламаган офицерлар мудроқни аранг босиб турардилар. Шофёр руль чамбарагига бошини қўйиб, аллақачон хуррак отарди. Соат бирдан ўтганда осуда уйқуни мотор шовқини бузиб юборди. Чегара чизиги орқасидаги йўлдан усти брезент билан ёпилган автомобиль елиб келарди. Операция схемасида ориентир сифатида кўрсатилган ёш қарағай ёнида тўхташни хаёлига ҳам келтирмасдан ўқдай ғизиллаб келарди. Шу ерда «меҳмон» учун «дераза» очилган эди.

Янагита дурбинини машинага тўғрилаб, уни кузата бошлади. Чап томонда командир формасида қандайдир ҳарбий киши ўтирарди. Иккинчи киши ким эканини полковник аниқлолмади, ҳайдовчи унинг юзини тўсиб қўйган эди. Машина катта тезлик билан қарағай ёнидан ўтиб, тепалик орқасида ғойиб бўлди. Янагита ҳафсаласи пир бўлиб, дурбинни туширди-да, яна чакалакзорда айлана бошлади. Ун беш минутлар ўтгач, ўша мотор тепалик устида яна гуриллаб эшитилди. Машина энди қарама-қарши томонга юрмоқда эди. Тезлиги камайтирилганди. Қарағай ёнида ҳаракат мутлақо секинлашиб, машина тўхтади. Унинг ичидан икки киши чиқди: бири ғўлабирдан келган, барваста, ярим ҳарбийча фуражкада — у машинани бошқариб келган, иккинчиси баландроқ, озғин, бош кийимсиз, елкасига дала сумкаси осиб олган. Иккинчи киши машинани айланиб ўтиб, сумкасининг қопқоғини очди-да, бир варақ қоғозни зиначага тираган тиззасига қўйиб унга қисқа бир нарсани ёзди. Орадан бир неча дақиқа вақт ўтди. Биринчи киши машина капотига суяниб чекиб турарди. Иккинчиси қоғозни буклаб биринчи одамга берди. У қоғозга қарамай, кителининг чўнтагига солди, машинага ўтирди-да, газ берди. Машина чанг булутини кўтариб, йўлдан жўнаб кетди.

Қарағай ёнида дала сумкаси бор киши қолди.

— Тайёрланинг! — команда берди Янагита. — Мутлақо қурол ишлатилмасин. Агар бу ифвогарлик бўлса ҳам.

У штаб машинасига кириб ҳайдовчининг ёнига ўтирди. Ишора билан қаёққа юришни кўрсатди. Машина бурилди, бутазорни айланиб ўтиб, ўнқир-чўнқирларда чайқала-чайқала, контроль полоса томон йўл олди.

Дала сумкаси бор одам ҳамон қарағай ёнида турарди. У негадир имирсиларди. Ё машинада ким борлигини билмас,

ё ниманидир кутиб турарди. Махсус ишорани кутарди чамаси.

Бу ўша — қочоқ эди. Белгилари тўғри келарди: озғинроқ, думалоқ бошида ҳурпайган қора соч, нақ бурни остида мўйловчаси бор, у нимаси биландир машҳур кино артистини эслатарди.

Машина шудгор қилиб қўйилган участкалар орасида ялтираб турган тор йўлак томон контроль полоса бўйлаб борарди. Ҳайдовчи Янагитанинг буйруғига бўйсуниб, машинани кам оборот билан юргизиб борарди. Бу вақтда Янагитанинг кўзлари сумкали кишига тикилган, унинг ҳар бир ҳаракатини қайд қилаётганди. Бошқа офицерлар ҳам қочоқдан кўз узишмасди. Ундан ниманидир кутар ёки нимагадир ажабланирдилар. Эҳтимол, у ўз режасини амалга оширишдаги сабр-тоқатидан ҳайрон бўлардилар шекилли.

Қочиши, дарҳол бу ёққа ўтиб олиши керак эди — у хойнлик қилишга қарор қилган экан, турган ери унга бегона эди. Негадир ҳеч ким бу одамнинг ҳис-туйғуси ҳақида ўйламасди. Ҳар ҳолда у ўтмишидан ва ҳатто ҳозиргидан, ватан номланган нарсадан жудо бўлаётган эди, ахир. Улар эса бу ҳақда ўйламадилар. Бунини хаёлларига ҳам келтирмадилар. Балким ўйламай тўғри қилгандилар. Қочоқ орқага қайтиши мумкин эмасди. Унинг хотини бу вақтда япон элчихонасида бошпана сўраётган эди, агар у қайтиб кетса, хотини Токиога ёлғиз кетган бўларди. Жўнарди-ю, аммо етолмасди. Элчи шу бугуннинг ўзидаёқ М. хонимни бошпанадан маҳрум қилиш ва бу ҳақда жамоат олдида эълон қилиш ҳақида топшириқ олган бўларди. Қолганлари ҳаммаси ўз йўли билан борарди: сотқинликка уринишнинг ўзи хойнлик бўлади. Сотқиннинг тақдири эса бутун дунёда бир хил.

У орқасига қайтмади. Аммо имилларди. Нима учун бундай қилинаётганини Янагита тушунмасди. Унинг қўли ҳамон ҳайдовчининг тирсаги устида ётар ва машинанинг ҳаракатини чеклаб турарди. Полковникнинг асаби бузила бошлади. Бу ерда ҳар бир дақиқада совет чегарачилари пайдо бўлиши ва ишни поймол қилиши мумкин эди. Ҳозирча қочоқ уларнинг тупроғида экан, унга қарата отишлари, ўлдиришлари мумкин эди. Мурда гарчи Манжурия ерида қолганида ҳам, ҳеч кимга керак бўлмасди. Мурда барибир мурда.

Идзитуро Хояси қочоққа дурбиндан қарарди. Сотқинлар қанақа бўлишини; янги жойга ўрнашиб, «типик» муҳожир қиёфасига кирганда, ўзига ўхшашлар орасига сингиб кетганда эмас, ҳозир, хойнлик қилаётган пайтда, сўнгги қадам олдида қандай бўлишини кўрмоқчи бўлиб тикиларди.

Дор тагига кетаётган маҳкумга ўхшамайдими?

Йўқ. Қочоқ хотиржам эди. Ҳар қалай узоқдан шундай туюларди. Шошилмас, ножўя ҳаракатлар қилмасди. Контроль полоса бўйлаб штаб машинасининг қандай ҳаракат

қилаётганини кузатиб турарди. Бирор ишора билан машинани шшилтирмасди. Ё ниҳоят сабр-тоқатли эди, ё ўз келажига қаттиқ ишонарди.

Идзитуро гап нимадалигини фақат кейинроқ тушунди. Сумкали одам машина шартли чизиққа яқинлашиб, ўққа тугилиш хавфи йўқ жойга келишини кутиб турган экан.

Машина тор йўлакка бурилди-да, тўппа-тўғри қочоққа қараб юрди. Машина гўё сумкали киши хаёлан чизиб қўйган чизиқдан ўтиб, совет территориясига кириб келадигандай туюлди. Лекин бундай бўлмади. Машина чизиқдан бир метрча нарида тўхтади ва Янагита эшикни очди. Шундай қелишилган бўлса керак. Ёки полковник ҳаракат қилиб қолиш кераклигини эслатгандир. Энди чопиш вақти келган эди. Сумкали киши сал эгилиши, бошини елкалари ичига олиб, кучининг борича у томонга чопиши керак эди. У эса бамайлихотир сумкасини беркитди, елкасидаги қайишни тuzатди, яқинида ҳеч ким йўқлигига ишонч ҳосил қилиш учун атрофига қараб олди, йўлда бир ўзи эканлигига амин бўлгач, шшилмасдан машина томон юрди.

Бу қизиқ эди. Бундай сабр-тоқатдан ҳайратга тушган Янагита елкаларини қисди.

Бир неча дақиқадан сўнг чизиқдан кесиб ўтган сумкали киши машина ёнида тўхтади, индамай чўнтагидан рўмолчасини олиб, пешанасини артди. Унинг юзлари оқариб кетган, лаблари титрарди. Қочоқ маҳкум кишининг барча азобларини бошидан кечирганди.

Полковник унга қўлини узатиб, рус тилида:

— Салом, Маратов!— деди.

Қочоқ бош қимирлатди, жилмайишга уринди. Лекин жиламая олмади. Лаблари қандайдир қийинлик билан қийшайди ва офицерлар асабий шивирлаш эшитишди:

— Яна бир дақиқа бўлганида...

Гуруҳ контроль полосадан жўнаб кетаётганида, у томонда устига брезент ёпилган ва қочоқни олиб келган ўша машина кўринди. У қарағай ёнида кескин тўхтади. Кабинадан ярим ҳарбийча фуражка кийган киши сакраб тушди. У додираб ва ваҳимага тушиб, кўринишидан ўз яқин кишисини излаб бўлса керак, йўлга қаради ва чакалакзорга қараб қошиб кетаётган Япониянинг штаб лимузинига кўзи тушди.

— Тўхта!— қичқирди у даҳшатли овозда.— Тўхта, сенга айтяпман!

Лимузин тўхтамади албатта. Ахир қилинган ҳамма ҳаракатнинг маъноси — чегарадан ўғирланган нарсани олиб, тезроқ яширинишдан иборат бўлгандан кейин у нега ҳам тўхташи керак экан?!

Шундан сўнг ярим ҳарбийча фуражкадаги киши қинидан тўппончани олди-да, ғазаб билан тепкини босиб юборди. Бир, икки бор отди, осмонга қаратиб албатта. У билар эдики,

нариги томонга тушган ўқ ҳозир ўрмонга қочаётганларга эмас, қарағай ёнида туриб чегарани қўриқлаётганларга зарар келтирарди. Ўқ овозини ифвогарлик деб аташади, совет жангчилари устига мағзава ағдаришади. Шимолдан келаётган хавф ҳақида бутун дунёга жар солишади.

Шундай қилиб, у одам ўзининг бутун газабини тўппончасининг ўқиға сочди. Кейин у машинага қайтиб борди, бошини моторнинг капотига қўйиб, қотиб қолди. Эҳтимол у йнглагандир, эҳтимол роса сўкингандир...

Маратовни ўша куни, тўғрироғи, ўша куни кечаси Квантун армияси штабида биринчи сўроқ қилишди. Сўроқни махфий кенгаш деб аташди. Эҳтимол, у кенгаш бўлгандир, чунки унда штаб бошлиғи билан муовини иштирок этишди. Идзитуро Хояси таржимонлик қилди. Иштрокчиларнинг деярли ҳаммаси рус тилини билардилар, аммо уларнинг билимлари қочоқ билан бемалол гаплаша оладиган даражада чуқур эмасди.

Стол устида совет чегара районларидан бирининг харитаси ётар, штаб бошлиғи Маратовдан Қизил Байроқли Алоҳида Узоқ Шарқ Армияси ОКДВА нинг қисмларининг аниқ жойлашиши ҳақидаги маълумотни талаб қиларди. Штаб бошлиғида қандайдир бир план бор эди, бу план Маратов орқали солиштириларди. Албатта, қочоққа махфий маълумотларни айтишмади: аммо танклар ва артиллерия иштирокида қандайдир операция ўтказишга тайёрланилаётганини у фаҳмлай олиши (фаҳмлаган бўлса ҳам керак) мумкин эди. Идзитуро Хояси қўмондоннинг ва штаб бошлиғининг саволларини таржима қилар экан, масалан, кенгашнинг вазифасини осон аниқлай олди ва ўзига хулоса чиқарди: уруш яқин! Фақат муддатни белгилашда янглишди. Августда бўлади, деб ўйлаган эди, июлда, кенгашдан роппа-роса уч кун кейин бошланди.

Идзитуронинг Маратовга разм солиши ва унинг қобилиятини таҳлил қилиб ўтиришга вақт етмас, иш ниҳоят қизғин борар, у савол ва жавобларни таржима қилишга зўрға улгурарди. Барибир ўша кечадан қандайдир таассурот қолди. Маратовнинг хотираси яхши эди, кўн нарсаларни билар ва ҳар қандай мураккаб вазиятларда ҳам йўлини осон топиб оларди. Унинг зеҳни ўткир эди. Уни бирор тасодифий савол билан адаштириш ҳеч кимнинг қўлидан келмасди. У бошқаларни адаштиргани рост. Бу одамларда чуқур таассурот қолдирди.

Қочоқ ҳаммага ёқиб тушди, биринчи кундан бошлаб Маратов мулоҳазали, энг муҳими, фойдали одам сифатида шуҳрат топди. Кенгашда иштирок этган Янагита Маратовнинг шаънига айтилган мақтовни ўз шаънига қабул қилди: Мара-

товни у топган, бу фойдали одам гўё уники эди. Қўмондон Маратовнинг батафсил жавобини қайд қилганда Янагита миннатдорлик билан бош ирғади.

Қенгаш эрталаб соат тўртлар чамасида тугади. Янагита Идзитуро Хоясидан Маратовни меҳмонхонага кузатиб қўйишни ва меҳмоннинг яхши дам олиши учун ғамхўрлик қилишнинг илтимас қилди.

— Шу соатдан бошлаб сиз ҳамиша у билан бирга бўласиз,— деди полковник.

Шундай қилиб, Идзитуро Хояси Маратовнинг соясига айланди.

У мўйловли кишини яхшироқ билиб олмоқчи эди. Соя ҳам баъзан синчков бўлади. Квантун армияси штабининг манфаатига тааллуқли бўлмаган саволлар бериш ноқулай, бундан ташқари, хатардан холи эмас. Маратовнинг кўзлари ғоят диққат билан боқади. У ҳам ўрганади ва таҳлил қилади. Кейин Янагитадан «Мени сизнинг фармойишингизга кўра сўроқ қиляптиларми?» деб сўрайди. Ёки фақат ишора билан «Менинг ёш дўстим русча руҳда маълумот олишни истайдиларми...» дейиши мумкин. Бундай қилишга у жуда уста. Янагита кейин Идзитурога унинг вазифасини тушунтириб қўяди. Буйруқ билан тушунтиради. Шундан сўнг «ёш дўст»ни бошқа шаҳарга сафарга жўнатиб, қайтаришни унутиб юборишади.

У Маратовнинг ички дунёсига орқаваротдан, яъни саволларсиз, синчиклаб ўрганиш, таҳлил, тахминлар орқали қарашга ҳаракат қилди. Газетадаги «Маратов: мен тонготар мамлакатини танлайман!» деган сарлавҳа унга сохта бўлиб кўринди. Албатта, мўйловли киши Японияни танлади, ammo унинг танлаши жуда-жуда чекланган эди. Умуман, танлаш ҳам бўлмаган. Благовешченскдан у қаёққа ҳам бора оларди? Австралияга боролмайди-ку, ахир! Америкага ҳам боролмайди! Европа тўғрисида гапирмаса ҳам бўлади. Чегара яқин эди. Қочиб имконият туғилди. У қочди.

Шундай қилиб, Маратов танлагани йўқ. Уни мовий қирғоқлар тортгани йўқ, японларнинг руҳий бойлиги жалб қилмади. Квантун армияси штабининг бошлиғи иккинчи куни «меҳмон» шарафига зиёфат бериб, хонани япон услубида жиҳозлашни буюрганида, Маратов мебелларга бефарқ қаради, шу муносабат билан бу ерга қўмондоннинг квартирасидан келтирилган ноёб нарсаларга ҳам эътибор қилмади. Токиода ҳам шунинг ўзи такрорланди. Гинза бўйлаб қилинган сайр, Кабуки театрини томоша қилиш, гейшалар даврасидаги кечки овқат қочоқда ҳеч қандай таассурот қолдирмади. У, гарчи Японияда бўлса ҳам, Япониядан узоқ эди. У умуман маълум эътиқодга ва садоқатга эга бўлмаган одам

эди. Буюмларни у амалда мақсадга мувофиқлиги нуқтаи назардан баҳоларди. Албатта, баҳосига ҳам қарарди. Қимматли нарсани у, гарчи ташқи кўриниши оддий бўлса ҳам осонгина фарқ қиларди.

Бу Идзитурога алам қиларди. Негадир хафа бўларди. У Маратовнинг сиёсий мақсадларда чегарадан ўтганлигини, тузумни алмаштирганлигини биларди. Аммо у дилида ўзи келажакда бирга яшайдиган граждандар қилиб танлаб олган кишиларга нисбатан қандайдир эҳтиром ҳам сақлаши мумкин эди. Айтайлик, уларнинг меҳнатсеварлиги, ақли, ниҳоят, европаликларга хос бўлмаган қийиқ кўзлари учунми, ҳар ҳолда нималари учундир ёқтириб қолиши мумкин-ку...

Агар Маратовнинг дилида бундай самимийлик мавжуд бўлганида Идзитуро унинг кўп қусурларини: мумсиклигини ҳам, худбинлигини ҳам, ва ҳатто хоинлигини ҳам кечириб юборарди. Сўнгисини кечирмаганда ҳам, ҳар қалай, унинг қуёш остида ўзига бошпана топишга интилиши билан оқлаган бўларди. Аммо қалбидан илиқлик сира ҳам топилмади. Эҳтимол у бутунлай йўқдир. Хўш, шундай экан, у қандай қилиб умр кечирган?

У ҳеч кимни севмасдан, атрофидаги нарсаларни тушунишга ҳаракат қилмай, бошқа кишиларнинг қайғусига ҳамдарад бўлиш учун дилини қийнамасдан яшади, ўзига таниш бўлмаган ва умуман керак бўлмаган йўлдан бошқалар билан бирга юрди. Бу йўл қулай эди холос. Маратов учун шунинг ўзи кифоя эди.

«Сен бизларга нима учун келдинг?— дея фикран сўрарди Идзитуро қочоқдан.— Еки пича дам олиб, яна йўлингни давом эттириш учун кирдингми? Қаерга борасан? Сен ўзингни-ки деб атайдиган ер борми?»

Маратовнинг юксак орзулари бўлганми ўзи? Идзитуро буни билмасди. Қочоқ қандайдир сиёсий таълимот тўғрисида кўп гапирар ва ўзини троцкийчи деб атарди. Бу таълимотни қабул қилган кишилар нимага эътиқод қилганлар, қандай мақсад сари борганлар, улар сифинган алоҳида, абадий худолари бўлганми? У қаерда бўлган: осмондами ёки ердами? Идзитуро Маратовнинг сўзларини эшитаркан, нима учундир ўзи учун тугалмас ва ноумид қоронғи тилсимотни кўз олдига келтирарди. Унинг ичидан қуёшга чиқиб олиш мумкин эмас эди. Маратов эса юришда давом этарди...

Идзитуро Маратовни ёқтирмаганлиги учун унга нисбатан эҳтимол, шу қадар талабчан бўлгандир. У Маратовни қалбига йўлатгиси келмасди, Маратов ҳам японларга нисбатан шундай эди. Улар бир-бирларига бегона эдилар.

Баъзан Идзитуро Маратовнинг японнинг юзига тикилганини пайқаб қоларди. Бу қарашда аллақандай таҳқир, менсимаслик аломати, энг муҳими, ачиниш сезилиб турарди. Бу ачиниш ҳафсаланинг пир бўлганидан ёки афсусланишдан

аксланарди. Эҳтимол, ҳатто хўрликдандир. Ўзининг аҳволидан, японлар қўлидан парча нон олиш зарурати, уларга хизмат қилиши керак бўлганлиги учундир. Ҳатто жирканиш ҳам сезиларди. Бу Квантун армияси совет қўшинларининг зарбаси остида Ҳасан қўлини ташлаб, орқага қочиб қолганларидан кейин бўлган эди. Штаб бошлиғи буни гўё тактик мақсадларда атайлаб қилинган иш деб баҳона кўрсатди Маратовга. Маратовнинг энсаси қотиб:

— Мен ҳам шундай деб ўйлагандим,— деди.

Бу жавоб Идзитуронинг у ёқ-бу ёғидан ўтиб кетди. Маратов японларга ўзининг талантини кўрсатишдан бош тортди.

Офицерлар Камасури ёнидаги ажойиб қишлоқда ўтказилган янги йил кечасига Маратовни таклиф қилишди. Штаб бошлиқлари қочоқни япон одатлари билан яқиндан таништирмоқчи эдилар. Соат ўн иккида черков жомининг биринчи занги эшитилди, ҳамма ихлос билан жим бўлди. Бир юз саккиз марта жом урилиши керак эди, сўнгги, бир юз саккизинчиси эски йилнинг тамом бўлганлиги ва ўтмишнинг ҳамма кўнгилсиз нарсалари йўқолганлиги тўғрисида хабар бериши лозим эди. Бу тантанали, кўтаринки дақиқалар эди. Жомининг йигирманчи бор занги вақтида бўлса керак, Маратов эснаб юборди. Беўхшов, ғамгин, одамларнинг жиғига тегадиган қилиб эснади. Бу ҳақоратомиз бепарволикни бирон кимса сездими-йўқми, Идзитуро билмади-ю, лекин ўзи сезди ва ўзини кўярга жой тополмади. Ибодатхона жомининг бир юз саккиз марта уриши, айниқса ўша йигирманчиси бир умрга эсда қолди...

Бир куни Идзитуро Маратовдан сўради:

— Уша одамга нима бўлди?

Маратов тушунмади.

— Қайси одам?

— Машинада қарағай ёнига келган одам... Уни суд қилдиларми?

— Шундай бўлса керак.

— У сизга ким бўлади — дўстингизми, қариндошми?

— Тобе киши.

— У ўлдими?

— Ундай эмас, аваҳта қилинади холос.

— Ахир у айбдор эмас-ку?

— Бунинг қандай аҳамияти бор? Шамол оёқда мустаҳкам турмаган ёки гирдибод қаердан келиб қолганини билмаган кишини йиқитади.

Идзитуро ҳам гирдибоднинг қаердан келганини кўрмади. У гирдибоднинг мавжудлигини хаёлига ҳам келтирмаган, содда дил одам эди.

Охирги суҳбат Янагитанинг шаҳардан ташқаридаги хонаи

хосида бўлиб ўтди. Генерал-майорнинг (ўттиз тўққизинчи йилда Янагитага янги даража беришганди) махфий учрашувлар учун шундай алоҳида уйи бор эди. Япон услубидаги чорбоғ деса ҳам бўлади. Бу ерда у одамлар кўзига тушмаслиги керак бўлган меҳмонларни қабул қиларди, штаб-квартира ҳам, ҳатто меҳмонхона ҳам ҳамisha бировнинг назарида бўлади, бу ер эса бутунлай хилват.

Кейинги вақтларда Маратов генерал билан суҳбатлашиш учун фақат чорбоққа келарди. У димоғдор, ўзига бино қўйган ва энг муҳими, керакли шахс эди. Токио Маратовни Квантун армияси штабининг қаттиқ илтимосидан кейинги Манжурияга юборганди. У ўзини Янагита билан баравар тутар ва баъзан Манжурия махфий хизмати «бошлиғи» устидан калака қилиб кулишга ҳам журъат этарди.

Уша кунни улар Приамурьёга қўпоровчи гуруҳ ташлаш планини муҳокама қилдилар. Иккинчи бўлим муҳожирлар ташкилотлари ёрдами билан советларнинг орқа томонида мана шундай «зарбалар» туркумини мўлжаллаган эди. Турли шаҳарлардаги разведка мактаблари қўпоровчилар ва террористлардан иборат гуруҳларни тайёрлаб берган бўлиб, улар транспорт ва алоқа ишларини издан чиқариши, совет ва партия органларининг раҳбарларини йўқ қилишлари керак эди. Янагита Маратовдан советларнинг орқа томони қанчалик «муस्ताҳкам» ва у ерда қўпоровчиликка қарши қандай воситалар мавжуд эканлигини билмоқчи эди.

— Менга гуруҳлар тушириладиган жойини ва территория бўйлаб ҳаракат қилиш схемасини айтинг!— деб талаб қилди қочоқ.

— Тяхминанми?

— Йўқ. Аниқ. Бўлмаса мен гуруҳ у ёки бу ерда дуч келиши мумкин бўлган тўсиқни айтиб бера олмайман.

Бу талаб Янагитанинг иззат-нафсига маълум даражада тегди ва у дарҳол мудофаа ҳолатига ўтди:

— Яхши... Мен харитада маршрутни кўрсатаман ва мақсадни айтаман. Лекин унда операциянинг хавфсизлигига сиз жавобгар бўласиз.

— Операциянинг хавфсизлиги уни ишлаб чиққан одамнинг зиммасида бўлади. Мен фақат уни баҳолашим керак холос.

Янагитанинг жаҳли чиқди. Унинг ўйлаш ва ҳаракат қилиш қобилияти гўё шубҳа остига олингандай бўлди.

— Бундай баҳолаш имкониятини бизга қўйиб беринг,— деди генерал меҳмоннинг гапини бўлиб.— Бундай миссияга кучимиз етади. Сиздан эса маслаҳат сўраляпти холос...

— Асоссизроқ...

Маратов таслим бўлишни истамасди ва бунинг учун қандайдир асосга эга эди. Афтидан у Токиодагиларга орқа қиларди. У креслога ястаниб, Янагитага баланддан қарарди.

Бир йил ичида кўп сувлар оқиб ўтди. Маратов энди Янагита чегарадан топиб олган одам эмасди. Унинг ўзи дўппи тор келиб қолган пайтда махфий хизмат бошлиғини «топиб олиш»га қодир эди. Генерал буни тушунди.

— Мана схема.

У гуруҳларнинг ҳаракат қиладиган йўллари кўк ва қизил қаламлар билан чизиб кўрсатилган харитани узатди. Кўк чизиқлар — мақсад томон бориш, қизиллари эса — орқага қайтиш йўлини кўрсатарди.

— Бир йўналиш бўлади,— деди Маратов қисқа қилиб.

— Нима?

— Қизил чизиқларни ўчириб ташлашингиз мумкин. Орқага қайтиш бўлмайди. Қайтадиган одамларнинг ўзи қолмайди,— Маратов стол устидан қаламни олди-да, сўнгги нуқталарни йўғон чизиқлар билан ўраб қўйди.— Мана бу ерда ҳалқа. Қуёнларни отгандек, бирма-бир отиб ташлашади. Гуруҳ ўтадиган биринчи посёлка уларнинг ҳаракатини аниқлайди, кейин гуруҳни кутиб оладилар, тўғрироғи, чегарадан ажратиб оладилар. Уларнинг ўзлари буни билмасдан қопқонга кириб боришади. Кейин нима бўлиши маълум.

Операция якунини баён қилишдаги Маратовнинг сурбетларча дағаллиги Янагитанинг нафсониятига тегди. У, албатта, қочоқнинг ҳақ эканини тушунарди. Ҳақ бўлса керак, ҳақлик ҳеч нарса билан исботланмасдан, фақат тасдиқланарди. Аммо бегонанинг ҳақлигини эътироф қилиш, ўзининг заифлигини эътироф қилиш, демек эди.

— Схема синаб кўрилган,— деди Янагита.

— Марҳумлар томониданми?— Маратов ҳиринглаб кулишгача бориб етди. Бу энди ҳаддидан ошиш эди.

Янагита портлаб кетди.

— Нима?— деярли бақриб юборди у. Овози дастлаб жуда юқори, кейин пастроқ, сўнграқ эса жуда паст жаранглади. Бир сўзда генералнинг ўзи билан ўзи курашиши акс этди. Бошда ҳиссиётга эрк бериб қўйиб, кейин уни дарҳол ўчирди. Маратовнинг олдида ўзининг ожизлигини кўрсатиш мумкин эмас эди.

Аммо айтилган сўз отилган ўқ. Маратов ҳамма нарсани тушунди ва хўжайиннинг осойишталиги хўжа кўрсинга, у ўзини аранг босиб турганини хаёлидан кечириб қўйди. Унинг қўпоровчиларни жўнатиш борасидаги иши кўриниб турибди, у қадар яхши бўлмаса керак. Бегонанинг ярасига туз сепиб ўтирмади — бу хатарли. Юзидаги захархандани сўндириб, ўзини қайғураётган, ҳамдард қилиб кўрсата бошлади. Лекин кўзлари ҳамон калакаомиз чақнарди.

— Радзиевский гуруҳи йўлни қандай тугатганини ўзингиз биласиз-ку... фақат қўл кўтарганлар тирик қолди.

— Нафақат...— Янагита ғазабини босиб, энди Маратовнинг ачитқи сўзларига осойишталик билан жавоб берди.

Эҳтимол, газабини босмасдан, суҳбатдоши унинг асабий-лашганлигини сезмаслиги учун шундай қилган бўлса ҳам ажаб эмас.— Ким лозим топса, ўша тирик қолди...

— Тиканли сим ичида,— деди Маратов яна истеҳзодан ўзини тиёлмасдан.

— Узоқ Шарқ Армияси штаби деворлари орқасида!

Янагитанинг газаби ҳали сўниб бўлмаган экан шекилли, йўқса у Маратовга бу сўзларни айтмаган бўларди. У суҳбатдошини бир зарба билан йиқитмоқчи эди.

— Деворларнинг орқасида?— сўради Маратов такрорлаб.

— Ҳа, деворларнинг орқасида... Ниҳоят эҳтиёткорлик билан қўриқланаётган пўлат сандиқларнинг ёнгинасида!

Йиқитолмади. Маратовни йиқитиш у қадар осон эмасди. Бу қочоқ ниҳоят кўп нарсани биларди. Дарвоқе, Янагита ўзининг сирли сўзларини айтганида унинг хабардорлигига суянган эди.

Бир лаҳза саросималик ҳукм сурди. Генерал мўлжалга ургандай бўлди. Маратов ОҚДВА штабига кириб олган ахборотчини излашга тушди. Излаши зое кетди. Агент жуда ҳам яхши яширилган, ҳатто японлар ҳам унинг ҳақиқий исмини билишмасди.

Маратовнинг изланишларини Янагита ҳузур қилиб кузатиб турди. Суҳбатдошнинг устидан кулиш навбати энди унга келди. «Хўш, енгилган одам аҳволига тушиш қандай бўларкан?»

— Сиз Катта мухбирни назарда тутаётганингиз йўқми?— сўради Маратов. Саволнинг ўзидаёқ қандайдир истеҳзо аломати бор эди. Йўл қўйилмайдиган истеҳзо. «Катта мухбир»— Япон махфий хизматининг буюк ишларидан биридир. Бу икки сўз ихлос билан тилга олиниши лозим бўларди.

— Ҳа, Катта мухбирни,— тантанавор такрорлади Янагита. У юксакликда эди ва ўша юксакликдан енгилган Маратовга боқарди.

— Хўш, нима бўпти...

Бу гап мужмал эшитилди. Маратов Янагита билан махфий хизматнинг ютуғини тан олгандек бўлди-ю, айтиш вақтда у нимадандир шубҳаланди ва бу билан гўё ютуқнинг аҳамиятини инкор қилгандек бўлди. Катта мухбирни бир поғона пастга туширдигина эмас, уни Янагита тепасига кўтариб қўйган зинадан умуман олиб ташлади. Бу «хўш, нима бўпти» деган тагдор ҳамда сергак торттирадиган иборани айтишга Маратовни ундаган бошқа сабаблар ҳам бўлиши мумкин. Янагитанинг ўзини, Япониянинг махфий хизмат раҳбарини эмас, бу махфий хизмат бошлиқларидан бирини, Квантун армияси штабининг иккинчи бўлим бошлиғи муовинини яқсон қилиб юборишдан қўрқди. Янагита жарнинг лабгинасида турарди, уни салгина туртиб юборилса бас, даҳшатли чинқириқ билан тубсиз жаҳаннамга учиб кетган бўларди.

Янагита ўзини жар лабида ҳис қилди. Шиддат билан парвоз қилиш ҳамиша мушкул аҳволга олиб келадик, бундан кейин баландликка интилиш эмас, балки қулаш юз беради. Худди парвоздагидек шиддат билан йиқилади. Пастда тубсиз жаҳаннам. Янагита унинг мавжудлигини биларди, аммо ҳеч қачон чексиз бўшлиққа қарамаган, ўзини қулаётган сифатида кўрмаган эди. Мана, қочоқ мужмал «хўш, нима бўпти» сўзлари билан Янагитани бунга мажбур қилди.

Аммо, авваламбор, Маратовнинг самимийлигига, бу ерда ўйин виждонан эканлигига, бунинг тактик найранг, Янагитанинг дилига шубҳа солиш, ғалаба шодлигини йўққа чиқариш эмаслигига ишонч ҳосил қилиш керак эди. Бугунги ҳамма гап бамисоли тикан устидан юришдек бўлди. Тиканларни Маратов кўярди. Рақиб ўткир тиканларни босиб олса, у мийиғида кулиб кўяди.

Худди мана шу нарса Янагитани ғазаблантирарди. У хавфни ҳам менсимайди, Маратов ўзининг сирли сўзлари билан келтириб қўйган жар ёқасини ҳам унутди. Ўзига қадалиб турган тиканлардан тезроқ қутулишга шайланди.

— Худди шунақа: «Хўш, нима бўпти!» Биз зарур бўлганда мақсадимизга етамиз...

— Реал мақсадгами?— сўради Маратов, аниғини билиб олмоқчидек.

— Сезиларли мақсадга... Қайта мухбир рус сейфларини очди!

— Буни қилиш унга осон бўлган, — дея яна истехзо қилди Маратов ва ниҳоят суҳбатдошини жардан итариб юборди.

Янагитанинг оёғи тагида тупроқ уюми гижирлагандек бўлди. Аммо буни у тушунмади.

— Катта мухбир — Узоқ Шарқ Армияси штабида — эътиборли шахс...

Маратов ўзини кресло суянчигига ташлаб, қаҳ-қаҳ отиб кулиб юборди.

Мана шундагина Янагита ўзининг қулаётганини тушунди. У жарнинг бирор кемтик жойини қўллари билан ушлаб қолмоқчи бўлди, қўлга илинадиган жой ҳам, қулашни тўхташига қодир куч ҳам йўқ эди.

— Сизнинг Катта мухбирингиз...

Янагитани бутунлай яксон қилиш, Катта мухбирнинг маҳобатли ҳайкалини бузиб ташлаш учун Маратов машҳур фамилияни атади. Япон разведкасининг авра-астари ағдариб ташланди.

— Чиқиб туринг, капитан!— деб бақирди Янагита.

Идзитуро Хояси хонада эди. У бу ердан чиқиб кетолмасди, чунки у Маратовнинг сояси эди. Мана, Янагита бу сояни ажратди.

— Ҳозироқ чиқинг!

Идзитуро ўрнидан турди — у бурчакда, торшер вазифа-

сини ўтайдиган тариқ рангли япон фонарчаси тагида журналларни кўриб ўтирган эди. Ўрнидан туриб, эшик томон юрди. Унинг ранги оппоқ, тарвузи қўлтиғидан тушиб кетган, қўрққанидан юраги зириллар эди. Бир неча қадам йўл Идзитуро учун ҳам, Янагита учун ҳам узоқ, жуда узоқ бўлиб туюлди.

Идзитуро эшикка чиққач, тўхтади, қўллари билан бошини ушлаб шивирлади:

— Энди нима бўлади?.. Нима бўлади?

Идзитуро Хояси кечаси ўз восийлигидаги кишини меҳмонхонага олиб келди. Соя соялигича қолди — ўшанда Маратов деди:

— Бугун Янагитанинг уйида эшитганларингизни унутиб юборинг, дўстим... Мен—ҳазиллашдим... Хаёлимга янги кўтарилган генерал-майорнинг жаҳлини чиқармайманми, деган бемаъни фикр келиб қолди.

Идзитуро индамади. У қочоқнинг гапига нима деб жавоб беришни билмасди. У ҳамон даҳшатда эди.

— Сиз ҳали ёшсиз,— қўшиб қўйди Маратов,— мен сизни бахтсиз кўришни истамас эдим... Ҳамма нарсани унутишга ўзингизни мажбур қилинг...

Идзитуро бош силқиди. Бу ўзининг маҳкумлигини тан олиш деган гап эди.

— Хўп денг,— илтимос қилди Маратов.

— Яхши.

Икки кундан кейин Маратов Токиога қайтиб келди. Бир ўзи. Капитан Идзитуро Хоясини биринчи марта Харбинда олиб қолишди. Унинг илтимоси билан эмас. Унга қўпоровчилар гуруҳини Амурнинг чап қирғоғига ташлашдан иборат шошилиш иш топилиб қолди. Гуруҳни Харбиннинг чеккасида расмий номи... «Илмий тадқиқот бўлими» деб аталган «Хогоин» лагерида тайёрладилар. Олти киши Раддэ қишлоғидан олти километр шимоли-ғарбда, Манжурия чегара постида, давлат чегарасидан ўтиб совет территорияси ичкарасига киришлари керак эди. Бешта қўпоровчи «Бункай» муҳожирлар ташкилотидан, олтинчи — Идзитуро Хояси. Бу вақтгача япон инструкторларини бошқа мамлакат тупроғига ташламас эдилар. Улар фақат гуруҳни тайёрлар, баъзан чегара полосасигача кузатиб қўядилар. Инструктор биринчи марта чегарадан ўтди. Бу Идзитуро эди. Тушунтириш талаб қилинмади. Маслаҳат берадиган одам ҳам топилмади. Ҳар ким ўзи худоса чиқара билиши керак эди. Идзитуро шундай қилди.

— Мана, сир ҳам очилди,— деб тугатди Хояси ўзининг қайғули ҳикоясини.— Сен ҳаммаси бўлиб уч кишиники бўлган сирни кўрдинг, энди биз тўртта бўлдик.

Тўртта! Сонларнинг оддий алмашуви. Ҳисоб мисолида уч рақамидан кейин қўшув, ундан сўнг тенглик аломати қўйилади, шундан сўнггина янги рақам юзага келади. Агар бизнинг Идзитуро билан учрашувимиздан кейин ҳам шундай бўлганида, тенглик аломати олдида сирга алоқадор рақам, ундан кейинда эса — қурбонлар турарди.

Биз жим турардик.

Ташқарида тун қоронғилигига чўмган шаҳарнинг шовқини тиниб борар, Харбин уйқуга кетарди.

— Кечир мени,— деди Хояси узоқ сукунатли дақиқалардан кейин.— Синовлар учун менинг марддигим етишмай қолди, мен бахтсизлик билан юзма-юз қолишдан қўрқдим...

Бу Хоясининг сўнги сўзлари эди. У мендан секундант бўлишни ортиқ сўрамади. Унда оддий инсонийлик разведка офицерлигидан қолиб келди. Бу одамийликнинг биринчи га-лабаси эмасдир...

Барибир у уяларди. У қўллари билан юзини беркитиб, дераза олдида, қоронғида жим бўлиб қолди. Мен унинг юзини кўрмадим, унга деразадан ёруғ тушиб тургандек туюларди...

— Сиз: «Билмадим, қандайдир бир резидент учун ошнам Идзитуро Хояси сингари, мен ҳам ўлсам арзирмиди? Балким арзимасди...» дедингиз. У ўлдими?

— Гуруҳ операциядан қайтиб келмади. 207-полиция пости районида можаро чиқариш унинг вазифасига кирарди. Кейинги куни газеталар Совет Қуролини Кучлари томонидан Манжурия чегараси бузилганлиги тўғрисида хабар қилдилар. «Бункай» отрядидан бўлган қўпоровчилар қизил аскарлар кийимида эди, улар ўзимизнинг чегарачилар отган ўқлар остида ўлиб кетдилар. Менга кейин умуман жанг бўлмаганини айтишди. Гуруҳ ўз соҳилига қайтаётганида пулемётда қириб ташладилар. Мана шундай зимдан ўйланган эди. Идзитуро буни билмай қолган....

Мен дўстимнинг хотирасини давр сақлаб қолишини истардим. Жўн истак, шундай эмасми? Буюклик асрлар давомида ўзини ўзи қарор топтиради. Қаҳрамон бўлиб туғилганларнинг умри боқийдир. Ҳатто улар қолдирган излар қон билан бўялган бўлса ҳам. Идзитуро фақат солдат, япон солдати эди. Агар у душман билан жангда ҳалок бўлганида, худолар уни фалакка олиб чиқиб кетган бўлардилар. Бироқ уни ўзимизникилар, биродарларимиз ўлдирдилар! Билмадим, бундай қурбон қайси бир эзгулик рўйхатига киритилар экан. Афтидан, ҳеч қанақасига кирмаса керак.

Эки бу аҳмоқона ўлим. Хояси яланг оёқ илонни босиб олди. Гўдак шабнамли ўтлар ичида ётган илонни босиб оли-

ши ёки қўли билан ушлаши мумкин. Ҳаёт баъзан шабнамли ўтга ўхшайди, кўм-кўк, майин, биз баҳор гуркирашидан бошқа нарсани кўрмаймиз. Қарабсизки — бирдан заҳар солинади! Аммо баданни бир марта ҳам яланғочламай, баҳордан баҳрасиз шундай ўтиб кетиб бўлмайди. Ким ҳам баҳорда бебаҳра ўтиб кета олади ҳаётдан?

Ҳаёт кимга берилган? Қуёш маъбуди Амаэрасугами? Жаҳоннинг нур ва чиройини яратувчи кучларгами? Мен Хоясининг ўлимини юксак заруратдан деб ўйлашни истардим. Фақат қандай зарурат учун? Йўлга ташланган тош олдинга юриб, мақсадга етиш учун имкон беради. Идзитуро келажакка олиб борадиган йўлга терилган тош бўлиб қолди. Бу жуда ажойиб!

Мен япон сифатида шундай деб ўйладим. Биз ўзимизни ўзгартириш ҳуқуқига эга эмасмиз, акс ҳолда, императорнинг солдати бўла олмаймиз. Биз солдат бўлиб туғилганмиз.

Ўз эътиқодларингга шубҳаланмаслик бахтинг. Мен эса шубҳалана бошладим. Шубҳага Янагита сабаб бўлди. Мен унинг олдини олишга қанчалик уринмайин, бўлмади. У кўнглимга кириб келди, балки кириб келмагандир, ичимда бўлгану вақти-вақти билан ўзини билдириб турган. Янагита туйғун қирғийга ўхшаб тирноқларини яшириб юрарди. Фақат баъзида ўз қурбонига чанг солиш учун уларни ёзиб юборарди. Бир гал мен ўйланиб қолдим: дўстимнинг ҳаёти шу маъбудга тақдим қилинмаганмикан? Янагитанинг ўзи ким? Нима учун у қурбонлик талаб қилади? Ким учун қурбонлик қилинади? Фақат унгами ёки Амаэрасунинг ўзигагинами? У кишилар билан осмон ўртасидаги воситачи.

Юксак таққослаш, тўғрими? Агар осмонга ишонилса ва у ерни худолар макони деб ҳисобланилса бу таққослаш таҳқирлаш, ҳурматсизлик бўлиб кўриниши мумкин. Кўрасанки, Янагита зарба бериб бўлмайдиган. Янагита боқий, ўзинг эса ҳимоясиз ва оддий бир бандасан. Сен шамолдаги чироқ, у сени осонгина ўчириши, қадрингни бир пул қилиши мумкин. Хоясидаги нур буюк шамолда худди шундай ўчиб қолди. Мен дўстимнинг ўлаётганда бунга ишонч ҳосил қилган бўлишини истардим. Ўзингни воқеалар гирдобида лоақал бир қум зарраси деб билсанг, ҳаёт билан видолашув осон бўлади. Агар Хояси сўнги дақиқада улуғлик ва самовотни рад қилиб, кейинроқ эса мен тушунгандек, тепамизда осмон йўқ, деган бўлса, бу фалокат. Биз унинг тиниқ мовийлиги учун қурбон бўлганимиз йўқ. Олтовини ҳам илма-тешик қилиб юборган пулемёт ўқлари унинг кўзини очган бўлиши керак. Охирги дақиқада. Агар шундай қилмаган бўлса, бу қайғулидир.

— У ўзини ўзи ўлдирмоқчи эди шекилли, сизнинг Идзитуро Хояси билан махфий квартирада олиб борган суҳбатингизнинг маъносини мен тўғри тушунибманми?

— Бу ўзига қўл кўтариш орқали норозилик билдириш деган бўлар эди.

— Норозилик — яккаланиб қолишнинг натижаси. Демак, дўстингизнинг ўзи юриб бораётган йўли ҳақидаги тushunchасида нимадир ўзгарган.

— Ҳеч нарса ўзгармаган. Хояси ўзини махфий сирга беихтиёр тегиб кетганликда айблаган ва бу пала-партишлиги учун ўзига ўлимни жазо сифатида танлаган.

— Хожасининг бегуноҳлигига мутаассибона аминлик.

— Ҳа.

— Қайғули мисол... Айтгандек, сиз буни япон разведкачисининг ўзига хос хусусияти деб ҳисобладингиз шекилли. Махфий хизмат офицерининг алоҳида типи, уни сиз шундай деб атадингизми?

— Деярли.

— Сизнинг иккиланишларингизга нима деса бўлади?

— Мен — ёмон разведкачиман... Мен буни бошдаёқ тан олганман.

— Сизнинг фикрингизга қўшилмасликка рухсат этинг, жаноб Сигэки, Сунгарияликнинг «одатдан ташқари»лигини очганлигингиз бунинг аксини билдиради...

— Шубҳа менинг ихтиёримсиз туғилди. Сиз, хожа, деб атаган Янагита билан зидлашиб қолиб, ўзимга нисбатан унинг газабини қўзғатишга кўнглим бўлмади. Бундан ташқари, у ёлғиз бўлмаслиги мумкин эди. Бир неча хожа... Кўпчилик...

— Шубҳалар Идзитурода ҳам туғилиши, туғилганда ҳам беихтиёр туғилиши мумкин эди.

— Бунинг учун у йигирманчи августгача яшаши керак эди.

— У қадар кўп эмас... Бир неча йил.

— Бир неча йил — агар бўлиб ўтган воқеа-ҳодисалар тўғрисида гапирилса, бу бутун бир аср-ку. Буюк парвоз ҳамда буюк таназзул.

— Сизнинг «кўзингизнинг очилиши»да бу воқеалар асосий роль ўйнаган, деб ўйламайман. Махфий сирни билган беш киши бўлган, мана, сиз чиқиб кетмоқчи бўлган доира. Фожиали доира. Ҳамма нарса унда ҳал қилинган. Идзитуронинг ўлими — шубҳага олиб борадиган йўлнинг бошланиши.

— Йўқ, бошланиши эмас. Раҳм-шафқат норозилик уйғотишга қодир эмас, у фақат қайғу ва ҳасрат уйғотади.

— Сиз дўстингиз тўғрисида ўйлаганингизда ўзингизга «Нима учун?» деган саволни бермаганмисиз?

— Эслай олмайман... Бермаган бўлсам керак. Ундай саволни беришнинг ҳожати ҳам бўлмаган. Жавоби аллақачондан бери маълум — Олий зарурат.

— Менимча эса, руҳий касаллик — инсон азоб-уқубатининг сабаблари тўғрисида ўйлашнинг бошланиши.

— Агар улар маълум бўлса, янгисини излашнинг ҳожати йўқ. Тўғри, мен махфий сир ҳақида ўйладим. Аммо ҳозирча шубҳа қилмасдан. Афтидан, «Нима учун?» деган савол тугилган, аммо у сирга тааллуқли бўлган. Нимани деб у бунчалик эҳтиёт қилинади? Унда нима бор? Бу фақат синчковлик эди холос. Яна — қўрқинч ҳам. Дахлсиз нарсага яқин борсанг, юрагинг орқангга тортиб кетади.

— Барибир сирга теккансиз-ку?

— Бундай қилишга мени ҳар гал Янагита мажбур этарди. Идзитуро Сунгариялик ҳамда Катта мухбир ҳақидаги суҳбатнинг тасодифий гувоҳи бўлган ва шунинг учун ўзини машъум доирага олиб кирди. Мен у доирага бошлиқнинг хоҳиши билан кирдим. Менинг Сахаланда чеккан кулфатларим эсингизда бордир? Уша оқшом мен Сунгарияликни кузатиб юрдим. Чап қирғоқдан келган меҳмоннинг маршрути билан бирга унинг ҳамроҳи — халқаро ресторани официантканининг исмини ҳам Янагитага келтирдим. Идзитуро Хоясининг ҳалокатидан икки ой ўтгандан кейин, бошлиқ Катя-Гаровни топиб, йўқ қилишни айтди. Мана, «Нима учун?» деган савол бошимни қачон айлантира бошлаган. Мен дўстимнинг ўлимни Катя, ёки ҳақиқий исми Любовь Шелунова устидан чиқарилган ҳукм билан уладим. «Қандай йўл билан амалга оширишни ўзингиз танланг, — деди Янагита, — фақат эҳтиёт бўлинг — у жуда чиройли».

Янагита Маратовни ўлдиртирганидек, Катя-Гаровни йўқ қилишни ҳам ўша ҳарбий миссиянинг ўзига топшириши мумкин эди, негадир бу имкониятдан фойдаланмади. У мени официанткани яхши танимайди, ёки мутлақо билмайди, деб ўйлади ва шунинг учун хавф тўғрисида огоҳлантирди.

Сиз менга бундай қараманг, мен официанткани ўлдирмадим. Йўқ, йўқ! Мен бундай қилолмасдим, тушуняпсизми?! Ҳеч қачон қилолмас эдим...

— Буйруқ-чи?

— Буйруқ бажарилди... Қандай бажарилишидан қатъий назар, бажарилди. Комуцубара агенти ҳаётдан кетди...

АТАМАН СЕМЁНОВ ВА «БОМОНД» РЕСТОРАНИ ОФИЦИАНТКАСИ

Ҳа, Янагита мени Любовь Шелуновани билмайди деб ўйлади. Менинг ҳайрон бўлиб берган саволларим, Сунгарияликнинг ҳамроҳини таниганим, бу хабарни кечаси меҳмонхонага олиб келишдан иборат хатоим уни адаштирган эди. Нима ҳам дердим, бу мени маълум вақтгача бошлиқнинг таъқибидан қўтқарди.

Авваллари мен Катяга иккинчи бўлим ходими сифатида,

Баъзан эса, «Бомонд» ресторанининг хўрандаси сифатида қараб юрдим. Биринчиси ман қилинган эди. Разведка офицерининг бошқаларнинг агенти, хусусан, ўз бошлигининг агентига қизиқиб қолиши мумкин эмас эди. Иккинчиси — махфий хизмат ходимининг кўнгли махфий хизмат доирасидан ташқаридаги нарсаларга майл билдирмаслиги ҳатто рағбатлантириларди. Мен, негадир, ўзимнинг етти ўлчаб бир кесадиған, бинобарин, ҳар хил «нега?», «нима учун?»ларга жавоб топадиган одатимданми, ё бўлмаса, ҳамма нарсани аксинча қилиш истагимданми — қарама-қаршилиқ руҳи болалигимдан мавжуд — ман этилган нарсаларга ҳурмат билан қарардим. Мен ҳамиша бошқаларга эътироз билдиргим келаверар, ҳатто кўниб туриб ҳам (баъзан кўнмасликнинг иложи топилмайдиган пайт ҳам бўлади) ўзимнинг жавобимни «йўқ»дан бошлардим. Умуман, нимадир мени ман қилинган сўқмоқдан боришга мажбур қиларди.

Албатта, ҳеч ким мени бу сўқмоқда кўрмасди — «Бомонд»га мен энг оддий хўранда каби келардим. Катяга саволлар бермасдим, ҳатто унга қарашли столларга ўтирмасдим ҳам. Синчковлигимни ресторанининг доимий хўрандалари — японнинг саволларига, бунинг устига рус тилида берилган саволларга жавоб беришни ўзларига шараф деб биладиган муҳожир офицерларнинг ўзи қаноатлантирарди. Бу ҳамма нарсадан хабардор халқ эди. Баъзилари шунақанги кўп воқеаларни билардики, айтгани билан адоқ бўлмас, гапирган сари гапиргиси, ўз кўнглини бўшатган сари бўшатгиси келарди.

«Бомонд»нинг доимий хўрандаларидан Катянинг иккинчи исми Гаров эканлигини билиб олдим. Улар бунинг маъносини ҳам тушунтириб берардилар. Қарангки, Катяни «Бомонд»нинг хўжайинига сотган одамнинг исмини эслай олмасдилар. Аммо бу уларга дадил бичиб-тўқишга ва «тирик товар билан савдо қилувчи»га ҳар хил унвон ва даражалар беришга монелик қилмасди. Биров Катянинг ҳомийси граф Смолич бўлган, биров князь Беспалов дерди. Бошқа князь ва графлар ҳам тилга олинарди. Тўғри, баронлар йўқ эди. У князь ва графлар ҳозир қаерда эканликларини гайдон доимий хўрандалар айтолмасдилар. Ё географияни яхши билишмас ёки фараз қилишга кучлари етмасди. Аммо ҳомийларнинг Катя учун пул олган кечасиёқ ғойиб бўлиб кетганларини мустасносиз ҳаммалари тасдиқлардилар.

Мен ўзимга хос қайсарлик билан барибир ҳақиқатнинг тагига етишга интилдим: Катянинг ҳомийлари қаёққа кетди? Ҳеч бўлмаганда қайси томонга ғойиб бўлди, деган савол суҳбатдошларини елкаларини қиснига мажбур қиларди. Баъзилар ноаниқ шимол томонга кетмаганлигига ишора қилмасдилар. Шимол негадир истисно қилинарди. Ғарб ҳам. Жануби-шарқ томонга бўлса керак. Биттаси қатъий «У Авс-

тралияда!» деди. Нима учун Австралияда? Чимирилган қошлар кўп нуқтага ўхшаб туманли мавҳумликка олиб борарди, Австралиядалиги изоҳланмасди. Ҳаммаси узоқдан гумон қиларди. Акс ҳолда сирлилигини йўқотарди-да. Австралияда, деган киши бирдан омади келиб, ғаниматга учраган, бу ғаниматларни салкам Американики бўлган бешинчи қитъадаги маишатхоналарида сарф қилмаса қаерда сарфлайди, деган мулоҳаза билан ўша муҳожирларнинг тақдири ҳақидаги таъминини шунчаки айтди қўйди. Ўша одам, агар имконият туғилиб қолгудек бўлса борми, Катяни жон-жон деб сотиб юборган ва бу аччиқ ва сассиқ ҳаётдан дунёнинг бир четига, океан ортига, бирорта маржон қоялари томон жўнаб қолган бўларди...

Бир йилми, ундан ҳам ортиқроқ вақт ўтгандан кейинми, мен ўша «Бомонд»да мутлақо нотаниш одам билан гаплашиб қолдим. Жуда ғалати одам эди. Агар унинг оқариб кетган бароқ қошларини ҳисобга олмаганда, боши ва юзида мутлақо битта ҳам, туки йўқ, ялтир эди. Аммо унинг ғалатилиги бошининг ярғоқлигида ҳам, қошининг ўсиқлигида ҳам эмасди. Ва ҳатто унинг бутун башарасининг — шарсимон пешанаси, олмага ўхшаш чаккалари, ликопчага ўхшаш бағбақасининг дум-думалоқлигида ҳам эмасди. У ҳеч нарса емас, фақат ичарди. Унинг ғалатилиги мана шунда эди. Винодан лаззатланиб ва келувчиларга қараб-қараб, озгинадан, қултумлаб ичарди. Катяни кўргач, ҳеч кимга мурожаат қилмасдан, бўшлиққа қараб дерди:

— Қизи ялтоқилик қилади, отаси эса, қарта ўйнаб, пул совуради...

Бу қандайдир янгилик эди, муҳими, уйдирма гап эмасди. Мутлақо ҳақиқатга ўхшарди. Мен сўрадим:

— Унинг отаси борми?

Думалоқ одамнинг тили аччиқ экан.

— Кимнинг отаси йўқ! Афсуски, ҳамма кимдандир пайдо бўлади...

Саволим аҳмоқона эшитилди, мен буни тушундим ва уялиб қолдим.

— Мен сиздан унинг отаси ҳаётми деб сўрамоқчи эдим.

— Ҳа. Бу муттаҳамга ҳеч қандай бало ҳам тегмайди. Унинг қабрига бир қисим тупроқ ташлашга улгура олмайман, деб қўрқаман.

«Ҳеч кимни аямай игнасини санчади,— деб қўйдим ичимда,— санчганда ҳам заиф жойини топиб санчади».

— Агар ҳатто улгурганингизда ҳам,— мен ярғоқ бошдан заҳарханда қарзга олиб ўзига қайтардим,— Харбинда туриб Австралиянинг аллақаеридаги мозорга бир қисим тупроқ ташлаш қийин.

— Австралияда?! Хо-хо!— ярғоқ бош лабини қийшайтирди.— Австралия кенгурусининг жуда омади кепти-да, бўл-

маса у Дайренда, бор-йўғи Дайренда. Дайренга эса мен хаста оёқларим билан бир амаллаб етиб оламан. Бунинг учун ҳатто бодни ҳам писанд қилмаслик мумкин.

Ярғоқ бош Катянинг отасини ёмон кўрарди.

— Ғалати,— дея иқрор бўлдим.— Отасими ёки қайлиғими, эсимда йўқ, уни сотиб, қаёққадир, океан ортига қочиб кетган, деган эдилар. Қизини сотгану қочиб қолган.

— Сотгани тўғри. У қизинигина эмас, пул бўлса, олтин бўлса, имонини ҳам иблисга сотиб юборади... Унга қочишнинг ҳожати йўқ. Қимдан қочади? Улар жияни билан бу ернинг хўжайинлари-ку.

Ярғоқ бош ўзининг тасодифий кашфиётлари билан мени қизиқтириб қўйди. У Майжуриядаги аллақандай мўътабар шахслар ҳақида гапирарди.

— Қизини эсга олмайди ҳамми?— дедим ўзимнинг тааж-жубланганимни билдириб ва бу билан ярғоқ бошни уларнинг номини тилга олишга яқинлаштирдим.

— Унинг бунақа қизлари— бутун Приамур бўйлаб ачиб ётибди... Хотинлар юбкасидан ясалган генерал. Қизиллардан иштончан қочган, қандайдир печнинг ичидан ординареци олиб қочган, йўқса, ўшандай иштончан ҳолда ЧКнинг қўлига тушган бўларди.

— Бу ерда у қизи билан бирга пайдо бўлганми?— дедим мен ярғоқ бошни суҳбатимизнинг бошига қайтариб.

— Уни кимдир отасини севинтириш учун Благовешченскдан олиб келган.

— Отасига ўхшайдими?

Ярғоқ бош ҳиринглаб кулди. Афтидан, менинг саволим калакага ўхшаб кетган эди.

— Генералга фақат эски калиш ўхшаши мумкин, шунда ҳам агар йигирма йил кийилган бўлса... Сиз ҳали атаман тоғани ҳеч кўрмаганмисиз? Епирай!

Мен чиндан ҳам атаман тоға Семёновни кўрмагандим, ярғоқ бош худди ўша тўғрисида гапираётгани менга энди равшан бўлди. Атамanning ўзини Харбинда ҳам, Порт-Артурда ҳам, Дайренда ҳам мен бир неча бор учратгандим. Агар атаман сиртдан ўз тоғасига ўхшаган бўлса, у қадар хунук бўлмаса керак. Ярғоқ бош генералга бўлган нафрати туфайли уни нимага ўхшатмасди дейсиз. Гарчи йигирма йил кийилган эски калишдан тубан ҳеч нарса бўлиши мумкин бўлмаса ҳам.

— Кўрмаганман,— эътироф қилдим мен.

— Шунақа... Қарашга ҳам маслаҳат бермайман. Мен унинг юзини кўрдим дегунча туфургим қистайверади. Шуни билингики, мен фақат чўлбақа билан эшак қуртини кўрган-дагина туфлайман.

Барибир мен генерал Семёновга қарадим. Уша оқшом, ўша ҳафта ичида эмас, албатта. Бунинг зарурати йўқ эди.

Истак ҳам бўлмади. «Бомонд»нинг ғалати хўрандаси ўзининг кутилмаган қиёслашлари ва ундан ҳам зўр тасодифий хулосалари билан кулдирган суҳбатимиз менда генерал шахсига қизиқиш уйғотмади. Мени дастлабки пайтда чулғаб олган сирлилик ғойиб бўлди. Катянинг ўзини сирлиликсиз тасаввур ҳам қилиб бўлмасди. Мен, яроғқ бош бошқа одам ҳақида гапиргандир; деб ўйладим.

Катянинг Сунгарияликка қандайдир яқинлиги борлиги тўғрисидаги Янагитанинг «эски дўстлик» ҳақида айтган шамасидан кейин Амур казачкасига бўлган қизиқиш яна уйғонди. «Бомонд»нинг қора соч официанткаси қаердан келганини барибир билгим келиб қолди. Узининг бу синчковлигимни ҳозир тушунтириб беришим қийин, аммо аллақандай изоҳ мажбур бўлса керак. Мени Катя ўзининг гўзаллиги ёки одатдан ташқари тақдири билан қизиқтирган бўлса керак. Тўғри, ҳақиқатни излашда мен у қадар ҳовлиқмадим, шошилмадим ҳам. Хонаси келганда муҳожирлардан суриштирдим. Тасодифан айтиб юборилган «Бомонд» тарихига ёки генерал Семёновнинг ўтмишига нимаси биландир алоқадор гапларни эслаб қолдим. Мени миссиянинг иши бир кун Дайренга олиб келди. Мен бир зиёфатда атаманнинг ёнида ўтириб қолибман. Шароб ичиб, газак чайнаб гаплашиб қолдик. Мен бахтга қарши, унинг, айтишларига қараганда, ниҳоятда қизиқ, муҳими, ўхшаши йўқ тоғасини билмаганимдан афсусланганлигимни айтдим. Анчагина шароб ичилган эди, мен ўзимга андак эрк бердим. Генерал қизининг ҳусн-латофатидан роса гапирдим. Атамanning юзида ажабланиш аломати пайдо бўлди: «Худо бергани йўқ. Ҳаммаси ўғиллар!» Буни у шунчаки ва самимий айтганди. Менинг уялиб жим ўтиришдан бошқа ҳеч иложим қолмади. Атаман қадаҳга янгитдан шароб қуяр экан, менинг уялганимни сезиб, кулиб қўйди.

— Сизга полковник Кратов айтиб берган дейман-а?

Мен авваллари бундай фамилияни эшитмагандим, аммо атаман «Бомонд»даги яроғқ бош жаноб тўғрисида гап юри-таётганини фаҳмладим.

— У нималарни тўқимайди,— дея давом этди атаман.— Бу Катька-Гаровни кимларга раво кўришмади. Ҳатто Шарқий Хитой темир йўли бошқарувчиси Хорват ҳам четда қолмади.

— Унинг отаси бўлмаган, деган маъно чиқади-ми?

— Бу ерда бўлмаган.. Унинг отаси йигирма иккинчи йилда Зеда большевиклар томонидан отиб ташланган. Фотий отани балким эшитгандирсиз? Эшитмаган бўлишингиз ҳам мумкин. У шуҳратини бу ерларга олиб келадиган даражада машҳур ва буюк одам эмас. У бизга яширин ишлаётган коммунистларни айтиб берган, биз Янги йил байрами арафасида уларни қиличдан ўтказганмиз. Большевиклар кейин ким сотганини билиб қолишди, отани суд қилишди. Биз кетганимиздан кейин суд қилишибди.. Катька унинг кенжа қизи

эди чамаси. Фотийнинг бештами, олтилами қизи бор эди...
Ҳаммаси чиройли.

— Шекилли?

— Нима шекилли?

— Қизи эди шекилли.

— Эҳ, ҳа! Ахир Зеда уни ким кўрган?— Атаман ўзининг сохта мўйловини силаб қўйди-да, каттакон сўпоқ бошини йигитлардек силкди,— ўртанчаси эсимда бор. У ҳам қора соч, қадди-қомати келишган.— У ҳиқиллаб, қўли билан каттароқ бир нарсани тасвирлади,— Ольга деб аташарди шекилли. Ҳа, Ольга эди. Бошқа Ольгани мен билмайман. Рождествони отаникида байрам қилардик-да. Ольга, мени ҳам бирга олиб кетинглар, деб роса йиғлади. Сизлар Амурнинг нариги томонига ўтиб кетасизлар, биз бу ерда қандай яшаймиз, нобуд бўламиз дейди. Қаёққа ҳам олиб кета олардик, ўз хотинларимиздан баъзиларини аранг қутқариб қолдик-ку...

— Кенжасини кимдир ҳар қалай олиб келипти-ку?

— Биз эмас... Йигирма учинчи йили князь Астахов қизалоқни олиб келди. Фотий отанинг қизи деб айтди. Айтди қўйди-да, у билан ким баҳслашиб ўтирарди. Рус тахтининг вори си деб ҳам аташи мумкин эди, бу ерда нималар бўлмаган. Фотий ота машҳур. Буюк жафокаш! Қизни Харбиннинг барча уйларида қабул қилишди. Унинг ёнида князь куёвларга ўхшарди. Никоҳ қилдирган эди шекилли. Князь, нафсламарини айтганда, кўнглимга ўтиришмади.— Енгил табиат, қиморбоз. Биз ҳаммамиз гуноҳқормиз, ичкилик ва қарта ўйнашни яхши кўрамыз. У эса столдан кетмасди. Ҳамма нарсасини бой бермагунча турмасди. Баъзан ютарди ҳам-ку, аммо аҳён-аҳёнда. Менинг тоғам ҳам қартабоз, қизишиб кетгач босиш қийин, аммо Астаховнинг олдида бамисоли ёш бола. У узлуксиз ичиб, кўзлари қорайиб кетгунча ўйнарди. У банкага урганида юзига қараш даҳшат эди. Қўллари ингичка, оппоқ, безгак тутгандек қалтирар эди. Қарта дастасидаги тўппончага чўзиладиган бўлиб кўринарди.

Унинг ҳаёти доимо қил устида эди, бундай эҳтирос билан ер юзида юриб бўлмайди.

У генерал билан охири даста печатини очиб чийлади. Князь бир тийинсиз, қуппа-қуруқ эди. Тоғам столдан турди — тамом! Астахов эса бақирди: «Жонли нарсаларимга ўйнайман!» Кимдир ҳазил қилибми ёки жиддийми, князнинг қартада ютган ёки қарзга олган наслдор йўрға оти бор, деган миш-миш тарқатди. Ушанда ҳамма йўрға ҳақида ўйлаган эди, генерал ҳам жойига ўтириб, қарта чийлай бошлади: нега энди от учун таваккал қилиб кўрмас экан! Ҳам эрмак, ҳам оз пул эмас. Хонадагиларнинг ҳаммаси стол атр-фига эгилишди. Кутишди. Тасвир қилиб бўлмайдиган қизиқиш. Аммо кутиш узқ давом этмади.

Князь тўртинчи қартаёқ куйиб кетди. Шу ерда у ўзини

ўзи отади, деб ўйлаган эдилар. Йўқ, фақат ранги оқарди холос. «Кечир!»— дея шивирлади у. Кимга? Генералгами ёки ўзининг виждонигами? Эрталаб ҳаммаси маълум бўлди. Тоғамнинг олдига қайлиғи билан келди...» Мана, генерал, ютқазганим,— деди,— ол!» Тоғамнинг жаҳли чиқди. Алдашми?! Тирик одамни қиморга тикишга қандай журъат қилди экан? Номуссизлик! Қиязи ҳайдади. Сиз, у нима қилди, деб ўйлайсиз? Қайлиғини «Бомонд» эгасига гаровга қўйиб, генералнинг пулини тўлади. Бутун Харбин ҳайратда қолди. Мана, Астахов қандай одам! У чиндан ҳам тенги йўқ эди. Худди Катерина давридагидек қизни сотиб юборди...

Атаман яна мўйловини силади, худди эскириб кетган деворга ёпиштиргандек кул ранг, кўпчиган чаккасига мўйловининг учларини ёпиштириб қўйди.

— Бир ойдан кейин сотиб олишни ваъда қилди. Буни Катяга айтдимми ёки «Бомонд»нинг хўжайинига айтдимми, худо билади. Аммо сотиб олмади. Уша кечанинг ўзидаёқ ғойиб бўлди. Унинг Порт-Артурда француз кемасига ўтирганини кўришибди. Қаёққадир, жануб томонга йўл олибди. Бу ердан француз кемалари Европага қатнамасди. Сайгонга хона бўлиб туюларди. Қиморхоналардан эса қайтиб келмай ёки энг узоғи билан Реюньонга ёхуд Мадагаскарга кетган бўлиши мумкин. Ўйлайманки, бирор оролда илиниб қолгандир. У ерларда пул мўл бўлгучийди. Унга ҳамма жой қиморхона бўлиб туюларди. Қиморхоналардан эса қайтиб келмайдилар. Катъка шундайлигича «Бомонд»да қолиб кетди...

— Албатта, генералнинг оиласи бўлмаганда, эҳтимол, ютуқни олган ҳам бўларди. Энди у замонлар ўтиб кетган. Амурнинг ортида ҳамма тўйларимиз тамом бўлган. Ҳозир эса,— Атаман хумор назар билан боқди,— энди кеч бўлди. Гарчи...— у қандайдир бўғиқ кулди ва бесўнақай гавдаси силкиниб кетди.— Қелинг, капитан, ўша «гарчи» учун ичайлик.

Ичдик, мен сўз орасида у қадар қизиқсинмасдан ҳаққониёт учун сўрадим:

— Унинг ҳақиқий исми Любовми?

— Любовь? Эҳ, ҳа... Чет элликларнинг айтишлари осон бўлсин учун Катъкани «Бомонд»да ўйлаб топганлар. Манжурияда официантларнинг ҳаммаси Катъка билан Ньюрка. Катъка, бу ёққа кел! Катъка, олиб кел! Катъка, узатвор...

Ажнабийларни атаман бекорга аралаштирарди. Инглиз ёки французнинг, ёки ўша немиснинг Катъка деб чақирганини бирор марта эшитган эмасман. Тўғри, биз японлар бошқача эмас, худди шундай деб атадик, аммо менинг иштирокимда Семёнов Манжуриянинг хўжайинларини ёмонлашга журъат этолмади.

— Энди у пул тўлаб қайтариб олинди,— дедим мен.

— Ҳа, ҳа... сизнинг ёрдамингиз билан. Олижаноб иш... Олижаноб иш...

Атаман гапнинг охирида тагдор жилмайиб қўйди. Бу жилмайиш айни вақтда ҳам ачинишни, ҳам маъқуллашни ва шама қилишни билдирарди. Бу билан гўё: «Қизалоқни нима учун сотиб олганингизни биламиз, ҳаммасини биламиз», дегандек бўларди.

Ҳа, Семёнов биларди. У кузатишда давом этар ва бизнинг сирларимизни осонликча билиб оларди. Чунки махфий хизмат ходимларининг ярми ва ундан ҳам кўпроғи атаман Семёнов раҳбарлик қиладиган ҳар хил оқ гвардиячи ташкилотларнинг аъзолари эдилар-да. Бу — сирлар билан умумий савдо қилиш эди. «Товарлар»ни сотиш ва олиб-сотиш ҳеч ким томонидан ман қилинмаган ва айниқса уят бўлмайдиган нарса деб қараларди. Сирларни икки ва уч адресларга ҳам сотаверардилар.

Залга баланд бўйли, казак формасидаги озғин чол кирди.

— Генерал, бу ёққа!— деди атаман қўли билан ишора қилиб.— Бу ёққа! Ҳозир мен сизни таништириб қўяман, капитан.— Семёнов менга ўгирилди.— Узимнинг тоғамга ёки сиз айтганингиздек, Катька-Гаровнинг, кечирасиз, Любовь Фотиевнанинг отасига таништираман...— Атаман яна кулди ва хомсемиз гавдаси тағин селкиллаб кетди.

Чол сийрак сочлари усталик билан чап томонига таралиб, тепакали беркитилган кичкина бошини мағрур кўтариб столлар орасидан ўтиб келди. Айтгандек, ҳали йўқдиру, лекин менга сийрак сочлари орасидан ним қизғиш нарса кўрингандай бўлди. Чол бизнинг ёнимизда тўхтаб, кимлигим ва менга қандай муносабатда бўлиши кераклигини аниқлаб, дарахт шохидан учиб тушган қарғадек юзимга қаради.

— Мана, генерал,— деди жилмайиб атаман,— ҳурмат билан сийлашингизни сўрайман, капитан Сигэки.

Мен ўрнимдан турдим-да, бош эгиб саломлашдим.

— Жуда хурсандман,— деди бехосдан генерал ва худди қарға сингари бошини кескин силкиди.

Биз ўтирдик. Атаман энди учовимизга шароб қўйди.

— Жуда хурсандман,— такрорлади генерал. Бу қадаҳ айтишга ўхшаб кетди, ичдик.

— Капитан жононлар билан қизиқмоқда,— деди атаман энди жилмаймасдан, аммо тетик овозда, бу гапни ҳазилнинг боши деб тушуниш мумкин эди.

— Жуда соз,— бошини силкиди генерал. У ўзидан нима талаб қилинганини тушунмас ва англиштишни кутарди. Тоға, жиянининг акси ўлароқ, ўйноқи руҳда эмас ва умуман шўхликка мойил эмасди. Турқи совуқ, қарашлари такаббуруна, ифодасиз эди. Катта Семёнов менга қаргани, лекин қора тусли эмас, тўқ қизил рангли, тўкила-тўкила сийраклашган патларини зўр бериб яшираётган қаргани эслатди.

— Сизнингча, жононлардан қайси бири жаноб Сигэкини қизиқтирмоқда?— давом қилди атаман.

— Ҳамма гап шунда-да, қайсиниси,— генерал аниқлашга уринмасданоқ беихтиёр такрорлади. У ўйлаб кўришни очиқдан-очиқ хоҳламасди.

— Фотий отанинг қизи қизиқтирмоқда!

— Жуда соз,— бош силкиди тоға, масала ҳал, бунга ўз муносабатингни билдиришинг керак, деган хаёлда.

— Лекин сиз капитан отанинг қайси қизи билан қизиқаётганини сўрамадингиз.

— Бегоналарнинг майлига қизиқиш одобдан эмас, деб ҳисоблайман. Бу шахсий иш. Яъни эркакларнинг сири.

— Унчалик эмас, генерал,— дедим мен гапга аралашиб,— Харбиндаги «Бомонд»нинг доимий хўрандалари тарқатган овоза мени эсанкиратиб қўйди.

— «Бомонд»— ёмон ресторанча эмас,— деди генерал гўё гап Фотий отанинг қизи ҳақида эмас, Манжурия империясининг ишратхонаси ҳақида бораётгандек— у ердаги шароблар асл... француз винолари.

— Офицанткалари-чи?— ёрдам қилди атаман.— Айниқса, ҳалиги, Катька, Амур казачкаси... жоду кўз...

— Катька? Қайси Катька?..— Генерал пешанасини тириштирди. Бусиз ҳам тор пешанаси қаватланган қоғоздек энсизлашиб кетди. Жиян барибир бечора тоғани ўйланишга мажбур қилди.

— Ҳалиги Катька-чи, марҳум Фотий отанинг кенжа қизи...

Генералнинг тиришлари дарҳол йўқолиб, пешанаси аввалги ҳолига келди, фақат ранги гезариқлигича қолаверди. Қошлари устида тер доналари йилтираб кўринди: Жиян тоғага қийин иш буюриб қўйганди, Генерал такаллуф билан чўнтагидан рўмолчасини олди-да, юзини артди.

— Фотий отанинг ҳеч қандай Катюшаси бўлган эмас.

— Любаси бўлганми?

— Любаси бўлган, аммо «Бомонд»даги эмас. Астахов Фотийни ҳам, унинг қизини ҳам, ўзини ҳам ўйлаб чиқарган.

— Бу қанақаси, генерал!— атаман сохта ёлвораркан, қайғургандай тус олди.— Князь Астахов ҳаммага маълум-ку.

— Князь Астахов, тўғри, машҳур, унинг ўғли бўлса... Ўғлини хотирлай олмайман. Агар никоҳсиз туғилгани бўлса, унда билмадим.

— Банкани супурганда, сиз уни ўз ўғли деб айтгандингиз-ку.

— Қарта столи атрофида ҳамма нарса тўғри: қирол билан хизматкор тенг бўлади. Уйнайдиган нарса бўлса бас.

— Мана, капитан,— атаман қўлларини ёзди,— генерал ҳаммани хор қилди. Қатъиятли ва ҳеч кимга ишонмайди. Ундай кишига қарам бўлишдан худо асрасин!

— «Бомонд»даги Люба Фотий отанинг қизи эмаслигига ишонч қаердан келди?— сўрадим генералдан. Атаман тоғанинг чалкаш фикрларидаги нималардир мени безовта қилиб қўйди.

Генералнинг тор пешанасида яна ажинлар пайдо бўлди. У тагин ўйланишга мажбур бўлди.— Шунинг учунки,— узоқ жимликдан сўнг тушунтирди генерал,— қиз бола ўз отасини танимоғи керак... Бир кун мен ундан сўрадим: «Сенинг ҳурматли отангинг чаккасида бир холи бўлиб, ундан қора тук ўсиб чиққан эди. Отанг ҳаяжонланганида уни бурай бошларди. Уша хол унинг қайси чаккасида эканини унутиб қўйибман. Чап қўли билан бурарди, шекилли...» «Унг томонида,— жавоб берди Любка.— Унг томонида».

— Холи чап томонида эди-ку!— хахолади атаман.— Маккор генерал... Маккор...

Генерал жиянининг кулгидан тўхташини кутиб ўз қадаҳига шароб қўйди. Тилла ранг ичимликни кўтариб қандилга боқаркан, ҳаваси келиб ичгач, бундай деди:

— Фотий отанинг ҳеч қанақа холи бўлмаган.

Кейин рюмкани тақ этиб столга қўйганди, рюмка жиринглаб кетди-да, шу билан ҳикоя тамом бўлгандек бўлди.

— Оббо генерал-эй,— деди жиян ҳайратда шивирлаб,— хотирани қаранглар-а!

— Ҳа,— қўшилдим мен ҳам.— Қойил...

Уша дақиқаларда бу манзара менга самимий, муҳими, усталикдай бўлиб кўринган эди. Фақат кейинроқ таассуротим ўзгарди. Жаноби Семёновлар кўз олдимда спектакль кўрсатишди, деб ўйлаб қолдим. Улар ўз ролларини яхши ижро этдилар. Ҳайратда қолган атаманнинг «Оббо генерал-эй!» дея шивирлашининг ўзинёқ қанчалар мароқли. Улар Фотий отанинг холи достонини неча бор такрорлашди, атаман тоғасининг истеъдодига неча бор қойил қолди.

Ҳақиқатан ҳам Люба зеелик руҳонийнинг қизи бўлганми? Фотий отанинг ўзи бўлганми? Жиян билан тоғанинг ҳамма гаплари ичида князнинг ўз қайлиғини ютқазиб қўйганлиги воқеасигина ҳақиқатга яқин келарди, афтидан. Фотий отанинг чақимчилиги-ю, Зеда яширин ташкилот аъзоларининг жазоланганлиги ҳам шундай.

Жаноб Семёновлар билан учрашувдан кейин бошим қоғиб қолди. Мени айниқса Катька-Гаров жумбоғи қийнарди. Катяни нима учундир Фотий ота билан, князь ёки қалбаки князь Астахов билан, атаман Семёновнинг тоғаси билан, Комуцубара билан ва ниҳоят, Сунгариялик билан боғлашарди. Чап қирғоқдан келган «меҳмон»нинг изидан тунги Сахал-янда юрганмида Сунгариялик билан Катя ўрталарида боғ-

лиқлик бор, деб ўйлагандим. У пайтда Катька-Гаровнинг иккинчи бўлимнинг бадном махфий агентлиги, итальян Амлето Веспага қандайдир алоқаси борлиги менга маълум эмасди. «Бомонд» официантқасининг саргузаштлари унинг ҳар турли одамлар билан мана шундай боғланиш нуқталаридан даҳшатли қарама-қарши чигал тугун ҳосил бўлди. Любовь Шелунова жумбоқлиғича қолган эди.

Худди шундай пайтда «Катька-Гаров йўқ қилинсин!» деган буйруқ олинди. Жумбоқ йўқ қилинсин. Менга жумбоқ бўлган нарса.

Катька Сахалянда турарди.

Бутун йўл бўйи вагон деразаси ёнида ўтириб, ташқаридан лип-лип ўтиб бораётган Манжуриянинг кўнгилсиз манзараларини кўриб бордим: сўлгин тепаликлар, ёнбағирлар, сийрак буталар, кул ранг қишлоқлар. Балким булар бошқача бўлиб кўрингандир — қуёш нур сочиб, тепаликлар кўмкўк бўлса ҳам ажаб эмас... Балким! Эслай олмайман. Ҳеч нарсани кўрмадим. Куз вақти эканлигини биламан холос, шунинг учун ҳам хазин манзара ҳақида гапирдим. Ҳамма нарса маънос ва хавотирли эди. Мен қандайдир мусибатли ҳолатга тушиб қолгандим.

Атрофимда юз бераётган ҳодисаларнинг маънисини ҳақида ўйлаш учун вақтим кўп эди. Катяни йўқ қилишди, чунки у Сунгарияликни биларди. Идзитуро Хоясидан кейиноқ йўқ қилишди. Демак, Маратов билан Янагитанинг тунги учрашуви ёппасига ўлимга ҳукм қилишларнинг бошланиши бўлган. Сунгарияликни ҳам, Идзитурони ҳам билардим. Катька-Гаровни ҳам. Менинг тақдирим ҳам нима бўлишини билмоқ учун ортиқ даражада доно бўлишнинг ҳождати йўқ эди. Янагита мени Идзитуро билан боғлайдиган ипни ҳали топиб олгани йўқ, бизнинг дўст эканимизни билмасди. Аммо изланиш уни бу ипга олиб келади, у бу ипни топиб олади. Фақат бир ойми, ҳафтами вақт керак бўлади холос. Катька-Гаров исмли агент ёки фалон сонли агент йўқотилгандан сўнг менга навбати келади. Сахалянга қилаётган саёҳатим билан мен ўзимни-ўзим конвеерга итаряпман, унинг устига чиқяпман. Конвеер худди шу жирканчли Сахалян поездидек ҳаракат қилапти.

Мени Янагита нима учун Маратовни йўқ қилмаётгани ажаблантирарди. Мантиқан қараганда, аввало, манбани, занжирнинг боши бўлган биринчи ҳалқани йўқ қилиш, кейин эса бошқа ҳалқаларни парчалаш тўғри бўларди. Балким бу қадар кўп қурбон бериш керак ҳам бўлмай қолар. Битта қурбон кифоя қилар.

Янагита эса, Маратовга тегмади. Ёки тега олмасди, кучи етмасди, ёки бу билан воқеага қизиқиш тугдириб қўйишдан қўрқарди. Ҳаммасидан тўғрирори, тега олмасди. Маратов бош штаб ҳимоясида, бутун махфий хизмат ҳимоясида эди,

шунинг учун қочоқ билан иттифоқ тузишга, яширин уйда айтилган гап бошқа бирор жойда ҳеч қачон такрорланмаслиги ҳақида унинг ваъдасини олиш билан чекланишига тўғри келган бўлса керак. Гувоҳлар эса жим қоладилар. Мараатовни эшитганларгина эмас, ҳақиқатни билганлар ҳам.

Афтидан Катя биларди.

Поезд Сахалянга кундуз соат учларда келиб, қирқ минутча тўхтаб турди, кейин орқасига қайтиб кетди. Менинг шаҳарга телефон қилиб, Катя билан гаплашишим учун бу вақт кифоя эди. Мен унинг меҳмонхонадалигидан ва телефонга келишидан умид қилардим. Менинг режам мана шу гаплашиш асосига қурилган эди.

— Эшитаман.

Кимдир трубкани кўтариб, официанткани топгунича бир неча дақиқа кутишга тўғри келди. У эса дарров топилавермади. Катя телефонга келганига қадар бўлган вақт ичида мен аппаратни ушлаб асабий қалтирар, ўзимни босолмасдим. Шунчаки арзимас қисқа дақиқанинг бу қадар чўзилиб кетганини мен мутлақо эслай олмайман. «Мен эшитаман!» деган икки оғиз сўз унинг ҳам, менинг ҳам тақдиримизни, ҳатто ҳаётимизни ҳал қиларди. Агар ҳозир Катя меҳмонхонада бўлмаганида, мен Янагитанинг режасини бажаришга мажбур бўлардим.

— Бу Катями?— сўрадим бўғиқ овоз билан. Ҳаяжонланиш гапиришгагина эмас, нафас олишимга ҳам халақит берарди.

— Ҳа,— дея жавоб қилди у. Овозида билинар-билинмас хавотир бордек туюлди.

— Мен ҳақиқий сиз эканлигингизга ишонч ҳосил қилишим керак. Ўзингизнинг асл исмингизни айтинг!

Трубкада ноаниқ шитирлашдан бошқа ҳеч нарса эшитилмасди. Катя жим турарди.

— Асл исмингиз?!— такрорладим мен.

— Бу кимга керак?— деди Катя ўйлаб олгач.

Агар мен унинг лақабини ёки агентура рақамини билганимда, осонлик билан ишончини қозонган бўлардим, лекин унисини ҳам, бунисини ҳам билмасдим. Янагита бу калитларни менга атайлаб бермади, эҳтимол кейин бирор ишқал чиқиб қолмаслиги учун бермагандир. Катя ҳукми ижро қилувчи киши — махфий хизмат ходими эканини билмаслиги керак эди.

— Мараатовга керак...

— Қандай қилиб?

Катя қичқириб юборди ёки менга шундай туюлди. Ҳар ҳолда унинг саволида қўрқиш аломати бор эди.

Қочоқнинг фамилиясини эслаб оладиган ҳеч ким йўқми, деб атрофимга алангладим. Аниқ қилиб айтдим.

— Маратовга!

Телефон симининг у томонида нимадир шикиллади-да, калта гудоклар эшитилди.

Катя трубкани осиб қўйди. Жинни! У бу билан ўзини ўлдирди. Ўзини ҳам, мени ҳам ўлдирди. Саросимада аппарат ёнида туриб, калта гудокларни эшитардим. Нима қилиш керак? Ҳаракат режаси бошданоқ чиппакка чиққанида умуман нима қилиш мумкин?

Яна меҳмонхонага телефон қилдим. Қочиб кетаётган Катяни қўнғироқ билан ушлаб қолиш ёки унга етиб олиш учун қилинган аҳмоқона уриниш. У қочиб кетган эди, ҳа, бунга шубҳа йўқ. Қўрқув даҳшатида қочиб кетганди.

Мен, афтидан, зарбани ҳисобга олмагандим. «Маратов» сўзига жойланган ўқ тахмин қилингандан ҳам кучлироқ бўлиб чиқди. У Катяни қулатди. Мен Маратов ҳақидаги хабар уни фақат қизиқтиради, эҳтимол, ҳушёр торттиради, деб уйлагандим. Фақат шу холос...

Қўнғироққа жавоб беришмади. Е аппарат ёнида ҳеч ким йўқ эди, ёки Катя атайлаб трубкани олмаган. Аниқроғи, ҳеч ким йўқ бўлиши керак. Катя Маратов гапирмаётганини тушунган — менинг япон эканимни талаффузим дарҳол билдирган, офицанткани мана шу қўрқитиб юборган. Унга фалокат ишорасини билдиришарди. Ким айтганининг аҳамияти йўқ.

Муҳими шундаки, мен ўзим учун ғоят фавқулодда кашфиёт қилдим. Катя Сунгарияликгагина эмас, Маратовга ҳам, тўғрироғи, Маратовнинг билган нарсаларига ҳам алоқадор экан. Воқеалар ғоят чигаллашди. Иплар битта катта тугунга бориб уланди. Янагита уни кесиб ташлашга уринарди.

Хўш, энди нима қилиш керак? Менинг Харбинда эканлигимдаёқ тузган режам оддий қисмлардан иборат эди. Телефон қилиб, офицанткани текшириб кўришим керак эди ва берилган жавобга қараб, келган поездим билан Нуньцзянга қайтишим зарурми ёки Сахалянда қолишим керакми эканини ҳал қилишим лозим эди. Нима учун қайтишим керак? Конспирация нуқтаи назаридан ва Комуцубара агентурасининг мени сезиб қололмаслиги ва кейин Сахалянда пайдо бўлишимни Катянинг тақдиридаги ўзгариш билан боғламаслиги учун шаҳарда, айниқса, унинг марказида кўринишим мумкин эмасди. Агар халқаро ресторанинг офицанткаси шаҳарда бўлмай, уни кутишим керак бўлган ҳолдагина шаҳарда қолишим мумкин эди.

Буларнинг бирортаси ҳам конкрет шароитга мос келмади. Катя Сахалянда эди, лекин мен жўнаб кетолмадим. Те-

лефонда гаплашишнинг ҳеч фойдаси бўлмади. Аслини олганда, гаплашилмади. Аниқлаган ягона нарсам: Катянинг шаҳардалиги, унинг овозини телефонда эшитганим. Айни чоқда, энди у бу ерда эмаслигим мумкинлигини ҳам билдим. У ақл бовар қилмайдиган суратда ғойиб бўлди, тўғрироғи, йўқолди. Эриб кетди.

Бир соат давомида телефон билан шаҳарга қўнғироқ қилдим ва ниҳоят хизматчининг овозини эшитдим:

— Ҳа, ҳа... Халқаро меҳмонхона.

Баландпарвоз «халқаро» деган номни айтувчи заиф овоз!

— Катяни чақириб беринг!

— У йўқ, жаноблари.

— Топинг!

— У бир соат олдин жўнаб кетган бўлса, қаердан топаман?

— Нима?

— Кетиб қолди.

— У бир соат олдин кетиб қолиши мумкин эмас, мен бир соат аввал у билан телефонда гаплашганман.

— Уша сизнинг қўнғироғингиздан кейинноқ жўнаб кетди.

Сиз ўзингиз Катяга опанг ўлим олдида, деб айтибсиз-ку.

«Ҳеч нарса айтганим йўқ! Катянинг ҳеч қандай опасини билмайман! Дунёда шундай опаси борми?» деб жоборишимга сал қолди. Аммо ўзимни тутишга тўғри келди.

— Шундай денг,— тасдиқладим мен.— У ҳозир қаерда?

— Қим?

— Катя...

— Катянинг қаердалигини сиз яхши билишингиз керак, жаноб. Ўзингиз хўжайин билан гаплашдингиз, уни фойтунга ўзингиз ўтқаздингиз, яна Степанга отларни тезроқ ҳайдашни топширдингиз...

Энди мени ажабланиш эмас, саросима босди. Катянинг ғойиб бўлишини чиндан ҳам ақл бовар қилмасди.

— Сен чалкаштиряпсан, азизим,— дедим мен.— Катяга менинг дўстим борган. Қул ранг кепка кийган ўрта ёшлардаги эркак киши.

Мен Сунгарияликнинг кўринишини тасвирлаб бердим. Менда бошқаси йўқ эди, бошқаси хаёлимга келмади ҳам. Негадир Катянинг жўнаб кетишини мен чап қирғоқдан келган «меҳмон» билан боғладим.

— Урта ёшлардалиги тўғри, аммо кепкаси йўқ эди.

— Кепкасини фойтунда қолдирган бўлса керак!

— Йўқ, у қўлида фуражка ушлаб турарди.

— Сотиб олишга улгуринти... чаққонлигини қаранг. Демак, кетиб қолишибди-да?

— Бир соат бўлди кетишганига. Тўғри Нан Да-цзе бўйлаб Шарқий дарвоза томон...

«Нима учун Шарқий дарвоза томон?— ҳайрон бўлдим.— Шарқий дарвозанинг бу ерда нима аҳамияти бор? У ҳалиги мусулмонлар мачити ёнида-ку. Шарқий дарвоза орқали фақат Айхунга бориш мумкин. У ерда темир йўл йўқ ва Амур қирғоқларидан анча узоқ».

— Раҳмат, азизим,— дедим-да, трубкини осиб қўйдим.

Швейцар билан гаплашганимдан кейин пича енгил тортдим. Ҳатто севишиб кетдим: Катя Сахалядан ғойиб бўлди ва унинг тақдирини ҳал қилишдек оғир вазифа зиммамдан олиб ташланди. Бўлган воқеани генералга хабар қилиш зарурлигигина алам қиларди. Бу кўнгилсиз миссияни кечки пайтга қолдирдим. Иштиёримга неча соату минут берилган? Кечки поезд Сахалядан оқшом ўнда кетади. Бутун бошли олти соат вақтим бор. Бу кам вақт эмас.

Шаҳарга жўнадим. Энди менга Комуцубара агентларидан қўрқишнинг ҳожати йўқ. Сахалянда пайдо бўлишим халқаро ресторан официантқасининг тақдирини билан алоқадор эмас. Мен озодман.

Об-ҳаво жуда яхши эди. Куз эндигина тўқ қизил шафанини йиғиб олган ва паст бўйли манжур тоғтераклари худди ибодат қилаётгандек яланғоч турардилар. Булутлар дам қуёш юзини яширар, дам кўк деразаларни барала очиб юборар, тепаликларда кўк ва сариқ йўллар бураларди. Сўлғин ўтлар дам ярқираб, дам сўниб кетарди. Мен аввал темир йўл бўйлаб юрдим, кейин Сандоуга элтувчи Жанубий дарвоза орқали бориб, йўлга чиқиб олдим. Сахаляннинг шаҳар девори атрофлари худди қишлоқнинг четига ўхшайди: бўшлиқлар, кичик-кичик ҳовлили якка уйлар, полизлар. Ҳатто Сахалянни жанубдан шимолга— Амур бўйигача ўртасидан кесиб ўтадиган Ай Дун-лу кўчаси ҳам полизлардан, карам, пиёз, картошка жўякларидан бошланади.

Мен ҳеч нарса тўғрисида ўйлашни истамасдим, шунинг учун йўлимда учраган ҳамма нарса билан диққатимни чалғитдим, куз манзараларига қизиқдим, атрофимда мароқли ҳеч нарса қолмаган чоғда осмонда сузиб юрган булутлар, ёруғлик билан соянинг алмашилишларига қарашга ўзимни мажбур қилардим. Барибир ўйламасдан илож йўқ эди. Мен у ерда, телефон аппарати ёнида Катядан ва у билан боғлиқ бўлган ҳамма нарсадан халос бўлолмадим.

Мен уни ўлдирмоқчи эмасдим. Сахалянга кетганимга қадар кунларнинг ҳаммасида халқаро ресторан официантқасининг Янагита назорати остидан осонликча чиқиб кетиши усулларини ўйлаб топиш билан машғул бўлдим. Вариантлар жуда ҳам хилма-хил бўлиб, улар ичидан умуман ҳукми ижро этишдан воз кечишгача бор эди. Мен ҳатто касал бўлиб қолиш хавотирида юрак функциясини вақтинча бузадиган дори ҳам сотиб олдим, аммо дарҳол бу фикрдан қайтдим. Янагита касаллигимни қўрқоқлик, яна ёмонроғи, ишбузарлик

деб ўйлаши мумкин эди. Ишбузарлик эса ортиқча дадиллик қилган тобе кишига қарши чора кўриш мумкин бўлган сабаб ҳисобланади. Қандай чора кўрилади? Дўстим Идзитурога қарши кўрилганга ўхшаш чора.

Шундай йўл топиш керак эдики, Катянинг ўзи ғойиб бўлиб кетсин. «Ғойиб бўлиш» сўзлари менинг истагимни аниқ ифода эта олмайди. Ўз-ўзини ўлдириш бундан мустасно. Яъни, қотилликнинг ўзи бўлиб, буни фақат маҳкумнинг ўзи амалга оширадди. Ғойиб бўлиб кетиш, яъни мен, Квантун армияси штабининг иккинчи бўлими, Янагитанинг ҳам қўли етмайдиган бўлиш демак эди.

Махфий хизмат назорат қилиб турган территориядан қандай ғойиб бўлиш мумкин? Жойни ўзгартириш ёрдам бермайди, Манжуриянинг истаган шаҳаридан, истаган қишлоқидан топиб олишади. Хитойга ўтиб кетса-чи? Бироқ у ерда руслар жуда кам, борлари эса маълум, янги киши дарҳол кўзга ташланади ва ҳокимият қўлига топширилади. Хитойда бўлишнинг ўзиёқ қийинлигидан ташқари, у томонга ўтиш муаммоси ҳам бор. Қуш эмаски, осмонга кўтарилиб, учиб кетса.

Миямда Катянинг Сахалиндан ғойиб бўлиши фикри айланаркан, ҳамон қаёққа ва қандай қилиб, деган мушкул савол кўндаланг бўларди. Бу масалани ҳал қилмай туриб (лоақал ўзим учун), ишлаб чиққан режамни қўллашим мумкин эмас. Чунки Катяни қочиб кетишга мажбур қилишдан иборат мазкур режа жудаям жўн эди. Уни фош бўлиб қолиш, хатардан огоҳлантириш, ўлим ҳукми борлигига ишора қилиш хусусида ҳам худди шуни айтиш мумкин. Бу пўписаларнинг бари назаримда агентни чўчитиб қўярди. Аммо худди шу хавф уни иложсиз аҳволга тушириб қўйиши ҳам мумкин эди. Қаёққа қочиш керак? Қопқон. Бирдан-бир йўл — ўзини ўзи ўлдириш.

Мана мени нима тўхтатиб қолганди. Қанотсизлик. Катя учолмасди.

Улим. Янагита Сахалиндаги агентни нима кутаётганини аниқ биларди, хомхаёллик қилмасди. Ўлдилинг! Вассалом. Маҳкум учун бу ҳатто яхши. Маҳкум уйига кечаси қайтади. У хотиржам: чарчаган одам ҳамма нарсага бепарво бўлади. У ҳеч нарса, мутлақо ҳеч нарсадан беҳавотир хилват кўчадан боради. Шу вақт унинг гарданига ўқ узилади, нақ гарданига. Шунда ўлиш осон бўлади, муҳими тезроқ ўлади, дейди Янагита. Инграмайди ҳам, қичқирмайди ҳам. Ўқ овози эшитилади холос. Фақат хато қила кўрманг!

Шуни ҳам айтиш керакки, Янагита йўқ қилиш зарурлигидан бошқа ҳеч нарсага мажбур қилмасди. Ўлдириш усулини ижрочининг ўзига қўйиб берарди.

Бинобарин, Катяни чўчитиб қўйиш хатарли эди.

Яна бошқа бир хавф ҳам бор. Катя, Маратовнинг сирига алоқадор бўлмаган бўлса, Комуцубара олдида ифвони ошкор қилиб қўйиши мумкин. У тақдирда айб мен билан кўрсатма берган Янагитанинг устига тушарди. Умуман ифвогарлик фош бўлиш хавфидан холи эмас. Кўзлаган нишонга ура олишингга мутлақо амин бўлишинг керак. Нишоннинг қайси рақами қалтислигини аниқ билишинг лозим. Ҳаммаси тешилмайди-ку. Мен ўзимизнинг ишимизни назарда тутяпман...

Мен Маратовни танладим, чек ташлаганимда бир, икки ва уч «рақами»нинг чиқишини кутиб, қандай азоб чекишга тўғри келганини билсангиз эди! Алоҳида асослар йўқ эдида. Олдиндан сезиш ёки таваккал қилишга тўғри келарди. «Агар Сунгарияликни мўлжалга олиш мумкин экан,— деб ўйладим.— Нега энди Маратов эмас?» Маратовга тўғриладим.

Кейин Катяни ўйладим. Мен ўзим сақлаб қолишни истаяган одамни. Жонини сақлаб қолишга ҳеч қанақа ҳуқуқим бўлмаса ҳам, келажакда бирор марта уни учратаман деб ўйлаган бўлмасам-да, уни асраб қолишни истадим. Мен унинг қаердалиги, тирик ё ўликлигини билмасдим. Ҳар қалай унинг қанотлари йўқ эди. Қочиб дегани бу қутулиб кетиш дегани эмас ҳади. Аммо унга соатлар билан кунлар ҳада қилинди. Агар доира бўйича ҳаракат қилса ҳам, чиқиб кетгич нуқтасига қайтиб келиши учун маълум вақт ўтиши керак бўларди, ҳаммаси доиранинг узунлиги ва ҳаракат тезлигига боғлиқ.

Катя билан яна кимдир бирга эди,— хизматкор менга фуражкали эркакни айтди,— бу аҳволни ўзгартиради. Гарчи ўша номаълум киши хайрихоҳлик билдиришдан бошқа ҳеч нарса қўлидан келмаса-да, энг яқин дўст бўлса, у Сахалядан чиқиб кетишга ёрдам қилиши мумкин. Кейин-чи? Катянинг дўсти, унинг ўзига ўхшаган, айтайлик, Қомуцубаранинг ёки юқорироқ, Квантун армияси штаби иккинчи бўлимининг агенти эканини йстисно қилдим. Биз билан алоқадор кишилардан ҳеч ким темир ҳалқа бўйлаб саёҳат қилишда йўл кўрсатувчи маҳкумлик ролини ўз зиммасига олмаган бўларди.

Ҳамма нарса фожиали тус олиб борарди. Агентнинг керак бўлмайдиган ёки воқеаларнинг табиий ривожига халақит берадиган вақти яқинлашиб келарди.

Катя ҳалок бўлишдан қочиб қутула олмасди, бу аниқ. Аммо гоят оғир дамда мен унга текканим йўқ. Кимдир ёки нимадир Катяга панд берган.

Куннинг охирида уезд бошқармасининг конторасидан Харбинга телефон қилдим. У ерда қўнғироғимни кутяшаёт-

ган экан. Мен трубкада Янагитанинг ҳарсиллаб нафас олишини эшитдим.

— Мохэдан келган кемани учратолмадим,— дедим. Бу шартли ибора эди.— У менинг Сахалянга келишимдан бир неча минут олдин кетиб қолибди.

Симнинг иккинчи томонида хириллашга ўхшаган шарпа эшитилди. Янагита одатда норози бўлса шундай қиларди.

— Қачон қайтади?

— Кема навигацияни тугатибди.

Энди трубкада хириллаш эмас, инграш эшитилди. Янагита зўрға ўзини тутарди.

— Кувиб етинг!

— Жадвалини билмайман.

— Билинг! Буйруқ бажарилиши керак.

Биз гаплашиш учун фойдаланган тушунарсиз иборалар Сахалянда нима бўлганини бошлиққа тушунтириш учун менга имконият бермасди, шунинг учун Янагита ўзи тасаввур қилган манзарага қараб қутурарди. У ҳамма шартли гапларни четга йиғштириб қўйди-да, гўё Манжуриянинг ярмини кесиб ўтиб, бир-биридан узоқда бўлган ҳеч қандай аппаратлар, коңспирация йўқдек, биз телефон аппаратлари ёнида эмас, унинг кабинетига юзма-юз ўтириб гаплашаётгандек гапира бошлади.

— Мумкин бўлмаган нарсаларни ҳам қилинг, Сахалянни остин-устун қилиб юборинг, уни ернинг тагидан бўлса ҳам топинг. Ернинг тагидан бўлса ҳам, эшитдингизми?

— У ҳолда мен ўзимни ошкор қилишга мажбурман.

— Ман этаман.

— Бўлмаса нима қилишим керак?

— Буйруқни бажаринг.

— Бажара олмайман.

Янагита довдираб қолди.

— Бу нима деганингиз?

Мен ҳамон конспирация доирасида гапиришга уринардим.

— Кема келмайди. Келмайди, тушундингизми?

— Умуман келмайдими?

— Шундай бўлса керак...

Трубкада енгил тортишга ўхшаш шарпа эшитилди.

— Яхши. Шароитга қараб ҳаракат қилинг.

— Мен Катянинг ўлимини кутардим. Энди ҳамма нарса вақтга, фақат вақтга боғлиқ эди.

Аммо энди қаерда кутиш керак? Янагитанинг буйруғи мени бегона шаҳарга келтириб ташлади. Агар истаган меҳмонхонада ўзимнинг кимлигимни билдирсам, шаҳар бир

* лаҳзада меники бўлиб қоларди. Ўзимни билдирмасам ҳам мени қабул қиларди, бошпана берарди, чунки ҳамма ерда ўзимизнинг агентларимиз, ҳамма жойда Комуцубаранинг хизматкорлари бор. Улар капитан Сигэкини билишарди. Билишлари лозим. Бўлмасам, бу саноқсиз жаноблар қайси бажарган ишлари учун пул оладилар?

Қадрдон ҳамда бегона Сахалян. Ҳозирги дақиқада бегона.

Кўчада эса қоронғи куз туни, совуқ.

Мен вокзалга бораман, билет оламан-да, поездга ўтираман. Темир йўлда сайр қилишни истаганим учун поездга ўтирмайман. (Агар бизнинг поездларимизни ва ташқаридаги манзараларни назарда тутилса, бу сайр эмас эди.) Сахаляни бутунлай ташлаб кетиш учун эмас, пича дам олиш ва исиниб олиш учун поездга ўтираман. Эрталаб шу поезд билан шимолга ёки Амур томон юрадиган бошқа поезд билан Сахалянга қайтаман... Унинг кўчаларида кезиб юриш учун қайтаман. Кутиш, кутиш, кутиш...

Операцияни тугатиш учун менга бир ҳафта етарлидек туюлди. Ғалати ва даҳшатли операция. Ҳолбуки атиги уч кун керак бўлди холос.

Ҳар куни эрталаб поезддан тушиб, меҳмонхонага телефон қилардим. Бир вақтнинг ўзиде, бир хил овозда:

— Катя қайтдими?— деб сўрардим.

— Қайтмади,— дея жавоб қилишарди.

Бу кўп марта такрорланди.

Бир кун бирдан:

— Қайтди!— деб қолишди.

Мен ишонмадим.

— Официантка Катями?

— Ҳа, официантка Катя.

Бундай жавоб бўлишини кутмаганим учун шошиб қолдим. Тўғри, кутишга кутардим, лекин Катянинг келишига ишонмасдим. Мени телефон орқали ҳақорат қилишлари, умуман саволимга жавоб бермай қўйишлари мумкин эди: хиралик кимнинг ҳам жонига тегмайди дейсиз?! Аммо бунақаси бўлмаган. Жавобнинг оҳанги менга ғалати туюлди. Худди айтилиши лозим гап айтилмагандек бўлди. Қандайдир заҳархандали жавоб қайтарилганди. Аммо бу икки-чирини олганда шундай. Буларни эътиборга олмаслик мумкин, чунки аппарат баъзан овозни ўзгартиради. Мен Катянинг қайтиб келганлиги фақти олдида довдираб қолган эдим, шошилганимдан энг одатдаги ҳолатга тушдим.

— Илтимос, уни телефонга чақирсангиз.

Энди у ёқдаги, меҳмонхонадагилар ўзларини йўқотиб қў-

йишди. Еки ўзларини йўқотмадилару, тиллари боғланиб қолди. Қани чурқ этишса!

Трубка қўлимдалигини эслатиш учун йўталдим, шундан кейин трубкада ҳиқиллаш эшитилди. Бирдан тушуниб бўлмайдиган йўғон, босиқ овозда эркак кишининг йиғиси эшитилди.

— Нима гап?— деб бақириб юбордим.

— Катя йўқ...

— Нега йўқ?..

— Ўзини сувга ташлабди. Амур кечаси қирғоққа оқизиб келди...

Уша куннинг ўзидаёқ Харбинга телефон қилиб, Катя-Гаровнинг ўлганини хабар қилдим.

Янагита хабарни мутлақо лоқайд тинглаб, гапимни бирор марта ҳам бўлмади, савол ҳам бермади. Гапимни тамом қилганимдан сўнг:

— Қайтиб келинг, капитан. Чарчаган бўлсангиз керак...— деди. Бор-йўғи шу. Кечқурун Харбинга қайтиб келдим.

Подполковник хийла вақт жим қолди. Унинг ҳорғин ва ўйчан кўзлари хонадаги серёғду жануб қуёшини тўсиб турган дарпардаларга қадалганди. Нур товлантирган парда зарғалдоқ рангда чўғланар, баланддан пастга симметрик тарзда тўлқин-тўлқин бўлиб тушган қатларни оҳиста қиздириб турарди. Бу подполковникнинг диққатини жалб этиб, у барча тарқоқ ва қарама-қарши фикрларини бир ерга тўплашига, улар устида мулоҳаза юритишига кўмаклашаётгандай эди.

— Бу барибир қотиллик,— деди подполковник ниҳоят.

— Балким,— рози бўлди Сигэки.

— Сиз ўз-ўзини ўлдириш ҳам қотиллик, аммо бу қурбоннинг ўз қўли билан амалга оширилган қотиллик, дедингиз.

— Ҳа, агар марҳум ўз жонига қасд қилган деб ҳисобланилса, агар у ўлдирилганлигини исботловчи далиллар: ўқ жароҳати, қонида заҳар, бўйнида сиртмоқ изи ёки яна, бошқа нимадир бўлса, мен айтганим тўғри чиқса керак, балки.

— Чўккан одамда из қолмайди,— деди подполковник.

— Гапингиз тўғри, ҳақиқатан, баданда излар йўқ. Чунки кема ёки қоядан итариб юбораётганларида маҳкум қаршилик кўрсатмаса из қолмайди-да.

— У қаршилик кўрсата олармиди?

— Ҳар ҳолда бунга қодир эди.

— Сиз, ҳақиқатан ҳам излар йўқ эди, дедингиз. Жасадни текшириб кўрганмисиз?

— Йўқ, фақат бир қадамча наридан кўрдим. Полиция билан госпитал врачлари текшириб чиқишди. Уликхонада Комуцубара ҳам бор эди. У биринчи бўлиб етиб келди ва Катяни таниди. Кейин бошқалар ҳам танишди. Мени ўликхонага киритгилари келмади, бошлиқнинг тақиқлашига қарамай, ҳужжат кўрсатишга тўғри келди. Бунинг нафи тегди. Агар шундай деб айтиш мумкин бўлса, жасад жуда ҳам қўрқинчли ҳолатда эди. Гавдаси изи сезилмайдиган даражада дабдала: Чамаси, бечора узоқдан оқиб келган, тошу томирларга урила-урила лат еган бўлса керак...

— Ҳа, бундай ҳолатда из тополмайсан,— бошини чайқади подполковник.— Комуцубара Катяни қандай қилиб таниди?

— Билмадим.

— Бошқалар ҳам танишдимми?

— Ҳа, ҳамма таниди. Жандарма бошқармасининг протоколида ҳам мана шундай расмий қайд қилинган.

— Сизга уни кўрсатишдимми?

— Йўқ, нега ҳам керак! Аммо навбатчи тасдиқлади-ку, шунинг ўзи кифоя.

— Сиз ҳам тасдиқладингизми?

— Албатта... жасадни текшириб кўришларидан олдиноқ тасдиқлаганман. Мен буни бажону дил бажардим, чунки бошлиқнинг топшириғини мумкин қадар тезроқ бажаришим керак эди. Тасодифан юз берган бу ҳодиса мени ҳатто севинтириб юборди...

Подполковник Сигэки Морига эҳтиёткорлик ва аллақандай ҳафсаласизлик билан қаради. У гўё бутунлай бошқа, нотаниш, ёнида бирдан пайдо бўлиб қолган одамдек, янгича назар билан қаради.

— Сиз у аёлни яхши кўрадингиз шекилли?

— Қанақа аёлни?

— Уликхонага тушган аёлни...

Сигэки Морининг юзида қаттиқ таажжубланиш аломати пайдо бўлди. У подполковникнинг гапини тушунмади ёки қандайдир бўлмағур янглиш деб билди.

— Мен уни илгари кўрмаганман... Умуман танимасдим.

Ҳа, подполковникнинг олдида ўзининг қандайдир ғалати ўхшашлиги билан Сигэки Мори япон армиясининг капитани деб атаган мутлақо бошқа одам турарди.

— Катька-Гаров... Любовь Шелунова!— дея эслатди подполковник.

— У Люба эмасди,— деди Сигэки содда қилиб ва негадир гуноҳқорона.

— Бу нима деганингиз?

Бу саволни беришнинг ҳожати йўқ эди. Умуман саволнинг кераги йўқ эди. Подполковник бунини тушунди ва хижолатомиз жилмайди: у гўё капитаннинг фитнасида иштирок этгандек ва унинг ҳийласини фақат энди, сўнгги дақиқада пайқаб қолгандек бўлган эди. Ўзининг бу бефаҳмлигини бир қадар оқлаш учун у Сигэкини қойиб кетди.

— Сиз ахир Янагитага мурдани танидим деб хабар қилгансиз-ку.

— Танилгани протоколда қайд қилинган ва унга Комуцубаранинг ўзи қўл қўйгандан кейин нима ҳам қила олардим? Катя-Гаровнинг ўлими ҳаммага керак бўлганди.

— Шу жумладан сизга ҳамми?

— Менга — биринчи галда.

— Ҳўш, ким ўлган эди ўзи?

— Билмайман... Шўрликнинг сочлари Катяники эмасди, у руснинг сочига ўхшамас, хитой аёлининг сочига ўхшарди кўпроқ... Амур уни бир ҳафта ва ундан ҳам кўпроқ оқизиб юрган, Катя эса уч кун аввал, аниқроқ қилиб айтилса, ҳатто икки кун олдин ғойиб бўлган. У Сунь томонга, яъни оқим бўйлаб паст томонга жўнаб кетган, Амур ғарб томонга қайта оқиши мумкин эмас-ку...

СўНГИ КУН ТОНГИ

Яна йигирма тўрт соат ўтди. Менга ҳам, Дайренда бўлган ўша минглаб японларга ҳам кераги бўлмай қолган бир кеча-кундуз. Қисқа уруш, бизлар учун ақл бовар қилмайдиган қисқа уруш тугади. Биз унинг абадий нур сочиб туришига ишонч билан қитъада ёққан ўша оқ қуёш сўнди. Бошимизга қайғу ва умидсизлик тушди. Кўплар ҳаёт билан видолашиш ҳақида ўйладилар. Видолашдилар ҳам.

Соат мили иккинчи марта доира чизмасидан (бу ярим кечадан ўтган вақтда эди), генерал мени эслабди ва шофёри-ни юбориб, пастга, машинага тушишимни буюрибди. Биз барибир Дайренни тацлаб кетдик. Мен бўлсам, Янагита ўз қарорини бекор қилади, сўнгги дақиқада бемаъни ниятидан воз кечади, деб умид қилгандим. Эрталаб унга жанубий қирғоқлардаги резидентларнинг адресларини бердим ва норози қарашидан унинг иккиланаётганини англадим. Адреслар узоқ ва ишончсиз эди. Таваккал қилиб бўлмасди.

Янагита таваккал қилди.

Биз пастга тушдик. Штабнинг кичкина машинаси кўчанинг нариги бетида, дарахтлар соясида турарди. Қоронғи, дарахтлар таги айниқса қоронғи эди, мен машина эшигидаги тутқични зўрға топдим. Негадир эшикнинг ўзи очилиб кетди.

— Эҳтиётроқ бўлинг!— бу бошлиқнинг овози эди,— ўриндикда передатчик бор, уни тушириб юборманг.

Ҳатто передатчик ҳам бор. Қочиб пухта ташкил қилинган. Негадир бу бемаъни передатчик мени хотиржам қилди. Кейинги ҳамма кунларда менда содир бўлган маҳкумлиқ ҳисси тўсатдан йўқолди, қандайдир маълум вақт келажакка ишонч билан қарай бошладим. Борди-ю, фалокат юз бермай, мени жаҳаннам ютиб юборса-чи?

Генералнинг орқа томонидаги ўз жойимга сиқилиб аранг кириб олдим-да, қулайроқ жойлашгач, жимиб қолдим. Менинг яшашим керакми ёки йўқми эканини тақдирнинг ўзи ҳал қилсин. Нега энди яшамаслигим керак экан? Мен шу дақиқада Янагитага ишонгим келарди.

Мотор гуриллади, машина чироқларини ёқмасдан қоронғи кўча бўйлаб юриб кетди.

Август тонги отиши яқин эди, аммо уйлар ортидан кўринган чексиз, қуюқ қоронғиликдан иборат осмон рангидан тонг яқинлиги сезилмасди. Ўзининг нимаси биландир тунги қўнғизни эслатувчи бўёқлар билан ниқобланган штаб машинамиз тун қоронғилигини қайсарлик билан ёриб, олға борарди.

Мен Дайрен кўчаларини ҳеч қачон бундай ваҳимали ва бўм-бўш ҳолатда кўрмаганман: бирор жойда реклама ҳам, фонарлар ҳам, милт этган чироқ ҳам қолмаган. Одам ҳам кўринмасди. Ҳарбий ҳолат вақтида, комендант соатида бу тушунарли. Аммо патруллар бўлиши мумкин эди-ку? Машинани тўхтатиб: «Қаерга, нимага кетаётисизлар?» деб сўраши мумкин эди-ку? Мен бизларни бирор кимса тўхтатишини ёки жуда бўлмаса, кўз қири билан кузатиб қўйишини истардим, кейин эса, вақти келганда қизиққан кишилар бизнинг шаҳарни ташлаб чиқиб кетаётганимизда юрган кўчамизни тилга олар, бизнинг тақдиримиз билан қизиққан бўларди, мана шу соат ва дақиқаларни эслаган бўлардилар. Биз абадий йўқ бўлиб борардик. Бунга ишончим комил эди. Мен Дайрен билан хайрлашдим. Гарчи у менинг ватаним бўлмаса ҳам японча аталарди.

Биз тун бўйи шаҳарда узоқ вақт айланиб юрдик. Янагита гўё кимnidир издан адаштириш учун атайлаб айланиб юрар ёки ўзининг маккорона режасини амалга оширар эди. Кейин маълум бўлишича, биз тўғри йўл билан портга чиқиб олишимиз мумкин эмас, бу йўлни руслар аллақачон беркитиб қўйган эканлар, шунинг учун айланма йўллар билан Дайрендан чиқиб кетишга тўғри келибди.

Машина шаҳар чеккасига чиққанида тонг ёришди. Олдимизда ҳали соя қоплаб ётган кул ранг тош йўл узала тушиб ётар ва ундан нарида денгиз кўринарди.

— Биз совет қўмондонлигини излаямиз,— деди генерал. Бу кечада Янагитанинг овозини биринчи марта эшитдим, У

гүе бегонадек, мутлақо бошқа одам гапираётгандек, бутунлай нотаниш эди. Бу мени ҳайратда қолдирди. Унинг: «Биз совет қўмондонлигини излаяпмиз», дейиши яна ҳам ҳайратга солди. Демак, асир тушамиз. Янагита ўз қарорини ўзгартирбди. Бунга ишониш мумкинми?

Машина тош йўлга чиқиб олди-да, шу заҳоти ўқдек елиб кетди. Брезент остидаги тирқишлардан шамол гувилларди. Шу пайт яна Янагитанинг боягидай осойишта, қатъий, заҳар-хандали овозини эшитдим:

— ... агар рус патрули сўраб қолса.

Бошида ажаблантирган гапини у жўнгина тугатди:

— Патрулга мени рус тилини билмайди, дейсиз... Эсингиз-да бўлсин, билмайман!

Мен буни эслаб қолдим. Янагита бўлса эслаб қололмади.

Кўрфаз томон бир километр ҳам юриб улгурмаган эдик, худди ер тагидан чиққандек, рус автоматчиси тош йўлда пайдо бўлди.

— Тўхта!

Тормозлар қаттиқ ғийқиллаб, машина таққа тўхтагани, пешанам билан бошлиқнинг орқасига урилиб кетишимга оз қолди.

Автоматчи салмоқли лапанглаб, бизга яқинлашди-да, қўлини чаккасига киброна олиб бориб:

— Мумкин эмас!— деди.

У биз тушунишимиз учун кафтини ўнг ва чапга узатиб кўрсатди. Бу тош йўлда ҳаракат қилиш тақиқланган деган гап эди. Биз, японларга, тақиқланганлиги табиий, албатта.

Янагита кўзи олдида чап ва ўнг томонга ҳаракат қилган баҳайбат кафтни кўрмаганида, балки ўзини тутган бўлармиди. Лекин ҳозир у ўзини тута олмади:

— Мен солдат генерални тўхтатганини ҳеч қачон кўрган эмасман.

Автоматчи кечирим сўрагансимон залварли кенг елкаларини қисиб қўйди.

— Уруш...

Биз шу солдатга асир тушишимиз, ҳамма нарсага, шу жумладан, урушга ҳам барҳам беришимиз ёки шаҳаргами, Янагитанинг режаси мос келадиган бирор ёққа қайтишимиз керак эди. Қолбуки шу ерда туриб, ниманидир кутардик. Мен бошлиқнинг, биз рус қўмондонлигини излаяпмиз, деган гапини эсладим ва кечикиб бўлса ҳам ундан фойдаланмоқчи бўлдим. Машинадан чиққандим, генерал ҳайдовчи томонга эгилиб, ғамхўрона йўл берди.

— Генерал совет қўмондонлиги билан алоқа боғлаш тўғрисида Дайрен ҳарбий округидан топшириқ олган. Бизнинг у ёққа қандай боришимизни айтсангиз.

Автоматчи яна кафти билан чап ва ўнг томонни кўрсатди.

— Мумкин эмас.

Мен Янагитага ўгирилиб япон тилида:

— Сизга тош йўлдан юришни ман қилмоқда,— дедим.

Генералнинг кўзларида биринчи марта қўрқиш аломати сезилди. Унинг кўзларида жиддийлик, қадалиб боқиш, шафқатсизлик, масхаралаш, бефарқлик, осойишталик, босиқлик ва бошқа аломатларни кўргандиму, лекин қўрқиш аломатини ҳеч қачон кўрмагандим.

Янагитани нима қўрқитганини билмайман. Денгиз томонга юриш тақиқланишини ёки менинг очиқдан-очиқ «сизга» деган сўзим қўрқитиб юбордимикин? Узимни генералдан четлантирилгандек эзилдим. У буни тушунди.

Машинанинг эшиги очиқ бўлиб, мени жойимга ўтиришимни кутишарди. Мотор шошилиш кераклигини эслатиб, узлуксиз гуриллаб турарди.

Шу пайт тақдиримда ҳайратомиз воқеа юз берди. Мен ҳамма нарсдан ўзимни озод ҳис қилдим!

Қўлим тўппонча осиглиқ камар тўқасига ёпишиб, уни оча бошладим. Нақ генералнинг кўзи олдида. У даҳшатдан бақриб юборди:

— Капитан!

Лекин бу бақирш мени тўхтатолмади.

Автоматчи ҳам қўлимнинг илдам ҳаракатига ажабланиб, эҳтиёткорона қараб турарди.

Мотор зўриққани учун бирдан вағиллади, ҳайдовчи генералнинг буйруғини бажариб, қаттиқ газ босди-да, машинани деярли турган жойида орқага қайтарди. Камар ечилган пайтда машина шаҳар томон энг юқори тезликда қайтиб кетмоқда эди. Унинг ортидан кўтарилган енгил чанг тош йўл узра муаллақ туриб қолди...

Мен тўппончани солдатга узатиб, гарчи зарурати бўлмаса ҳам, рамзий маънода қўлларимни кўтардим.

— Бу нима қилганинг?— деди автоматчи шошиб.— Сенга нима бўлди, йигит?

— Япон армиясининг капитани Сигэки Мори асирга тушади.

Солдат филофни очиб, ўқдони тўла янгигина тўппончамни олгач, қизиқиб кўриб чиқди-да, уни шимининг чўнтагига солиб қўйди.

Нима учундир юрагим шиддатли урар, оёқларимдан мадор кетмоқда эди. Мен ариқ бўйига ўтирдим, бошимни қўлларим билан ушлаб, ғалати, асабий титраш билан кулиб юбордим.

— Сенга нима бўлди?— деб яна сўради солдат.

Мен кўз ёшларимни ютдим. Шу пайт йиғлаётган бўлсам керак.

— Ҳеч нима... Ҳаммаси тугади.

**ЯНА ИМПЕРАТОР ПУ И. ЭНДИ У ҲАМСУҲБАТ ХОЛОС.
СУНГАРИЯЛИКНИНГ ҲАҚИҚИЙ ИСМИ. ДОИХАРА НИМАНИ БИЛИШИ
КЕРАК ЭДИ-Ю, НИМАНИ БИЛИШГА УЛГУРМАГАНИ**

Залда оқшом чироқларини ёқишди. Қуёш ўрнини босадиган хира лампалар негадир совуқ ойни эслатарди: ҳамма нарса кумушсимон кўкиш рангда эди.

Император собиқ хўжайинлари ҳақида фақат «у», «улар» қора костюми ва оппоқ кўйлагига мурдани эслатарди. Чироқларнинг ой шуъласига ўхшаган бутун нури императорнинг дўнг пешанаси билан ботиқ чаккасида тўпланган, шундоқ ҳам оқ териси янада оқариб кетган эди. Катта қовоқлари кўкимтир, бутунлай кучдан кетганлигидан дарак бериб, юмилиб қолган эди. Император суҳбат вақтида кўпинча мана шу тарзда бошқа дунёга кетиб қолар, Язев бундан қўрқиб кетиб, ё йўталиб, ёки қўлидаги газетани шитирлатиб, императорни бу дунёга қайтаришга уриниб кўрарди.

Аммо бу фақат беҳушлик эди холос. Император шу ерда, Язевнинг ёнгинасида ўтирар, ҳамма гапни эшитар, ҳамма нарсани сезарди. У ўйларди. Узлатга чекиниб ўйларди.

Суҳбатдошининг энгил йўталиши уни ўзига келтириб қўярди.

— Уларни жазолашадими?

Улар дегани япон ҳарбийларининг бош жиноятчилари эди. Император собиқ хўжайинлари ҳақида фақат «у», «улар» каби олмошлар орқалигина гапирарди. Император улардан ҳали ҳам қўрқар ва Язевдан у японларнинг қайтиб келмасликларига кафолат беришини талаб қиларди.

— Сўзсиз жазолашади.

— Доихарани ҳамми?— деди император ковлаштириб.

Доихара Кендзи — япон Лоуренси, императорга энгилмас бўлиб туюларди. Майор буни билар ва суҳбатдошини тинчлантиришга ҳаракат қиларди.

— Ҳа, Доихарани ҳам.

Император кўзларини юмди, чироқнинг суст нурлари остида қотиб қолгандек бўлди.

Узоқ вақт шундай давом этиши мумкин эди. Язев газеталарни ўқишга берилиб кетди. Стол устида газеталар кўп эди. Пу И хаёлан нариги дунёда кеза бошлади, нариги дунё жуда кенг. Аммо газетхонлик ҳам, хаёл суриш ҳам кутилмаган тарзда узилиб қолди. Залга хизматкор кийимида сочлари оқарган эркак киши кирди-да, залдан ўтиб, майор Язев томон йўналди. Язев танҳо ўзи бўлиб, залнинг бу бурчагида император билан Язевдан бўлак ҳеч ким йўқ эди, эркак киши ўнг қўлида ушлаб турган қора лакка бўялган патнис худди найзадек майорга йўналтирилган эди.

— Шошилинич пакет,— деди хизматкор Язевнинг олдига келгач, эгилиб-букилиб патнисни узатаркан.

Патнис устида адреси инглиз ва рус тилларида ёзилган пакет ётарди.

— Ташаккур.

Хизматкор яна бир марта таъзим қилиб, зал орқали орқага қайтиб кетди.

Язев пакетни кутган эди. Доихара Кендзи билан суҳбат қилганлиги тўғрисида хабар қилган кундан бери кутарди. Бармоқлари билан пакетни шошилинич йиртди-да, конверт ичидан машинкада ёзилган бир варақ қоғозни олди.

У бир лаҳзада қоғозга кўз югуртириб чиқиб, юзларида ҳам чамаси шундай ногаҳоний ўзгариш рўй бера бошлади. Аввалига гамгинлик, ҳатто хафалик, кейин ажабланиш, охири хурсандлик жилваланди.

— Поярков Борис Владимирович,— ҳаяжонланиб шивирлади Язев,— Ки ўйлабди бун! Сунгариялик Поярков... Ҳазрати олийлари!

Император сесканиб, кўзларини очди-да, ҳайрон бўлиб майорга тикилиб қолди.

— Ҳазрати олийлари, ғалаба!

Император ҳеч нарсани, мутлақо ҳеч нарсани тушунмаса ҳам майорнинг фикрига қўшилгандай, бош силкиб тасдиқлади. Агар у хурсанд бўларкан — демак, чиндан ҳам ғалаба. Контрразведкачи бу ердагиларга маълум бўлмаган аллақандай оғир ва узоқ давом этган жанг олиб борган. Ғалаба қила биларди. Ғалаба қилиши лозим эди. Мана, ғалаба қозонди.

II ҚИСМ

«БУСИДО— САРОБ»

БЛАГОВЕШЧЕНСК
ХАБАРОВСК
ХАРБИН
ТОКИО

Совет кўшинлари ҳужумга ўтди ва совет тупроғини батамом тозалаб, 9 августда душман группировкасини тор-мор қилди.

«Бусидо — сароб» операциясининг раҳбарлари В. К. Блюхер, С. И. Западний, Т. Д. Дерибас.

МОДЯГОУЛИК МЕХМОН

**ЭНДИЛИКДА БУ ҲУЖЖАТНИ ТАРИХ ДАРСЛИГИДА УЧРАТИШ МУМКИН,
УЗ ВАҚТИДА ЭСА БУ ҲАЁТНИ ҚИЛ УСТИГА ҚҶЙИБ ҚЎЛГА
КИРИТИЛГАН ЭДИ**

Генерал Танаканинг император Хирохитога доклади:

«Хитойни забт қилиш учун биз, аввал Манжурия билан Мўғулистонни забт этишимиз керак. Жаҳонни забт этишимиз учун аввал Хитойни забт қилишимиз керак. Агар биз Хитойни забт қила олсак, барча Кичик Осиё мамлакатлари, Ҳиндистон ва шунингдек, Жанубий денгизлардаги мамлакатлар биздан қўрқадилар ва бизга таслим бўладилар. Ушанда жаҳон Шарқий Осиё бизники эканини тушунади ва бизнинг ҳуқуқимиз билан баҳслашишга журъат этолмайди... Хитойнинг барча бойликларини қўлга киритгач, биз Ҳиндистонни, Жанубий денгиз мамлакатларини забт қилишга, сўнг эса, Кичик Осиёни, Марказий Осиёни ва ниҳоят Европани забт қилишга ўтамиз. Бироқ Манжурия билан Мўғулистон устидан назоратни қўлга олиш, агар Ямато миллати Осиё қитъасида ҳоким бўлишни истаса, фақат биринчи қадам бўлади холос...

... Бизнинг миллий ўсишимиз программасига, чамаси, Шимолий Манжуриядаги ғоят катта бойликларни қўлга киритиш йўлида Россия билан Мўғулистон далаларида қилчларимизни яна бир карра тўқнаштириш зарурати киради. Бу яширин қоя портлатиб ташланмагунча бизнинг кемаларимиз олдинга илдам боролмайди».

**БУ ҚИСҚАГИНА АХБОРОТНИ ИНГЛИЗ РАЗВЕДКАСИНИНГ ХИТОЙДАГИ
РЕЗИДЕНТИ ЛОУ ОҚГВАРДИЯЧИЛАР ГЕНЕРАЛИ ФЕОКТИСТОВ
ҲУЗУРИДАГИ ЗИЁФАТ ВАҚТИДА «ТУШИРИБ ҚОЛДИРГАН ЭДИ»**

«Япон операциясининг босқичлари: I — Манжурияни босиб олиш, II — Жэхэ — Хэбэй — Чахар — Суйюань — Шэнси — Шанси ва Шаньдун нуқталарини қўлга киритиш, III — Шанхай-Ханчжоу районини эгаллаш, Янцзи дарёси орқали Хитойга кириш йўлини тўсиб қўйиш, IV — СССРга (Узоқ Шарқ) юриш. Манжурияни босиб олиш муддати: 1931 йил сентябрь-ноябрь».

Япон информация агентлиги япон қўшинларини Манжурияга киритишга мажбур этган Манжуриядаги «иғвогарлик» тўғрисида бутун дунёга хабар тарқатди. Агентлик бу ҳодисани қуйидагича тасвирлаганди:

«1931 йил 18 сентябри оқшомида марҳум каллакесар генерал Чжан Цзо-линнинг ўғли каллакесар генерал Чжан Сюэ-лян қўмондонлигидаги бир гуруҳ хитой солдатлари Мукден музофотидаги япон темир йўлига мина қўйдилар... Яхшиямки бу жойга яқин ерда қирқ саккиз авлоддан иборат самурайларнинг наслига бевосита мансуб лейтенант Кавамото бошчилигида 6 нафар япон солдатлари бўлишган. Поезднинг яқинлаб келаётганини кўриб, ҳеч қандай инсоноти ҳалокатнинг олдини олишга қодир эмаслигига ақли етиб... лейтенант Кавамото худо даргоҳидан нажот сўради. У Япония томонига юзланиб, Аматаэрасу — Омикамини кўмакка чақирган. Унинг банди мўминона астойдил илтижоси даргоҳи илоҳийга бориб етган. Поезд изнинг бузилган жойига етгач, осмонга кўтарилган-да, хавфли жойдан учиб ўтиб, оҳиста ерга тушгач, йўлини давом эттирган...»

Икки кундан кейин Академикдан ахборот олинди, унда «ҳодиса»нинг ҳақиқий манзараси тасвирлаб берилган эди. Мана ўша хабар: «Темир йўлдаги портлаш поезд ўтиб кетгандан сўнг юз берган. У можаро ҳақидаги расмий хабарни тасдиқловчи фотосуратларни тушириб олиш мақсадидагина амалга оширилган. Ляоян, Инкоу ва Финванген яқинида турган япон қўшинлари ҳодиса юз беришидан бир кун аввал буйруқ олганлар, бу буйруққа биноан улар 18 сентябрь куни соат кундузи 3 да, яъни портлашдан 7 соат олдин, Мукуенга бостириб кириши топширилган.

19 сентябрь эрталаб соат тўртда, яъни портлашдан атиги олти соат кейин, Мукдендаги уйларнинг деворларига Манжурия ҳукуматиға қарши қаратилган ва уни япон темир йўлига ҳужум қилишда айбловчи минглаб босма варақалар ёпиштириб қўйилган.

Бундай варақа 18 сентябрдаёқ оқгвардиячи газета редакторига топширилган, варақа билан бирга уни газетангизда чоп этсангиз, ўз сойдангиз учун чоп этасиз, деган мазмундаги хат ҳам бўлган. (Японлар Манжурияда оқгвардиячилар ҳукумати тузишни яширин ваъда қилган эдилар.)

Токиодан келган буйруққа кўра, барча Хитой техник ходимлари йўқ қилиб юборилиши лозим бўлган, шунинг учун Мукден аслаҳа омборидаги хитой инженерларини алмаштириш учун портлашдан бир ҳафта олдин Мукденга япон техника ходимлари олиб келиб қўйилган».

**ДОИХАРА, ИЗ ҚОЛДИРМАЙМАН, ДЕБ УЙЛАГАН. У ҲАТТО БУНГА
АМИН ЭДИ**

Шанхайдаги бош консул Мураи
Ташқи ишлар министри Сидэхарага
1931 йил 2 ноябрь оқшомида юборилган.

Шу ойнинг 2 куни хитой газетаси полковник Доихаранинг Тяньцзинга махфий келганини хабар қилувчи Тяньцзиндан олинган телеграммани босиб чиқарди. Газета, Доихара Тяньцзинга япон агентлари томонидан кичкина буғ кемасида келтирилди ва ҳозир император Сюаньтунни ўғирлаб кетиш йўллари режалаштиряпти, деб ёзади.

Тяньцзиндаги бош консул Квасимо томонидан Ташқи ишлар министри Судихарага юборилган 513 сонли телеграмма. Тяньцзин, 1931 йил 12 ноябрь («Сёова» мелодининг 6 йили).

Кеча, 11 числода, кундуз соат 3 да кичкинагина ҳарбий катер япон ва француз концессиялари билан бирга дарё бўйлаб пастга қараб кетди. Кема устида тўртта ёки бешта солдатнинг кузатувида фуқароча кўйлак кийган бир неча киши бор эди. Кемада ўғирланган император Сюаньтун бор, деб тахмин қилишяпти.

Инкоудаги бош консулнинг Ташқи ишлар министри Сидэхарага жўнатган 96 сон телеграммаси.

Инкоу, «Сёова» мелодининг 6 йили, 13 ноябрь (1931 й.) тушдан кейин.

«Авадзи-мару» капитанидан полковник Доихара императорнинг Тяньцзиндан қочиши фитнасига раҳбарлик қилганилини билиб олдим... Император концессиясидан машинада яширинча олиб кетилган пристанга келтирилган, у ерда икита пулемёт билан қуролланган соқчилар ҳимоясида Тагуга бораётган катерга тушиб, кейин ҳаммалари «Авадзи-мару»га ўтиб олишган. Аввалги телеграммада, император бу ерда хитой костюмини кийиб олди, деб хабар қилинган эди. Бу тўғри эмас. У одатдаги ҳарбий форма кийиб олган.

БИРОҚ ИЗЛАР ҚОЛГАН ЭДИ, УЛАР ШИМОЛ ТОМОН ОЛИБ БОРАРДИ

1932 йил 16 июнь

Император Пу Ига яқин доиралардан менга шу нарса маълум бўлдики, япон разведкасининг бошлиғи Доихара Кендзи Олий ҳукмдорнинг Чанчундаги қароргоҳида унинг ҳузурига кириб, яширин равишда суҳбатлашган. Ҳукмдор билан хайрлашар экан, у Маньжоу — Го пойтахтини узоқ вақтга ташлаб кетаётганини айтган. Императорнинг гапига қараганда, Доихара японларга қарши ўчоқларни тугатиш, ва СССРга қарши япон разведкасига раҳбарлик қилиш учун Харбинга бораётган экан.

Академик

КАЛХАТЛАР ҚОН ҲИДИГА УЧИБ КЕЛАДИЛАР

1932 йил, август. Вақти кўрсатилмаган.

Аввал хабар қилинганидек, ўтган йил охирида «Россия фашист партияси» номи билан тузилган жанговар оқ муҳожирлар иттифоқ Харбиндаги «Новий мир» меҳмонхонасида ўтказган ўзининг йиғинида япон ҳарбий кучларининг Узоқ Шарқда амалга оширадиган программасини қўллаб-қувватлаётганини эълон қилди. «Қўшимча: йиғинда Квантун армияси штабининг иккинчи бўлими офицерлари — капитан Комацу Мисао ва япон разведкасининг Харбиндаги резиденти капитан Сакаи Исио иштирок этишган. Иттифоқнинг бошлиғи Радзаевский расмий қисмдан сўнг меҳмонхона хоналаридан бирида РФП нинг япон разведкаси билан ҳамкорлиги ҳақидаги мажбуриятни имзолаган. Уша куни кечкурун Радзаевскийнинг иккинчи бўлим ходимидан манжурия пули билан катта сумма олганлиги ҳақида маълумот бор.

Академик

1932 йил июнь, июль, август, сентябрь

Ахборотларидан парчалар

Япон ҳарбий хизматчилари ва амалдорлари ўртасида император тахти атрофида жипслашишга даъват этувчи варақалар тарқатилди. Варақаларни менга Мукден почта маҳкамасининг ходими кўрсатди. Варақа қандай қилиб унинг қўлига тушиб қолганини ҳам ўзи айтиб берди. Уни Квантун армиясининг штаби тарқатмоқда. Агар сен жамиятга киришга рози бўлсанг, варақага ўзинг имзо чеккин-да, ҳар бир корхона ва муассасада мавжуд бўлажак бирлашманинг вакилига уни топшир. Бирлашма «Кёвакай», яъни «Миллатлар ҳамкорлиги» деб аталди. Амалдор, бу оддий жамият эмас, деди. Унга Япониянинг Осиёда ҳукмронлиги тўғрисидаги буюк ғояга, Ямато миллатининг устунлигини мақташга хизмат қилишга тайёр бўлган шахсларгина кира олади. Жамият аъзолари Манжурияни СССРга қарши урушга тайёрлаш плацдармига айлантиришда фаол иштирок этишлари керак.

Инглиз разведкасининг Хитойдаги резиденти Лоу билан қаҳвахонада учрашганимда мен унга «Кёвакай» жамияти ҳақидаги янгиликни айтиб бердим. Лоу бу ташкилотни билишини ва унга бефарқ қарашини айтди. Бу фашист жамияти бўлиб, Квантун армияси штаби томонидан тузилган. У Англияга халақит бермайди, чунки ўз найзасини Россияга қарши қаратган. Лоу дарҳол жилмайиб қўшиб қўйди: «Мен ҳақиқатан шов-шув кўтарадиган янгиликни билиб олдим. Сиз унинг портлатувчи кучини тасаввур ҳам қила олмайсиз. Ев-

ропа учун бу Везувия вулқонининг янгитдан отилишидай гап».

Мен Лоудан ўша ишга тааллуқли бирор ишора, бирорта чизгини оғзидан илиб олишга уриндим. Аммо Лоу ҳам анойи эмас. У шов-шув бўладиган нарсанинг Лондонда қандай баҳоланишини яхши билади, уни осонликча ҳеч кимга бермайди.

— Унинг сизга кераги ҳам йўқ,— деди Лоу,— Хитой немис сирларини сотиб олмайди, бу сирлар эса учинчи рейхга тааллуқли.

Лоу илгаригидек, мени хитой агенти деб ўйлайди. У менинг Чжан Цзо-лин қароргоҳига кираётганимни икки марта кўриб қолди, бир кун и жандармерия бошлиғининг муовини билан суҳбатимда иштирок қилди. Мен муовинга ҳукмдор буюрган этик ҳақида гапирдим, Лоу буни этик термини асосига қурилган қандайдир яширин сўзлар бўлса керак, деган хаёлга борди. Бу йиллар ичида унинг ишончи бўшашмади, аксинча, мустаҳкамланди. Мен Лоуда ўзим тўғримда пайдо бўлган фикрни ўзгартиришга ҳаракат қилмаганим учун мустаҳкамланган бўлса керак, унинг ўзи эса, бу фикрни ўзгартиришга ҳаракат қилмади.

Ўзини бегуноҳ деб ҳисоблаган киши учун ўз қароридан воз кечиш қийин нарса.

Бундан ташқари, бу ишонч ўз-ўзидан вужудга келгандек, ҳамма рўй берган нарсалар Лоунинг ҳақ эканлигини кўрсатувчи табиий далиллардек эди. Менинг ёрдамим туфайли Лоу муҳожирлар билан яқинлашди ва улардан ўзи учун фойдали, ҳатто шов-шувга сабаб бўлган маълумотларни ҳам қўлга киритди. Мен Лоуни Чжан Цзо-линнинг шахсий маслаҳатчиси ва менинг доимий буюртмачим бўлган Суайнхарт билан таништирдим. Суайнхарт Лоуга анча яхшиликлар қилди, буни суҳбат вақтида Лоунинг ўзи айтиб берди. Америка фуқароси бўлган Суайнхарт анча узоқ вақт Чжан Цзо-линнинг шахсий агенти бўлиб хизмат қилди ва «душман лагери»даги аҳвол тўғрисида ҳокимга ахборот бериб тўрди. Токиода Суайнхартни ўлдириб, жасадини денгизга ташлаганларида Лоу менга гап очиб, Хитой агентурасининг омонатлигини айтди. «Ҳатто америкаликни ўлдиришдан ҳам ҳайиқишмайди!»— деди ва мени инглизларга, яъни ўзига — Лоуга хизмат қилишга ўтишимни таклиф қилди. Мен ўшанда унинг резидент эканини тушундим.

Менинг ахборотларимдан бирида бу ҳақда айтилган эди, мен Лоуга нисбатан ўзимнинг қандай муносабатда бўлишим кераклигини сўраган эдим. Ушанда мудофаа марраси танланган эди. «Мажбуриятни бузишни мумкин деб ҳисобламайман, хоинлик қилиш менинг ақидамга тўғри келмайди»,— дедим Лоуга.

Лоу мени мақтаб қўйди.

— Сиз, дўстим, рицарсиз! Тўғри, ўн олтинчи асрнинг ўзи-даёқ донкихотлар камдан-кам учрарди... Менга муяссар бўлди рицарни учратиш.

Бир йил ўтгач, Лоу ўзининг ҳамкорлик тўғрисидаги таклифини такрорлади.

— Кислицин, Семёнов, Радзаевский аллақачон япон махфий хизмати штатига ўтганлар. Аминманки, бу сиз учун кашфиёт бўлмаса керак, а?

— Албатта,— деб жавоб қилдим мен.

— Улардан ҳеч бири виждон азоби чекаётганлари йўқ.

— Шундай бўлса керак.

— Менинг нуқтаи назаримга асос-эътиборим билан қўшилмайсиз, бунга тушунаман. Аммо бу жанобларнинг қилмишлари ибратлидир.

— Албатта,— дея рози бўлдим мен.— Муҳими, Суайнхартнинг тақдири уларга таҳдид солмайди.

— Худди шундай...

— Лоу, сизга ҳам кейинги воқеалардан хулоса чиқаришга тўғри келади.

— Мен хулоса чиқариб олганман.

— Қанақа?

— Ўлик разведкага хизмат қилиш мумкин эмас. У билан бирга нариги дунёга кетиб қолиш ҳам мумкин...

— Мени огоҳлантиряпсизми, Лоу?

— Ҳа... Аниқроғини айтсам, даъват қиляпман.

— Янами?

— Буни суҳбатимизнинг давоми деб ҳисоблайверинг, мен сизга даъват қилишни тўхтатганим йўқ. Сиз менга кераксиз Ҳозир эса мен ҳам сизга керакман. Вазият қалтис.

Мен сергакландим.

— Мен учунми?

— Хитой билан алоқадор ҳамма учун.

— Сизнинг ҳомийлигингиз мени хавфдан қутқарадими?

— Британия байроғи қутқаради.

— Суайнхартни Америка байроғи қутқариб қололмади.

— У бошқаларга хизмат қилди.

— Ўтган гал сиз, японлар америкаликни йўқ қилишдан ҳам ҳайиқишмади, деган эдингиз. Нима учун улар инглизни йўқ қилишдан қўрқишлари керак энди?

— Суайнхарт тумшугини иккинчи бўлим ошхонасига суқди. Бу ўйин қондасига кўра ман қилинган.

— «Ошхона» чегараси қаерда тугагини ким билади?

— Буни фаросат орқали сезиш мумкин...

— Мен фаросатсизман.

— Демак, яна бўйин товляпсизми?

— Нима дегингиз келса, деяверинг, Лоу.

Лоу бошини чайқади.

— У қадар оқилона қарор бўлмаса ҳам, аммо дангал.

Раҳмат. Афсус, сиз кўп ишлар қилишингиз ва кўп нарсаларга эришингиз мумкин эди. Ёмонини танладингиз. Башорат қилишга қўрқаман-ку, аммо япон қопқонига чап бериб кетишингиз мумкин эмас.

Барибир Лоу оғзидан гуллаб қўйди. Эҳтимол, ўз сенсациясининг бир қисмини атайлаб айтиб қўйгандир. У бундай қилишни яхши кўради. «Троцкий Германия бош штаби билан махфий алоқа ўрнатди. Бу ҳақда японларда ҳужжат бор». Мен сенсациянинг аҳамиятини тушунмаганликка олдим ўзимни.

Хайрлашар экан, Лоу қандайдир сирли жилмайиб қўйди, — Афсуски, хитойларни европаликлар иши қизиқтирмайди...

Шифрланган.

Шошилинч!

Қитъадаги япон қўшинларини шимолий томонга энг қисқа йўл билан ташлаш имкониятини берадиган Яньцзи — Унгий шохобчаси билан бирга Дунхуа — Яньцзи — Хайрен темир йўли қурилиши бошланди. Худди шу ниятда Лафа — Харбин — (Лабинская) изи ўтказилмоқда, бу из Дунхуа — Харбин йўли билан боғланади. Вазифа — яхлит Сейсин — Харбин ҳарбий-стратегик магистрал йўлини барпо қилишдан иборат. Бэйаньчжень — Сахалян (планда у Цэхэйская деб аталади) йўли айниқса муҳимдир, унинг охириги участкаси бевосита совет чегарасига яқин келади. Бу планнинг амалга оширилиши энг муҳим операцион йўналишларга ҳар қандай миқдордаги қўшинларнинг тезлик билан тўплана олишини ва ҳаракат қилишини таъмин этади.

Полковник Савиндан Харбин музофотида қўпоровчилар мактаби ташкил қилинганлигини билдим. Нуфузи — 28 киши. Улардан йигирматасини Радзаевский берган, қолганини япон ҳарбий миссияси ёллаган. Курс олти ойга мўлжалланган. Мактаб Фудзядян районига жойлашган.

Лоу ғойиб бўлди.

Токиодан олинган бош штабнинг буйруғига биноан ҳарбий ҳаво кучларининг самолётларини қабул қилиш ва жойлаштириш учун Манжурия тупроғида 6 та авиабаза, 10 та жиҳозланган аэродром, 10 та эҳтиёт аэродром ва 40 та қўниш майдончалари тайёрланиши лозим. Улар йил охиригача тўлиқ тайёр бўлиши зарур.

Лоуни изламоқдалар. Кислицин ва Семёновнинг кишиларига ишга киришишди. Лоу Шанхайга қочган деган маълумот бор.

—... .. СССР Давлат сиёсий бошқармаси органи олдидаги алоҳида хизматлари учун номи ёзилган қурол билан тақдирлансин. Қурол Ватанга қайтгандан кейин топширилсин.

ОГПУ нинг Узоқ Шарқ бўйича мухтор вакили Т. Д. Дерibas.

— Совет Иттифоқига хизмат қиламан!

— Кел, бағримга босай, дўстгинам!

— Айиқсан-да, Василий. Бўғвординг-а...

— Сен, эҳтиёт бўл. Ёки «оқгвардиячилар»нинг ёвғон шўрвасини ичиб, илигинг қуриб кетдими?

— Йўғ-э, гарчи ёвғони кейин суюқроқ бўлиб қолган бўлса ҳам илигим қуриганича йўқ. Оқлар қошиқларини ушлаб япон қозонига қўл чўзадилар. У ерда бўтқа ёғлироқ. Навбатлари келишини кутадилар.

— Буни мен сездим. Тозилар билан исковучлар саноксиз. Бутун йўл давомида биттаси менинг орқамдан қолмади, фақат катта проспектта ажралиб қолди, оломон ичида йўқотиб қўйди. Бегонани сезади, жуда яхши ҳид олади. Бу ерда қулоқни динг қилиш керак...

— Менга Лоу илғари каромат қилиб, охири ёмон бўлишини айтганди.

— Қопқон тўғрисидами? Уқидик... Бўлмагур нарсаларни эсингдан чиқар. Аммо вазият билан ҳисоблашиш керак. Вазият қурғур мураккаб.

— Қизғинроқ деявер... Умуман Лоунинг огоҳлантирилишини ҳисобдан чиқариб ташлаш керак эмас. Қопқон бор нарса...

ХАРБИН ҲАРБИЙ МИССИЯСИ МЕН БИЛАН ЖУДА ҚИЗИҚПТИ

Уни ҳамма ўзи узоқ вақтлар яшаган эски Модягоуда ҳам, ҳар эрта бир марта келиб кетадиган Харбинда ҳам Қувноқ Фин деб атарди. Гарчи ҳеч ким ҳеч қачон уни жилмайган ҳолда кўрмаган бўлса ҳам, бошқача эмас, фақат Қувноқ Фин деб атарди. Уни гилай деб атасалар ҳам бўларди: чап кўзи ўнг кўзи қараган томонга қарамасди. Ёки чўлоқ десалар ҳам бўларди: Финнинг бир оёғини қачонлардир ёғоч босиб қийшайтириб қўйганди. Ёки ярғоқ бош дейишлари ҳам мумкин эди: Финнинг бошида битта ҳам тук ўсмаганди. Ниҳоят, қилтириқ дейиш мумкин: худди ботқоқ қамишдек ингичка эди. Негадир қувноқ деб атаганлар, у кўксига сочиқдек осилиб тушган соқоли оқарганда ҳам шу лақаб билан юрди. Ўзи ҳам ўзини қувноқ деб атарди. Бирор хонадонга қадам қўяркан:

— Мана, Қувноқ Фин келди!— деб таништирарди ўзини.

Ўз шахсига ошкора эҳтиром билан ўзини таништирарди.

Бир йил муқаддам Борис Владимирович Поярковга ҳам у Биржевая кўчасидаги устахонада ўзини мана шундай таништирган эди. Қора этик билан қизил туфли тасвир қилинган пастак лавҳа тагидан бошини эгмасдан нарвон остидаги кичкина хонага кирган Фин буюртмачилар ўтирадиган стулга эмас, ногирон оёғини эгиб ерга ўтирди-да, одатдагича:

— Қувноқ Фин келди!— деди.

Хитой ўзини бундай таништиришидан ҳеч ким ажабланмади, ўзинг кимсан, сенга нима керак, деб сўроққа ҳам тутиб ўтирмади. У Финни илгари ҳеч кўрмаган, унинг галати номини эшитмаганди. Аммо ҳеч нарса сездирмади, унга бехосдан қараб қўйгач, ўзи севган машғулоти — қолипга бичилган чарм тортиш-билан овора бўлаверди. Фин буни ўзининг эркин ҳаракат қилишига розилик деб ўйлаб, деворга суянди-да, ногирон оёғини кафти билан силай бошлади.

— Этикни жуда чаққон сириб тикар экансан,— деди у устахонадаги нарсаларни бир муддат жим ўтириб кўздан кечиргандан кейин. Дарвоқе, Поярков каталагининг бор-йўқ нарсаси чарм қопланган бир дона эски стул, асбоб, қолиплар қўйилган кичкина шкафча, эшик орқасига ўрнатилган осма илгичлардан иборат бўлиб, буларни бир кўз ташлашдаёқ кўриб чиқиш мумкин эди. Фин бўлса, хитой императорининг тахти ўрнатилган хонани кўриб чиқишга кетадиганча вақт сарфлади.

Поярков яна жавоб қилмади ва диққат билан омбирда чармни тортишда давом этди.

— Жуда яхши,— такрорлади Фин.

Поярков шундан сўнг сўради:

— Буюртма берасанми?

Финнинг кулгиси қистаб кетди. Сурпдан кўйлак-иштон кийган одамлар амиркон қўнжли этик буюртармиди?! Аммо Фин кулмади. Қувноқ Фин, маълумки, жилмайишни билмасди. Бутун ҳаёти давомида жилмайишга ўрганмаганди.

— Сен таги тахта бошмоқ тика оласанми?

— Ҳаммасини тика оламан. Аммо бу жуда қиммат туради.

Бирор усул билан Финнинг ўз ҳуқуқини офицер билан бир қаторга қўйиб қўйган андишасизлигини босиб қўйиш керак эди. Поярков гарчи Биржевая кўчасида этик тикиб ўтирган бўлса ҳам, подъесавул эди.

Финнинг андишасизлигини босиб қўйиш унчалик осон эмасди. Бировнинг норозилигини ёки қаршилигини сезмаслик унинг қўлидан келарди. Ҳамон ногирон оёғини силаб ўтириб, у подъесавулга тушунтирди:

— Керак одам пулни аямайди.

Кейинроқ, бир йил ўтгандан сўнг Финнинг бу гаплари

амалда тасдиқланди. Поярков жуда бой ва сахий одамдан буюртма олди. Бир йил ўтгандан кейин эса Финнинг ўша кундаги мақтаниши кулгили туюлган эди.

Фин бир йил мобайнида Поярковнинг устахонасига қатнади, устанинг чокини, молларни ўрганди, бўлғуси буюртмачи сифатида қатнади. Қувноқ Финга қандай таъсир қилишидан қатъий назар, бу сурбетроқ мижозни ҳайдаб чиқариб юбориш мумкин эди. Бошқа жойда, масалан, Чуриннинг магазинида, бу чўлоқ хитой билан шундай муомала қилган бўлишарди. Поярков эса, Финни мижоз деб ўйламади. Хитой ўзида қандайдир бир сирли нарсани олиб юрар ва бу сирни ниҳоят эҳтиётлик билан яширарди. Тўғри, унчалик санъаткорона эмас, ўзини буюртмачи қилиб кўрсатиши жўн эди. Аммо муҳим бу ролни у жуда руҳланиб, ҳафсала билан ўйнардди.

Фин ҳафтада бир, баъзан икки марта: «Мана, Қувноқ Фин келди», дея ўзининг келганини билдириб, устахона эшигини очар ва бўйрага ўтирарди. У талай янгиликлар олиб келар ва уларни ҳаммасини Поярковга тўкиб соларди. У одатда арзимас нарсалардан, Модягоудаги биронта ишратхона ёки нашахонадаги жанжалдан бошлаб, Харбиндаги «Бомонд» ҳаётидан олинган ҳавасни келтирадиган ҳодиса билан тамомларди. Фин халқаро ишлардан ҳам хабардор эди, масалан, ажнабий давлатлар элчиларидан қайси бири ва қачон император ҳузурига ташриф буюрганини, «само фарзанди»га қандай совға топширганини биларди. Аммо Финнинг асосий мавзуси, «қизил соҳилдаги даҳшатлар» эди. Бу ҳақда гап очса гапининг охири кўринмас, рус сўзларини чалакамчатти билиши бунга ҳалақит қилмас эди. У қўрқиб, ажабланиш ва ғазабланишни ифодалаш учун қўлларини ҳам ҳаракатлантирарди. Шунингдек, изоҳлар ҳам кам бўларди. Хулосани тингловчиларнинг ўзлари чиқариб олишлари лозим бўларди. Фин шунга интиларди, агар бунда мақсадига эришолмаса, у хафа бўлиб, жимиб қоларди. Одатда Финни жимиб қолишга Поярков мажбур қиларди. Эшитишга эшитарди-ю, аммо ажабланиш ёки ғазабланишни истамасди. Умуман айтилган янгиликларга ўз муносабатини сездирмасди. Ўзининг тикиб тугатилмаган этигидан бир зум кўзини олиб Финга қарарди — вассалом. Нима ўйлаётгани эса маълум эмасди.

Улар бир-бирларидан ўз фикрларини ана шундай яширардилар. Вақт эса ўтарди. Фин сабрли, Поярков эса ундан ҳам сабрлироқ эди. Бир кун хитой бундай деди:

— Қувноқ Фин ҳамма нарсани билади.

— Наҳотки, — шубҳаланди Поярков.

— Қувноқ Фин ҳамма нарсани билади, — дея такрорлади қайсар хитой. — Кеча Борис Большой проспект оз-оз юрди,

жаноб Кислицин билан гаплашди. Каттакон жаноб. Жуда гердайган.

Поярков ўзининг муҳожирлар доирасига яқинлигини яширмас, ҳатто баъзан буни кўз-кўз ҳам қиларди. Аммо Финнинг шунча нарсани билишидан ҳайрон қоларди. Чўлоқ хитой рус офицерлари жамиятига кирмас, унинг бунга ҳақ-хуқуқи ҳам йўқ эди. Демак, Қувноқ Фин кимнингдир ахборотидан, шу билан бирга, аниқ ахборотдан фойдаланар, бу ахборотларни Поярковни яхши биладиган одамдан оларди. Аммо бу одам нима учун ўз сирларини Финга айтади? Улар ўртасида қандай умумийлик бўлсайкин?

Поярков Қувноқ Финга ҳар галгидан кўра диққат қилиброқ қаради, ўзини хитойнинг «этикдўз»га кўрсатган таассуротидан жуда мамнун қилиб кўрсатди.

Бошқа гал Фин ўз таассуротини кучайтиришга уриниб:

— Чиройли ёзар экансан,— деди.

Битта ҳам рус ҳарфини, умуман ҳеч қандай ҳарфни билмаган, умрида бирор марта газетага, айниқса китоб юзига қарамаган — бунга эҳтиёж ҳам бўлмаган — Фин бирдан Поярковнинг адабий тажрибалари ҳақида мулоҳаза қила бошлади.

— Ўқидингми?— сўради Поярков кесатиб.

Фин ўзининг ҳар қандай шароитга ҳам мос тушадиган:

— Қувноқ Фин ҳамма нарсани билади,— гапи билан жавоб берди.

— Қувноқ Фин қаердан билди?

— Мана бу қоғоздан...

Фин кўпни кўрган кўйлаги тагидан «Восход»нинг шанба сонини чиқарди. Бу сонда Поярковнинг кичкина мақоласи босилган эди. У ҳар замонда рус офицерларига уларнинг ватанлари Амурнинг нариги томонида эканлигини эслатувчи чақириқ билан газетада чиқиб турарди. Бу кейинги мақолачага «Казак» тахаллуси билан имзо чекилган эди. Поярков тахаллусни доимо ўзгартириб турар, унинг ҳақиқий фамилиясини фақат редакция биларди холос. Мана энди Фин билиб олибди.

— Демак, чиройли дегин?

— Жуда чиройли.

— Русча ўқишни ўрганиб олибсан-да! Қийналгандирсан ўрганишга?

Довдираш нималигини билмайдиган Фин ўз гапини такрорлади:

— Қувноқ Фин ҳамма нарсани билади.

Кейин қўшиб қўйди:

— Амурни севасанми... Уйга боришни истайсанми...

— Рус Хитойи ёмон.

Поярков, иғво, сезд, деган хаёлга борди. Суҳбатдошининг кайфияти ҳақида Фин жуда дангал гапирарди.

— Бўлмаса хитойликка Хитой яхшими?
— Хитой қани?— Қувноқ Фин саволга савол билан жавоб қилди,— Фин бу ерда, Хитой узоқда. Хитой—Яньцзи. Ифвогарлик руҳи ҳамон сақланиб турарди.
— Сен Яньцзи водийсида туғилганмисан? Уйнинг ўша ердами?

Фин бирдан тажанглатиб кетди.

— Қувноқ Фин Модягоуда туғилган!

Бу эътироздек эшитилди. Ҳар қалай, суҳбатни тўхтатиш керак эди. Поярков елкасини қисди-да, этик тагчармига ёғоч миҳ қоқиш учун бигиз билан тешиклар оча бошлади. Фин хўжайини суҳбатдан ўзини олиб қочаётганини билди ва сўнаётган гулханга ёғли шохчани ташлади.

— Харбин рус шаҳри, бироқ Россия эмас... Модягоу Хитой шаҳри, лекин Хитой эмас.

Ёғли шох аланга олди.

— Қайси подшоҳликка қарайди бу ер?— сўради ажабланиб Поярков.

Финнинг юзида хафалик аломати пайдо бўлди. Бу саволни унинг ўзи бермоқчи эди, мана энди унга бу саволни бошқа одам берди, жавоб қилиш керак. Аммо Қувноқ Фин маккор эди, у бўш келмади:

— Цин сулоласидан император Сюаньтун подшолигига қарайди...

Поярков биринчи ёғоч миҳни тешикка тиқиб, уни болга билан дадил қоқди. Тўқ қўнғир чармда оқ тўртбурчак нуқта кўринди. Гарчи Поярков этикдўзликни янги ўрганган бўлмаса ҳам, бу нуқтанинг ҳеч қандай қизиги йўқлигига қарамай, унга ҳавас билан тиқилиб қолди. У шунчаки вақтни чўзиши ва ўзича бу Қувноқ Финнинг адабини бериш керакми ёки шафқат қилиш керакми эканлигини ҳал қилиши керак эди. Охири Поярков унинг адабини беришга қарор қилди. Бу ўлгудай сурбет «мижоз» меъдасига тегиб кетганди.

— Ахборингиз учун Цин сулоласи Хитой сулоласидир. Император Айсиньцзюэло Пу И подшолиги ҳам Хитой подшолиги, Яньцзигина эмас, Сунгари дарёси ҳам Хитойда жойлашган.

Финнинг кўзларида гўдакка хос ранжиш аломати тўнғиб қолди. Этикдўз ундан усталик қилгани учун Фин аламидан йиғлаб юборадигандек эди. У титраб-қақшаб ичига ҳаво ютди-да, гўё чўкаётгандек бақириб юборди.

— Парвардигор императорга узоқ умр ато қилсин. Само фарзандига шарафлар бўлсин!

Аммо барибир Қувноқ Фин фарқ бўлишдан қутулиб қолмади. Поярковнинг унга раҳми келиб кетди. Шўрлик зиммасига кучи етмайдиган ишни олибди-да. Ҳа, одам тирикчилик деб бундан баттар ишларни қилишга ҳам мажбур бўлади.

— Менга қара, императорингни лоақал бирор марта бўлса ҳам кўрганмисан ўзи?— деб сўради Поярков мулойимлик билан.

Қувноқ Фин йиғлар, кўзидан ёш чиқмасаям, овозида йиғламсираш сезилиб турарди.

— Хитойликлар ўз императорини кўриши қаёқда! Парвардигор бандасига юз кўрсатмайди.

Муғамбир Фин! У худони ва айниқса унинг фарзандини хотира қилаётгани йўқ. У шайтонга сотилган. Сотилгандаям озгинагина порага, арзимас кумушга сотилган. Поярков Финнинг хизмат ҳақини олиш учун чўпдай буришиқ қўлини қандай чўзаётганини, кейин пулнинг майдаларини шошилини санаётганини кўз олдига келтирди. Унга бугун этикдўз билан қилган суҳбатига қанча тўлашаркин? Ҳеч нима тўлашмаса керак. Балки...

— Императорни ёш дейишади... Анча ёш эмиш,— деди Поярков ҳазиломиз. У жимиб қолган Финни калака қилмоқчи бўлганди. Аммо Поярковнинг режаси хом эди. Чунки ҳамон қаттиқ зарбадан ўзига келолмаётган Финнинг борлиги қандайдир изтиробли, ним уйқудагига ўхшаш карахтлашган ва ҳали-вери ўнглонолмасди ҳам. Бу бир, икки дақиқа, ҳатто соатга чўзилиши мумкин эди. Айни вақтда Финнинг зеҳни тинимсиз, зўр бериб ишлар ва у дилини ранжитган одамга жавоб зарбаси бериш воситаларини изларди. Шунинг учун Қувноқ Фин Поярковнинг навбатдаги ҳужумини туймаган, сезмаганди ҳам.

— Фин буни билиши керак,— «мижоз»га зарба беришда давом этди Поярков.— Қувноқ Фин ҳамма нарсани билади.

Фин, Фин эмас, бамисоли деворга айланган, энди унга қилич урилса ҳам парвойига келмасди. У деярли юмуқ кўзлари остидан Поярковни кузатарди. Бу қарашда нафрат ва ғазаб йўқ. Упқаланиш сезиларди холос. Яна қизиқсиниш ҳам бор эди. Финнинг нигоҳида: «Кимсан ўзи сен, рус этикдўзи? Қай йўл билан енгиб бўлсайкин сени? Уриш, айниқса ўлдириш мумкин эмас. Лекин нимадир қилиш керак. Уч олишни кейинга қолдириш ҳам мумкин. Уч олиш фурсати келгунча кутиш, кутиш керак. Охир ўшандай фурсат келади-ку. Дунёнинг ишлари шундай қурилганки, ҳамма нарса ўз вақти билан келади. Ҳатто энг эҳтиёткор одам ҳам қоқилади... Финни бу ерга ундан ўч олиш учун юборишмаган-ку. Ҳа, бунинг учун эмас! Ҳозирги аҳмоқона ўпқаланиши нима бўлибди?»

Епишқоқ мижоз масаласи тугаганди. Поярков ёғоч миҳлар солинган қутини яқин тортди-да, ишга киришди. Чап қўли билан тешикка оқ миҳларни қўяр, кейин уларни ўнг қўлидаги болға билан уриб, чармга киритарди. Шу тариқа ёғоч миҳлар тизилиб, тагчарм радини безатди. Поярков мана шу яқунловчи ишни яхши кўрарди. Этик деярли таёёр, энди

унинг чиройини ҳам, устанинг маҳоратини ҳам баҳолаш мумкин эди.

Фин уни унутишганини тушунди. Яна ўзини оддий бир Фин эканлиги, уни ҳурмат қилмасликлари, бунинг устига, ундан кўрқмасликларини ҳам тушунди. Фин қўли билан мажруҳ оёғини ушлаб ўрнидан турди.

— Қувноқ Фин ҳамма нарсани билади...

Бу ночор айтилган гап, аини вақтда пўписа ҳам эди.

Фин Поярковга қандайдир ғалати қаради-да, чиқиб кетди.

Поярков унинг орқасидан бош қимирлатиб хайрлашди. Фин қайта устахонага келмайди, деб ўйлади. Нима ҳам қилади? Қандайдир вазифаси бўлса керак, бир йил овора бўлиб ҳеч нарса чиқара олмади. Қандай вазифайкин у, ким топширганини билиб олинса, зап иш бўларди-да. Биржевая кўчасидаги этикдўз билан танишишни Финнинг ўзи ўйлаб чиқармаган-ку. Муҳожирлар орасидан дўст ахтаришга Фин жуда камбағал, жудаям юпунлик қилади. Фақат ўта бефаҳмликкина гадони бу йўлга солиши мумкин. Фин эса бефаҳмлардан эмас. У ўзининг ва атрофидагиларнинг қадрини яхши билади. У Биржевая кўчасига ўз ихтиёри билан эмас, бошқа бировнинг кўрсатмаси билан келди ва шу тарзда кетди. Поярков важидан кетган бўлса ҳам ажаб эмас. Аммо сир сирлигича қолаверди.

Поярков Қувноқ Фин билан апил-тапил хайрлашди. Бир ҳафтадан кейин одатдаги кун ва одатдаги соатда Фин устахонага яна келди. Ҳаммаси одатдагидек эди. Фақат Финнинг феъл-атвори ўзгарганди. У остонадаги бўйра устига ўтирмай, эшик олдида тик турганича сўради:

— Нуфузли жанобга этик тикиб берасанми?

Уша нуфузли жаноб худди ўзию этикни ўз оёқларига тикдирадигандек қилиб гапирди.

Қувноқ Фин янги ролда Поярковга кулгили бўлиб туюлди ва у бу вазиятдан фойдаланиб, «нуфузли мижоз» билан ҳазиллашмоқчи бўлди. Стулни итариб қўйди-да, қўлларини кенг ёзиб:

— Утиринг! Андазасини оламиз,— деди.

Финнинг қошлари чимирилди. Биринчи марта у кўзларини катта очиб, бу билан ниҳоят ажабланганини билдирди. У еган даккисига жавоб қайтармоқчи бўлиб келган эди, яна янги зарбага учради. Учрагандаям қаттиқ зарбага учради!

— Нима тикдирасан? Этикми, ботинками?— сўради Поярков ишдан тўхтамай.

Фин аранг жавоб қилди:

— Этик... менга эмас, миссия бошлиғига...

Сирнинг қандайдир тарихи кўрина бошлади, ҳозирча аниқ эмасу, лекин унга қараб нималарнидир пайқаб олса бўларди.

— Андазани сенинг оёғингдан оламану этикни миссия бошлиғи учун тикаманми?

Финнинг одатдаги сабрлиги тугаб, у ўзини тутолмай қолди. Оёғидан мадор кетаётганини сезаркан, даҳшатли қичқирди.

— Юр мен билан! Бошлиқ кутиб ўтирибди.

Поярковнинг жиддий тус олган юзидан: агар миссия бошлигининг ўзи чақираётган бўлса, майли, деган маънони уқиш мумкин эди. У скамейкадан туриб, фартугини ечди, пиджагининг чўнтагидан калитни излаб топди-да, қани кетдик, дегандек, калитни қўлида айлантириб турди.

Қувноқ Фин устахонадан биринчи бўлиб чиқди ва Поярковни кутмасдан, оқсоқланганча Цицикарская кўчаси томон тротуардан йўргалаб кетди. Поярков унинг орқасидан йўлга тушди. «Қизиқ дўқ,— ўйлади у.— Қамоққа олишга ўхшайди...»

Уни миссиянинг ўзида эмас, француз элчихонасига яқин кўчанинг нариги юзидаги алоҳида уйда иззат-икром билан кутиб олишди. Бу уйни ва уни ўраб турган чорбоғни тротуардан чўян панжара ажратиб турарди. Хизматкор хитой Поярковга эгилиб салом берди ва дарвоза ёнидаги кичкина эшикни очиб, ичкарига олиб борадиган йўлкани кўрсатди.

Қувноқ Фин қаёққадир ғойиб бўлди. Ёна-ён келаётгудди, бирдан кўринмай қолди. У билдирмасдан, муҳими, тасодифан йўқолиб қолишга уста эди. Фин ўзи ўтиши мумкин бўлмаган остонани яхши биларди.

Хризантема гулли оқ шойидан тикилган кимонодаги кекса япон аёли Поярковни алоҳида илтифот билан букилиб эшик олдида кутиб олди-да, меҳмонхонага олиб кирди. Поярков бу вақтгача япон уйларида бўлмагани учун европача жиҳозларни кўриб, пича ажабланди. Хонада сариқ духоба билан қопланган креслолар, устига дастурхон ўрнига энсиз узун юпқа мато солиб қўйилган ярақловчи стол бўлиб, унинг устига оқ нилуфар гул дастани соддагина қилиб кўрсатувчи иккита узун бандли гулдон қўйилган эди. Деразалар ораллигидаги деворлар қора ва қизил тушда манзаралар чизилган шойи билан безатилганди. Манзарада сўнган вулқонларнинг чўққилари ва якка қарағай тасвирланган эди. Японлар Япония тасвири йўқ жойда яшай олмасдилар.

Поярков пат гиламлар устидан оҳиста юриб бориб, креслолардан бирига ўтирди. Кекса япон аёли яна бир марта эгилди-да, орқаси билан юриб бориб, ён томондаги эшикдан чиқиб кетди. Тўлиқ бажарилаётган русмлар Поярковни ажаблантирди, тўғрироғи, хурсанд қилди. Харбинда ҳамма вақт ҳам бундай эътиборга сазовор бўлавермайсан.

Унга ҳоли қолиб, атрофга боқиш, хўжайиннинг бойлиги ва дидини баҳолаш, ўзини эркин ҳис қилиши имконияти туғдириди. Мана шу кейингиси барча русмлар ичида энг муҳим роль ўйнаса керак. Кейинроқ уни стол тортмалари ва ҳатто

пўлат сандиқлари очиқ кабинетларда ҳам холи қолдиришди. Булар бежиз қилинмаган бўлса керак.

Поярков қимир этмади, лоақал меҳмонхонадаги жиҳозларга назар ташлашдан ҳам ўзини тийди. У фақат биргина нарсада, у ҳам бўлса, ўзи ўтирган креслодан туриб узоқ бурчакдаги манзараларни томоша қилишда эркин эди. Поярковнинг назарида хонада кўринмас ва шарпасиз, ўрмон қушидек сергак яна бир одам бордек бўлиб туюларди.

Ён эшик очилиб, меҳмонхонада уйнинг эгаси пайдо бўлганига қадар (кийимига кўра уни уй эгаси деб ҳисоблашга тўғри келар, эғнида боғ сайри учун кийиладиган ингил кимоно бор эди) ўн минутлар, ҳатто ундан ҳам кўпроқ вақт ўтди. У эгилиб салом берди-ю, аммо Поярковга яқин келмай, эшик ёнида тўхтади, бу билан у меҳмон менга яқинлашсин, демоқчи бўлганди. Поярков илдам ўрнидан турди-да, эшикка яқинлашди.

— Мистер Поярков,— деди хўжайин инглиз ёки рус тилида. Рус тилида бўлса керак, чунки кейинги жумла аниқ рус тилида эди.— Сизни кўришдан хурсандман!

У қийналиб японча талаффузда бўлса ҳам, ҳар қалай, рус тилида гапирганди. Масалан, Поярков худди шуларни японча гапира олмасди.

Улар қўл олиб кўришгач, яна ажралишди, хўжайин вулқон чўққисини ва якка қарағай тасвирланган манзара расм тагига бориб ўтирди. Поярков сал нарироқда, бурчакдан чапроққа ўтирди.

— Мистер Поярков иссиқдан қийналмаяптими?—деб сўради хўжайин ва гўё терини артаётгандек қўли билан тор пешанасини силаб қўйди.

Поярков иссиқ таъбир қилиш-қилмаслигига аҳамият бермас, бу тўғрида ўйлаб кўрмаганди. Шунинг учун у иссиқ безовта қилмаяпти мени, деган маънода бош чайқаб қўйди.

— Ҳа, ҳа, ўрганиб кетгансиз,— маъқуллаб, қошларини чимирди уй эгаси,— Харбинда кўпдан бери яшайсиз, бу ернинг эски фуқаросисиз-да...

— Йигирма биринчи йилдан бери шу ердаман.

— Йигирма биринчи йилдан...— такрорлади хўжайин ўйчан,— анча муддат. Биз ҳали янги иқлим шароитига ўрганиб улгурмадик. Биз томонларда бу вақтда салқинроқ бўлади. Благовешченскда ҳам...

«Ҳамма нарса рисоладагидек,— дилидан ўтказиб қўйди Поярков.— Хўжайин хизматкорининг гапини такрорламоқда». У ўзининг Россия тўғрисидаги саволлари билан жонига теккан Қувноқ Финни хотирлади.

— Ҳар доим ҳам эмас...— Поярков хўжайин суҳбатни давом эттиришига имкон бермади. Бироқ хўжайин ҳам бунга интильмас, суҳбат режасини аввалдан тузиб қўйган эди.

— Амур Благовешченскни Гобининг даҳшатли чанг-тў-

зонларидан ихота қилади. Ҳа, Амурбўйи оромбахш ўлка. Монанди йўқ!

Хўжайин креслонинг орқа суянчигига ястанди-да, хаёл суриб кўзларини юмди, у гўё Амурнинг муздек-шабадасини сезаётгандек эди.

Поярков аянчли хўрсиниб қўйди. У хўжайинга мана шундай хўрсиниш кераклигини биларди. Мана шу оддий бир инсоний ҳиссиёт учун хўжайин ҳозирги оғир суҳбатни бошлаганди. Сўзлар чертиб-чертиб талаффуз этиларди. У ўз бўлажак нутқини кечадан бери, ҳатто ўтган ҳафтадан бошлаб машқ қилган бўлса керак.

Ниҳоят, уй эгаси:

— Илож қанча, тақдир...— дея суҳбатни яқунларкан, хайрихоҳлик билан Поярковга қаради.

— Ҳа, тақдир.

Хўжайин ўрнидан туриб, юкатасини тузатганди, елкалари пича кўтарилди. У аслидан салобатлироқ, барвастароқ кўринишни хоҳлаганди. Ваҳоланки, ўзи калтагина ва думалоқ қорини ёғ босгани аниқ сезилиб турар эди. Қенг кимонода хўжайин қанотларини кериб турган пингвинга ўхшаб кетарди. У ўзининг мавқеига лойиқ кўринишга эга бўлиб олгандан кейин, гўё хаёлини бир жойга тўпламоқчи ва ниманидир ҳал қилмоқчидай, меҳмонхонанинг у бурчидан бу бурчига юра бошлади:

— Мистер Поярков,— дея гапни улади у яна инглизчами, русчами қилиб.— Биз сизнинг тимсолингизда онламиниз ҳаётини янада чиройлироқ ва қулайроқ қилишга қодир кишига эга бўлмоқчи эдик...

Поярков тингларди. Унинг қўллари суянчиқда, кўкраги сал олдинга ташланган, бўйни чўзилган эди. У диққат билан тингларди. Гўё суҳбатнинг ҳал қилувчи они келган эди. Наҳотки миссия бошлиғи ёки худо билсин ким экан, гапни барибир этикдўзликка буриб юборса? Шундай бўлди ҳам. Уй эгаси ҳеч нарсадан ҳеч нарса йўқ суҳбат мавзунини оромбахш Амурдан хотинининг туфлисига кўчирди. Тўғри, у ширинсухан, усталик билан гапни шунга олиб келди, аммо услуби юқори мансабдорникига ўхшарди.

— Қўлингиз гуллигини биламиз, мистер Поярков, сиз қилолмаган иш йўқ. Ишончимиз комилки...

Поярков дарҳол қалам, катакларга бўлинган қоғоз олиш учун чўнтагига қўл солди. Тахминий синов тугади, нуфузли жанобнинг уйига чақирилишининг сабабчиси бўлган вазифани бажаришга имкон берадиган жимлик бошланди. Уй эгаси этикдўзга диққат билан қараб:

— Хотиним билан қизимни чақирай... Олдин уларга тиккаси.

У Поярков ёнидан чиқиб кетди-да, бир неча лаҳзадаёқ тўлагина япон аёли ва юз-кўзлари шу аёлликка ўхшаш,

аммо озғин иккита бўйи етган қиз билан бирга қайтиб кирди. Поярковга оила аъзолари эшик ортида туриб, хўжайиннинг чақришинигина кутиб туришгандек туюлди. Чунки улар оз фурсатдаёқ меҳмонхонага кириб келишганди. Биринчи бўлиб креслога хоним ўтирди ва оппоқ, ихчамгина, ингичка оёғини чиройли ҳаракатлантириб хонаки шиппагидан чиқарди.

— Нима тикамиз?— сўради Поярков аёлга жилмайиб.

Хоним нуфузли жанобга гарангсиб қараганди, хўжайин ҳам жилмайди-да, аёлга этикдўзнинг сўзларини таржима қилди, кейин вақт зиқлигини билдиргандек, гавдасини ғоз тугиб турди. Аёл стол устидан инглизча қандайдир журнални олиб, ўзига керакли саҳифани топгач, Поярковга бармоғи билан кўрсатди:

— О!

Поярков журналда модали туфли кийган аёл оёғи расмини кўриб қолганди. Бу жуда мураккаб фасон эди. Шунинг учун буюртмани олгиси келмади. Тери топиш ҳам қийин эди. Харбин Лондон ҳам, Париж ҳам эмас. Аммо ишни буюртмани рад қилишдан бошлаш мумкин эмас. Поярков расмни диққат билан кўздан кечира бошлади.

Хўжайин меҳмоннинг елкаси теваляб журнал саҳифасига қаради-да, бошини сарак-сарак қилди.

— Бу кейин. Аввал япончасини. Сиз япон пойафзалини тика оласизми?

— Ҳа.

— Буниси кейинроқ...

Аёл қаттиқ ранжиганди. У лабини тишлаб устага надоматли қарар, этикдўздан эрини кўндиришга ўхшаш бирор гап эшитишни истарди. Поярков буни тушуниб аёлга кўмаклашишга шошилди.

— Модель ажойиб! Хонимнинг диди баланд экан... Агар рухсат этсангиз,— у хўжайинга мурожаат қилди,— мен кейинроқ бундай туфлиларни тикиб беришга ҳаракат қиламан. Кейинроқ...

Хўжайинга айтилган сўзларни таржима қилиш имконини бериш учун Поярков гапиришдан тўхтади.

Хўжайин иккиланиб қолди. У хотини ва қизларининг европаликларга тақлид қилиш истакларини рағбатлантиргиси келмасди. У аввало ҳамма нарсани сартарози қилди, бу маънодаги мақтов безарар, аксинча, нозик дидли япон аёлини кўкларга кўтарди, деган қарорга келгач, устанинг сўзларини таржима қилди.

Кўнгли кўтарилган аёл лоладек қизариб, дарҳол эрининг таклифига қўшилди: майли, аввал япон пойафзалини тикиб берсин. Ўзига ҳам, қизларига ҳам.

Ҳамма нарса ўйлагандан ҳам яхши кўчди. Уста ўзини ақлли, ҳатто жуда ақлли тутди, буни хўжайин ҳам қайд

қилди. Бундай этикдўз билан ошна бўлиши мумкин. Оқибат-натижада гап этик билан туфлилардагина эмас.

Поярков аёл билан қизлар оёғининг андазасини олиб, хўжайин ҳам креслога ўтиришини илтимос қилди.

— Сизга ҳам япончами?

Хўжайиннинг тасдиқ жавоби бериши учун бир оз вақт керак бўлди. Афтидан, оддий «ҳа» дейишда зиддият бордек эди. Хўжайин одатдаги, балки одатдаги эмасдир, барча армияларнинг командирлари киядиган оддий офицер этиги тикдирмоқчи эди. Япончамикин бу этик? Модомики уни япон офицери кияр экан, японча бўла қолади-да.

— Японча,— деди хўжайин қатъий ва Поярковга оёқларини узатди.

Поярков сантиметрли лентача билан унинг оёғини ўраганида, хўжайин тушунтира бошлади:

— Сиз, Чжан Цзо-линга ҳам этик тиккан эдингиз шекилли?

Поярков чўчиб тушди. У японлар ўлдиришган Манжурия диктатори билан алоқасини кейинги вақтда ташвиқ қилмай қўйганди.

— Мен ҳамма жанобларга тикардим,— деб умумлаштирди Поярков.

— Ҳа, Харбиндаги эътиборли кишилар сиз тўғрингизда яхши фикрдалар,— мақуллаб бош силкитди хўжайин.

— Демак, этик тикамизми?

— Этик,— яна бош силкитди хўжайин. Озгина кутгандан кейин тушунтирди:— Чжан Цзо-линникидақа.

У Поярковни чўчиб кетишга мажбур қилди. Афтидан, диктаторнинг номи атайлаб такрорланган бўлса керак.

— Унинг этигини мақтагудек ери йўқ эди,— деди Поярков елка қисаркан, ўзини гўлликка солиб,— фақат териси...

— Уша этикни манжурияликлар ҳали эслаб юришади,— деди хўжайин, бу билан устанинг қобилиятига баҳо бергандай.— Агар пулига чидасангиз, ўшанақа терини солдат ботинкасига ҳам ишлатиш мумкин.

— Сиз ҳақсиз,— деди Поярков унинг фикрига қўшилиб,— мен одатда терини тежайман.

— Камтарлик қилманг, мистер Поярков, Чжан Цзо-линнинг этиклари топилмас. Яна ўшанақа этик тика оласизми?

— Агар буюрсангиз, тикишим мумкин.

— Буюришнинг нима кераги бор? Илтимос.

Бу иблисдан тарқаган хўжайин Чжан Цзо-линнинг этикларига ёпишиб олди. Фақат этикларга бўлса яхши-я.

— Ундан ҳам яхшироғини тика оламан.

— У-ў! Сиз сеҳргарсиз...— Хўжайин атайлаб қувноқ қўлиб юбораркан, ҳатто қўли билан семиз қорнини қисиб ҳам қўйди.— Аммо мен худди ўша Чжан Цзо-линникидақасини истайман. Худди ўшанақасини.

— Ихтиёрингиз. Лекин япон офицери ўзининг фасонини таклиф қилиши мумкин.

— Балким... аммо ўз вақтида...— ярим ҳазил, ярим жиддий жавоб қилди хўжайин.— Хитойда узун қўнжни ёқтиришади. Консерваторлар, нима ҳам дердик.

Бу ҳазил гаплардан Поярков «ўз вақтида» деган иккита сўзни тандаб олди. Демак, ўз вақтида хитойларнинг дидига мослашмоқнинг кераги бўлмайди, уни эскилик сифатида ўчириб ташлайдилар. Бу тушунарли. Нима учун хўжайин Поярковнинг диққатини Чжан Цзо-линга жалб қилаётгани тушунарли эмас. Ёки «уста»нинг хитойларга муносабатини, унинг собиқ диктаторга яқин одамлар билан алоқасини аниқлашга уринмоқдами? Ахир Чжан Цзо-лининг ўгли японлар билан оппозицияда ва ҳатто уларга қарши курашишга уринмоқда-ку?

— Мода ўзгариб туради,— деди Поярков атайлаб.— Ундан орқада қолиб кетмаслик керак.

Поярков жаобининг маъносини ҳали яхши тушуниб етмагандек, яна кулишини давом эттириб хўжайин деди:

— Сиз ҳақиқий устасиз... Сиз ҳамма нарсани тушунасиз.

— Ҳаракат қиламан.

— Ўддалайсиз ҳам. Мен сизни штабнинг олий офицерларига тавсия қиламан.

— Ташаккур.

— Буюртмалар кўп бўлади. Менинг уйим фақат бошланиши. Сиз бизнинг таклифимизни қабул қилганингиздан нолимайсиз. Модадан орқада қолиб юрмаслик керак, ақлли гап...

Қувноқ Фин Биржевая кўчасида бошқа пайдо бўлмади. Этикдўз билан учрашишга эҳтиёж қолмадими ёки ўксиганлиги уни устахона остонасидан ҳатлашга ҳалақит бердими, номаълум.

Хитойнинг иши тугаган, у энди менга ҳам, нуфузли жанобга ҳам керак эмас, деб ўйлади Поярков. У янглишган эди, бу кейинроқ, Қувноқ Фин деярли унутиб юборилгандан кейин аниқланди. Деярли унутилган эди...

Буюртма қабул қилингандан бир ҳафта ўтгач, Поярков нуфузли жанобнинг уйига яна борди. У этик тикмоқчи бўлган терини кўрсатиб маъқуллашти. Табиийки, иш фақат терини кўриш билан тугамади. Хўжайин чой келтиришни буюрди, маълумки, японларда чой ичиш соатлаб давом этади. Хотини билан хизматкори столга чойнак-пиёлаларни келтириб қўйиш билан овора бўлган вақт ичида хўжайин меҳмонга ўнлаб савол бериш ва уларнинг ҳар бирига тўлиқ жавоб олишга улгурди. Саволлар, Поярков таъбири билан айтганда, илмоқли эди, уларда иккинчи, шифрланган, усталик билан яширинган, аммо барибир суҳбатдоши тушуниб олиши мумкин бўлган маънолар бор эди. Бу японларнинг ўзаро, ишоралар билан

гаплашиш усули бўлган харагейни эслатарди, бунда бутун жумланинг контекстига нисбатан айрим сўзлар маъноси унчалик муҳим бўлмаган подтекстлардан фойдаланилади. Поярков ҳам худди шундай жавоб берди. Суҳбатдошлар бир-бирларидан мамнун бўлишди.

Бу ҳозирча «нуфузли жаноб»нинг разведкаси бўлиб, Поярков унинг учун атиги тадқиқот объекти эди холос. У қайсарлик қилмай ва бўйин товламасдан ўзининг «ичкак-чавоғини тозалаш» имконини бергани учун қулай объект эди. Айни вақтда, жуда ҳам анойн бўлиб туюлмаслик учун вазиятга қараб, тадқиқотчи олдига мураккаб ва содда тўсиқлар қўйиб қўйди. Агар бу тўсиқлар жуда ҳам баланд ва пакана «нуфузли жаноб» ундан ошиб ўта олмаса, тадқиқотчи уни ағдариб, мақсадига етмоғи учун Поярковнинг ўзи бу тўсиқларни олиб ташларди. Акс ҳолда, у ўзи бошлаган сир учун курашида қаноат ҳосил қилмаган бўларди.

Поярков ҳар гал «нуфузли жаноб» билан суҳбатлашишга тайёрланаркан, аввалги учрашувни таҳлил қилар, «жанг»нинг тахминий схемасини, қачон ва қандай вазиятда у чекиниши ёки «асир тушиши»ни белгилар эди. «Асир тушиш» ҳам режалаштириларди.

Мана шундай анъанавий учрашувлар олдидан Поярков бир кун «жанг» схемасини ишлаш билан банд бўлиб ўтирганида, бу анъанага зид ҳодиса содир бўлди. Устахонага бир аёл келиб, туфли тиктиришга буюртма берди.

Поярковнинг устахонасига хотин-қизлар умуман кам келарди. Харбинда хотин-қизлар пойафзали тикишга мутахассис бўлган бир неча машҳур усталар бор эди. Ниҳоят, Чуриннинг магасини Франция ва Германиядан туфлилар келтириб мода кетидан қувувчи аёлларнинг эҳтиёжларини қондирарди. Мана, аёл кириб келди. У ёш, гўзал, бойвучча эди. Поярковга шундай кўринди. Ҳар ҳолда, буюртмачи аёл энгашиб туфлисини ечмоқчи бўлганида эътиборсизлик билан елкасига силтаб ташлаган учта йирик қизил ёқутли тилла занжирга боғланган медальон фақат жуда бой кишидагина бўлиши мумкин эди. Бриллиант сирға билан энли тилла билагузук ҳам шундан дарақ берарди.

— У рус аёли эди. Яна ҳам муҳимроғи, амур казачкаси, Поярков учун қайси жиҳатдандир қардош одам. Шунинг учун Поярковга шодлик келтирувчи эди. У аёлнинг чап қирғоқдан эканини дарҳол тушунди ва ҳаяжонланиб кетди. Поярков аёл билан суҳбатлашгиси, у буюртма — бу аҳмоқона туфлилар ҳақида эмас, бошқа нарсалар, дил розлари, уларнинг ҳар иккаласига ҳам яқин бўлган нарсалар ҳақида узоқроқ суҳбатлашгиси келарди.

У аёлнинг эски, шалоқ, мутлақо бу аёл учун, амур гўзали учун аталмаган стулга қандай ўтиргани, Харбин аёлларининг юзларини ёқимсиз чанг-тўзондан сақлайдиган юпқа шарфни

бошидан қандай тортиб туширганига, унинг бугдой ранг, сал тўлароқ оёғидан ечила қолмаётган туфли билан овора бўлиб, уялиброқ жилмайганига қаради. Қараб туриб, у ҳам жилмайди, аммо аёлга ўшаб уялиб-тортиниб эмас, завқланиб ва бахтиёр жилмайди.

Кейин Поярков ҳам кўзларини аёлдан узмасдан, унинг оёқларини сантиметр билан ўлчай бошлади, буни у ўн марта такрорлади, аммо рақамларни нуқул чалкаштириб янглиша бошлади. Шунда аёл Поярковнинг қўлидан сантиметрни олди-да, ўзи ўлчади ва ундан ёзишни талаб қилди. Поярков ёзди, аёл фамилиясини айтишини кутиб турди.

Аёл кулиб юборди.

— Менинг фамилиям йўқ. Кераги ҳам йўқ унинг. Катъкаман — вассалом!

Поярков буни ҳазил деб тушунди, «Екатерина» деб ёзди. Яна жим кутиб турди, аёл тузатди:

— Екатерина эмас, Катъка. Ҳамма шундай деб атайди...

— Адресингиз?

— «Бомонд»... «Бомонд» ресторани.

Поярковнинг эти жимирлаб кетди. Буларнинг ҳаммаси жирканч бўлиб туюлди. У буюртмачи аёлга таънали боқди.

— Менга адрес жуда керак. Терини кўрсатиш учун сизни қаердан топаман?

— Айтдим-ку, «Бомонд» ресторани. Ёки биз томонларда ҳеч қачон бўлмаганмисиз?

Поярков қизариб кетди. Ўзини дабдабали ресторанга киритмайдиган авомдек ҳис этди.

Кейин тан олди:

— Бўлмаганман... Ресторанларга бормайман.

— Шундай денг?!

Энди аёл қизарди, этикдўз ўзини ундан баланд тутиб, аёл яшайдиган муҳитни менсимаслиги ва ҳатто нафратланишини айтди.

— Агар малол келмаса, ҳафтада бу ерга бир келиб кетинг,— деб таклиф қилди Поярков.

Аёл қовоғини солиб, қошлари ўртасида тугун пайдо бўлди.

— Йўқ.

— Бўлмаса, нима қилиш керак?

— Ҳеч нима. Чоршанба кунини мен залда бўламан. Столларим ўнг томонда, эстрада ёнида. Борасиз! Мен келиб буюртма қабул қиламан, сиз эса ўз терингизни кўрсатасиз.

Амур казачкаси бемаъни нарсаларни таклиф қилди. У «Бомонд»га бориб, ўзига кечки овқат буюриши керак. Нима учун? Қўнғил очишни хоҳламайди, пулни совиришга тоқати йўқ. Буни фаҳмлаб қолиб, буюртмачи аёл Поярковни хотиржам қилди:

— Менинг ҳисобимга...

Аёл бу гапни мулойимлик билан айтди. Аммо бунда қандайдир таҳқирлаш бор эди. Пояркоўнинг юзига қон тепди.

— Бошқа ерни маъқул кўрардим.

— Менда бошқа жой йўқ.

Аёл туфлисини кийиб, ўрнидан турди. Пояркоўга казачка баланд бўйлидай туюлди, унга қаердандир узоқдан қараётгандек бўлди.

— Чоршанбада,— такрорлади аёл.

— Кечқурунми?— сўради Пояркоў, гарчи ресторанга бормайдиган ва унга туфли тикмайдиган бўлса ҳам. Аёл лабларини масхараомиз бурди.

— Эрталаб ресторан ишламайди...

ФАҚАТ МИССИЯГИНА ЭМАС... ЯНА КИМЛАРДИР ҚИЗИҚИШМОҚДА

Унинг ихтиёрида бутун бир ҳафта бор эди. Пояркоў шовшилмасдан ғалати буюртмачининг келиши ва «Бомонд» ресторанига таклиф билан боғлиқ бўлган ҳамма нарсани ўйлаб олиши мумкин эди.

Буюртмачининг ғалати эканлиги энди аниқ эди. Аввало ҳайратланган ва мафтун бўлган Пояркоў вазиятни тасодифий, аммо табиий ҳодиса сифатида қабул қилди: ёш ва гўзал аёлга туфли керак бўлган ва у буюртма бериш учун этикдўзга келган. Ахир бундай нарсалар авваллари ҳам бўлганку. Харбинда камроқ маълум бўлган модапараст аёлларни ҳисобга олмаганда, Пояркоў генерал Бакшеевнинг қизи Кислицина хонимга ҳам туфли тикиб берган. Уларнинг бир қисми бир неча марта Биржевая кўчасидаги устахонада бўлганлар. Амур казачкаси нима учун келмас экан? Айниқса унинг юқори доирадаги кишилардан эмаслиги аниқ. Ресторандаги қандайдир Катъка холос.

Қазачканинг ташрифи бошда ана шундай тасаввур қилинган эди. Фақат бошда. Аёлнинг «Бомонд»га алоқаси борлиги Пояркоўни довдиратиб қўйди. Рус муҳожирлари муҳитида бу ресторан ҳақида ҳар хил ёмон мишмишлар тарқалган эди. У ерда Харбиннинг эски одамларига анча бефарқ, «янги-лар»га, соддароқ қилиб айтганда, келгиндиларга, айниқса, Шимолдан келганларга эътибор билан қарашади. Уларнинг гарчи баъзан француз коньяги ёки шотланд «виски»си билан тузукроқ кечки овқат қилиш учун чўнтақларида етарли пуллари бўлмаса ҳам уларга гўё муҳтарам ва бой кишиларга қилгандек ҳушомадгўйлик қилишади. Рестораннинг эгаси бир япон, айтишларича, унинг харажати даромадидан ошиқ эмиш. Аммо у ҳеч қачон синиб, хонавайрон бўлмаган ва «Бомонд» ўзининг Харбиндаги энг яхши ресторанлардан бири деган шуҳратини йўқотмаган. Унга бажону дил келганлар, лекин залларида сиёсатдан гаплашмасликка ҳаракат қилганлар. Донмий хўрандалар дейиш «одат эмас» деб тушунтир-

ганлар. Бу «одат эмас»да қандайдир сирли маъно бўлиб, у романтик характердан холи бўлган.

«Бомонд» Поярковни ҳушёр торттирди. «Бомонд»дан ҳам уни торшанба кунни кечкурун бориш тўғрисидаги таклиф сергак торттирди. Эҳтимол, бу оддий бир илтифотдир: казачканинг ўз квартираси бўлмай, ресторанининг пастки қаватидаги бирор бурчагида яшаса керак, этикдўзни кулбасига таклиф қилишга уялгани учун, тўппа-тўғри залнинг ўзида учрашишни тайинлаган бўлса керак.

Эҳтимол! Агар ўзинг яшаб турган жойингдан ор қилсанг, меҳмон чақирма-да, устага ўзинг бор, терини кўр.

Йўқ, аёлга Биржевая кўча ҳам, ҳатто туфли ҳам керак эмас — у андаза танлашга мутлақо бефарқ қаради, ўзингиз қандай лозим кўрсангиз, ўшандай тикаверинг, деб бош ирғади холос. Ниҳоят, Поярковнинг очиқдан-очиқ таъкидлаб айтилган мақташларига ҳам эътибор қилмади. Бу мақтовларни сезмади ҳам. Поярковнинг ўзини ҳам сезмади, у бўлса, аёлдан кўзларини узмай, худди еб юборгудай суқланиб тикилиб қолди. Демак, эркак киши сифатида ҳам аёлни қизиқтирмади. Бўлмаса, нимага келди у бу ерга?

Бутун бир ҳафта кам фурсат эмас. Ҳамма нарсани ўйлаш, ҳаммасини ҳал қилиш мумкин. Поярков эса, ҳеч қандай қарорга келмади. У ўз буюртмачисини у қадар топқир бўлмаган, мияси сийқа фикрларга тўла ва шунинг учун суриштириб-нетмай иш тутиб кетаверадиган бефарқ хотин, деб билди, гоҳ уни япон махфий хизматининг яширин агенти, ифвогар деб гумон қилди. Аниқ тасаввурга эга бўлмоқ учун ҳар иккала ҳолатда ҳам унга баъзи бир жиҳатлар етишмади, тўғрироғи, унга таассуротлар етишмади. Поярков аёлни қандайдир дақиқалар давомида кўрди холос. Кирди, ўтирди, туфлисини ечди. Бир неча сўз айтди ва кетди.

Ҳа, унга жуда оз вақт берилганди, ҳал қилиш керак бўлган нарса эса жуда кўп. Энг муҳими, бориш керакми ёки йўқми эканини ҳал қилиш керак эди. Агар аёл оддий буюртмачи бўлса, бормайди. Қандайдир официантка билан ошналик қилиш аҳмоқлик, бундан ташқари, хатарли. Худо биларди, у кимларга яқин ва содда дил хушторини қандай балоларга рўпара қилади. Агар агент ёки япон хизматининг ишончли кишиси бўлса, бошқа гап (Поярков бу барча воситачилар устидан японлар туришини истарди), унда ўзи билан ўйин қилишга қўйиб беради, ўзи ҳам ҳатто бу соҳада баъзи бир ишларни қилади. У бундай қадамни «нуфузли жаноб»нинг уйида қўйди ҳам.

Афсуски, буюртмачи официанткага ўхшади, агентга мутлақо ўхшамади.

Душанба кунни Поярков «нуфузли жаноб»ни кўриш ва у билан, фикрича, қизиқарли бўлган, суҳбатни давом эттириш учун буюртмани унинг уйига олиб борди. Қўлида уй бекаси

учун тикилган сахтиён ковуш билан терининг намунаси бор эди: Чжан Цзо-линча фасондаги этикка махсус чарм керак бўларди. «Нуфузли жаноб» уйи олдида Поярков қўнғироқ қилиб, ўзининг келганини билдирмоқ учун тўхтади. Бироқ у кнопкани боса олмади. Гўё ер тагидан чиққандай пайдо бўлган Қувноқ Фин тугунга қўл чўзди.

— Жаноб йўқ. У буюртмани Финга беришни топширди.

Поярков хитойнинг бесаранжом қўлини итариб ташлади.

— Бу хоним учун.

— Хоним йўқ. У буюртмани Финга беришни буюрди.

Қувноқ Фин автоматга ўхшаб ҳаракат қиларди. Эътироз билдириш ёки унга бирор нарсани исботлаш фойдасиз эди. Фин кўзларини лўқ қилиб Поярковга тикиларди.

— Менга бугун келишимни айтишганди,— деди Поярков тарвузи қўлтиғидан тушиб.

— Қувноқ Фин ҳамма нарсани билади.

Поярков сурбет Финнинг бир адабини бериб қўйгиси келдию, аммо ўзини босди, фақат илжайиб қўйди.

— Буни сен билмайсан.

Фин этикдўз нимани назарда тутаётганини билишга уриниб, пешанасини тириштирди.

— Билмайсан,— деб такрорлади Поярков.

У тугунни қўлтиғига қаттиқроқ қисди-да, ўгирилиб, «нуфузли жаноб» уйдан узоқлашди.

У Цицикарская кўчасидан Биржеваягача боргунча бугун йўл бўйи кейинги ҳафтадаги воқеалар ҳақида ўйлаб борди. Гарчи арзимасдек бўлиб кўринса ҳам ҳақиқатда булар воқеалар эди. Ғалати буюртмачи пайдо бўлди, «нуфузли жаноб» тайинланган кун ва соатда уйда бўлмади. Бу воқеаларнинг ҳар бирини алоҳида олганда тасодиф деб ўйлаш мумкин, аммо ҳаммасини бирга қўшиб олинганда бир мақсадга қаратилган ва қонуний, тушуниб бўлмайдиган ва таҳликали бўлиб чиқади.

Асосийси у тушунарсиз.

Японлар учун тушунарли, мантиқий, характерли. Бу бошланиши эди. Каттакон кириш, қисқа тугун ва мақсад сари шопилнич ҳаракат қилиш. Ҳаммаси қўпол, очикдан-очик.

— Баногоҳ узилиш!

— Менинг обрўйимни туширадиган бирор нарса билиб олишдими?

— Пландан воз кечишдими?

— Тактикани ўзгартиришдими?

Биринчиси хавфли. Қим билади японлар қандай ахборот олишдийкин!

Иккинчиси — нохуш! Ўйин яхши бошланган ва кўп нарса кутиш мумкин эди. Жилла қурса мен учун. Мен дадил ҳаракат қилишга суянгандим.

Учинчиси қизиқарли. Тактиканинг ўзгариши япон махфий хизматида қандайдир янгилик эди. Чиройли, ўзига хос, дадил янги одам суқилиб кирдимми? Ким экан у?

Иккинчиси билан учинчисини қабул қилса бўлади. Иккинчиси, тўғри, умидсизлик туғдиради, лекин илож қанча. Квантун армияси штаби фаолиятини мен белгиламаймак-ку, ахир. Учинчиси ўзингни синаб кўришга, бор кучингни йиғиб, якка-якка олишишга, балким ғалаба қилишга ҳам имкон берарди.

Биринчиси ҳар жиҳатдан тўғри келмас, қўрқитар, танг қилар, мудофаага ўтишга, ҳатто чекинишга мажбур қиларди. Бир ёки икки қадам чекинсанг, нима кутаётганини билмайсан. Текис йўлни, ўнқир-чўнқирликми, бир қарасанг, қоқилиб йиқилибсан...

Поярковга уни кимдир кузатиб келаётгандек туюлди. Цицикарскаядан кимдир орқасидан изма-из келмоқда, унинг ҳар бир ҳаракатини қайд қилмоқда. Фин келмоқда. Ушагина Поярковнинг сояси бўлиши лозим.

Устахонага яқинлашганда Поярков чидаб туролмай, орқасига ўгирилиб қаради. Орқасида ҳеч ким йўқ эди. Яъни одамлар бор эдию, аммо Финнинг йилтир бошини кўрмади.

«Кўзга чалинъяпти! Демак, асаблар таранг тортилган. Мажол кетяпти. Ёмон...»

ТАСОДИФЛАР ҲАЛҚАСИ... УНИНГ ОХИРИ БОРМИКАНИ!

Поярков устахонага кириб, пиджагини ечди-да, уни бурчакдаги миҳга илиб қўйди. Кейин саросимада қотиб қолди. Қоржомани кийиб қўлига болғасини олишга ҳафсаласи келмади. Умуман устахонада қолгиси келмади. Устахона бугун уни ним қоронғилиги, тартибсизлиги билан қўрқитар эди. «Этикдўз, хўш, нима учун этикдўзман?— дея алам билан кўнглидан кечирди. Шунақа бемаъни касбни танлаганимни қаранг. Доим ним қоронғилик ва чарм ҳиди. Доимо яланг оёқ ёки доимо оёқ кийимда. Қуриб кетсин!» У чиқиб кетмоқчи ва бирор соат шаҳарни айланиб, шамоллаб келмоқчи эди. Шу пайт эшик тақиллади.

— Эшик очиқ!— деб овоз берди, истар-истамай Поярков. Юзига ҳарир косинка тутиб олган ўша буюртмачи аёл, Амур казачкаси кириб келди.

Шу етмай турган эди! Тасодифлар тўла кун. Поярков энсаси қотиб, қовоғини уйди, буни кўриб, буюртмачи аёл ич-карироқ, стулга яқин келишга журъат эта олмасдан, остонада туриб қолди.

— Бемаврид келдим шекилли?— дея сўради аёл.

У қандайдир уятчан, гуноҳкордай қараб турарди.

— Буюртмани қайтариш учун келдингизми?— деди ғазаб билан Поярков.

— Йўқ, нега энди... Чоршанбада борманг, деб айтмоқчи эдим... Кераги йўқ...

Ҳа, аёл ўзини гуноҳкордек тутарди. Поярковнинг олдида эмас, бошқа кимнингдир олдида бўлса керак, ўша бошқа одам уни Биржевая кўчасига кечирим сўраш учун юборган.

Унга бу уятчанлик, гуноҳкорона сўзлар ярашмасди. Поярков кўчли, дадил ва ўзига ишонган одам эди. У ҳозир мағрур одамнинг аянчли ҳолга тушишидан бутунлай қизариб кетганди.

— Керак бўлмаса керакмас-да,— деди Поярков ноилож ва бир оз қайғули оҳангда. Бугун унинг ҳамма иши чаппасидан кетмоқда эди. Шу жумладан, ҳозиргиси ҳам.

— Фақат жаҳлингиз чиқмасин.

— Нимага ҳам жаҳлим чиқсин? Қун тартибини ўзингиз белгиладингиз, уни ўзгартиришга ҳам ҳақлисиз. Агар мен белгилаганимда бошқа гап эди...

— Сиз белгиланг бўлмаса!

— Нима?!

— Белгиланг деяпман, фақат чоршанбани эмас. Чоршанбада илож йўқ. Мен бўлмайман.

— Баҳонани қаранг-у!— Поярков қўлларини ёзди,— нима деяётганингизни тушунасизми? Мен фақат ўз устахонамда хўжайинман, бу ҳам вақтинча, Сахаров жанобларига ижара тўлаб турганимда. «Бомонд»нинг бийлиги менда эмас. Бийлигига эга бўлиш хоҳишим ҳам йўқ. У ерда бошқа хўжайинлар бор. Сиз балким...

Қазачка бақрайган кўзлари билан Поярковга қараб турарди. Унинг жаҳли чиққан, бу эса аёлни қўрқитарди.

— Мана, менга буюринг,— деди аёл соддагина қилиб,

— Йўқ, сиз ҳеч нарсани тушунмаяпсиз. Мутлақо ҳеч нарсани.— Поярков титилиб кетган мато қопланган стулни унга суриб қўйди.— Утиринг!

Аёл таклиф учун бош қимирлатиб миннатдорчилик билдирди, стулнинг бир четига омонатгина ўтириб, юзидан ҳарир шарфини олди. Бу юз яна ҳам гўзал ва жозибадор кўриниб кетди. Ҳаяжондан аёлнинг кўзлари порлаб, ундаги бутун қоралик Поярковга тикилгандек бўлди. У аввалдагидек маҳлиё бўлиб қотиб қолди.

— Сизга буюрайми?— дея сўради Поярков қўрқа-писа.

— Ҳа-да. Нега буюрмас экансиз? Катъкага ҳамма буюраверади.

Ҳаёсизларча эътироф. Аммо Поярков казачканинг бу сўзларни айтгандаги аламини ҳам илиб олди. Таҳқирланган кишининг алами.

— Сиз ҳамманинг ихтиёрида бўладиганлардан эмассиз.

Аёл ошириб юборганини тушунди. Албатта, уни истаган оҳангга солишган. Ушанақалар бўлган. Аммо уларга осон бўлмаган.

— Ушаларданман,— деди қайсарлик билан аёл.
— Хўш, нима бўпти ўшалардан бўлсангиз? Мен ҳам фармойиш берувчи эмасман.

Қазачка уста жойлашган бурчакни кўздан кечириб чиқди.

— Ҳа, албатта...

— Демак, сизга вақт ва жойни мен белгиламайман.

— У ҳолда қандай учрашамиз?— деди у яна тўппа-тўғри қилиб, худди улар кўп марта кўришиб юришгану яна учрашишни келишиб олишаётгандай.

Поярков буюртмачи аёл қаршисидаги скамейкачага ўтириб, унинг кўзларига тикилди.

— Катя, гап бундоқ...

— Катька,— дея такрорлади аёл.

— Барибир Катя!

— Агар ҳақиқий исминни айтмоқчи бўлсангиз, унда Люба,— аёл ўзининг исмини айтди, уялиб, зўрга айтди. Нима учундир у икки исми бирга айтишга ийманарди.

— Яхши,— дея жилмайди Поярков,— яхшиямки, Люба...

— Нима учун?

— Нима учунлигини билмайман. Ажойиб туфли. Бутун Харбиннинг ҳаваси келадиган бўлади... Аммо «Бомонд»га бормайман.

— Бормайсизми?

Унинг юзига умидсизлик соя ташлади.

— Нега бормайсиз? Бормаслигингиз мумкин эмас.

— Бу қандайдир янгилик. Нега мумкин эмас?

— Мен чақираётибман-ку, ахир Катька ҳаммани ҳам чақиравермайди.

— Фаҳмлаяпман.

— Фаҳмлаётган бўлсангиз боринг. Фақат бир кунни тайинланг.

Поярков ўрнидан сакраб турди.

— Мен сизга нима учун керакман, Люба? Терини ҳозирнинг ўзидаёқ кўрсатаман.

Поярков намуналар турадиган шкафчани очиб, уни титкилай бошлади.

— Кўриб ўтирмайман,— деди Катя.

— Кўрасиз!— У аёлнинг эътирозини рад қилди ва шкафга яна ичкарироқ кириб кетди.

Катя ўрнидан турди-да, стулни тарақ-туруқ қилиб суриб қўйди, бу билан ўзининг норозилигини ва кетмоқчи эканини билдирди.

— Қаёққа?— дея сўради Поярков қўрқиб кетиб.

— Келган жойимга-да.

Поярков титкилаб топган ранг-баранг резгиларини ташлаб юборди, Катя томон отилиб, унинг қўлидан ушлаб олди.

— Йўқ, кетмайсиз!

— Кетаман дедимми, кетаман.

Аёл эшик томон йўл олди.

— Сизга нима бўлди ўзи, Люба? Еки туфли керак эмасми?

Аёл елкасини қисди.

— Балким, керак ҳам эмасдир...

— Хўш, нима керак ўзи сизга?

— Фаҳмляяпсизми?

— Йўқ.

Катя эшик олдига бориб, уни итарди. Эшик хунук гижирлади.

— Хайр, Борис Владимирович.

Поярковни унинг кетиши эмас, ҳозирги «Борис Владимирович» дейиши қўрқитиб юборди.

— Исминни қаердан биласиз?

Аёл жилмайди.

— Биламан.

Маккорона, одамнинг қандайдир жигига тегадиган қилиб илжайди.

— Хўш, айтинг, қаёқдан биласиз?

— Фаросатсиз экансиз, Борис Владимирович... Қани, мени қўйиб юборинг, кетаман...

Катя юлқиниб, қўлини Поярковнинг кафтидан бўшатиб олди.

— Йўқ, кетмайсиз!

У аёлнинг йўлини тўсди:

— Аввал айтинг, қаёқдан биласиз?

— Бунча синчков, ёпишқоқсиз... Аммо фақат...

— Нима?

— Дадил эмассиз...

Бу сўзлар уни ўртаб юборди.

— Ухшамайман... Сизнинг танишларингизга ўхшамайман,— деб юборди буюртмачи уни очикдан-очик таҳқирлаш учун. Аёлнинг жаҳли чиқди.

— Гарчи бор-йўғи Катька бўлсам ҳам мени хафа қилишнинг кераги йўқ... Қўйворинг!

Поярков ўзини четга олиб, аёлга йўл берди. Буни у истамай, ҳатто ачиниб билан қилди, агар қайсарлиги тутганда Катяни қўйиб юбормаган бўларди. Лекин бир-бирингизга қўл кўтардингизми, уриш керак, урганда ҳам бошлаб уриш керак.

— Яхши боринг!— деди жаҳл билан тишларини қисирлатиб ва эшикни очиб берди.

Катя ҳарир шарфини юзига шошилич ташлади-да, кўчага чиқиб кетди.

Чоршанба келди. У ҳеч қанақа янгилик олиб келгани йўқ. Бу кунга белгиланган учрашувни Катя бекор қилди, бошқа учрашув ёки таклиф бўлгани йўқ. Бундан ташқари, энди Катя билан учрашиш ҳақнда умуман гап бўлиши мумкин

эмас, У Катяни хафа қилди, устахонадан деярли ҳайдаб чиқариб юборди. Поярков ўзида пайдо бўлган ва ўша куннинг етиб келиши билан боғлиқ зориқиб кутиш, ҳаяжонланиш, ташвишларни барибир худди шу чоршанба кuni билан боғлади.

Иши юришмади. «Нуфузли жаноб»нинг этигини тикиш учун уч марта қўлга олди ва уч марта қайтариб қўйди. «Қўнглимга этик тикиш сиғармиди», деди у дилида, нима учун қўнглига сиғмаганига ўзиям тушунмасди. Этик барибир буюрилган. «Нуфузли жаноб» Катя туфли тиктиришдан воз кечгандек, воз кечмаса керак. Лекин ҳар нарса бўлиши мумкин! Душанба кuni жаноб ҳам, хотини ҳам Поярковни қабул қилмади-ку. Ҳаммаси бирдан ундан юз ўгиришди.

Энди аҳволи мустаҳкам ва барқарор бўлиб туюлган пайтда юз ўгиришди.

«Чоршанбада нимадир юз бериши лозим. Нимадир, ҳал қилувчи нарса юз беради,— деб изоҳлади Поярков ўзининг ташвишли ҳолатини.— Қўнглимга келган нарса ҳеч қачон бўлмай қолган эмас».

Вақт тушга яқинлашган сари бу ишонч аниқроқ бўла борди ва кутиш Катянинг номи билан аниқроқ боғлана борди.

«Нима учун у олдин чоршанбани айтди? Бир неча бор, чоршанба кuni кечкурун, деб такрорлади. Яна чоршанбани ўзи бекор қилди!»

Қанчалик ғалати бўлмасин, у бутун кун бўйи Катяни кутди. Кутишини эътироф қилмади, дилида унинг номини тилга олмади, аммо аёлнинг овози, қадамлари ҳамиша эшитилиб турди.

Вақт тушдан оғди, аммо устахона эшигини ҳеч ким очмади. Поярковнинг шубҳаси бекор бўлиб чиқди. Аммо хавотир уни тарк этмади. «Барибир нимадир юз бериши керак. Ҳозир бўлмаса кечкурун бўлади».

Соат олтида у устахонасини ёпиб, уйига кетди. Йўқ, қандайдир дақиқаларни йўқотадигандек, юриб эмас, чопиб кетди. Бошқа кийимлар кийди, кечикиб келиши мумкинлигини уй бекасига айтди-да, трамвайда марказга, «Бомонд» томон жўнади.

Ресторан эндигина очилган, заллар деярли бўм-бўш эди. Биринчи бўлиб, ҳар ҳолда биринчилар қаторида кириб бориш бефаросатлик бўларди, эътиборли одамлар бундай қилмайдилар. Аммо Поярковни одоб ва анъана унчалик қизиқтирмасди. У кирди-да, бир вақтлар Катя айтганидек қилиб, ўнг томондаги столлардан бирининг ёнига ўтирди.

У аёлни кўриш, қандай қилиб бўлса ҳам кўриши керак эди. «Уни соғинмаяпман ва туйғулар ҳақида гаплашишга мутлақо иштиёқим ҳам йўқ. Менда туйғунинг ўзи йўқ. Мен Катяканинг ёлғончи эканини исботлашим керак. У бугун

«Бомонд»да бўлмайман деди». Поярков ўзини шунга ишонтирар ва келишини шу билан оқларди.

Алдашнинг Поярков учун қандайдир аҳамияти бор эди. У Катяни агент деб гумон қиларди. Агар аёлни Поярковга топшириқ билан юборган бўлсалар, унда вақтнинг ўзгартирилиши маълум маъно касб этади, гап официантка устида бормайди, режани тузган «хўжайин» устида боради. Поярков шундай бўлишини истарди. У кутишдан чарчаганди.

Ҳақиқатан Катя йўқ эди. Поярковнинг олдига балиқ кўз, бургут бурун ёш официант келиб меню тутди. Поярков коньяк, бир жуфт кесилган лимон ва енгил овқат буюрди.

«Катя, эҳтимол, залнинг иккинчи ярмидадир,— дея ўйлади Поярков,— келиб қолар».

У сабр қилиб, кутиб ўтирди. Вақти-вақти билан залга назар ташлаб, столларни қарар, аммо Катяни топа олмасди. Унинг шубҳаси ўринсиз эди. Аёл алдамаганди.

«Аҳмоқлик... Жудаям аҳмоқлик,— дея лабларини тишлади Поярков.— Мўлжалдан адашяпман. Асабларим дош беролмаяпти шекилли».

Поярков, ноилож, қандайдир зеркиш билан коньякни охиригача ичди. Оғзига лимон солиб, чайнади, аммо унинг нордонлигини сезмадими, ҳар қалай, юзини буриштирмади. «Кетаман. Ҳозироқ кетаман!»

Кейинги кунларда қилган барча ҳаракатлари зое кетгани унга алам қиларди. Қандайдир бўшлик. Ўзи танлаб олган ва кўз олдида равшан кўринган сўқмоқ бир неча қадам ташлагандан сўнг тасодифан йўқ бўлиб, эриб кетгандек туюлди. Бу газабгина эмас, умидсизлик ҳам туғдирарди. Схема ташлашда у қандайдир хатога ёки хатоларга йўл қўйган бўлса керак.

«Ўн йил мен учун сабоқ бўлмапти. Хусусан, кишиларни, жонли одамларни кўришга ўргатмаяпти. Мен шунча вақт қўғирчоқларни кўриб юрганам йўқ эди-ку, ахир? Одамларга бир қолипда қараш қаяқдан келди? Еки шароитнинг ўзгариши мени чалкаштириб қўйдими? Янги хўжайинларни тушуна олмадим, уларнинг имкониятларини баҳолай билмадим. Японларнинг тактикасини фаҳмлолмадим».

Соат ўн бирларда Поярков Катяни кўролмай ресторандан чиқиб кетди. Унинг ноумид, хафалигини ҳаммадан ва ўзидан ҳам жаҳли чиқиб, сўкинганини айтиб ўтиришнинг ҳожати бўлмаса керак. Фикран сўкинди албатта. Гарчи ичилган ва ейилган нарса арзимасгина бўлса ҳам, уни ўлгудек инжиқлик билан ҳисоб-китоб қилган официант ҳам, Поярковнинг бош кийимига худди инглиз қиролининг тожига муомала қилгандек пуфлаб, артиб тозалаган гардеробчи ҳам, трамвайнинг қари кондуктори ҳам «аҳмоқ», «тентак» ва «ландовур» деган сўкишларини эшитишди. Бу сўкишлар лаблардан ташқарига чиқмади, фақат Поярковнинг ўзига айтилганди.

«Мен кутиб ўтирибман-а. Бутун кун бўйи ниманидир кутдим. Бир кун ҳам гапми? Икки кун. Деярли бир ҳафта. Шундай ҳам алданадими одам!»

Дарвоқе, фақат энди соат ўн бир бўлганди. Ўн бирдан сал ўтган эди. Чоршанба ҳали тугамаганди. Тун ярмигача қирқ минутми, ўттиз беш минутми қолган эди...

Поярков ўз уйи олдида бир одамни кўрди. У девор тагида бемалол ухлабми, дам олибми ётарди. Кимнидир кутарди чамаси. Кутаётган бўлса керак.

Поярков эшигига яқинлашганда ўша одам ўрнидан турди. Ўрнидан турди-да, оқсоқланиб унга пешвоз кела бошлади. Бу Қувноқ Фин эди. Озғин, ярғоқ бош, оқсоқ. Яна ким ҳам гавдасини қийшайтириб, бир томонга ташланиб келиши мумкин?

Қандайдир шайтон васвасасига ўхшайди! Фин бу ерга қаёқдан келиб қолди? У Поярковнинг адресини билмасди, Биржевая кўчасидаги этикдўз қаерда яшаши билан ҳеч қачон қизиқмаганди. Унга устахонанинг ўзи ҳам кифоя эди.

Поярков хитойга қарамасдан ёнидан ўтиб кетиши мумкин эди, улар аразлашиб қолгандек эдилар, аммо ўтиб кетмади. Бу кунларда юз берган барча ҳодисаларни, хусусан, сўнгги соатлардаги ташвишли кутишлар ҳам дарҳол Фин билан боғлиқ деган фикрга келди. «Мана, хаёлга келмаган ҳодиса!— ҳаяжондан унинг нафаси қисди.— Финнинг тимсолида бўла қолсин! Барибир эмасми?»

Поярков тўхтади-да, Қувноқ Фин ногирон оёғи билан ортиқ юриб азобланмасин, деб кутиб турди.

Хитойнинг юзи, ҳар галгидек ҳиссиз, бепарво, худди уйқусирагандек кўзлари ярим юмуқ эди.

— Мана, Қувноқ Фин келди!— хитойнинг одатдаги сўзларини унинг учун Поярков айтди.

У ҳеч нима деб жавоб қилмади. Бу дўстона шамага парво қилмади. Поярковга эҳтиётлик билан буқланган ва шунинг учун кичкина конвертга ўхшаган қоғозни узатди. Кафт-ни очгач, конверт шамолда ёзилиб кетди.

Поярков уни олди-да, дарҳол очди. Хатни ким юборганини тезроқ билгиси келарди. Унда ёзилган нарсадан кўра, ким юборганини билиш зарурроқ эди. Билолмади.

У кўчадаги чироқ ёруғида:

«Эртага ўша жойда бўлинг!» сўзларини ўқиди, имзо йўқ эди. Ҳаммаси бўлиб бир неча оғиз сўз. Бир текис, деярли ҳусни хат, муаллифининг кимлигини айтолмасди. Аммо хотин кишининг дастхатимас. Поярковга шундай туюлди.

У Финга савол назари билан қаради. Хитой, албатта, бу сўзлар кимникилигини биларди. Гўё бу воқеаларга алоқаси йўқ кишидай илтимосга жавоб қилмади.

— Янглишмаяпсанми, Фин?

— Йўқ.

— Менинг адресимни билмасдинг-ку?

Поярков анъанавий: «Қувноқ Фин ҳамма нарсани билди!» сўзларини кутган эди. Аммо Фин бу сўзларни айтмади. Яна бир дақиқача тургач, қандайдир ғалати бош чайқади-да, кейин ўгирилиб, оқсоқлана-оқсоқлана қоронғиликка кириб кетди.

Поярковда тўсатдан унга нисбатан ачиниш пайдо бўлди.

— Фин, вақт кеч бўлди. Балки меникида ётиб қоларсан?— Бу яна миннатдорчилик билдириш ҳам эди. Хитой ўзининг кичкина хати билан Поярковни тинчлантирган эди.

— Финнинг Модягоуда ўз уйи бор,— жавоб берди қоронғиликдан хитой.— Финнинг ҳамма нарсаси бор...

ЖАНОБ ЛИ, СЭР СТЕЙЛ, КАПИТАН МИЛКИЧ, СИНЬОР ВАНТИНИ КИМ УЗИ!

Уни кутиб ўтиришарди. Буни билиш қийин эмасди. Поярков рестораннынг очилишига кеч келгани учун «Бомонд»да бўш стол топишга умид қилмаганди, лекин стол топилди. Унинг устида инглиз, француз ва рус тилларида қисқа, аммо оддий қилиб «Банд» деган сўз ёзилган қалин қоғоз турарди. Уни ўша столга бошлаб бориб, ўтқазишди.

«Демак, хат Катядан экан,— ўйлади Поярков,— ярашиб олмоқчи». У Катянинг ўзи «айби»ни бўйнига олганидан ҳузур қилди, бунга Катя унга эътибор кўрсатиш йўли билан иқрор бўлди. У казак қизнинг келишини орзиқиб кутди, унга миннатдорчилик юзасидан кулги ҳадя қилишни, бугина эмас, ўзининг дағаллиги, ноўрин муомалалари учун кечирим сўраш-ни ҳам кўнглига тугиб қўйди. Яна, Катяга очиқ юз билан қараб, унинг қўлини самимий ушлаб қўйиш нияти ҳам бор эди режасида.

Бироқ... яна алдаш! Столга кечаги балиқ кўз, қирғий бурун официант йигит яқин келди. Қўлида шишалар билан закускалар қўйилган патнисни кўтариб келди. Кечки овқат олдиндан буюриб қўйилган экан. Катями ёки яна бошқа кимдир Поярковнинг «Бомонд»даги бутун оқшомини белгилаб қўйган эди.

— Ҳозирча тамадди қилиб турунг,— деди эгилиб официант.— Кечки овқат учун стол номерда ясатилади.

У Поярковга маънодор қилиб, азиз меҳмонга кўрсатиладиган эҳтиром билан қараб қўйди.

— Очишни буюрадиларми?— деб сўради официант мусалласли шишага ишора қилиб.

Поярков бош ирғади.

Пўкак тиқин очилди, қадаҳга қуюқ қизил ичимлик қу-йилди.

— Сиз ҳаминша шу столларга хизмат қиласизми?

— Йўқ, фақат икки кун бўлди.

— Раҳмат.

Официант ғойиб бўлди.

«Ҳа, ҳамма нарса белгилаб қўйилган. Катъка бу шунчаки оддий Катъка эмас экан,— деб кўнглидан ўтказиб қўйди Поярков,— кўнглимга келгани бўлди. Лекин тактикаси тушунарли эмаслигича қолди. Ипнинг учини ҳеч тутолмаяпман, бу ерда чўчияпман. Еки бунинг ҳам ўз мантиқи бормикан?»

У қадаҳдан бир ҳўплам ичди, фикрни қўзғатадиган, ўткирлаштирадиган нордон таъмини сезди. Стулга ястаниб ўтирди.

Ҳаммаси яхши. Фақат мана бу кўнгилли кайфият билан ўзлашиб олишинг, кейин ўзингни учрашувга тайёрлашинг керак. Кабинетга кирганда унга «хўжайин»ни ниҳоят тақдим қилишади, бўлмаса бундай ўйин бошлашнинг ҳамда қимматга тушадиган декарация қуришнинг маъноси бўлмайди, Фин, «нуфузли жаноб», унинг хотини, Катя — буларнинг ҳаммаси бир-бирига боғлиқ оралиқ ҳалқалар, иккинчи даражали, учинчи даражали персонажлар. Асосий қаҳрамон ҳозир келади. Иккинчи даражалилар билан хайрлашиш керак!

Қувноқ Финнинг ўзи кетди, у ҳақда ўйлаб ўтиришнинг ҳожати ҳам йўқ. Цицикарская кўчасида турадиган «нуфузли жаноб» сояга ўтиб кетди, балки вақтинча ўтгандир, лекин нима бўлган бўлмасин, ҳозирча уни ҳисобдан чиқариб туриш мумкин. «Бомонд»нинг официантқаси ҳам ўз ролини ижро қилиб бўлди. Унга яна нима қолдийкин? Ўзини тасоифий таниш қилиб кўрсатиш, тикилмаган туфлининг буюртмачиси, этикдўзни кўрмаган киши бўлишга уриниш. Энг яхшиси — унутиш!

«Биз энди бошқа кўришмасак қерак,— деган тўхтамага келди Поярков.— Кейинги «хайр» сўзини Катя бежиз айтмаган. Бу охиригиси эканини Катя билган».

Поярков негадир ғамгин бўлиб қолди. Ҳамма билан осонликча ажралди. Катя билан эса бундай бўлмади. Катя унинг дилида яна қандайдир ташвишли ва айни чоқда қувончли бир из, ўчмайдиган ёрқин дард қолдирган. Буни у тушунди. Бу дард уни азоблайди. Катя ҳақида ўйлашга, уни қўмсашга мажбур этади.

Лекин ажралошга, ҳар қалай, тўғри келади. Кейинчалик эмас, ҳозирнинг ўзида. Шундай қилгани яхши, осон ҳам. Бу юк унга керак эмас. «Тамом,— деди ўзига Поярков фикран.— Энди Катя йўқ...»

У яна янглишди.

Официант столга яқин келди-да, энгашиб деди:

— Анави каттакон гул орқасида кўк парда бор. Очасиз! Сизни у ерда кутишяпти.

Поярковнинг баданидан электр токи ўтгандай бўлди. «Ҳозир! Ҳозир бошланади».

— Ҳисоб-китоб-чи?— деб сўради у официантдан.

— Тўлаб қўйилган,— дея бош чайқади у ва Поярков бемалол ўтиб борсин учун столдан четланди.

Кўк пардагача оралиқ нисбатан узоқ, саккизми ёки тўққиз стол бор эди. Ҳар бирини айланиб ўтиш, яна бир зинага кўтарилиш керак бўларди. Поярков шошилмасдан саккизта столни айланиб ўтди, муҳими, хотиржам айланиб ўтди, зина олдига келганда эса эркинлиги, кўнглидаги ишонч ғойиб бўлди. «Ким у ерда?— деб ўйлаб қолди хавотирланиб.— Парда орқасида ким бор?»

У ерда Катя бор экан. Катянинг бир ўзи холос.

— Ажабо!— деб юборди Поярков.— Сизмисиз?

— Нима, сизни бошқа биров чақирганмиди?— сўради гарчи бундай вақтда очиқкўнгиллилик билан жилмайиш лозим бўлса-да, негадир жиддий қиёфада Катя.

— Йўқ, албатта,— деб жавоб берди Поярков довдираб қолиб. У ҳам ажабланган, ҳам хафа бўлган эди. Буни Катя фаҳмлади.

— Тўғри, сиз таклифни рад қилдингиз, рад қилганда ҳам, анча бетакаллуфлик билан рад қилдингиз.

Поярков Катяни стол ёнида кутиб ўтирганида ундан кечирим сўрамоқчи ва ҳатто қўлини ушлаб, силаб қўймоқчи бўлганини эслади.

— Мени кечиринг, Люба!

Люба ғамгин бош чайқади.

— Сизни худо ҳам кечиради, Борис Владимирович.

Кейин яқин келиб, бирдан Поярковнинг сочларидан майингина ўпди.

Бу ақлга сиғмас эди. Поярков турган жойида қотиб қолди.

— Люба!

— Нима... Нима қипти? Фақат ярашиб олдик холос. Узингиз ярашайлик, дегандингиз-ку?

Бу шайтон аёл унинг кўнглидагини топган эди.

— Ҳали бировларнинг ичидагини топа олар экан ҳам-сиз-да!

Катя кулиб юборди.

— Тополмайман, қўлимдан келмайди... зарур келибдими! Ахир, сиз кеча ярашгани келгандингиз-ку.

— Мени бу ерда биров кўрдими?

— Мен кўрдим.

— Бўлмаса, нима учун залга чиқмадингиз?

— Борис Владимирович, чоршанбада бўлмайман, деб огоҳлантирганимни унутибсиз.

— Унутганим йўқ.

— Ҳар қалай, кўраман, деб умид қилганмидингиз?

— Шундай бўлса керак...

Поярков устахонасида қилганидек, Катя ҳам стул суриб қўйди-да, ўтиришга таклиф этди. Ўзи рўпарага ўтирди.

— Шундай бўлса керак... эмас, чиндан ҳам умид қилгандингиз. Тери намунасини ёнингизда олиб келгандингизми?

Буни у унутибди! Ҳа, айтганча, унутмаган. У Катянинг олдига эмас, бошқа бировнинг олдига келди-ку. Намуналар бошқа бировга ҳечам керак эмасди. Катя билан ўйин тамом бўлган эди-ку, ахир.

Нега тамом бўларкан? Бу гапни у қаердан олди? Ўйин давом этипти. Мана, Катя унинг олдида ўтириб, ваъда қилган нарсани бажаришни талаб қиляпти. Тўғри, ҳазил аралаш талаб қиляпти.

— Йўқ, олиб келмадим.

— Бугун ҳамми?

— Бугун ҳам!

— Топилмас одамсиз, Борис Владимирович... Бу менга ёқади.

— Мен намуналар керак эмас, деб ўйладим. Туфли сизни унчалик қизиқтирмаса керак.

— Деярли... Гарчи мен аёл киши сифатида чиройли буюмларни яхши кўрсам ҳам.

— У ҳолда тикиб бераман.

Катянинг юзидаги кулги ғойиб бўлди-да, паришонхотирлик билан деди:

— Тикиш шарт эмас, лекин намуналарини олиб келишингиз керак эди. Афсуски, олиб келмабсиз... Лекин улар ёнингизда турса ҳам бўлади. Пиджагингиз чўнтагида. Шундай бўладими?

У гуноҳкорона бош ирғади.

— Мана, келишиб олдик.

Поярков Катя билан биринчи марта учрашганида пайқаган, кейинроқ ўтиб кетгандек бўлган жумбоқ яна пайдо бўлди. Катя ўзи ҳақида гапирмаяпти. Унда ким ҳақида? Кимнинг амрини бажаряпти у? Поярков у билан юзаки иттифоқни кимга қарши тузаяпти?

— Менга қаранг, Люба!

Любанинг қўли, «секироқ» дегандек кўтарилди.

— Фақат жиддий саволлар берманг! Биз дам оляпмиз. Мен баъзан ўзимга ёққан киши билан бирга дам олиш ҳуқуқига эгаман... Менинг очиқ гапларимдан қўрқманг. Очиқчасига гапиришни яхши кўраман. Мана, сиз бўлсангиз иболи қизлардек, ерга қараб қолдингиз. Дадилроқ қаранг!

Унинг ҳазиллари бегубор, эркин эди. Унга ҳам шундай ҳазилкашлик билан жавоб бериш васвасаси олдида индамай чидаб туриш мушкул эди. Поярков Катянинг илтимосини қабул қилди.

— Қараяпман.

Уларнинг кўзлари учрашди, энди Катя ерга қаради.

— Бунақа тикилиб қараманг-да...— деди Катя ҳаяжонланиб кетиб.

— Сабаб?

— Сабаб шуки, ишонмайман... Бу ёлғон.

Қатя бошини кўтарди.

— Ёлғон!

Кейин қошларини чимириб, хўмрайди.

— Агар рост бўлса, унда бунинг иккаламизга ҳожати йўқ. Менга энди ҳечам ҳожати йўқ.

— Сенга! Менга-чи?

— Сизга билмадим. Сизга ҳам, балким, фойдаси тегмаса керак...

Қатя бирдан ўрнидан турди-да, каловланиб қолди.

— Биз иккимиз нималар гапиришимизни худо билади. Бунақада ўпқонга ҳам тушиб кетишимиз мумкин... Бугунги хун олдингидай эмас. Юрак чигилини ечадиган, ҳар ҳолда хўнгилли кеча. Ҳозир мен сизни «қариндошим» билан таништириб қўяман. Ажойиб одам. У сизга маъқул бўлади... Энг муҳими — фойдаси тегади.

Поярков Катянинг ташаббусига ўз муносабатини билдиришга улгурмай, аёл шошилинич чиқиб кетди, парда орқасидаги залга эмас, меҳмонхонага ёки хизматчилар турадиган қонага олиб борадиган ички эшик томон йўналди.

«Мана энди бошлиғи келиши муқаррар!»

Поярков ўрнашиб ўтириб, қўлларини суянчиқларга қўйди. У бошини орқа томонга ташлади, мутлақо хотиржам, ҳатто кабинетда бўлаётган ва бўладиган ҳамма нарсани пиланд қилмаётгандек ўтирарди. Шу ўтиришига сигара етишмасди холос, лекин Поярков чекмасди.

«Қани, бошлиғингизни олиб келинг!»

Қириб келган одам ёш ҳам, қари ҳам, пакана ҳам, батанд ҳам, озгин ҳам, семиз ҳам эмас, чўнтаклари ёпиштириб гикилган кул ранг пиджак, галифе шим ва этик кийган. Юзи зал чўзинчоқ, совуқ, кўзлари кичкина, ўткир эди. Чаккалари гоза қирилган. У юпқа лаблари билан, фақат лаблари билан килмайди, кўзлари жиддий ва осойишталигича қолди.

— Борис Владимирович!

Поярков беихтиёр ўрнидан сакраб туриб кетди. Чунки кирган кишининг бутун қиёфасида қандайдир талабчанлик ва ҳокимлик бор эди. Бундан ташқари, у Поярковдан катта бўлиб, шунинг ўзиёқ бўйсунишга мажбур қиларди. Улар бир-бирларига қўл беришди.

— Танишайлик!

Қирган киши исмини айтмади.

— Азизам! Бизга музхонадан ароқ, рус ароғи келтиришларини буюрсанг...— деди у Катянинг орқасида туриб.— Сиз қанча қалайсиз, Борис Владимирович? А? Қўриб турибман-ки, қаршимассиз... Семга балиғидан ҳам, Катюша! Яна қайтиб келгин. Биз бўйдоқлар улфатчилигини безатиб ўтирасан.

Катя шўх кулди, кул ранг кийимли жанобнинг таклифи унга ёқиб кетди шекилли.

— Мен ҳозир...

Шундан сўнг Катя югуриб чиқиб кетди.

«Қариндош» пиджагининг тугмасини ечиб чўнтагидан сигара олди-да, креслога ўтириб, тутатди.

— Чекмаганлигингиз учун сигара тутмадим сизга,— деди у узрли оҳангда Поярковга.

— Ҳа,— деди Поярков ноилож иқрор бўлиб. Бутун сирасоринг ойнадай равшанлиги кимга ҳам ёқарди.

— Тўғри қиласиз,— дея маъқуллади кул ранг кийимли, Катянинг сохта қариндоши.— Бизнинг касбимизда бу баъзан халақит беради...

«Бизнинг касбимиз!» Поярков бехосдан ҳайратланганини сездириб қўймаслик учун кафти билан суянчиқни қисди. Кул ранг кийимли жаноб этикдўзликни мутлақо назарда тутмаганди. У болга у ёқда турсин, ҳатто чармни ҳам қўлига ҳеч қачон ушлаб кўрмаган бўлса керак. Ҳеч нарсани тушунмагандек, бу сўзларга эътибор бермаслик мумкин албатта. Поярков ҳам худди шундай қилди. Аммо сўзлар айтилиб, шама аниқ жаранглаганди.

«Қариндош» суҳбатдошининг ўзини соддаликка солаётганига эътибор қилмай, сигарасини тутатиб, давом этди:

— Айниқса хитойлар даврасида. Улар бу нарсадан,— «қариндош» сигарасини кўрсатди,— тийинадилар. Умуман тамаки ҳиди далил... Уйда бўлганини осонгина сездириб қўя қолади. Хитойларни мендан кўра яхши тушунасиз-ку, сизга тушунтириб ўтиришимни қаранг.

Суянчиқлар наф бермай, кул ранг кийимли жаноб «профессионал» чалкашликларга даҳшатли тарзда чуқур кириб борарди. Суянчиқни зўр бериб қисаётган Поярков кафтлари жонсизлашаётганини, аъзойи бадани титраётганини сезди. Унинг сирларини душман билиб олибди. Поярков эса ўзини мутлақо таниб бўлмас даражада ниқоблаганман, деб юрарди.

Рақиби юзидан ниқобини олди ва бу билан Поярковнинг ҳам ниқоби олинганини кўрсатди. Энди бекинмачоқ ўйнаб ўтиришнинг маънисини қолмаганди.

Ниқобсизлик! Бу қачон юз берди? Уни энди Катя ҳам, Қувноқ Фин ҳам билади. Ҳамма билади.

— Амалдорлар аллақачон Европа одатларига ўрганиб кетганлар,— деди Поярков, ниҳоят гапга қўшилиб.— Уларнинг тамаки тутунидан панд еб қолганларини мен пайқаман эканман. Ўзлари тутатишади.

Ҳозирча Поярковнинг гапга аралашини расмий бўлиб, объектга муносабати бетараф, у суҳбатдошининг фикрига қўшилмасди.

— Албатта, Чжан Цзо-лингга ўхшаганлар анъаналарни

ийгиштириб қўйишди, унинг бутун тўдаси ҳам европалашиб кетган, оддий хитойлар эса ҳали ўтмишга риюя қиладилар. Ўтмиш улар учун ҳам қонун, ҳам фалсафа, борингки, ҳақиқат ҳам. Ўтмиш — бу миллатнинг ҳозирги замон ер ости суви таъсирида вайрон бўлишига тўсиқлик қилувчи кучдир. Хитойларнинг анъаналари ҳурматга лойиқ, ҳурматгагина эмас, агар истасангиз, унга сажда қилишга ҳам арзийди. Мен Хитойни яхши кўраман ва ҳатто хитой фуқаролигини ҳам қабул қилганман. Хузурингизда хитойлик ўтирибди...

Кул ранг кийимли жаноб овозсиз кулди, оғзидан пағапаға тутун бурқсиди.

«Хитой фуқароси. Хитой граждани!» Хитой гражданлигини қабул қилган европалик ҳақида шунга ўхшаш гапни Поярков қаердадир эшитган эди. Аммо қаерда?

— Сизни шароит мажбур қилдимиз ёки анъаналар забт этдимиз?— деб сўради Поярков қизиқиб.

— Мени истиқбол ром қилди... Шунақа бепоеён, яхлит қитъа. Яратилишича содда. Ҳайдалмаган ерлар! Рамзий айтганда албатта...

Кул ранг кийимли жаноб русча тўғри гапирарди. Аммо у рус эмасди. Албатта, хитой ҳам, инглиз ҳам, француз ҳам эмасди. Немислиги тўғрисида гап ҳам бўлиши мумкин эмас. Унинг миллатини аниқлаш мушкул эди. Ҳар ҳолда Поярков аниқлай олмади ва суҳбатдошининг кимлигини билиш учун беҳуда қийвалди.

У тушуниб бўлмайдиган талаффузда гапирарди.

— Сиз улар билан зарурат туфайли топишган бўлсангиз керак-да?— дея сўради ўз навбатида кул ранг кийимли жаноб.— Бегона юртда оғир...

Поярков хўрсинди. У Цицикарская кўчасида япон билан суҳбатида қўллаган услубини қўллади. Ҳис-туйғу ҳамиша аниқ бўлавермайди, суҳбатдошим уни ўзига қандай қулай бўлса шундай қабул қилаверсин.

— Бироқ биз ҳамон хитойлар тўғрисида гапиряпмиз. Бу кечаги кун-ку.— Кул ранг кийимли жаноб ўзи ҳозиргина ҳайратланиб ва куйиб-пишиб ҳимоя қилаётган нарсаларини эътиборсизлик билан четга суриб ташлади.— Биз улар учун хизмат қилдик, хизмат қилганда ҳам виждонан хизмат қилдик... Ўтмишга лойиқ иш қилдик.

У ҳам хўрсинди. Бу чин кўнгилдан қайғуриш эди шекилли. Поярковга унинг кўзларида ёш ҳалқалангандек бўлиб туюлди. Ёки кул ранг кийимли жаноб усталик қилаётган эди. Кейинроқ, анча вақтдан сўнг, Поярков суҳбатдошининг ўтмишга ҳақиқатан ҳам меҳр қўйганлигини билди.

— Ўтмиш билан яшаш кулгили, кечирасизу, бемаънилик. Маслакдошлар билан ўтирганда, бир қадаҳ яхши шароб ичиб ўтириб мана шундай эслаш, шунда ҳам баъзан эсга олиш кифоя...

Сўнгра жим бўлиб, ўз хулосасини чамалаб кўрди, хулоса-
си ишонарли кўринмади.

— Якка қолиб бу тўғрида мулоҳаза қилсанг яна яхши.
Сизнинг Чжан Цзо-линингиз аллақачон тупроққа айланган,
унинг ўғли Чжан Сюэ-лян лаънатланган... хитой этиклари
эса эндиликда урф эмас.

Кул ранг кийимли жаноб ясама ҳаракат билан сигара
тутган қўлини ёзганди, катта узук таққан жимжилоғи юқори
кўтарилди. Узук кўзи чақмоқдек ярқ этиб кетди. Бу унинг
эгасининг сиҳат-саломатлиги, гапларининг аҳамиятини таъ-
кидлагандек бўлди.

— Марҳумлар учун ишлаш керак эмас, дўстим! Айтган-
дек, сиз кўпдан бери ишлаётганингиз йўқ шекилли... Марҳум-
лар мағлублардир. Улар ҳеч нарса тўлай олмайдилар. Буни
бизнинг ишимизда аҳамияти катта.

Жаноб пуфлаган тутуни орасидан кўзларини қисиб Пояр-
ковга қаради.

— Бизнинг замонамизда мағлуб бўлмаганлар ҳам бор-
ми?— деб сўради Поярков.

— Иложини топа биладиганлар одатда мағлуб бўлмайди-
лар. Улар ўзларига керак томонга боришлари учун пулнинг
бетига қарамасликлари, яъни одамлар айтганидек, филдирак-
ни мойлашлари керак. Ахир шошиб турганингда филдирак
тезроқ айланиши лозим-да.

Поярков суйанчиқни қўйиб юбориб, ўзини бир оз енгилроқ
ҳис қилди ва суҳбатдоши уни нимага ундаётганини тушуна
бошлади.

— Умуман олганда бу ерда ҳам зарурат.

— Шундай...

— Сиз уларнинг номидан гапираётибсизми?— очиқчасига
гапиришга ўтди Поярков ҳам.

— Ҳа.

— Очиқчасига гаплашсак майлими?

— Сўзсиз.. фақат очиқчасига, Борис Владимирович. Биз
иш юзасидан гаплашяпмиз.

— Сиз японлар учун ишлашни таклиф қияпсиз, гапин-
гизни тўғри тушундимми?

Кул ранг кийимли жаноб чиройли узукли қўлини кўтарди.

— Э, бу очиқча гап эмас! Хўжайиннинг номини аташ
шарт эмас.

— Бунинг ўрнини босадиган иероглифлар борми?

— Албатта, фақат сиздан «ҳа» жавобини эшитганимдан
кейин. Ҳозирча «ҳа» эшитилгани йўқ.

Поярков ҳужумга ўтиш мумкинлигини сездди.

— Айтганингиздек, биз иш юзасидан учрашдик... Шар-
тингиз!

Кул ранг кийимли жаноб кабинет бўйлаб юра бошлади.
У суҳбатнинг кетишидан мамнун эди.

— Бу бошқа гап... Мутлақо бошқа. Ҳар қалай, «ҳа» деган сўзни айтдингиз, деб ҳисоблаймиз. Қарши эмасмисиз, мен ёзма мажбурият олишингизни талаб қилмайман, гапларимизни ёзиб қўядиган аппаратим ҳам йўқ, парда орқасида турган гувоҳ ҳам йўқ... Мен ҳам сизга мутлақо маъқул тушадиган шартни айтдим деб ҳисоблаймиз, мутлақо... — Кул ранг кийимли жаноб жилмайди ва гўё Поярковга қараб кўз қисиб қўйгандек бўлди. Хор бўлмайсиз дегандек. — Биз бир-биримизни тушундик. Бугунга шунинг ўзи етади.

У бир зум тўхтаб, галифесининг ён чўнтақчасидан соатини олгач, тўғмасини босганди, қопқоғи шиқ этиб очилди.

— Шартнома тузган вақтимизни қайд қилиб қўямиз... — Соат тўққиздан қирқ икки минут ўтди... Текшириб кўринг, Бөрис Владимирович!

У соатни Поярковнинг кўз олдига келтирди.

— Мен янглишмадимми?

— Йўқ, тўққизу қирқ икки... Гарчи ҳозир қирқ уч бўлса ҳам.

— Майли, қирқ уч бўла қолсин. Энди дам оламиз... Катюша!

Эҳ, жин урсин! Барибир гувоҳ бор экан.

Катя эшикни очиб хурсанд кириб келди.

— Ароқ олиб келишяпти!

Бу одам ўзини баъзан, жаноб Ли, баъзан сэр Стейл, баъзан капитан Милкич, баъзан синьор Вантини атаб юрувчи хитой ва япон жосуслик доирасида машҳур махфий агент эди. Унинг ҳақиқий исми Поярковга ҳам бир неча йил ўтгач, «Япониянинг махфий агенти» китоби Англияда чиққанда маълум бўлди. Муқовада муаллифнинг фамилияси: Амлето Веспа, деб ёзиб қўйилганди. Италиялик хитой эди.

Уша оқшом Поярков «Бомонд» ресторанида, албатта, унинг ҳақиқий исмини билмаган, бунақа фамилияли, бунақа таржимаи ҳолга эга одамнинг борлигини умуман тахмин ҳам қилмаган эди.

Улар йигирманчи йилларнинг бошларида Амурнинг чап қирғоғини деярли бир вақтда тарк этган эдилар. Тўғри, Веспа озгина кейинроқ бошқа йўл билан кетганди. Чап қирғоқда нима билан шуғулланганлиги, унинг таржимаи ҳолидаги кўп нарсалар каби махфийлигича қолди. Чўкич ва белкурак ишламасдан олтин конидан олтин олиш билан шуғулланган бўлса керак. Қимматбаҳо металлдан қанча ковлаб олди, умуман, олдими — бу сир, аммо Қизил Россия ҳақидаги баъзи бир маълумотларни Хитойга олиб келди, муҳими, рус тилини ўрганиб келди. Веспанинг тил билиш қобилияти гоаят зўр эди. У италянчадан ташқари инглиз, француз, дания, немис, хитой, рус тилларини биларди. Одамлар, Веспа Россияга кетаётганида рус тилини билиб олган эди, дейишарди.

Веспа хитойларга хизмат қилиб, фақат обрў қозониб қолмай, мавқе ҳам орттирди, у давлат махфий хизматининг энг асосий агентларидан бири ҳисобланарди. Унга япон Лоуренси — Доихара Кендзи билан бир неча бор юзма-юз тўқнашишга тўғри келган эди, буларда Доихара ҳамма вақт ҳам ғойиб чиқавермади. Йўқ.

Японлар Веспани, унинг дўсти Суайнхартни йўқ қилгандай, йўқ қилишга бир неча марта уриндилар, бироқ у ўз вақтида жуфтакни ростлаб қолишни биларди. У ғоятда сезгир эди. Манжурия воқеалари кезида жаноб Ли ёки ўша вақтларда аталганидек, капитан Милкич, Харбинда эди. У ғойиб бўлиши мумкин, Жанубий Хитойга ўтиб кетиши ҳеч гап эмасди, лекин ғойиб бўлмади. Ниманидир кутди. Балким Пу Ининг тахтга ўтиришини кутгандир; ҳар қалай, ёш император цинлар сулоласи уруғидан бўлиб, ғоя бўйича Хитойнинг манфаатини ҳимоя қилиши мумкин эди.

Генрих Пу И ҳеч кимнинг манфаатини ҳимоя қилмади, у қўғирчоқ бўлиб қолиб, японларнинг кўрсатмаси билан иш тутди.

Чжан Цзо-линларнинг ўғли бошчилигидаги кучлар ҳам бор, Веспанинг уларга ҳам фойдаси тегиши мумкин эди. Аммо биринчисига ҳам, иккинчисига ҳам капитан Милкич керак бўлмади. Японлар эса, хитой агентининг изидан бордилар-да, уни осонлик билан қўлга туширдилар.

Улар Веспани ўлдиришлари мумкин эди. Бу ерда, деярли ўз тупроқларида собиқ душманларини нариги дунёга юборворишлари ҳеч гап эмасди.

Буни ҳеч ким билмасди ҳам. Аммо Доихара Кендзи капитан Милкични сақлаб қолиш, сақлаб қолишгина эмас, уни япон агентига айлантириш фойдалироқ бўлар, деган қарорга келди. Собиқ душманлар энди иттифоқчи бўлиб қолдилар. Амлета Веспа Манжуриядаги япон разведка хизматининг зарбдор гуруҳига кирди.

Веспага берилган муҳим топшириқлардан бири — Амурнинг чап қирғоғида ғоят махфий ишни амалга оширадиган кишини топиш эди. Доихара бу ишни «Қора аждар» чизигидан ўтиш, деб атади. Амур қора аждар дарёси деб аталарди.

Веспа излай-излай Биржевая кўчасидаги подьесавул Поярковга дуч келди.

Хитой амалдорларига этикдўзлик қилиш билан тирикчилик ўтказиб юрувчи бу муҳожирни Веспа шахсан бўлмаса ҳам биларди: Харбин, Дайрен ва Сахалинда тургун бўлиб қолган оқғвардиячилар орасида бутун бир ахборотчилар шохбчаси мавжуд эди ва Манжурияга келган ҳар бир рус ҳисобда турарди. Поярков аллақачонлар нишонга олиниб, унинг фамилияси аллақачонлар хитой жандармерияси делоларида қайд қилиб қўйилган, бу фамилиянинг хитойларга қарши ҳеч қандай сири йўқ эди. Аксинча, у ҳукуматга ҳамда оқ рус

офицерларига нисбатан хайрихоҳ кайфиятдаги киши сифатида характерланган эди. Пояркозни «монархистлар Иттифоқи»га торта бошладилар, у унга кирди, «казаклар Иттифоқи»га чақирдилар — розилик берди. Аммо «Россия фашист партияси»га келгандан бундай бўлмади. У Факелов ва Радзевскийларнинг таклифи билан Муссолини кўкларга кўтариб мақталадиган ва чириб кетган демократия оламини ёқиб юборишга қасамёд қиладиган «митинг»ларга қатнашди, Гитлер байроғига ихлосмандлар партиясига киришга шошилмади. Пояров ҳамини: «Подшо нима бўлади? Демак, подшо бўлмайдими? Биз, казаклар, подшо томонидан ўрнатилганмиз. Биз унинг таянчимиз!» дер эди. Уни калака қилишарди, аммо ҳали ишга яраб қолади, деб ҳисоблар эдилар: «Биз подшони миянгдан ситиб чиқарамиз. Қолгани бизга бўлаверади...» дердилар.

Пояровнинг муҳожирлар газеталаридаги мақолалари катта қизиқиш туғдирарди. Буларни ҳамини маъқуллайвермасдилар, у халқ билан алоқани узмасликка, урф-одатларни йўқотмасликка чақирарди, бу эса Манжурияда рус офицерларининг ўрнашиб олиши ҳақидаги назариётчилардан баъзи бирларига ёқмасди.

Улар Харбинда муҳожирлар ҳукуматини барпо этишни ва Харбиннинг ўзини казаклар пойтахтига айлантиришни орзу қилардилар, Пояровни мақолалари учун танқид остига олардилар, у билан баҳслашардилар, лекин рус қазаги руҳини сақлаб қолиш истагини муносиб баҳоладилар.

Веспа жуда қийин ва жуда нозик ишни бажаришни кимга ишониб топшириш масаласини ҳал қилганда буларнинг ҳаммасини билган, ҳисобга олган эди. Пояровнинг қариндошлари Хабаровскда ва яна қаерлардадир Амур ортида яшардилар. Бу ҳал қилувчи роль ўйнади. Хўш, яна албатта, хитойларга қилган ҳалол хизмат ҳам. Веспа Пояровнинг жандармерия штабига ёзган ахборотларини топа олмади, лекин кўп ҳужжатларда Биржевая кўчасидаги этикдўзнинг номини учратди. Булар муҳим ёслатмалар эди. Шуниси ҳам борки, Веспа Пояровнинг Чжан Цзо-лин билан, унинг штабдаги офицерлар ва разведка ходимлари билан учрашганини биларди.

У Пояровни танлади.

Чоршанба куни операцияни Катянинг ўзи ўтказди. Пояров «Бомонд»га келди. Катя уни дарпарда орқасидан кўрди, этикдўзнинг қармоққа илинганини тушунди. Энди қармоқни тортиш пайти келган эди. Катя кул ранг кийимли жанобнинг розилиги билан Пояровга Фин орқали хат юборди. Этикдўз ўзининг ҳалқага тушиб қолганини, ҳалқа эса беркилиб қолганини, энди ундан чиқишнинг иложи йўқлигини тушуниши учун худди шу Фин орқали юборди хатни. Пайшанба куни Пояров хонага келди ва махфий ишга ёлланди. Уша куни

кечкурун Веспа Харбиндаги япон ҳарбий миссиясининг бошлиғига операциянинг биринчи босқичи тугалланганлиги ҳақида ахборот берди.

Поярков расмий жиҳатдан ҳали япон махфий хизматининг агенти бўлганича йўқ эди. Кул ранг кийимли жаноб талаб қилган ўзининг ҳал қилувчи «ҳа» сўзини айтмади, бироқ амалда топшириқни бажаришга киришди. Унга ҳозирча чап қирғоқда яшайдиган барча яқин ва узоқ қариндошларини хотирлаш ва уларга батафсил характеристика бериш жуда мулойимлик билан топширилди. «Ўзингизни чеклаб қўйманг,— деди кул ранг кийимли жаноб,— тафсилотлар ҳамма вақт қизиқ ва муҳим бўлиб чиқади». Бор-йўғи шу.

Қачонлардир у хитойларнинг талабига кўра мана шундай характеристикани берган эди. Хитойларнинг ўзлари унга мурожаат қилмаганлар. «Қазақлар Иттифоқи»нинг раҳбари Бакшеев мурожаат қилган. Илтимосни бир оз вақт ўтгандан кейин атаман Семёнов такрорлаган. Аммо Поярков Бакшеевга ҳам, Семёновга ҳам подъяесавулнинг қариндошлари керак эмаслигини фаҳмлаганди. Улар билан контрразведка бошлиғи қизиқарди. Шуни ҳисобга олиб, янги характеристикани эскиси билан мослаштириш керак бўлар, фақат айрим сўзлардагина фарқ бўлиши мумкин эди.

Катянинг «қариндоши» билан иккинчи учрашув ҳам яна «Бомонд»да, худди ўша хонада, аммо Катясиз бўлиб ўтди. «Оқ» ичимлик ҳам бўлмади. Кул ранг кийимли жаноб, ўзини рицарликка бағишлаш тантанаси ўтиб кетганлигини, ҳозирча янги қадаҳлар кўтаришга сабаб йўқлигини айтди. Бундай баҳонанинг яқин келажакда бўлишига, ўша келажакни Поярков ўзининг истеъдоди ва қуввати билан осон яқинлаштиришига умид билдирди. Поярков ўз фаолиятида қийналиб қолмаслиги учун унга ҳозирча аванс бериб турилишини билдирди. Кул ранг кийимли жаноб Поярковга бир даста пул берди.

«Сиз ҳаракат қилишда қисиниб-қимтинмаслигингиз лозим,— деди у.— Сизга бу ерда керак бўладиган ва у томонда фойдаси тегиб қолиши мумкин бўлган кишилар билан, аynиқса, Хабаровск билан Благовешченскда қариндошлари борлари билан учрашиб тулинг».

Учинчи учрашув Сунгар дарёси соҳилидаги мутлақо бўм-бўш, атайин ўша кул ранг кийимли жаноб учун эрталаб очилганга ўхшаган, у қадар катта бўлмаган қаҳвахонада бўлди.

— Сизнинг номерингиз 243,— деди у Поярковга.— Шахсан мен рақамларнинг бундай тузилишига қараб ўтирмайман. Рақамларнинг ўрни сал алмаштирилганда, биридан бири каттариб борарди.— 243, 234. Лекин бошлиқнинг дастхати шунақа.

Поярков ижирғанди.

— Номерларни ёқтирмайман.

— Бу ҳам ҳисобга олинган...— Кул ранг кийимли жаноб, атайлаб бўлса керак, эрталабки қуёш нури билан қопланган дарёнинг сариқ сатҳига қаради-да:— Сунгариялик,— деди.— Сунгариялик сизга маъқулми?

«Сунгариялик. Қизиқ,— деб қўйди Поярков фикран,— ҳатто оригинал».

— Маъқул.

— Менга ҳам... Айтгандек, бошлиқнинг таклифи бу.

— У менинг таъбимни биладими?

Кул ранг кийимли жаноб ҳар галгидек овозсиз кулиб юборди.

— Бизнинг умумий ошнаимиз айтганидек, Қувноқ Фин ҳамма нарсани билади.

Хитой атайлаб эсга солинган эди. Бу билан кул ранг кийимли жаноб Биржевая кўчасидаги устаҳонада ўйналган спектаклга ким режиссёрлик қилганини Поярковга маълум қилиб қўймоқчи эди.

— Қувноқ Фин ҳақиқатан ҳам ҳамма нарсани билади,— дея тасдиқлади Поярков ва сирли кулиб қўйди.

— Еки ҳаммасини эмасми?— деди кул ранг кийимли жаноб қошини чимириб.

— Баъзи нарсалар қолди.

— Ҳамиша баъзи нарсалар қолиши лозим... Буни эшитиш қандай яхши! Сиздан умид катта, Борис Владимирович.

— Сунгариялик,— дея ҳазиллашиб тузатди Поярков.

— Офарин! Мана бунга ичса арзийди. Ютуғингиз кўри-ниб турибди!

— Ҳа, айтгандек, мен сизни нима деб аташим керак?— деб сўради Поярков қизиқиб.

— Нима деб? Ҳақиқатан нима деб аташ керак? Балким ҳеч нима деб аташнинг кераги йўқдир. Бизнинг танишлигимиз жуда қисқа, шу қадар қисқаки, сиз менинг исмимдан фойдаланишга ҳам улгурмайсиз... Мен фақат кемани портдан сафарга чиқарадиган лоцманман холос. У ерга чиққанда кейин елканларни кўтариб, қайси йўл билан бориш капитаннинг иши.

— Капитаннинг исми ҳам номаълум!— дея киноя қилди Поярков.

Кул ранг кийимли жаноб қотиб-қотиб кулди. Бу гал овоз чиқариб кулди, қирғоқда ўтирган балиқчи қушларни ҳурки-тиб юборди.

— Ажойиб ўхшашлик, номаълум! Сиз менга ёқиб қолдингиз, Сунгариялик. Сизда зийракликдан ташқари, дадиллик ҳам бор. Бошлиқ билан ҳар ким ҳам бундай гаплашавермайди. Ҳозирча мен сизнинг бошлиғингизман-а. Лоцман, ҳар ҳолда, кемани ҳавфли форватердан олиб ўтаётганида капитандан устун туради...

Кул ранг кийимли жаноб чапак чалди, стол ортидан официант чиқиб келди, балки официант эмас, қаҳвахонанинг эгасидир — семиз, юзлари япалоқ, миллатини билиб бўлмайдиган киши — столимизга чошиб келди.

— Бир жуфт балиқчани товага ташланг! — деб буюрди жаноб. — Бу ерга эса, — у бармоғи билан столни кўрсатди, — бир графинчада ханшин келтиринг!

Хўжайин чошиб кетгандан сўнг, кул ранг кийимли жаноб Поярковдан сўради:

— Билмадим, сиз хитой ароғини ичасизми? Агар ичмайдиган бўлсангиз ҳам, туғилган кун шарафига... — У Поярковга маънодор қаради. — Сизнинг туғилган кунингиз шарафига ичишга тўғри келади... Яна янги воқеа. Сиз билан бирга ҳамиша воқеаларга дуч келамиз... Сунгариялик! Яхши эшитилади. Айтгандек, бу ҳам хитой сўзи. Эсингизда бўлсин! Ароқ ҳам Хитойники.

Ароқ Поярковга ёқмади. У буни умрида иккинчи марта ичиб кўриши эди. У стаканчани иккинчи марта аранг бўшатди. Кул ранг кийимли жаноб, аксинча, осонлик билан ичиб юборди ва лаззатланиб кўзларини сузди.

— Сизнинг бўлажак капитанингиз ҳам хитой ароғини ёқтирмайди, у сакэни яхши кўради... Кўриб турибсиз, у тўғрида баъзи нарсалар маълум. Исми, табиийки, вақти келганда айтилади. Учрашиш вақтини эса, ҳозир айтишим мумкин. Ун бешинчи август. Бу айни вақтда, сизнинг кема командасига ёзиб қўйилган кунингиз ҳам... Сафарингиз бехатар бўлсин!

Жаноб яна стаканчаларни тўлдирди-да, ўзиникини кўтарди.

— Рус одати бўйича уриштирайлик, бу сузишга тайёр кема учун қумсоат ҳисобининг бошланиши бўлсин.

— Сиз ҳамма нарсани сирли қилиб гапирасиз, мендан эса, тўппа-тўғри ва аниқ «ҳа» ёки «йўқ» дейишни талаб қиласиз.

— Фақат «ҳа»... Энди талаб қилмайман, мен сиздан ҳеч нарса талаб қилмайман, Борис Владимирович. Мажоз билан гапиришингиз мумкин.

У стаканчасини ушлаган кўйи Поярковга эгилди.

— Ҳатто мажоз билан гапиришингизни тавсия қиламан. Янги хўжайинлар сизни тушунадилар. Бу уларнинг услуби. Қумсоатлар ишга тушсин!

Ичишди. Кул ранг кийимли жаноб графинчага қараб уни тирноғи билан чертди.

— Ҳозирча бу фақат ярим бўлибди, баъзи нарсаларни хотирлаш керак. Шундай қилиб, ўн бешинчи, кечки ўнда, «Нью-Харбин» меҳмонхонаси йўлагиди. Олдингизга рикша келиб сўрайди: «Жаноб, шошилаётганлари йўқми?» «Шошиляпман», дея жавоб қиласиз. — «Ўтиринг бўлмаса, мен олиб

бориб қўяман». Сиз ўтирасиз. Қолганини рикшанинг ўзи билади.

— У мени қандай қилиб танийди?— сўради Поярков таклиф қилинган режанинг ишончлигига шубҳаланиб.

— Бе! Сиз бу томонидан ташвиш тортманг, Борис Владимирович! Рикша, Қувноқ Финга ўхшаб ҳамма нарсани билади... Энди идишни бўшатайлик!

БИЗГА КИМКИ ДЎСТЛИК ҚИЛМАСА, УНДАЙЛАРНИ ОТИБ ТАШЛАШНИ АФЗАЛ КУРАМАН..

Рикша Поярковни Модягоунинг энг хилват жойига олиб борди. Аллақандай тор кўчалардан, тор кўчалар ҳам эмас, бамисоли тилсим дейсиз — мўлжал қилиб ҳам бўлмайди. Қайси бирдан кириб, қайсисидан чиқишни ҳам билиш қийин. Кўчаларнинг торлигидан араваганинг ғилдираклари деворларга тегай-тегай деб аранг ўтиб борди. Рикшага нотаниш белгилар, хира чироқлар ёки бир томонга қийшайиб қолган кўча эшиклар олдидан ўтиб, йўл топиб борарди. Мана шундай кўча эшикларидан бири олдида у тўхтади-да, юқорига бармоғини кўтариб, йўловчига йўл тугаганини билдирди. Поярков аравачадан тушиб, рикшага майда пул узатди. Бироқ у пулни олмади. Йўлқира олдиндан тўлаб қўйилган эди.

Поярков паст, энсиз кўча эшикдан ҳовлига кирди, икки қадам келар-келмас саҳн ҳовлидан кўра кўпроқ қандайдир товуқхонага ўхшарди, бунинг устига ҳар хил яшиклар, қоғоз қути, консерва банкалар уюлиб ётарди. Бу ер чиндан ҳам товуқхона бўлса керак, чунки қоронғида қаердадир ахлатлар орасидан товуқлар қақиллади, хўроз ваҳимали қичқириб юборди.

Товуқларнинг қақиллаши Фанза — кулба эгаси учун белги бўлди. Эшик очилиб, товуқхонага дока пардаданми ёки осма чироқданми бир тутам хира нур тушди. Поярков эшик унинг учун очилганини, уйга кириш кераклигини тушунди. Уй эгасининг ўзи кўринмасди, уни соя ёки эшик кесакиси яшириб турган бўлса керак.

Поярков ишончсизроқ қадам ташлаб, бўсагадан ўтди: анча кенг, фақат жуда паст, деярли бўм-бўш, барча жиҳози икки-учта курсича, ерга тўшалган бўйрадан иборат хонага кирди.

Поярков пилиги паст туширилиб қўйилган лампа мой чироқ ёруғида кул ранг кийимли жанобни ва унинг ёнида, тўғрироғи, унинг орқасида турган пакана, кенг елкали, калладор японни кўрди. Кул ранг кийимли жаноб мулойим жилмайиб турарди. Япон эса меҳмонга ҳеч қандай мулозамат кўрсатмади: унинг юзи бир нуқтага хотиржам, совуқ ва мағрур қараб турарди.

— Салом, жаноблар!— деди Поярков, Фанзада ҳукм сурган босиқлик ва жиддийликни юмшатиш учун баланд ва шўх овоз билан.

— Салом!— дея жавоб берди кул ранг кийимли жаноб. Япон шошилмади, у паст овозда истар-истамас:

— Салом!— деб қўйди.

Маълум вақт Поярков билан япон бир-бирларига тикилиб қолишди. Поярков бу кенг елкали, кўзлари гилай, қарашлари қаттиқ одамни бирон ерда кўрмаганманми, деб эслай бошлади. Япон янги агент билан танишди, уни баҳолади. У биринчи таассуротнинг тўғрилигига ишонди.

Япон тўсатдан Поярковдан кўзини олиб, шошилишч курсичага ўтирди.

— Сиз ҳамма нарсани тушунтирингизми?— сўради кейин у кул ранг кийимли жанобдан.

— Ҳаммасини.

— Шартлар қабул қилиндими?

— Ҳа.

Япон Поярков томон ўтирилди.

— Сизнинг номерингиз 243.

— Икки юз қирқ уч,— дея такрорлади Поярков.— Мен Сунгарияликман!

— Лақабни мен таклиф қилганман,— тушунтирди негадир япон,— лақаб номер каби абадий берилган. Биз берилган нарсани ўзгартиришни ёқтирмаймиз, бошқалар қилган нарсани ҳам худди шундай ёмон кўраимиз.

Унинг катта, жиддий ва бигиздек ўткир кўзлари Поярковга қадалди.

— Бизга яхши хизмат қилганларни тақдирлаймиз, хиёнат қилсалар жазолаймиз. Бизга кимки дўстлик қилмаса, шахсан мен ундайларни отиб ташлашни афзал кўраман.

Огоҳлантириш шу қадар даҳшатли ва айни вақтда шу қадар бемаъни чиқдики, Поярков қандай жавоб қилишни билмади. У, шартни қабул қиламан ва содиқ бўлишга қасам ичман ҳам демади. Бу Поярковнинг нафсониятига тегар, у қўрқишни хаёлига ҳам келтирмасди. Умуман, бошлиқнинг бу насиҳатомиз «нутқи»га жавоб қилиб ўтиришнинг нима кераги бор. Маълум бўлишича; япон унинг бошлиғи эди. Фақат унинггина эмас. Узини тутуши, гап оҳанги японнинг юқори лавозимли шахс эканини билдирарди. У ҳеч бўлмаганда разведка хизмати бўлинмасининг ёки ҳатто бўлимнинг раҳбари эди.

Поярков жим қолди. Буни япон унинг розилиги, қасами, дейдими, ўйлаб кўряпти дейдими, қўрқиб кетди дейдими — нима деса дея қолсин.

Афтидан, япон, қўрқади, деб ўйлади чамаси. Агент жазодан қўрқиши лозим, акс ҳолда, ўз мажбуриятини осонлик билан бузади.

— Сиз мана шу шартлар билан хизмат қилишга розимисиз?

— Розиман.

— Чегарадан ташқарида борадиган ишларингизни фойдалироқ, самарадорроқ қилишга ундайдиган биронта шахсий сабабларингиз борми?

Поярков учун кул ранг кийимли жаноб жавоб берди:

— Сунгариялик ўн тўққизинчи йилда ҳамма нарсасини йўқотган, ота-оналари отиб ташланиб, мол-мулки тортиб олинган, офицерлик унвонидан маҳрум қилинганди...

— Мен — подъесауулман, — деб қўйди Поярков.

— Қайтиб келганингиздан кейин кўрсатган хизматингизга, тугган мавқеингизга яраша япон армиясининг офицерлик даражасини оласиз. Ишонаманки, у аввалгингиздан кам бўлмайди.

Поярков миннатдорлик юзасидан бош ирғади.

— Сизга юкланаётган вазифа, — дея давом этди япон, — қийин. У маълум маънода ноёб вазифа, шунинг учун ҳам бирон бошқа одамнинг тажрибасига суяна олмайди. Биз сизга уни амалга ошириш йўли, усулларини айтиб бера олмаймиз, фақат вазифанинг моҳиятини тушунтириш билан чекланамиз. Қолганлари уddaбурондигингизга боғлиқ. Фақат сиз билан алоқа қилиб туриш кафиллигини ўз устимга оламиз. Иш учун пул аямаймиз.

Поярков тушунганини тасдиқлаб яна бош ирғади.

— Устахонани ёпишга тўғри келади, — деди кул ранг кийимли жаноб маслаҳат бериб.

Япон лабини бурди, маслаҳат бемаврид айтилган эди. У насиҳатнинг дабдабасига путур етказди, насиҳат қилувчининг ўзини осмондан ерга тушириб қўйди.

— Ҳа, ёпиш керак... Сиз вақтинча Сахалянга кўчиб ўтасиз.

— Ахир, буюртмаларим бор-ку. Ҳали бажарилмаган буюртмалар, — дея эътироз билдирди Поярков.

— Арзимаган нарсалар! — деб қўл силтади япон. — Фин, бери кел!

Қоронғиликдан Фин шўнғиб чиқди, бу деярли бир йил давомида устахонага қатнаб, Поярковдан хабар олиб юрган ўша Қувноқ Фин эди. У японга пешанаси ерга теккудай эгилиб таъзим қилди.

— Лаббай, жаноблари!

— Меҳмон сенинг буюртмаларингни бажармадимми?

— Ҳа, жаноблари.

Поярков сал бўлмаса кулиб юбораёзди: У Финнинг аҳмоқона ниятини, «нуфузли жаноб»нинг макқорона ўйини, японларнинг тактик йўллари, деб юраркан-да. Аслида бу ҳам тактик йўл, фақат Финнинг ёрдами билан қўлланилган тактик йўл эди.

— Меҳмонга иш ҳақини тўлайсан!

Поярков барибир кулиб юборди. Буларнинг ҳаммаси ғоят содда, ҳатто аҳмоқонароқ бўлиб кўринарди.

— Финга ва ўша Цицикарская кўчасидаги хонимга япон кавушларини ҳадя қиламан. Унинг оёқлари жуда бежирим.

Худога шукур, Цицикарская кўчасидаги хоним Поярковнинг ҳозирги бошлигининг хотини эмас экан, у бу мақтовга ҳеч ҳам парво қилмади.

— Сиз уларни шахсан топширмоқчимисиз?— дея айёрона илжайди кул ранг кийимли жаноб.

— Ҳа, бу менинг учун катта бахт.

Фин ҳеч нарсани тушунмасдан, эски кўйлаги чўнтагидан пул чиқариб, уни санамасдан Поярковга узатди. Афтидан, бу олдиндан машқ қилиб олинган эди.

Энди кул ранг кийимли жаноб ҳам кулиб юборди.

— Чинакам қувноқ Финсан-да!

— Мен — Қувноқ Финман!— дея тасдиқлади хитой.

Уша куни эшик олдидагидек, Поярковнинг чўлоқ одамга раҳми келиб кетди. У Финнинг қўлини қайтарди.

— Сенга ҳам ботинка тикиб беришим керак эди... Ваъда қилдиму, устидан чиқолмадим-да.

Пул ҳамон қўлида турган Фин нима қилишини билмай, афтидан, японнинг буйруғига маҳтал бўзрайиб қолганди.

Япон эса, нима бўлаётганини, Поярков билан кул ранг кийимли киши нега қулганларини аниқ билолмай турарди. Япон рус тилининг нозик томонларини тушунмасди, шунинг учун ҳозир умумий хушчақчақликка қўшилиб қўя қолди. Тўғри, у кулмадию мийиғида андак жилмайди холос, шунинг ўзи кифоя эди.

— Пулларингни яшириб қўй, Фин,— буюрди кул ранг кийимли киши.— Улар керак эмас.

— Бу менинг пулларим эмас,— деди Фин ранжиб.

— Энди сеники бўлди. Сенга ҳадя қилишди.

— Қим ҳадя қилди?— сўради овози титраб Фин.

Поярков билан кул ранг кийимли жаноб хитойнинг нимадандир ранжиганини ва гапни давом эттириш хавфли эканини сезишди.

— Мен ҳадя қилдим,— деди япон.

Фин дарҳол тинчланди-да, икки букилиб таъзим қилди. У фақат «нуфузли жаноб»дангина пул олиш ҳуқуқига эга эди.

Япон курсичадан турди. Бу суҳбатнинг тамом бўлганлигини билдирувчи ишора эди.

— Сизга омад ёр бўлсин!— деди у бир қадар тантанавор.— Сизнинг ғалаба қилишингизга ишонаман, Сунгариялик, демак, бу бизнинг ҳам ғалабамиз бўлади.

Поярковнинг қўл узатиб, япон билан хайрлашишдан бошқа чораси қолмади.

— Фин!— чақирди япон, гарчи бунга эҳтиёж бўлмаса ҳам:

чунки ёнида хитой турган эди.— Фин, меҳмонни кузатиб қўй! Сенинг уйингдан кузатувчисиз чиқиб бўлмайди... Рикша яқин йўлдан олиб борсин. Кеч бўлиб қолди.

ХАРБИН. СЎНГИ СОАТЛАР.

Харбиндан чиқиб кетиш керак эди. У ўн йил озодликни қўмсади, хайрлашиш соати келганда эса, бирдан ғамгин бўлиб қолди. Рус шаҳрига ҳам, хитой шаҳрига ҳам ўхшайдиган бу ола-қуроқ, чангли Харбинга ўрганиб қолганмиди ёки унга муттасил таҳдид солиб турадиган хатар ҳамда заруратга айланган ташвишларга кўникиб кетганмиди. Доимий кутиш, доимий ҳушёрлик, ҳаракат қилишга тайёр бўлиб туриш!

У жўнаб кетишни чўзарди. Жўнашни чўзаётганлигига, японларга ҳам, ўзига ҳам баҳона излаб, устахонани ҳамон ёпмади. Кимнингдир тикиб битказилмаган этигидан бўлак ишончли сабаб йўқ эди. Буни унинг ўзи ўйлаб чиқарди чамаси. Болғаси билан тақиллатгани тақиллатган эди, буни ташқаридагилар — улар ҳам агар эшик олдидан ўтаётганларида ёки вивеска олдида тўхтаганларида эшитар эдилар. Вивескани олиб қўйиб, этик билан, туфлининг кулгили тасвири билан харбинларни чалғитмаслик керак эди, ахир, бирортасининг миясига қишқи оёқ кийимига буюртма бериш хаёли келиб қолиши мумкин эди-да, ахир. Поярков эса вивескани олмади. Чунки Харбиндаги машҳур этикдўзлик ҳаёти узилиб қолаётгандек бўлди. Вивескани олса гавжум эмас, лекин шаҳарда номи чиққан Биржевая кўчасидан маҳрум бўлиб қолиши мумкин эди.

Ўзининг имирсилашини у баъзан сўз билан, баъзан ўйчан боқиш билан, қайғули жилмайиш билан изоҳларди. Унга тикилинч қилишмасди. Табиийлик, инсонийликка кимнинг ҳам кўнгли эримайди дейсиз. У яна «Бомонд»нинг официантқасидан кўнгил узолмаётганлигини, ўзига нима биландир яқин ва қимматли бўлиб қолган кишилардан ажралгиси келмаётганлигини баҳона қилиб кўрсатиши ҳам мумкин эди. Аслида ҳам шундай эди. Унга ишонишар, эҳтимол ҳамдард бўлишарди, бундай ҳол кимнинг бошига тушмайди дейсиз. Поярковнинг янги жойга бориши, у ерда гўё уни кутиб турган хизматдан бош тортиши учун «Бомонд» официантқасига нисбатан мойиллигини ҳақиқий сабаб деб ҳисоблашмас, унинг аҳволига тушунишарди.

Лекин Поярков Катя ҳақида ҳеч кимга ҳеч нима демаган, ҳатто гўзал казак қизга кўнгил борлигини шама ҳам қилмаган. Бу ҳақиқий баҳона ҳам бўлолмасди.

Тикилмаган бир жуфт этик, устахонани сотиш баҳонаси — уни японлардан ҳимоя қиладиган бирдан-бир нарса шу эди. Бу маълум вақтгачагина эди албатта. Аммо ўша маълум вақт ҳам ўтиб борарди. Этикни қанча вақт тикиш мумкин, ахир!

Бир кун ўтди, яна бир кун... У японларнинг очиқ гапиришларини орзиқиб кутарди. Ахир бир кун айтишади-ку, ёки йўлни биладиган одам билан учраштиришади. Қолаверса, сирни Қислициннинг ошналари, Радзаевскийнинг муттаҳамлари оғизларидан гуллашади. Уйга бориш сўқмоғини тўсиб турган парда сал бўлса ҳам кўтарилиши керак. У чап қирғоқда ўтказиладиган ишга тайёргарликни тугатаётган Радзаевский гуруҳидан хабардор эди ва бу ишни ўзининг жўнаб кетиши билан бирлаштирди. Поярков тахминий информацияни жўнатиб юборган. Аммо, гуруҳни ташлашнинг аниқ вақтини, маршрутани ҳам билмасди.

Агар уни гуруҳга қўшиб юборишса, қўпоровчиларни кутиб олиш чигаллашади. Кутиб олиш натижасида фақат Радзаевскийнинг муттаҳамларигина ўлмайди... Кейин аттанг деб юришнинг фойдаси йўқ.

Японлар валдираб қўйишмади. Қислицин билан Радзаевскийлар гўё қўпоровчилар мактабининг ўзларига ҳеч қандай алоқаси йўқдек, бунақа мактабнинг ўзи умуман борми-йўқми беҳабардек қилиб кўрсатардилар. Бу билан гўё муҳожирлар қўпоровчилик билан шуғулланмайди, демоқчи бўлардилар.

«Маълум» вақт ўтди. Шанба эрталаб Поярковга «жўнаш» вақти яқинлашганини эслатишди, Биржевая кўчасидаги ишни тугатишни буюришди.

«Бугун кечқурун вивеска олиб ташланци лозим. Буюртмачилар билан, қарздорлар билан ҳам агар улар бор бўлса, тўлиқ ҳисоб-китоб қилинди. Дўстлар, уй бекаси, буюртмачиларга «Дайренга кўчиб кетялман, Харбинга бошқа қайтмайман, дейди. Жўнаш эртага. Кундузги ўн иккига тайёр бўлиб туриш керак!»

Унинг ихтиёрида бир оқшом бор эди. Японлар, агар ўзлари хоҳласалар ҳам, энди ҳеч қандай сирни айтиб қўйишга улгурмайдилар. Қислицин билан Радзаевскийнинг одамлари ҳам ҳеч нарсани оғизларидан чиқариб юбормоқчи эмаслар. Ҳамма эшиклар берк. Тақиллатиш беҳуда.

Аммо тақиллатиш керак. У Катяни эслади. Йўқ, у Катя ҳақида доимо ўйлади! Катя сирлар сақланадиган ва ижод қилинадиган оламга яқинлиги эсига тушди. У ниманидир билиши мумкин, бирор тасодиф бўлсаям Катя учун ҳеч қандай қиммати йўқ. Поярковга шу дақиқаларда зарур бўлган нарсани билиши мумкин. Худди шу дақиқада зарур бўлган нарсани билади.

У Катяни изламоқчи бўлди. Бу осон иш эмасди. «Бомонд»га бориш мумкин эмас. Энди мумкин эмас. Уни дарҳол таниб, бошлиққа хабар қилишади. У официанткани сўроқ қилади, Сунгариялик билан нималарни гаплашганини суриштиради. У билан учрашиб гаплашиб олиши мутлақо одатдан ташқари бўлиши керак.

У ресторанининг ёпилишини кутди, Катяни извошчилар

биржасида учратди: Катя учун кечки пайт гилдиракли ара-
вачада уйга қайтиш хавфсизроқ эди. Чиндан ҳам келди, лекин
Ўлғиз ўзи эмас, битта япон билан биргаликда. Қувноқ Фин-
нинг фанзасида суҳбатлашга япон билан эмас, Поярколга
таниш бўлмаган, бошқа, анча баланд бўйли, қомати келиш-
ган, ўзига жуда ярашиб тушган қора костюм кийган. У Катя-
ни қўлтиғидан ушлаб олганди.

Бу кўнгилсиз ҳол эди. Кўп жиҳатдан кўнгилсиз, Поярколга
кўп умид боғлаган учрашув барбод бўлди. Катянинг ёнида
уни бу оқшом, балким, доимий қўриқлаб юрувчи одам пайдо
бўлибди. Қолаверса, у эркак киши. Поярколга рашк қилаётган
инини аниқ ҳис қилди. Ҳа, албатта, у Катяга нисбатан ҳеч
қандай ҳуқуққа эга эмасди, умуман бошқа олам билан боғ-
лиқ ҳамма нарсага аралашшига ҳам ҳеч қандай ҳаққи-ҳуқу-
қи йўқ эди. Аммо шунга қарамай, анча хафа бўлди.

Поярколга нима қилаётганини ўзи ҳам билмай, официантка
ва унинг кузатувчиси орқасидан эргашди. Улар извошга ўти-
ришди. У ҳам извошга ўтириб, маълум оралиқни сақлаган
ҳолда уларни кўздан қочирмай, изма-из ҳайдаттирди. Из-
вошчи туллак одам эди, у Поярколга нима кераклигини
тушуниб бундай деди:

— Бу зерикарли иш. Сизни айтган жойингизга олиб бора-
ман, кейин ўзингиз келишиб оласиз.

У ён кўчага бурилди-да, отни ҳайдади.

Поярколга извошчининг фаҳмига шубҳа қилди, уни фикран
сўқди, аммо бўйсунди. Ресторан ёнида биринчи йил турган
бўлмаса керак, келувчиларга хизмат қилишни ҳам, қаерга
олиб боришни ҳам билса керак.

Извошчи фақат ўзига маълум бўлган йўлдан юриб, Садо-
вая кўчасига етиб келди-да, бу ерда тор кўчалардан бирига
бурилиб, аравачини тўхтатди.

— Мана шу ерда... Атиги қирқ қадамча юрасиз. Дераза
тавақалари оқ, кўкиш уй. Четдан биринчи эшик...

Бу ўзи қанақа уй, нима учун биринчи эшикдан кириш
кераклигини Поярколга суриштириб ўтирмади. Энди сўраб-
нетиб ўтиришнинг ўзи кулгили бўларди, Сенга айтганлари-
дан кейин шунини қилавер-да. У извошчига кира ҳақи тўлаб
хайрлашди.

Тор кўча, гарчи кундузлари одамлар жуда кўп бўладиган
катта кўчага яқин бўлса ҳам анча хилват эди. Уйлар берк,
электрлар ўчирилган, деразалар ёпиқ. Трогуарларнинг чети-
даги икки қатор осина дарахтлари тор кўчани қоплаб олган,
ҳозир у тундагидек қоп-қоронғи кўринарди. Поярколга унинг
олд томонидан юриб ўтди, атрофига қаради, ўйланди. «Бор-
дию, Катя бу ерда турмаса-чи? Эрталабгача шафтоли қоқиб
чиқаман-ку. Извошчини жўнатиб юбормаслик керак эди. Бур-
чакда кутиб турарди, бирор нарса бўлса, мени элтиб кўярди».

Гумон қилиш беҳуда бўлиб чиқди. Йигирма минутлардан

сўнг Садовая кўчасида туёқ товушлари эшитилди — тун сокин ва тинч эди — тор кўчага аравача бурилди. Унда фақат биргина йўловчи бор эди. Катя. Кейинги вақтларда ғалати ишлар бўляпти. Тушуниб бўлмайдиган, тушунтириб ҳам бўлмайдиган мутлақо мантиқсиз ишлар. Япон ғойиб бўлганди.

Поярков дарахтга суяниб, Катянинг аравачадан тушишини, уйи олдига келишини кутиб турди. Извошчи бўшагач, дарҳол бурилди-да, бурчакдан Садовая кўчаси томон ўтиб кетди.

Катяни чақирса яхши бўларди, аммо у қўрқиб кетиб, уйга кириб эшикни ичидан беркитиб олишидан қўрқди. Кейин уни ташқарига чақириб бўлмайди, эшик ташқарисидан гаплашиш ноқулай, уй эгалари безовта бўлади. У яшириниб турган жойидан чиқиб, кўча эшик томон йўл олди. Уйнинг олди ёруғроқ бўлиб, одамни таниш мумкин эди. Катя мени таниб олади, деб умид қилди.

Катя уни таниди, ҳатто севиниб кетди.

— Борис Владимирович! Мен бўлсам, сизни «Бомонд»да кутган эдим.— У Поярковга иккала қўлини узатди.

— У ер жудаям гавжум,— деди Поярков ўзининг бу ерга келиш сабабини тушунтириб,— мени кўришни истаганлар жуда ҳам кўп.

У Катянинг қўлларини ушлади, қўйиб юбормай, қаттиқ қисди.

— Мендан бошқаям-а?— деди Катя ўйноқилик билан. Поярковнинг кузатиш ҳақидаги шамасини Катя ҳазилга йўйди, жиддият билан қабул қилишни истамади. Бундай қилишнинг ҳожати йўқ эди чамаси.

— Сиздан бошқалар ҳам.

Катяга гарчи қўли ушланиб туриши хуш ёқса ҳам панжасини Поярковнинг кафтидан бўшатиб олди-да, ўпкаланиб деди:

— Бизларни ошиқ-маъшуқлар дейишади, деб қўрқасизми?

— Қўрқмайман... Бизларни ошиқ-маъшуқлар дейишмайди-ку...

— Эҳ, ҳа! Сиз ўзингизнинг лоқайдлигингизни кўрсатишга интиляпсиз. Бу сизнинг қўлингиздан келади.

— Қўлимдан келмайди,— дея иқроп бўлди Поярков хўрсиниб.

— Худойимдан ўргулай! Қандай самимийлик...

Катянинг қўллари бирдан, худди ўша устахонадаги сингари Поярковнинг чаккаларига тегиб, жингалак сочларини майин силади.

— Мен самимийман-а...

— Бу таънами?

— Йўқ. Қиёслаш.

Катя қўлини тортиб олди-да, жиддийлик билан деди:

— Мен самимий бўла олмайман... Ҳаққим йўқ.

— Ҳатто майлда ҳамми?

— Бу ҳақда гаплашмайлик. Мен сиздан буни илтимос қилган эдим.

— Эсимда. Лекин бундай шарт менга тўғри келмайди.

Катя Поярковдан кўзини олиб, тор кўчанинг қоронғилигига тикилиб қолди. У нималарнидир ўйлар, нималарнидир қал қилар эди.

— Бундан бошқа ҳеч нарсани таклиф қилолмайман.

— Албатта. Сиз хизматдасиз.

Катя ўзини четга олди. Поярков ҳаддидан ошган эди.

— Бу сир эмас... Ҳар ҳолда сиз учун.

— Ҳа, менга такаллуф қилиб ўтиришмади. Парда дарҳол очиб ташланди.

— Балким шундай бўлгани яхшидир...— деди Катя ўз тахминини айтиб.

— Ким учун яхши?

— Сиз учун.

— Сиз мени ерга уряпсиз!

— Аксинча, биз сизни шошиляпсиз, ортиқча декорациянинг ҳожати йўқ, деб ўйлагандик.

У чиндан ҳам шошиларди, аммо кейинги вақтларда, узоқ йиллар давомида ўзининг сабрсизлигини мутлақо сездирган эмасди. У вақтларда ювош ва камтарин эди. Унинг бошқа вазифалари бор эди.

— Спектаклни декорациясиз ўйнашди,— деди Поярков ғамгин,— ҳатто костюмлар ҳам кийдиришмади.

— Бунинг ҳам ўз завқи бор,— деди Катя ғурур билан.

— Аммо бу зерикарли.

— Кимга?

— Сизга.

Катя ўйланиб қолди.

— Жуда ҳам ундай эмас... Сизнинг устахонангизда мен ҳаяжонланиб ваҳимага тушганман. Ўйлаб қўйилганича амалга ошира олмадим... Сиз менга ёқиб қолдингиз. Яланғочга мутлақо ўхшамадингиз, устингизда Амур қиши совуғига дош бергулик кийимингиз бор эди. Ҳозир ҳам пўстиндасиз.

— Нима?

— Пўстиндасиз, деяпман... Сизнинг самимийлигингиз қийинчилик билан сиртга чиқади.

Бу энди профессионал суҳбат эди. Гарчи ҳар иккаласи ҳам бу дақиқада ўзларини агент деб ҳисобламай, уларни бир-бирлари билан нима учраштирганини унутиб қўйган бўлсалар ҳам бу — икки агент ўртасидаги суҳбат эди.

— Сиз мени ранжитдингиз, Люба.

— Люба...— У ўз исмини қандайдир бир дард билан такрорлади.— Мен сизга ишонган эдим. Ҳеч кимга айтмасдан, фақат сизга айтдим. Бу муқаддас.

— Раҳмат.

— Ҳожати йўқ... Бу ерда гап миннатдорчиликдами?! Ҳам-

маси аҳмоқона...— Катя тўсатдан жиддийлашди. У Биржевая кўчасида бир дақиқагина ана шундай ҳолатда бўлган шу қараш билан Поярковни ўзига ром қилиб олган эди.— Ахир сиз ҳам ҳозир ишдасиз-ку...

Катя ҳеч қандай найранг ишлатмасдан тўғри борарди. Поярков хижолат бўлди.

— Шундай... Лекин фақат ишдагина эмас.

— У ерда, мени полковник билан бирга кўрганингизда ишда эмасдингиз. Бир дақиқагина нафсоният қўзиди... Эр-каклик гурури. Бу ерда эса мен сизга иш юзасидан керакман.

Катя шафқатсиздай кўринар, кўзларида газаб ўтлари чақнарди, бу ўт Поярковни ўртарди. Ундан қочиб қутулишнинг имконияти йўқ эди.

— Демак, биласиз?!

— Биламан.

— Балким қандай иш билан эканини ҳам биларсиз?

Катя қайсарлик қилиб «ҳа» дейиши мумкин эди, лекин иккиланди.

— Келганингиздан кейин биламан-да.

— Энди билолмасангиз керак.

— Билолмасам бир ерим камайиб қоладими?— гапиришга ундади Катя.

— Камайиб қолади.

— Кўраман.

— Дўстингизни йўқотасиз.

— Менинг ўзи дўстим бўлганми?

— Эси йўқ...

Поярков уни елкасидан қучиб, ўзига тортди.

— Ана холос!— деди Катя осонлик билан ўзини четга олиб. Унинг қўллари бақувват эди.— Бундай дўстлар тўлиб-тошиб ётибди... Афсуски, улар йўқолмайдилар. Мен бекорга ўзимни Люба деб айтибман. Сиз менда фақат Катькани кўргансиз...

Поярковни умидсизлик чулғаб олди: «Мен уни йўқотиб қўйяпман!» Йўқотиб қўйиш мумкин эмасди. У Катькани йўқотиб қўя олмасди. Буни ҳозир тушунди.

— Мен чиндан ҳам сизнинг дўстингизман!

Катя унинг гапларига қулоқ солмай, тротуардан аста юра бошлади, бу билан уни ўз орқасидан боришга чақиргандек бўларди.

— Хўжайинларни уйғотиб юборамиз, улар жуда синчковлар.

У Катяни қўлтиғидан олди ва дарҳол қўйиб юборди: Катяни извошгача кузатиб қўйган япон эсига тушди-да, таъби хира бўлиб кетди.

— Ғалати ишлар бўляпти,— деди у, улар эшик олдидан узоқлашиб дарахтлар соясига ўтишгач. Унинг тўлқинланиб

ўпқаланиши аниқ сезилиб турарди.— Жуда ғалати. Бизга чиндан ҳам бунинг кераги йўқ. Бир-биримизга кўнгил қўйишга ҳаққимиз йўқ. Хўжайинлар учун майли. Извошга сиз билан бирга хўжайин ўтирди шекилли?

Поярков соддагина саволи билан унинг дилини оғритиб қўйди. Катя саволнинг маъзани чақмай, ундан ўзини камситувчи маънони англади. Шунинг учун қўпол жавоб қилди.

— Полковник Комуцубара.

— Сиз унга тобемисиз?

— Йўқ.

— Аммо... барибир хўжайин-ку. У япон, Харбин ҳарбий миссиясида хизмат қилади.

— У хўжайин эмас,— жаҳл билан таъкидлади Катя.

— Бўлмаса, нима гап ўзи?!

— У мени севади.

Поярков тўхтади-да, Катяга ишончсизлик билан қаради. Унга Катя ҳазил қилаётгандек бўлди.

— Яъни қандай?

Фақат болаларча соддаликгина бундай савол беришга ундаши мумкин эди. Ҳозиргина жаҳлланиб турган Катя энди шўх кулиб юборди.

— Шунақа... Хўжайин эмасу севади... Бўлар экан, Борис Владимирович. Сиз ҳам хўжайин эмасиз-ку...

— Хўжайин эмасман, тўғри. Аммо сиз мен билан извошда келмадингиз-ку.

Ранжиб қолган Поярков етиб олгунча Катя кутиб турди. У етиб олгандан кейин Поярковнинг елкасига қўлларини қўйди-да, шивирлади:

— Сиз ҳам арава олинг, бирга бораман!

— Оҳ, Люба!

— Бораман, тўғри. Айтгандек, аравада юришнинг нима кераги бор? Шундай ҳам яхши. Бугун қоронғи тун бағрида ўзимиз...

Катя ҳамма нарсани чалкаштириб юборди. Поярков бутунлай ўралашиб қолди. Бу чуқурдан энди қандай чиқиб олишни ҳам билмасди. У чуқурдан чиқиб олиши керак эди. Ахир у бу ерга дил рози айтиш учун келмаган-ку. Мутлақо бундай эмас. Гарчи уни бу қийнаётган бўлса ҳам.

— Тўғри, яхши.

— Ғамгин гапиряпсиз. Унча яхши эмас, сизни қарангу.

У иқрор бўлди:

— Яхши эмас.

— Нимадан?

— Қандайдир оғирлик босиб тургандай. Аллақандай нохушликни олдиндан сезгандек...

Катя бошини чайқади.

— Ҳа, сизга ҳавас қилиб бўлмайди.

— Мана сиз буни тушунасиз. Балким мени тўппа-тўғри

ўлимга юборишаётгандир. Люба, сиз ахир биласиз-ку... Сиз уларнинг ёнидасиз.

У Катяга оғир вазифа юклади. Деярли ҳал қилиб бўлмайдиган. Катя ҳамдардлик қилиши ва ҳатто овутиши мумкин, лекин Пояров биргина раҳмдилликни изламасди. У японларнинг сирни нимадан иборат эканлигини билишни истарди. Унинг хўжайинлари сирини. У ман қилинган. Шунинг учун Катя фақат Пояровнинг хавфсирашига жавоб берди. Бу осонроқ эди.

— Сизни дарҳол йўқотиб юбориш мумкин эмас, сиз жуда ҳам қиммат турасиз.

— Гап фақат нархдами?

— Ҳа, қисман.

— Бундан чиқди, мен аллақандай нарса эканман-да.

— Хафа бўлманг, бу менинг гапим эмас, сиз учун бошқалар нимани ўйласа, шуни билиш муҳимдир.

Албатта унга бошқалар, яъни хўжайинлар нимани ўйласа шуни билиш муҳим. Аммо у ҳозирча ўз нархидан бошқа ҳеч нарсани билиб олгани йўқ.

— Агар буюм қимматбаҳо бўлса, уни сақлаб қолишга кафиллик бўлиши лозим.

У Катяни сирни очишга тортарди, Катя бунинг сезмади, унга Пояров хавотирланаётгандек туюлди, шунинг учун уни тинчлантиришга уринди.

— У ерда казакка осон. Кўзга ташланмайди, гапи билан ҳам сезилиб қолмайди. Агар дўппи тор келиб қолса, қандай қилишнинг иложини топади. Сиз руссиз-ку...

Катя кейинги жумлани айтганда, «сиз руссиз-ку» сўзларини нотўғри тушуниб, менга ёпишиб олар дегандек, Пояровга эҳтиёткорлик билан қаради.

Пояров худди эътибор қилиб ўтиришга арзимайдиган гап айтилгандек, бу сўзларга аҳамият бермади.

— Ҳамма ишни бутунлай менинг зиммамга ортиб, ўзлари четда турадиларми?

— Нега четда бўлишади, сизни пана қилишади.

— Мени пана қилишадими ёки мен билан ўзларини пана қилишадими?

— У ерда нима бўлишни билмайман. Ўйлайманки, пана қилишади. Сизнинг ҳаётингиз суғурта қилинган.

— Суғурта пулини оладиган одам ҳам борми? Бу омади келган одамни кўришни истардим.

— Сиз уни кўрдингиз.

— Кўрдим, қачон?

Катя сирли жилмайди. Пояров кутган жавоб, афтидан, қизиқ эди.

— Бир соат аввал, «Бомонд» ёнида.

Пояров қотиб қолди.

— Сизнинг полковнигингизми?

— Полковник Қомуцубара,— дея изоҳ берди Катя.

— Мени бу полковникка ким топширди?

— Билмайман, ҳар қалай, мен эмас. Мен фақат сизга кафиллик бериш шарафига муяссар бўлганман.

Бу гапларнинг ҳаммаси шу қадар тасодиғий ва ажойиб эдики, Поярков Катянинг айтганларини дарҳол тушуниб ололмади. Катя унинг жўнаб кетишига қандайдир алоқадор экан. Ақл бовар қилмайди! Бу барча воқеаларда унинг ролини арзимас нарса, деб юрарди, жуда ҳам арзимас, фақат занжирнинг битта ҳалқаси деб ўйлаган эди. Фақат шундай. Еки шунчаки тўғри келиб қолганмикан? Полковник Қомуцубара «Бомонд» официантқасининг кўнглини овлайди, официантка эса Сунгарияликка илтифот қилади. Тасодифан Қомуцубара 243-агентни чегарадан «ўтказиш»га масъул киши бўлиб қолади. Ўзаро фақат иш билангина боғлиқ бўлмаган учлик пайдо бўлади.

— Ташвиш тортманг!— деди Катя Поярковнинг аҳволини тушуниб.— У сизнинг бу ердалигингизни билмайди. Уйлайманки, ҳеч қачон билмайди.

Дадил ишонтириш. Аммо бу Поярковни тинчлантирмади. Буларнинг ҳаммаси жуда ҳам ишончсиз ва зиддиятли эди. Айтгандек, буларда, ўша зиддиятларда Поярков учун зарур бўлган афзалликлар ҳам бор эди. Катя унинг томонида.

— У мен билан нариги ёқда бирга бўладими?— дея сўради Поярков,— гарчи тақиқланган чегарадан ўтганини тушунса ҳам тактик усул билан қизиқишмайди. Бу ерда девор бор.

Катя ҳам чегарани кўрди, лекин ундан ўтишдан ҳайиқмади, Поярковга бўлган хайрихоҳлиги унга ёрдам қилди.

— Японлар чегарадан нарига ўтишмайди. Энди бу мустасно. У сизга бунинг учун имконият яратиб беради.

Поярковга мана шу керак эди. Демак, японлар унинг бир ўзини юборишади. Гуруҳ олдида агентни ошкор қилиб ўтиришмайди ва уни билдириб қўйиш хавфи остида қолдиришмайди. Қўпоровчиларнинг тақдири серхараша бўлади, ўз ҳаётини сақлаб қолиш учун ёнидаги кишини сотишдан ҳар бири ҳам ўзини гутиб тура олмайди. Ошкор қилинган агент ҳеч кимга, уни юборганларга ҳам, қўлга туширганларга ҳам керак бўлмайди. Японлар буни ҳисобга оладилар.

— Сиз бунга ишонасизми, Люба?

Катя бирданига жавоб бермади. Яна чегара пайдо бўлди, уни босиб ўтиш аввалги, биринчисидан қийинроқ эди. Поярков унинг фикрини билмоқчийди. Шу пайтгача номидан гапирётгандек бўлаётган хўжайинларининг фикри керак эмасди унга. У Катянинг туйғуларига мурожаат қиларди.

— Мен сизга ишонаман...

Бу у кутган нарса эмасди. Қандайдир ташвишли, ҳозир айтилган ва фикр қилинган барча нарсалардан узоққа олиб қочувчи қандайдир алоҳида маъно билан айтилгандек эди.

— Раҳмат, Люба!

Поярков Катянинг тирсагини алоҳида эътибор билан қисиб қўйди. Бу вақтгача дадил бўлиб турган Катя гўё Поярков айтган сўздан қўрқиб кетгандек бўшашиб қолди. Катя ўзининг айтганларини Поярков дарҳол, шу айтилган вақтда эмас, кейинроқ англаб олишини истарди, бунда Катя яширин нарсаларни айтиб, ўзини хавф остида қолдирмаган бўларди.

Аmmo Поярков ортиқ ковлаштириб ўтирмади. У Катяни эҳтиёт қилди. Миннатдорчилик билдириш билан ўзини ҳам кўрсатиб қўйгандек бўлди ва ўзганинг сирига қўшилди. Ҳозирча буларнинг ҳаммаси ноаниқ, сўзлар билан аниқ изҳор этилмаган, айрим сўзларга ёпишиб олсанг, ҳеч нарсани тушуниб ололмасдинг. Тўғрироғи, қандай айтилганини тушунасан, лекин ҳақиқатни излаган киши учун бефойда. Бу Катяга ҳам, Поярковга ҳам маъқул келарди.

Ўз кашфиётлари билан ҳаяжонланган ҳар иккаласи бошқа муҳимроқ нарса ҳақида гапиролмас, буни ишташмас ҳам эди. Қўлга киритганлари билан кифояланишлари, уларнинг маъзини чақиб, кўнгилларида асрашлари керак эди. Улар ойналар тагида жим юра бошладилар. Садовая кўчасигача боришди, орқага қайтиб, Катянинг эшигигача юришди. Эшик тагидан яна Садоваягача.

Кейин тилга киришди. Энди мутлақо бошқа, ҳозиргина бошларидан ўтказганлари билан мутлақо боғлиқ бўлмаган нарсалар ҳақида гаплашишди. Улар орасида жудодлик турарди, узоқ вақтга, эҳтимол, бутунлайдир. Поярков жўнаб кетаётганди. Одамлар камдан-кам қайтиб келадиган томонга.

Барибир улар умидвор эдилар. Орзу қилдилар.

— Биз учрашамиз... Албатта учрашамиз.

Улар янглишдилар. Иккаласи янглишишди. Японлар мантиққа бўйсунмадилар.

Кечаси у ахборот юборди:

Тахминан жўнаш келгуси ҳафтада. Икки кишилик купе полковник Комуцубара билан. Сахаланда пересадака.

Кутиб олинг!

Кундуз соат ўн иккида, бир минут ҳам кечикмасдан Поярков яшаган уйнинг олдига рикша ўз аравачасини гилдиратиб келди-да, Дайренга жўнаб кетаётган жанобни унинг «экипажи»дан фойдаланишга таклиф қилди. Поярков бир қадар иштиёқсизлик билан ўриндиқчага ўтирди, чамадончасини оёғи ёнига жойлаштирди ва уй бекасига бош силтаб хайрлашди.

У вокзалга бормоқчи, чиндан ҳам Дайренга бормоқчи эканини кўрсатмоқчи эди, рикша эса шаҳар бўйлаб саёҳат қилишни хаёлига ҳам келтирмади. У дарҳол шаҳар чеккасига қараб бурилди-да, Поярковга қуёш қизигида исиниш, Харбиннинг қуюқ чангини ютишга тўлиқ имконият туғдириб берди.

Рикша тош йўлдан ярим соатлар чамаси югурди, кейин тупроқ йўлга бурди, уч юз метрча санаб ўтди-да, тўхтади. Бармоғини кўтариб, йўлнинг тугаганини билдирди.

Йўлнинг четида саргайиб кетган, гард билан қолланган дарахтлар қуршовида барак типдаги бўз ранг бино турарди. Рикша Поярковга шу бинони кўрсатди.

— Уша жойда!

Қолганлари кинематография лентаси тезлигида амалга оширилди.

12.30.

Поярковни капитан унвонидаги япон офицери кутиб олди.

— Менга сизни жўнашга ҳозирлаш топширилган.

У ўзи айтаётган одамнинг фамилиясини атамади.

Соат ўн иккию ўттиздан бошлаб Поярков «жаноб» ва «мистер» деб атала бошланди.

13.10.

Унга бир хона ажратиб беришди. Қичкина, қоронғироқ, темир каравоти бор.

— Бу ердан чиқиш мумкин эмас. Фақат офицер кузатувида сайр қилиш мумкин.

— Бу ерда адёл йўқ.

— У керак бўлмайди.

Бу ажабланарли эди.

«Мен янглишганга ўхшайман. Жўнаш нариги ҳафтада эмас экан. Қарталар адаштирилган!»

14.25.

Эшик тақиллатилмасдан очилганда Поярков каравотда ётарди.

— Менинг орқамдан юринг!

Яна ўша капитан. Ғоят жиддий ва ғайратли.

Улар йўлакка чиқишди. Унинг охирида ертўлага тушадиган зина бор эди. Зинадан улар пастга тушишди. Капитан олдинда, Поярков орқада, ўнгга бурилишди, зовурга чиқиб қолишди. Зовур уларни қурилиш ёнида қазилган тирга олиб келди. Унинг ичкари томонида ойнабанд туйнуқлар билан ёритилган ҳар хил шаклдаги мишенлар турарди.

Капитан сўради:

— Қўлингизга қанақа қурол яхши тушади?

Поярков жавоб қилди:

— Ҳали қурол керак бўладими?

Капитан Поярковга ғалати қаради-да, жим қолди. Шкафнинг эшигини очди, ҳар хил тўппончалар қўйиб қўйилган токчани кўрсатди.

Поярков нагани олди, ўрганиб қолган ҳаракат билан барабани айлантирди, ўқдонларни кўздан кечирди. Тўппонча ўқланмаган эди.

— Отмаганимга анча бўлди, отиб кўрамизми?

Офицер бош силкиди.

— Ҳа.

Аллақандай бир яшикка қўлни суқиб, ундан ўқларни олди, Поярковга узатди.

— Отиб кўринг!

«Демак, ҳар ҳолда қурол керак бўларкан!» дея ҳулоса чиқарди хафаланиб Поярков. Ўқларни ўқдонга жойлаштирди. Мишенларга ёни билан турди. Мўлжалга олди.

Ўқ узилди, иккинчи марта, учинчиси. Мишенлар ўмбалоқ ошиб кетди.

— Ёмон эмас!— деб қўйди Поярков ўзини мақтаб.— Сиз нима дейсиз, капитан?

— Жудаям ёмон эмас.

— Маузерда отиб кўрамизми?

— Йўқ, йўқ.

15.00.

Поярковга тушки овқат келтиришди. Гуруч, гўшт, ловия қайласи. Яхши иштаҳа тилашди.

— Жаноб ароқ ичишни истамайдиларми?

— Йўқ.

Поярков овқатланиб бўлар-бўлмас, капитан кириб, стол устига элликтача фотосуратни ёйиб қўйди.

— Булар орасида танишларингиз борми?

Танишлар бор эди. Радзаевскийнинг одамлари. Поярков, уларни биринчи кўришим, деди.

Капитан фотосуратларни йиғиб олди.

Эшикка борганда айтди:

— Сизнинг тартиб номерингиз 34.

«Гуруҳ-гуруҳ қилиб ташлашаркан. Бундан ёмони бўлмайди. Комуцубаранинг суғуртаси қани?»

19.45.

Кийим беришди: иссиқ куртка, мовут шим, этик, шапка.

Кийиб кўргизишди.

— Ечилмасин!

20.00.

Кечки овқат.

— Енг, қоринни тўйғазиб олинг!

— Кейин дам олиш. Ухлашга ҳаракат қилинг.

— Кийимларни ечманг! Этикни ҳам.

«Ҳаммаси равшан. Жўнаш бугун. Ҳалокат!»

23.08:

Эндигина мудраган эди.

— Уттиз тўртинчи, ҳовлига чиқинг!

Ҳовлида ҳаяжонли овозлар, оёқ товушлари, машиналарнинг гувиллаши.

Қоронғи зимистон.

Капитан оломон орасида электр фонарча билан гўё ялтироқ қуртга ўхшаб кезиб юрибди.

— Машиналарга чиқилсин!

Поярковни чарм курткали бир киши туртиб юборди. Юк машинаси устига чиқишга кўмаклашди. Скамейкани кўрсатди. Бу ер янада қоронғироқ. Ҳеч нимани кўриб бўлмайди, бировнинг оёғига, бировнинг елкасига тегиб кетасан. Тор, кўнгилини айнитадиган даражада этик мойи ҳиди келади. Этикларини тоза ҳам жойлаб олишибди. Албатта, куз, у ер ботқоқлик, зах ўрмон.

— Бу ёққа ўтир, Борис Владимирович!

Барибир кимдир билибди. Уша чарм курткадаги бўлса керак.

Душанба. 02 соат.

Қандайдир станцияда гуруҳни юк машинасидан тушириб, вагонга ўтказдилар.

Атиги битта вагон керак бўлди. Зич қилиб тикиштиришди, маҳкам беркитиб қўйишди. Биров сомон устида ўтирди, биров ётди, биров деворга суяниб турди.

— Чекиш мумкин эмас.

Поярковнинг қўшниси сўкинди.

— Аблаҳлар! Дурустроқ ҳам жойлаштиришмади.

Энди сўкиниш мумкин: японлар узоқда, ўлим яқин. Комуцубара йўқ. Поярковни пана қиладиган ҳеч ким йўқ. Ҳаммаси чаппа бўлиб кетди.

Душанба. Эрталаб.

Тонг ёришмоқда. Ёки шундай туюларди. Осмон гўё зангори тусга кирарди.

Вақт қанчалиги номаълум. Соат тўхтаб қолган. Поярков уни ё бурашни унутган, ёки ноқулай ҳаракат қилиб милини тушириб юборган.

— Вагондан чиқинглар! Тез.

Японлар одамларни настига тортиб туширгандай қистайдилар. Тепалик ёнида сафга турғизадилар. Санайдилар.

— Биринчи... Иккинчи... Учинчи...

Поярков ўз номерини эшитди.

— Уттиз тўрт!

Сафга сиқилиб кирди.

Японларга тикилиб қаради. Улар орасидан Комуцубарани излади.

Ҳаммаси майда, ихчам. Ҳўшамайди!
— Чопинглар!

Ҳамон эрталаб.

Амур қирғоғи. Лекин Сахалян эмас. Шарқроғими ёки
ғарброғими — тушуниб бўлмайди. Балким шарқроғидир.

Сувда кичкина ҳарбий кема турибди. Унинг хушбичим
корпуси тонгги туманда кўкимтир чизиқ бўлиб кўринади.

Бутун гуруҳни кемага ўтқзадилар.

Шамол суякларни зирқиратадиган, муздек, шимолий, ле-
кин хушбўй. Поярков юзларини ҳаво оқимига бериб, иштиёқ
билан нафас олади.

— Уйининг ёнгинасида турибди, жуда ҳам ёнгинасида.
Нариги қирғоқда. Қандайдир қувончли, ҳаяжонли кутишдан
ичида ҳамма нарса жимиб қолгандай.

Ёнма-ён турибди. Аммо сузиб етолмаслик ҳам мумкин.
Бортга чиқишди, ҳаммани трюмга ҳайдашди. Биргина Пояр-
ковни юқорида қолдиришди.

— Сунгариялик!

Ун саккиз соат давомида биринчи марта ўз «исми»ни
эшигади.

Атрофига қарайди. Мана, хушбичим, ихчам, қаҳрли Ко-
муцубара. Полковник формасида.

Ниҳоят!

Улар ҳужра орқасига ўтадилар.

— Мана сизнинг ҳужжатларингиз,— дейди Комуцубара,—
энди бу ёғи яқин қолди.

Поярков хафалигини изҳор қилади:

— Гуруҳ билан бирга ташлаш хатарли. Умуман ақлдан
эмас.

Комуцубара қўлларини ёзди.

— Ҳаммаси сўнгги дақиқада ўзгариб кетди. Нариги то-
мондагилар бизнинг операциямизни, одамларни ташлашнинг
тахминий муддати — жума, шанба кунлари эканлигини би-
либ қолишибди. Душанбани танлашга тўғри келди. Улар
учун оғир кун. Бизлар учун эса енгил. Уйлайманки, енгил
кун. Кутмаганларида кириб бориш ҳамиша осон.

— Аммо гуруҳ чегарачиларнинг ўтини менга қаратади-ку.

— Агар шундай бўлиб қолса, гуруҳга ўзи қаратади ўтни.
Сиз ўлик зонада бўласиз.

Комуцубара шивирлаб гапиришга ўтди.

— Сизни ҳеч ким танимадимми?

Поярков чарм курткали кишини эслади.

— Йўқ.

— Энди ҳеч ким танмайди... Ташлаганга қадар сиз ало-
ҳида хонада яшириб туриласиз. Менга ва япон қўмондонли-
гига бирор даъвоингиз борми?

— Фақат афсусланаман. Гуруҳ билан бирга бориш хавфли.

— Тушунарли. Аммо энди ҳеч нарсани ўзгартириб бўлмайди. У ердагилар таъбири билан айтганда, омадингизни берсин!

Комуцубара Поярковнинг қўлини қисди ва зинадан юриб, кемага тушди.

Эрталаб. Кундуз. Оқшом.

Вақт қайд қилинмади. Уни қайд қилишнинг иложи бўлмади.

Поярков, полковник алоҳида хона деб атаган палуба тагидаги ҳужрачада эди. Қуёш нурини ўткази оладиган иллюминатори ҳам, бошқа бирор туйнуги ҳам йўқ! Лекин у энди эрталаб ҳам, туш пайти ҳам эмаслигини биларди. Эрталабки, тушги овқатни беришган. Оқшомга яқин ёки оқшом. Ҳарбий қайиқ тўхтамасдан юарди. Оддий рейс тезлиги билан юарди, анча узоққа кетиб қолган бўлса керак. Благовешченскдан ўтиб кетди... Кўп нарсалар орқада қолди...

Қирғоққа кечаси туширилади. Буни бошқа вақтда қилиб бўлмайди. Қўпоровчи худди бойқушга ўхшаб қоронғида овқилади. Ҳарбий қайиқдагилар эса қўпоровчилар.

Тун яқинлашгани сари ҳаяжон кучая борди. Энди Поярков ташвишланмас, қалбини қўрқинч чулғаб олганди. Ўз туғилган тупроғингга душман қиёфасида қадам қўйиш осон эмас экан. Худди ич-ичидан музлаб кетаётгандек бўлди.

У ётолмас, ўтиролмасди ҳам. Диққинафас жимлик. Фақат юриб туриш керак. Эшик томон икки қадам, эшикдан орқага икки қадам. Шу ҳолда уэлуксиз бориб келаверади...

Кейин у ўзини каравотга юз тубан ташлади-да, жимиб қолди. Юраги гуссага тўлиб кетганди.

— Уттиз тўртинчи, юқорига!

Тун

Палуба жимжит эди. Қоронғи ва жимжит. Қанонерка кўринмайдиган, фақат тахмин қилинган соҳилдан юз метрча берида турарди. Нариги томонда яқин ўрмон ва куз ҳидини уфуриб шамол эсарди. Ернинг ҳидини ҳам. Алақандай қадрдон ва роҳатбахш куз шамоли.

Поярков зинадан қайиққа тушди. Қайиқ сувда чайқалиб тумшуғи билан темир бортга урилар, йўловчини қабул қилгиси келмасди. У бир амаллаб қайиққа ўтирди. Курткасига яхшироқ ўраниб, шапкасини кўзигача бостирди-да, гўжанак бўлиб олди.

Юқоридан қичқаришди:

— Жўна!

Қайиқ бортдан ажралиб, сузиб кетди...

ТЎРТИНЧИ ИШ

КАТТА МУХБИР

КАЛТА СОҚОЛЛИ КИШИ БЛАГОВЕШЧЕНСКДА САЙР ҚИЛИБ ЮРИБДИ

Кундуз соат иккиларда Благовешченск ОГПУ бошқармасининг бошлиғи Иван Мефодиевич Весёлов пастга тушиб, овқатланмоқчи бўлиб турганида, навбатчи телефон қилиб қолди.

— Ҳузурингизга бир киши кирмоқчи.

Иван Мефодиевич энди танаффусга чиқаман деб турган охири дақиқаларда телефон пойлаб тургандай хуруж қилиб қолади.

— Қанақа одам экан?

— Соломинман дейди... Ҳа, худди шундай... Ҳужжат бўйича Соломин Фёдор Христофорович.

— Унга нима керак экан?

Навбатчи жим қолди. Афтидан, Соломинга нима кераклигини билмасди ёки у, Соломин, ГПУ га келиш сабабини ўзи тушунтириш мақсадида телефон қилган бўлса керак.

— Майли, кира қолсин!

Иван Мефодиевич трубкани жаҳл билан илиб қўйди.

— Бирор марта одамларга ўхшаб овқатланолмайсан!

Весёлов дам олдиришга ҳам, овқатланишга ҳам қўймайдиган энг тошюрак одамлар кириб келадиган эшикка энсаси қотиб, ҳатто ёвқараш билан тикилиб қолди.

— Ҳа, кириңг!

Фу, жин урсин, ахир бу «Амур» ресторанининг директори-ку! Соломин, Соломин эмиш... Соломинлар кўп-да ахир...

— Муҳим иш, ўртоқ Весёлов,— деди у ҳаяжондан нафаси тиқилиб, йўл-йўлакай пешанаси, бўйнидаги терларини артarkan.

Бу Соломин дегани семиз ва анча ёшларда эди. Тепакал катта боши атрофини оппоқ жингала соч қоплаган, кўз остлари, няги ажинга тўла.— Муҳим иш бўлмаса вақтингизни олиб ўтирмаган бўлардим. Фурсатингиз зиқ...

— Шунақароқ,— деди Весёлов.— Утиринг. Ҳўш, нима гап?

— Гап бундай...

Соломин ўтириб, рўмолчаси билан яна бир марта тепакал бошини артди, бошқарма бошлиғига яқинроқ бўлиш учун олдинга чўзилди-да, сўз бошлади.

— Мен «Амур» ресторанига мудирлик қилиш шарафига муяссарман.

— Биламан, Ресторанингизда кеча...

— Ҳеч нарсадан хабарим йўқ... Фақат гапнинг сирасига ўтишингиз учун шунчаки ёрдам бермоқчиман холос.

— Гап бундоқ, кеча кечқурун ресторанимда Борис Владимирович Поярков овқатланди.

Соломин стулнинг орқа суйанчигига ястанди-да, бошқарма бошлиғига маънодор қараб қўйди.

— Қим дедингиз?—тушунмади Весёлов.

— Поярков Борис Владимирович! Роппа-роса соат еттида...

— Нима бўпти?

— Нима бўпти деганингиз нимаси?— ажабланди Соломин,— Поярков «Монархия иттифоқи»нинг аъзоси, Чжан Цзо-лин махфий идорасининг агенти. Уни Харбинда ҳамма танийди.

— Буни сиз қаердан биласиз, ўртоқ Соломин?

— Шарқий Хитой темир йўлида беш йил ишладим, оқ муҳожирлар тўғрисида кўп нарсаларни билиш учун шунинг ўзи кифоя қилса керак.

— Сиз Поярковни «Монархия иттифоқи» аъзоси, охрнка агенти дедингиз, у қандай қилиб сизнинг ресторанингизга келиб қолди?

Соломин қўлларини ёзди.

— Мен ҳам шунга ҳайронман-да!

— Сиз у билан гаплашдингизми?

— Худо сақласин! У ўзини таниб қолганларини билса, яширинарди.

— Янглишмаяпсизми?

— Қандай янглишиш мумкин, ўртоқ Весёлов! Мана белгилари!— Соломин пиджагининг ички чўнтагидан бир варақ қоғоз олди.— Бўйи ўртадан баландроқ, оқ сариқ сочлари жингалак, калта соқол, дўнг пешана, тепакал, қулоғининг орқасида катта холи бор.

— Қайси қулоғининг орқасида?

— Унг қулоғининг орқасида бўлса керак. Ҳа, худди шундай, ўнг қулоғининг орқасида. У дераза ёнидаги стол ёнида чап томони билан ўтирган эди, мен орқасидан келиб, холини кўрдим...

— Шошманг, ҳозир ёзиб оламан.

— Езининг нима кераги бор, ўртоқ Весёлов... Ҳаммаси шу ерда айтилган.

Соломин қоғозни Весёловга узатди.

— Уқий оламанми?— сўради Весёлов ёзувга қараб.

— Ҳуснихат билан ёзилган. Мен ҳуснихатдан гимназияда фақат беш баҳо олардим.

— Жуда саз! Хабарингиз ҳақиқатан ҳам жуда муҳим. Раҳмат, ўртоқ Соломин! Чора кўрамиз...

«Амур»нинг директори чиқиб кетгач, Весёлов телефон трубкасини кўтарди-да, муовинининг телефон номерини терди.

— Федя... Соломин ҳузуримда бўлди... Ҳалиги Шарқий Хитой темирйўлчиларидан-да, «Амур»га бошчилик қилади. Уша масалада... У билан шуғуллан! Иложи борича тезроқ. Благовешченскдан узоқлатиш керак. Тушундингми, иложи борича тезроқ...

Бу сешанбада содир бўлди. Соломин жумадан бошлаб мансаби кўтарилганлиги ҳақида буйруқ олди. У Хабаровска «Торгсин» бошқармасига ишга кўчирилди.

СОКИН КЎЧАДАГИ УЙ

Благовешченскда сокин кўча бор. Бу кўча барча шамолларга очиқ, тепаликдан тушиб келиб, боғлар ичидан ўтади, ўзига осойиштароқ жой излагандек дам чапга, дам ўнга бурилиб давом этади, шаҳарнинг энг чеккасига чиққач, умуман йўқолиб кетади. Баъзан бошқа кўчага айланиб кетади, баъзан бировнинг деворига бориб тақалади.

Мана шу кўчада иккинчи чорраҳадан сўнг бир ёғоч уй қад кўтарганди. Аслида, бу ерда ҳамма уйлар ёғочдан, лекин бу уй олдинроқ қурилган, анча янги, олд томонидаги панжара бўялиб, ажиб ҳошиялар сурати тушириб қўйилган. Бу безакларни бошқа уйларда ҳозир учратмайсан — улар чриб, тўкилиб кетган, бу уйда эса сақланиб қолган. Ушанга қараб уйни топиш осон, аммо ўнг томондан юриб, диққат билан қараб бориш керак.

Соат тўққизларга яқин, қоронғи тушиб қолганида уйга иккита эркак киши яқинлашди. Қийимларига қараганда маҳаллий одамлар: почалари этик қўнжига тиқилган, кўйлақлари пастга туширилиб, белларига энсиз камар боғланган, биттасининг бошида кепка, иккинчисининг бошида парусина фуражка. Улар кўчада ҳеч ким йўқми деб, атрофга аланглаб олишди, кепкали киши деразани аста чертди.

Уй эгаси деразадан қараб, меҳмонларни ичкарига таклиф қилди.

— Жуда ҳам бекиниб олибсан-ку, Борис Владимирович!— деди биринчи меҳмон, кепкасини деворга қоқилган миҳчага осар экан,— бир йил изласа ҳам тополмайди одам...

— Икки йилда ҳам топа олмасликларингга ҳаракат қилдим,— деб жавоб берди ўша Борис Владимирович деганлари,— аммо Благовешченскда ундай жой йўқ экан.

— Ҳазиллашяпти, кўряпсанми, ўртоқ Западний, ҳалиям

ҳазил қилади!— деди биринчи меҳмон кулиб.— Йўқ, сени японлар ўзгартира олишмабди.

— Агар хитойлар ўн йил ичида ўзгартира олмаган эканлар, японларга икки йилда ўзгартиришга йўл бўлсин,— жавоб қилди мезбон.

— Майли, қани танишайлик — Весёлов!— биринчи меҳмон Благовешченск бошқармасининг бошлиғи Весёлов эди. У мезбонни дўстларча кучоқлаб, елкасига урди,— қайтиб келганлигинг билан табриклайман, биродар, туғилган соҳилинга омон-эсон қайтишинг билан қутлайман.

Уй эгасининг кўзлари намланди. Унинг учун бу сўзлар оддий сўзлар эмасди. Эҳ, нимасини айтасиз.

— Ҳатто ишонгинг келмайди,— деди у секин тўлқинланиб.

— Танишиб ол! Терентий Дмитриевичнинг муовини... Сенинг тутинганинг энди, чунки сен бу оламга янгидан келдинг. Ўртоқ Семён...

Баланд бўйли, елкадор, жингалак, ёғли қора соч меҳмон уй эгасига қўлини чўзди.

— Салом!

— Мана сиз қандай экансиз, ўртоқ Семён,— меҳмонга қаради уй эгаси,— у томонда сизни мутлақо бошқача тасаввур қилишади.

— Шох ёки қулоғи йўқ дебми?

— Йўғ-э.— Мезбон ҳақиқатни айтишга саросимада каловланиб қолди.

Меҳмон унга далда берди.

— Бошсиз деб ўйласалар керак-да?

— Улар шуни истрайдилар,— дея гапга аралашди Весёлов.— Бизни бошсиз деб тушларида ҳам кўрадилар... Шундай эмасми, Борис Владимирович?

— Унчалик эмас.

Уй эгаси катта, қийшиқ оёқ дуб стол ёнидан стулларни суриб қўйди-да, меҳмонларни ўтиришга таклиф қилди.

— Чой бўладими?— қизиқди Весёлов.

— Чойсиз бўлармиди! Фақат мен аввал дераза эшикларини сал ёпиб қўяй. Вақт...

— Билганингни қилавер... Бу ернинг деворлари қанақа?

— Менинг хонам ёнимизда,— мезбон эшикни кўрсатди.— Уй эгалари йўлакнинг нариги томонида, эшитилмайди. Девор харилари йўгон.

У ташқарига йўналди, бир дақиқадан кейин оғир дераза тавақалари ёпилди. Қуёш ботиши олдидаги хира, ҳар қалай, хонага кириб турган кундузги нур сўнди.

— Худди ер тагидагидек,— деди Весёлов.

— Ҳа,— дея маъқуллади иккинчи меҳмон.— Бу ер бутунлай холи... Лекин айти чокда тузоқ ҳам. Ураб олсалар, чиқолмайсан.

Хўжайин қайтиб кирди. Каттакон, қизғиш абажур тагида қорни кўпчиб чиққан шишали чироқни ёқиб, стол устига қўйди.

— Газета билан устини ёпиб қўйилса яхши бўларди,— таклиф қилди иккинчи меҳмон. У ашаддий конспиратор эди,— жуда ёришиб кетди.

Мезбон газета олди-да, абажурни ўраб қўйди. Стол, чеккалари гулдор дастурхон устигина ёриша бошлади.

— Энди бўладими?

— Дуруст... Утиринг, Борис Владимирович!

— Чой-чи?

— Чойга улгурамыз. Вақтимиз кўп. Агар ҳайдамасангиз, ҳали анча ўтирамыз.

— Ҳайдаш нимаси?!

— Ҳа, гап мана бундоқ бўлибди... Яна бир марта уйга қайтиб келишингиз билан табриклаймиз. Айтгандек, биз сизни Сахалян томондан кутиб, ҳар эҳтимолга қарши, катерни тайёр ҳолда тутиб турган эдик.

— Маршрутни сўнгги дақиқаларда ўзгартиришди. Иккита операцияни биттага бирлаштиришди, мен Радзаевский гуруҳига тушиб қолдим.

Иккинчи меҳмон ўйлашиб қолди.

— Тасодифий бирлаштиришми? Эки комбинациями?

Мезбон хижолатда елкасини қисди. Ҳодисанинг табиати қанақалиги унинг ўзига ҳам маълум эмасди.

— Баъзан менга бу тасодифларнинг ҳаммаси кутилмаган мос келишлардек туюларди. Аммо булар кейинги вақтда ниҳоят кўпайиб кетди, афтидан, бу тасодифлар қонуний бўлса керак.

— Шундай бўлса керак,— дея тасдиқлади иккинчи меҳмон.— Биз ҳам мана шундай мантиқий юриш ва анъанавий маршрутга кўз тутган эдик, японлар эса тасодиф ва кутилмаганликдан иборат бошқа ўйинни таклиф қилишди.

— Хитойларнинг схемаси ўчириб ташланяпти,— деб гапга аралашди Весёлов,— у иккинчи бўлимга тўғри келмади.

— Оригинал бўлишни истайдилар,— деди иккинчи меҳмон тахминини билдириб.

Мезбон хаёлида ниманидир таққослади ва иккинчи меҳмоннинг хулосасидаги қатъийликни бир оз юмшатди.

— Уринишяпти...

Иккинчи меҳмон мезбоннинг юзига қизиқиш билан қаради. Унинг самимийлигини текшириш ва айтган сўзларини шубҳа остига олиш учун эмас, ўтмиш изларини топиш учун тикилди.

— Саёҳат сизга зарар қилмадими?

— Йўқ шекилли. Шунчаки, тирнаб ўтди. Ҳеч нарса эмас. Қолганлари эҳтимол...

Весёлов бош силкди.

— Уларнинг бахти юришмади.

— Биронтаси орқага қайтиб кетдими?

— Иккитаси... Сен — учинчиси.

— Иккинчи меҳмон шимининг чўнтагидан браунингни олиб, эҳтиётлик билан столга, мезбоннинг олдига қўйди.

— Борис Владимирович! ОГПУ мухтор вакили номидан... Табриклайман! Бу ерда ҳаммаси айтилган...

У браунингни даста томонини олдинга қилиб, мезбон томонга сурди. Унинг устига: «Б. В. Поярковга! Ғоят муҳим топшириқни бажаришдаги мардлиги учун» ўйма сўзлар ёзиб қўйилган эди.

Мезбон уларни ўқиб чиқди. Йўқ, бир нигоҳ солди холос. Кейин қўли билан қуролни совуқ стволини силагач, уни ўзидан нарига суриб қўйди.

— Терентий Дмитриевичга айтиб қўйсангиз: бахтиёрман. Жуда таъсирландим. Агар лозим бўлса, ҳаммасидан яна ўтаман. Аммо мен ҳали Академикман. Бу менга халақит беради...

Весёлов хайрихоҳлик билан чуқур нафас олди.

— Ҳа, албатта...

Иккинчи меҳмон браунингни қўлига олиб, ҳавас билан айлантирди. Қорайтирилган пўлат бир неча бор ялтираб сўнди.

— Ҳавасим келади.

Затворни очиб, ичига қаради. Чироқ ёруғида ҳаво ранг илон изи буралиб кўринди.

— Ишлатиб кўрмайсизми?

Мезбоннинг юзида ғамгинлик аксланди.

— Мавриди келса...

— Ҳа, албатта. Доим ёнингизда бўлади бу қурол.

Меҳмон затворни аввалги ҳолатига келтириб, ҳаммаси жойида эканига ишонч ҳосил қилди-да, тўппончани яшириб қўйди.

— Терентий Дмитриевичга бериб қўяман...У сейфига солиб қўяди.

Узоқ вақт, яхши дақиқалар ўтди жимликда. Тақдир ҳозир уларга ҳадя қилган нарсалар ҳар бирининг дилида узоқ вақтларгача, бутун умрга сақланиб қолишига рози бўлган-дек, ҳаммалари чироқ нурига тикилиб ўтирардилар.

— Йўлга тушайлик!— деди Весёлов.

— Ҳа, тўғри,— дея тасдиқлади мезбон.— Шундай маршрут бердиларки, асти қўяверинг!

Иккинчи меҳмон мушакдор, дағал, перо билан тўппончагина эмас, ундан ҳам оғирроқ нарсаларни тутган қўлларини стол устига қўйди. У одатда шундай иш бошларди, ҳозир иш бошлаши керак эди.

— Қандай маршрут экан, қаёққа олиб боради?

— Олисга. Японлар, табиийки, менинг ёрдамим билан

Хабаровсккача... Узоқ Шарқ Армияси штабигача бормоқчилар.

— Уҳў!

— Тез етиб боришлари керак. Мен ўзимни соддаликка олиб, Хабаровскда турадиган қариндошларим билан алоқа қилишимни, шу билан бирга, улар юқори мансабларда иш-лашларини мақтаниб айтиб юбордим... Биз бу ерда шундай келишиб олгандик...

Весёлов тасдиқлади:

— Бу режага кирарди.

Иккинчи меҳмон сўради:

— Қариндошлардан ҳали фойдаланмадингизми?

— Йўқ, бир марта ҳам.

Мезбон аниқроқ тушунтириб берди:

— Таржиман ҳолнинг детали сифатида... Уни Харбиндаги резидент орқали Чжан Цзо-лин маҳкамасида текширувдан ўтказишган.

— Буни сизга айтишдимми?

— Нега энди... Улар бунчалик аҳмоқ эмаслар. Буни мен уларнинг баъзи саволларидан билиб олдим. Кейин контрразведка томонидан муносабатнинг ўзгариши ҳам яхши намуна-ку.

— Яхши томонгами?

— Ҳа.

— Ҳаммаси шуми?

— Ҳаммаси.

— Японлар қайта текшириб ўтирмадиларми?

— Буни билмайман. Афтидан, йўқ. Улар хитойлар қўлга киритган ҳужжатларга ишондилар. Кейин Чжан Цзо-лин агентларининг кўпчилиги уларнинг хизматида. Деярли агентуранинг барча тўри уларнинг қўлига ўтган. Мени хитой махфий хизматининг собиқ йирик агенти таништирди...

— Жаноб Лимми?

— Сиз аниқладингизми?— ажабланди пича мезбон.

— Картотека бўйича,— деб тушунтирди иккинчи меҳмон,— у ерда сиз айтган бошқа фамилия ҳам бор — капитан Милкич.

— Бу ҳам ҳақиқий эмас.

— Шундай бўлса керак... Ўйлайманки, ҳар хил лақаблардан фойдаланиб юрган одам граждани уруши ва япон оккупацияси даврида чап қирғоқда иш кўрган бизнинг эски танишимиз бўлса керак. Вантини деган қандайдир италиялик.

Весёлов бош чайқади.

— У ўшанда ҳақиқий фамилияда бўлган деб ўйлайсанми? У профессионал разведкачи-ку, бизнинг территориямизга топшириқ бажариш учун келган. Бу кундай равшан. Ҳамма картотекаларда фақат лақаблар.

— Ҳақиқий исмини фақат Квантун армияси штаби иккинчи бўлимидагилар билишади,— деди мезбон.

— Жин урсин!— дея иккинчи меҳмон тарс эткизиб кафти билан столни урди.— Вазифани у тузмаганими?

— У тузмаган деб ўйлайман. У фақат белгиларда айтган. Тафсилотиини Харбин ҳарбий миссиясида ишлаб чиққанлар. У ерда нуқтама-нуқта ёзиб чиққанлар, кейин муҳлатни белгилаганлар.

— Бутун ишнинг бажариш муҳлатиними?— ишонмади иккинчи меҳмон.

— Биринчи бандининг муҳлатини.

— Аниқроқ айтинг!

— Қариндошларимнинг менга ёрдам қилишга розилиги.

Икки ҳафта.

Меҳмоннинг бармоқлари стол устида ўйнади. У асабийлашарди.

— Содда қилиб айтганда бизнинг розилигимизми бу?

— Мен бундай масалаларни ҳал қилмаганман.

Бармоқлар столни тобора ногора қилиб чала бошлади. У асабийланарди.

— Тафселий планни беринг!

— Яхши... Мен аввал чой қўйиб келай...

ДЕРИБАС: «БИЗ УЧУН У АКАДЕМИК БЎЛИБ ҚОЛАДИ!»

— Терентий Дмитриевич, иш биз ўйлагандан мураккаброқ ва хавфлироқ экан.

— Қўй, қўй, қўрқитма... Ўзинг ҳам қўрқма! Утир-чи, Семён, бир бошдан гапир... Аввало Поярков ўзини қандай ҳис қиляпти?

— Нормада.

— Сен расмий гапингни қўй, менга одамларга ўхшаб гапириб бер. У сенга ёқдими?

Западний жавоб қилишдан аввал, фикран маслаҳатлашиб олди, нималарнидир чамалаб кўрди ва кейин деди:

— Ёқди десам ҳам бўлади.

— Демак, бутунлай эмас... Сен ахир киши дилидагини билиш устаси, психологсан-ку.

— Ёқди. Чидамли, ўткир мужик.

— Сени қара-ю, ўткир эмиш. Бу қандайдир янги, тушуниб бўлмайдиган баҳо.

Западний изоҳ берди:

— Қуруқ қўл билан уни ололмайсан, панд бериб қўяди.

— Ўзига ўзими?

— У бунинг учун ортиқ даражада ақлли ва туйғун.

Дерибас чўққи соқолини қашиб, жилмайди. У хотиржам кайфиятда эди. Ҳар ҳолда шундай туюларди.

— Атгестация, биродар, бешу плюс. Айтганларидек, олтин медалга арзирли. Кўндан бери сендан, бундай баҳони эшитмагандим. Сахий бўлиб кетибсан, Семён.

Западнийнинг юзида енгил ҳижолат сояси аксланди.

- Йўғ-э, ҳақиқатан ҳам шундай — нормада.
 - Бўшашиб қолмабдими? Ахир ўн икки йил кам муддат эмас. Бу ердан йигитлигида кетган эди.
 - Қиёслай олмайман, у вақтда кўрмаганман.
 - Мен ҳам ўзини кўрмаганман, фақат фотосуратини кўрганман. Казак, бошқа ҳеч нарса деёлмайсан.
 - Ўйлайманки, ўзгармаган.
 - Шунақа! Шундай бахтли кишилар бўладики, вақт уларга таъсир қилолмайди.
 - Терентий Дмитриевич, сиз ҳам ўшалар тоифасига кирасиз.
 - Ҳай, ҳай, мен тўғримда гапирма. Мен, биродар, нариги томонга мўралаяпман. Гап мен тўғримда эмас.. У қуролга қандай қаради?
 - Шунчаки... Мана, Терентий Дмитриевич! Западний чўнтагидан тўппончани олиб Дерибасга узатди.
 - Наҳотки, қўлига ҳам олмаган бўлса?
 - Йўқ.
 - Ўзини тута билишми ёки бекфарқликми бу?
 - Ўзини тута билиш.
 - Буни қара-я! Сенинг берган баҳонингга қўшилишга тўғри келади. Беш!
 - Сиз, бешу плюс, деган эдингиз.
 - Ҳа-я, айтганча!
- Дерибаснинг чуқур жойлашгани учун қора бўлиб кўринган кўзлари сузилди. Бирор нарса ҳақида ўйлаганда гўё атрофдаги нарсалардан ҳимоя қилгандек киприкларини юмарди.
- Қийин иш экан дедингми?
 - Қийин, Терентий Дмитриевич. Японлар Узоқ Шарқ Армияси штабига кириб олишмоқчи. Поярковнинг олдига мана шундай вазифа қўйилган.
 - Фақат унинг олдигами?
 - Йўқ, у орқали. У штабдаги раҳбар ходимлар орасидан мухбир топиши лозим. Баҳоси ҳаддан ташқари катта.
 - Ҳаддан ташқари?
 - Олтин пул билан ўн минг.
 - Демак, жиддий экан.
 - Жудаям. Бу фақат хамир учидан патир.
 - Пул Академикдами?
 - Уч минги. Қолгани биринчи талаб биланоқ юборилади.
 - Ҳа, жуда ҳам жиддий. Квантунчиларнинг дўпписи тор келиб қолибди-да.
 - Академик, қизиқиш юқоридан бўлган, деяпти. Бош штабнинг ўзидан. Бу япон қўмондонлигининг умумий планидан келиб чиқади. Токио билан Харбиндан олинган кейинги маълумот эсингиздами? Очиқдан-очиқ тарафкашлик. Ҳамма нарса разведка зиммасига юкланади.

— Бу чегарани бузишлардан ҳам сезилиб турибди. Жаноблар қутуришяпти. Академикка бирор кишини ёрдамга беришганми? У резидент қилиб белгиланган бўлса керак.

— Резидент. Ҳозирча фақат битта вазифа билан — мухбир топиш.

— Бошқача қилиб айтилганда, мақсадга қаратилган ва жудаям аниқ акция. Уни муддат билан чеклаганларми?

— Босқичлар бўйича. Биринчи икки ҳафта: қариндошлар билан учрашиш ва ёрдам беришга уларнинг розилигини олиш.

— Бу қийин эмас. Уйлайманки, биринчи босқич тўсиқсиз ўтади. Сен нима дейсан, Семён?

— Агар иккинчи босқич — мухбирни қўлга киритсин, дейлик, унда Академикка бойликни берамиз, Сахалянга хабар қила қол.

— Йўқ, Семён, ҳозирча бу босқичларни бир-бирига боғламаслик керак, айниқса, биринчисини иккинчиси билан нисбат қилиб бўлмайди. Биз занжирни исталган вақтда, истаган жойда узиб ташлай олиш имкониятимизни сақлаб қолмоғимиз керак. Қариндошлар билан алоқа боғладингизми, яхши. Хурсанд бўлаверинг, жаноблар. Кейин — боши берк кўча. Мухбирга чиқиш йўли йўқ. Сабабдан кўпи борми: лойиқ номзод топишолмади. Ёки топишди ҳам дейлик. У сафарда, касал ва оқибат-натияжада япон разведкасига хизмат қилишга рози бўлмаяпти...

Западный жонланиб кетди. Қўлини столга қўйиб, бармоқлари билан черта бошлади. Аввал секин, кейин ҳатто қандайдир қизиқиш билан тобора тезроқ черта бошлади.

— Сен нимага ногора чаляпсан? Ёки ҳозирданоқ жангга отландингми?

— Нима бўпти? Иккинчи босқич ҳам бизники-ку, ахир. Академикни сўқмоққа қўйиб юборамиз, бора қолсин!

Дерибас Западнийга тикандек кўзларини қадади. Унча оғритмайдиган қилиб қаради, кўзларида худди ўйинқароқликка ўхшаш қулги бор эди.

— Бора қолсин!

Ҳар иккаласи ҳам қизиқиб кетишди, ҳозирда фикран, лекни ўзларини ишдагидек тасаввур қилишди, уларни бу ўйин ўзига жалб қила бошлади.

— Икки босқич бутун бир занжир, — деди Западний ўз планини ривожлантириб. — Анча узун занжир. Унга ҳарбий миссия, иккинчи бўлим ва Квантун армиясининг қўмондонлиги осилиб олади...

— Икки ойга етадиган иш бўлади, — мўлжал қилди Дерибас. — Бизга ҳам, японларга ҳам.

— Фақат икки ойгами? — деди Западний ҳафсаласи пир бўлиб, — нима учун икки ойга?

— Чунки ундан нарига йўл йўқ. Сен билан бизга йўқ, Семён. Бировнинг полизига тушиб кетамиз.

Западный тушунмасдан Дерибасга тикилди.

— Демак, бекатми?

— Балким бекатдир, балким йўл тугар! Академик Сахалянга ёки ўша Харбиннинг ўзига: мухбирни жалб қилиш амалга ошмади, у рад қилди ёки шунга ўхшаш бирор нарса-ни хабар қилади.

Западный бармоқлари билан столни ногора қилиб чалишни тўхтатди. Кабинетга жимлик чўкди. Одатдан ташқари, аллақандай хижолатбозликдан иборат, бемаврид жимлик.

— Жангни тўхтат!— дея кўлимсиради Дерибас,— шунча жанг қилдик, энди етар...

— Ҳа, сулҳ, Терентий Дмитриевич. Уйлайманки, атакага ўтишнинг ҳам ҳожати йўқ.

— Нега энди?

— Майда-чуйда нарса. Арзимаиди. Японларни қитиқларига тегамиз, тор кўчалардан олиб бориб, бошлаган жойимизга қайтиб борамиз.

— Бу майда-чуйда нарса эмас, Семён, арзийдиган иш. Японлар икки ой, балки уч ой йўқотишади. Олтинларини шамолга созуришади... Ун минг сўмнинг ҳаммасини бўлмаса ҳам каттагина қисмини... Благовещенск билан Хабаровскдаги агентларидан баъзиларини очиб берадилар.

— Розиман, лекин барибир майдакашлик. Шунни ҳам айтиш керакки, йўқотиш фақат японлардагина бўлиб қолмайди. Биз Академикдан маҳрум бўламиз. Операциянинг барбод бўлишини сезган ҳамон, улар уни йўқотадилар. Уларга япон разведкасининг планларини биладиган одам Благовещенскда керак бўлмайди.

— Чақириб олишлари ҳам мумкин.

— Бу жуда ҳам инсонпарвар вариант. Уларнинг резиденти маълум даражада ўзини бу ерда ошкор қилиб қўяди. Мухбирни қўлга киритиш, гарчи у амалга ошмаган тақдирда ҳам, сирни ошкор қилиш билан боғлиқ. Резидент ўзини таништириши, маълум миқдорда планларини айтиши керак. Айтганларидек плашини ечиб ташламоғи керак. Фақат ўз жамиятидагина плашсиз юриш мумкин. Ишлашга рози бўлишдан воз кечган мухбир — энди сизнинг одамнингиз эмас. У жиддий душман.

— Яна қўрқитясанми?

— Нима деясиз, Терентий Дмитриевич? Истиқболни кўз олдимга келтиряпман.

— Истиқбол қоп-қоронғи-ку...

— Ундан ҳам баттароқ.

— Айёрсан, Семён, ўзингнинг бу қайғули картиналаринг билан менинг жаҳлимни чиқариб, мувозанатимдан тойдирмоқчимисан? Чолнинг жиғига тегаман, оқсоқолнинг жонига

Ўт соламан, у жон-жаҳди билан ўзини гирдобга уради демоқчимисан? А?!

Дерибас жиддий ва ўз муовинини койиб гапиргандек бўларди-ю, кўзлари эса шўх жилмайиб турарди. Терентий Дмитриевичнинг кайфиятини кўзларига қараб билиш керак эди. Аммо Западний бундай қилолмасди. Фақат эшитарди.

— Гирдоб? Нима сабабдан? Японлар ўзларини гирдобга урмоқчи бўлмоқдалар. Бунда уларга ёрдам бериш керак.

— Барибир «мухбир»ни сотмоқчимисан?

— Сотамиз, Терентий Дмитриевич.

— Эҳ, Семён, Семён... Ун минг ҳаловатингни бузиб қўйди. Нима, японларга олтин ўрнига қалбакисини тутқазмоқчимисан?

— Нега қалбаки бўларкан? Бу хаёлимга ҳам келмаган. Ҳақиқий мухбирни.

— Қани сенинг мухбиринг? Қаерда? Столга Яковенко ёки Санинни ўтқазиб қўйиб Узоқ Шарқ Армияси тўғрисида ҳарбий маълумот тўқиттирмоқчимисан? Итагаки бунинг алдаш эканини дарҳол билиб олади, шундан кейин Поярковни йўқ қилишлари аниқ. Бундай нарсалар кечирилмайди.

— Такрорлайман, сохта эмас, ҳақиқий «мухбир»ни топаман,— деди Западний «ҳақиқий» сўзига ургу бериб.

— Штабга кўз тикияпсанми дейман?

— Ҳа.

Дерибас ранжиб бош чайқади.

— Жуда маккорсан-да. Фикрни чалғитасан. Сени нима қилишни ҳам билмай қолдим, Семён...

Дерибаснинг кўзлари яна кулди, улардан маккорона учқунлар сачради.

— Сизга ўргатайми? Ўз муовинингизга контроперацияни бошлаш ҳақида буйруқ тайёрлашга фармон беринг.

— Жуда шошяпсан... Ахир айтдим-ку, бировнинг полизига тушиб кетамиз деб. Ўлчов бошқа миқёсда олиб борилади. Бу мухбирнинг бўлиш ёки бўлмаслигини сен билан биз ҳал қилмаймиз. Бизнинг ишимиз мухбирнинг кераклигини исботлаш. Фақат исбот қилиш!

— Исбот қиламиз.

— Уриниб кўрамиз,— деди у муовинининг гапини тузатиб.— Гап бундай, Семён, сен доклад билан буйруқнинг лойиҳасини тайёрла. Контроперация ўтказиш ҳақидаги буйруқ лойиҳасини... Нима деб аталлишини кейин ҳал қиламиз. Ҳаммаси кейинроқ.

— Тушундим, Терентий Дмитриевич... Поярков операцияга японча ном билан кирадими?

— Уни Харбинда нима деб атаганлар?

— Сунгариялик.

— Жунгариялик...— Дерибас ижирғанди.— Биз учун у Академик бўлиб қолади. Уни эҳтиёт қил, Семён! Бизнинг

соҳилимиздаги вазиятни японлар ўшанга қараб белгилайдилар.

КОМУЦУБАРАНИНГ ТУНГИ ҚУНФИРОҒИ

22 август кечаси соат 3 да полковник Комуцубара Благовещенскдан биринчи ахборотни олди. У жуда қисқа бўлиб, полковникни бир неча дақиқагина ҳаловатини бузди:

«Қариндошларимникида бўлдим. Ҳаммаси сиҳат-саломат. Укамни излаб топишга ваъда қилишди. У Хабаровскда. Аввалги жойда ишляпти. Сунгариялик».

Комуцубара навбатчига ўзини дарҳол Харбин билан, Доихара Кендзи билан телефонда боғлашни буюрди. Навбатчи телефонни улаш билан овора пайтида, полковник устига кителани ташлаб пастга тушди. Йигирма погонали зинапоя унга фикрини тўплаб, рапорт тайёрлашга кўмаклашди. У хушxabарни Доихарага жуда аниқ ва тантанали қилиб топширмакчи эди. У ёқда, Харбинда Благовещенскдан худди мана шундай ахборотни сабрсизлик билан кутишарди.

Трубкадаги жавоб унинг ҳафсаласини пир қилишгина эмас, ҳатто хафа ҳам қилди. Миссияда Доихара йўқ эди. У уйда ҳам топилмади. Ҳатто Харбинда ҳам йўқ эди. У шошилинч равишда Токиога учиб кетибди. Полковникни қизиқтирган масала бўйича штабнинг иккинчи бўлимига мурожаат қилиш лозим эди.

Дарҳол хабар қилгиси келмай қолди...

Полковник нима қилишини билмай, трубкани узоқ вақт қўлида айлантириб турди. Уни, албатта, бўлим бошлиғининг муовини, ўша баҳил, фитначи Янагита Гендзо—Комуцубаранинг эски рақиби билан боғлашади. Агар Исимотонинг ўзига телефон қилса-чи? Аммо Исимото чап қирғоқ билан бевосита шуғулланмайди, бу операция билан ичунини. У полковникнинг беҳабарлигидан ажабланади ва Комуцубарани лаънати Янагитага йўллайди. Яна танбеҳ ҳам беради.

Фақат Янагитага хабар қилиш керак. Ахир тўппа-тўғри Токиога хабар қилмайди-ку.

Полковник навбатчидан Қвантун армияси разведка бошлиғининг муовини билан боғлашни илтимос қилди. Балким у ҳали штабадир? Янагитанинг кечалари билан ишлашини ҳамма билади.

— Полковник ярим соат аввал уйига кетди,— деб жавоб қилишди, телефон симининг нариги томонидан.

«Ухлаяпти,— деди Комуцубара гижиниб.— Жуда сози!»

— Квартираси билан боғланг!

— Полковник эрталаб еттигача уни безовта қилмаслиқни тайинлаган.

— Баъзан эрталаб еттигача полковникнигина эмас, ундан катталарни ҳам безовта қилиш мумкин. Дарҳол боғланг!

— Эшитаман.

Янагита дарров жавоб берди. У ёки ҳали ухламаган, ёки биринчи кўнғироқдаёқ уйғониб кетганди.

— Ҳа!

— Полковник Қомуцубара гапиради. В-77 схемаси бўйича хабар келди.

— Айтинг!

Қомуцубара текстни ўқий бошлади, у трубкада Янагитанинг диққат билан ютоқиб нафас олишини эшитди, ҳатто унинг қандай тафтини ҳам сезгандек бўлди.

— Имзоси?— деб сўради Янагита, Қомуцубара текстни ўқиб тугатгач.

— Сунгариялик.

— Унинг қўлими?

— Ҳа.

— Махфий пакет билан ҳозироқ Харбинга жўнатинг. Бундан кейин келадиган барча хабарларини ҳам зудлик билан айтиб туринг.

УЛАРГА КАТТА МУХБИР КЕРАК! МАЙЛИ, У БУЛА ҚОЛСИН!

Октябрнинг бошида, аниқроғи, учинчи куни эрталаб ўн бирда Қизил Байроқли Узоқ Шарқ Алоҳида Армияси қўмондони Василий Константинович Блюхер Дерibasни қабул қилди.

— Ун иккигача ҳеч ким киритилмасин!— деди командарм ўз адъютантини огоҳлантириб.— Бизга бир соат етадим, Терентий Дмитриевич?

— Бемалол етади.

Бир соатдан кейин ОГПУнинг мухтор вакили Блюхер билан хайрлашиб, кабинетига қайтиб келди. Яна йигирма минутдан сўнг ўз кабинетида «Бусидо — сароб» деган шартли номдаги қарши операция бошланганлиги тўғрисидаги махфий буйруққа имзо чекди. Пастда, Дерibasнинг имзосидан юқорида: «СССР Бирлашган Давлат Сийсий Бошқармаси томонидан маъқулланган», деган жумла турарди.

— Гап бундоқ, Семён,— деди Дерibas, ҳамма ишлар расмийлаштирилиб, қарши операция ўтказиш плани билан буйруқ пўлат сандиққа яшириб қўйилгандан кейин.— Энди иккинчи босқични жадаллаштириш керак. Академик Мухбир билан учрашувга чиқиши лозим...

— Хабаровскка командировка қилинадими?

— Кечки поезд билан. Учрашиш жойининг тасвири, Мухбирнинг белгиларини ҳозироқ тайёрлаб қўйилсин. Хабаровскдан келгандан сўнг Академик билан савол-жавоб тузиб чиқасизлар.

— Қариндоши борадими?

Дерibas Академикни хаёлан кузатди, ҳамма нарсага бегона кўзи билан қаради, қилни қирқ ёриб баҳолади-да, деди:

- Бу қариндош қаерда яшайди ўзи?
- Айтишларича, Хабаровскда.
- Адреси ҳам маълумми?
- Эски адрес. Уни хитойлар текширишган шекилли. Академик шундай деб ўйлайди, ҳар қалай, шубҳа қилишмаган.
- Японлар-чи?
- Номаълум.
- Энди текширишади. Бу қариндошлар қандай одамлар?
- Таможнянинг собиқ ходими. Оиласида олти жон, катта ўғли уйланган, икки боласи бор.
- Мухбирга ким яқинроқ?
- Чол. У совет ҳокимияти томонга ўз ихтиёри билан ўтган собиқ офицерлардан.
- Режа бўйичами?
- Аслида шунақа.
- Ўғли Академикни кутиб оладими?
- Улар таниш эмаслар.
- Академикнинг фотосуратини беринглар, белгиларини айтинглар, пароль белгиланглар.
- Балким тўппа-тўғри уйига боргани яхшидир. Уларнинг алоҳида уйлари бор, тинч жой...
- Йўқ, кутиб олишсин. Иложи борича азиз меҳмондек, яхши кутиб олсинлар.
- Таъқиб қилишларини назарда тутяпсизми?
- Ишонаман... Агар очигини айтадиган бўлсам, ҳатто кузатишларини истайман.
- Бу бизнинг операциямизни қийинлаштиради, Терентий Дмитриевич.
- Осонлаштиради.
- Западний ҳайрон бўлиб Дерибасга қаради, кейин ниманидир тушуниб, жилмайди.
- Маълум маънода осонлаштиради... Демак, бошлаймизми?
- Бошлаймиз, Семён. Таваккал!

Ярим соат олдин балиқчилар причалидан таги ясси қайиқ чиқиб кетди. Ҳеч кимга сездирмай, борадиган ери бетайин қайиқларга ўхшаб соҳил атрофида айланиб ёки ёй ҳосил қилиб, худди лангар ташлаб тинч сувда лапанглаб туриб, бирдан жимиб қолгандай, секингина соҳилдан сузиб кетди. Қайиқда биргина одам ўтирарди, у балиқчига ўхшаб кенг соябонли панама, брезент плаш кийган, қайиқнинг орқа томонидаги ўтирғич ёнида қармоқ бор. Шошилмасдан, худди эшакни сувга оҳиста қўйгандек, шалпиллатмасдан сувга тушириб сачратмай кўтариб эшарди. Қирғоқдан узоқлашмай, тезоқар жойларни четлаб, баъзан тўхтаб-тўхтаб, яна олдинга сузиш керакми-йўқми ёки қоя ортига ўтиб тўхташ керакми,

деб ўйлагандек бўлиб, Амурнинг оқими бўйлаб сузиб борарди.

Балиқчи ҳар қанча эринмасин, бекорга вақт ўтказмасин, қайиқ сузиб борарди. Эшкак билан тўлқин уни причалдан узоққа олиб кетди, шаҳар аста-секин кўздан ғойиб бўла борди, кейин эса қирғоқдаги дўнгликлар ортида бутунлай кўздан йўқолди.

Балиқчи эшкакларни қўйди, қармоқ ипини бўшатиб, қармоқ ташлади. Гарчи совуқ шамол эсиб, дарё юзини жимирлатаётган бўлса ҳам сув куздагидек илиқ эди. Бу ерларда балиқ бўлмас, агар бўлганида ҳам бундай қуёш чарақлаб турган пайтда сув тагидаги кавак-кавакларда жимгина ётар эди.

Бу одам бўлса, балиқ тутар, уни чидам билан кутар, нуқул шаҳар томонга аланглаб қарар, жимликка хавотирланиб қулоқ соларди.

Кун тушдан анча оғиб қолган эди — вақт жуда тез ўтиб борарди — юқорида мотор овози эшитилди. Энди кўринмай қолган причал томондан моторли қайиқми ёки катер келмоқда эди. Катер бўлса керак, чунки мотор овози пастроқ ва йўғонроқ эди. Ун ёки ўн беш минутдан кейин тепалик орқасидан катернинг ўзи ҳам кўриниб қолди. У сувдан салгина кўриниб, тўмтоқ учи билан тўлқинни ёриб келарди.

Балиқчи қармоғини йиғиштириб, эшкакни қўлга олди-да, қирғоқ томон эша бошлади. Бироқ у анча узоқда бўлгани учун катер сузиб келаётган фарватердан дарҳол чиқиб кета олмади. Балким кетмоқчи эмасдир. Ўзининг тағи ясси қайиғини четга бургани учун қирғоқ яқинлашмасди. Катер тўппа-тўғри қайиқнинг бортига қараб келарди. Ёки шундай туюлди шекилли, келиб уни урмади. Ҳатто тегмади ҳам. Мотор секинлади-да, қайиқ ёнига келиб, бутунлай ўчиб қолди.

— Ҳой, қайиқдаги киши! — деб катердагилар қичқиришди, — қаердан келяпсан?

— Причалдан!

— Причалдан келганингни биламиз, кимникидан?

— Ўзимизникидан.

— Қизиқчига ўхшайсан. Қани, эшкакни қўй!

Балиқчи эшкакни итоаткорона қўйди-да, шляпасининг сербар соябони тагидан катер бортида осилиб турган одамга қаради. У кема қатнови назоратининг инспектори белгисидagi флот формасида эди.

— Балиқ тутадиган жойини топганини қаранг-у... катер қирғоғига чиқ!

Катер қайиқ томон бурилди-да, қайиққа учи билан тегиб тўхтади. Қайиқ катер борти атрофида чайқала бошлади. Балиқчи занжирни усталлик билан формадаги кишига отди.

У илиб олди-да, қайиқни ўзига тортди.

— Қўлингни бер!

Балиқчи катерга чиқди, силкинди, қайиғига қараб деди:

— Қайиқни қўйиб юборманглар. Гаровга олганман, қайтаришим керак.

— Бўпти, бўпти... Каютага кир!

Каютада тахтадан қилинган, ўрни келганда каравот ва-зифасини ҳам ўтовчи скамейкада Западний эски, йиртилиб кетган «Огонёк»ни варақлаб ўтирарди.

— Ҳа, Борис Владимирович! Топилдингизми? Биз эса энди тревога кўтармоқчи эдик. Ун километр юрибмиз, ҳеч ким йўқ. Қайиғингиз тешик бўлса керак-а?

— Салом! Қайиқ ёмон эмас, эшкаклари бир пулга қиммат. Бунинг устига мен денгизчиликка ярамайман. Худо билсин, мени қаёқларга олиб кетди, деярли Хабаровскка бориб қолдимов чамамда...

— Шошилибсиз,— дея қулди Западний.— Хабаровск поездининг кетишига ҳали вақт бор.— У чўнтагига қўлини тиқиб, поезд билетини олди.— Йигирма учу ўнда. Олтинчи вагон, жойингиз...

— Тўхтаг, Хабаровск поездининг нима кераги бор?— деди Поярков ажабланиб. Таги ясси қайиқда Амур бўйлаб худди унинг ўзи сайр қилиб юргандек. У ҳозир ўзига жуда ярашиб тушган балиқчилар кийимини ечиб ташлади.

— Қомандировка, Борис Владимирович! Хўжайинларнинг топшириғини бажариш керак, улар бекорга пул тўламайдилар.

Поярков каюта эшигини шошилибч ёпди.

— Хавотир бўлманг!— дея қўлини кўтарди Западний.— бу бизнинг катеримиз...— Яхшироқ жойлашиб олинг. Қилади-ган ишимиз кўп. Ҳозирча билетни олиб, яшириб қўйинг. Сизнинг жойингиз пастда, юқорида ҳеч ким бўлмайди. Бизнинг одамлардан ҳеч ким бўлмайди. Жойни поезд жўнаб кетгунча сақлаб туришади. Агар жуда ҳам икки оёғини тираб туриб оладиган бирон йўловчи чиқиб қолса, охириги ўн минутда унга беришади. Хабаровскда сизни Хлимовнинг ўғли кутиб олади. Сиз уни ҳеч кўрмагансиз, у ҳам сизни кўрмаган. Белгилари: ўрта бўй, кенг елка, қўнғир соч, оч қўнғир ранг фуражка кийган, шу рангдаги китель. Қўлида жез қулфли қора портфель. Портфелдан «Известия» газетаси чиқиб туради.

— У ўғилнинг ёши нечаларда?

— Йигирма саккизда.

— Унда, йигирма биринчи йилда, у фақат ўн беш ёшда экан. Ёш бола!

— Боря амакини эслаб қолиш учун етарли ёшда бўлган.

— Агар имконияти бўлган бўлса...

— Сизнинг таржимаи ҳолингизга кўра, бундай имконият бор бўлган. У сизни яхши кўрган, отасидан Боря амаки қачон қайтади, деб ҳаммиша сўраган. Ниҳоят, ана шундай вақт келди.

— Кучоқлашиб ўпишамизми, кўришамизми?
— Деярли. Ҳар ҳолда икковингиз ҳам хурсандсиз. Айниқ-са Боря амаки.

— Мен кўнгли бўш одам эмасман, ўзингиз биласиз-ку!

— Имконияти борича, Борис Владимирович. Меъёрдан ошмаса керак албатта. Уйлайманки, томошабинлар бўлмайди.

— Агар бўлса-чи?

— Унда инчунин... Табиий севинч намоён бўлади. Уғил сизни уйига, отасининг ҳузурига олиб боради. Қолганлари чолнинг зиммасига юкланади. Боря амакини чол «Мухбир» билан таништиради.

— Демак, қарор қилинибди-да?

— Қарор қилинди...

— Ниҳоят-э...

Бу у қадар дадил айтилмади, Западний Поярковга ажабланиб қараб қолди.

— Норозимисиз?

— Норози?! Бу ерда қандай норозилик бўлиши мумкин? Қойилман.

— Ишонмаган эдингизми?

— Бўлса бордир. Назаримда, «Мухбир» ҳақидаги режани дарҳол тўхтатиб қолишадигандек туюлган эди. Бу иш хавфдан холи эмас.

— Сиз учунми?

— Мен учун ҳам. Эсингиздами, японларнинг ниятини дастлаб эшитганингизда ўйланиб қолган эдингиз. Ғоят чигал юмуш бу. Бош штаб иккинчи бўлимига олди-қочдилар керак эмас. Жиддийси эса бизга тўғри келмайди. Жиддий ишда заррача бўлса ҳам, ҳақиқат бўлмоғи лозим.

— Ҳаммасини ўйлаб кўрдик, Борис Владимирович. Хавфни ҳам ҳисобга олдик. Сахалян сизни шошилтиряптимиз?

— Очигини айтсам, йўқ. Лекин икки марта соғлиғим билан қизиқишди, бирон нима керакми, деб сўрашди.

— Шамалар, ҳаммаси тушунарли. «Мухбир» билан бўлажак учрашув тўғрисида учинчи ахборотни юбориш мумкин.

— Бугунми?

— Вақтни ўзингиз белгиланг, аммо шундай шарт биланки, хабарингизни Хабаровскка жўнаб кетганингизга қадар оладиган бўлишсин.

— «Почта қутиси»ни қачон очишларини билмайман. Ҳафтада бир марта бўлса керак.

Западний эътироз билдириб бошини чайқади.

— Ҳар куни.

— Кечасими?

— Эрталаб — олтидан саккизгача, бозорнинг очилиши олтидан, кечқурун — бозорни супуриш вақтида.

«Аллақандай фаррош,— дея ўйлади Поярков,— бозорни яна ким супураар экан?» Ўз фикрига жилмайди-да, деди:

— Бўлмаса бугун, бозор ёпилгунча. Қизиқ, қутини ким очар экан?

— Сизнинг уни билмаганингиз яхшироқ. У одам эҳтиёт-кор, шубҳали ва қарашлари ўткир, сизнинг қизиқишингиздан дарҳол хавфсирайди, Ёунгарияликнинг табний бўлмаган қизиқиши ҳақида бошлиққа хабар қилади.

Поярков ноумидланиб хўрсиди.

— Афсус, японлар ўз тактикаларини қўққисдан зарба беришга асослаб қурадилар, мен яна бир марта бунга ишонч ҳосил қилмоқчи эдим.

— Ишонч ҳосил қилмай қўя қолинг! Бозордаги почтачининг пайдо бўлиши биз учун қўққисдан бўлмади. У шу ерлик, кўпдан бери уни кўз остига олиб қўйганмиз...

— Бундай денг. Начора, принциплари йўқ бўлса керак ёки ҳамма вақт ҳам унга амал қилавермайдилар.

Катерда негадир бирдан моторни юргизиб юборишди. Поярков Западнийга саволомиз тикилди: у мотористга қандай қилиб сигнал берди? Ҳаммасидан ҳайратлиси, қачон? Қаютадан чиқмади, хизматчилар билан гаплашмади. Западний саволни тушунди-да, мана шунақа сирларимиз бор, дегандек маккорлик билан кўз қисиб қўйди.

Катер аввал чап томонга яқин олиб, дарёнинг паст томонига юрди, кейин орқага бурила бошлади. Сув паррак кетидан қайнай бошлади, катер тўлқинга тўш уриб, оқимга қарши интилар экан, титраб кетди.

— Мейнинг қайиқчамни ташлаб юбормадиларми ишқилиб?— деди Поярков.

— Қаёққа ташлаб юборардик уни,— деб илжайиб қўйди Западний.— Биз сизни унга ўтказамиз. Сузиб кетганингиздагидек, балиқчи бўлиб қайтасиз. Фақат балиқсиз. Тур халтангизга иккитагина зогора балиқ ташлаб қўйганимизда яхши бўлар эди-я, жин урсин, ўша зогора балиқларингизни, ҳожати йўқ.

— Сизга ҳожати йўқ, японларга эса дастурхонга зарур!

— Наҳотки бу ерда ҳам кузатаётган бўлсалар?

— Аниқ маълум эмас, лекин нима учун ўз резидентларини кўзларидан кечириб турмасликлари керак экан?

— Бу ерда улар нечта?

— Ёунгарияликнинг ёрдами билан санаб чиқамиз. Энди юзага сузиб чиқа бошлашади, қўйилган хўрак иштаҳани қитқилайдиганидан. Бўлмаса, ҳаммиша чуқурликда юрардилар.

— Бундан чиқди, мен яна дозорларнинг зич қозиғи билан ўраб олинган эканман-да?

— Йўғ-э, зич қозиқлар билан эмас, айрим устунлар билан. Уларни кесиб ташлаш қийин эмас, лекин бу зарурмикан? Назорат бизни қрши операцияни ўтказишда эҳтиёт ва тад-

биркор бўлишга мажбур этади. Бизга ишонишлари лозим. Японлар тадбиқ қиладиган қўққисданлик тактикалари бу ерда тўғри келмайди. Қўққисданлик ҳушёр тортиради, оқибат-натижада ҳафсалаларини пир қилади. Бизнинг вазифамиз эса, японларни ўзлари белгилаган сўқмоқдан мумкин қадар ичкарига олиб кирмоқ. Сўқмоқ қийин, ҳатто айтиш мумкин-ки, хавфли. Ҳар бир қадамларидан сўнг орқага аланглайдилар, ўзларини ҳамда агентларини текшириб кўрадилар. Ҳушёрлик гоят ошган бўлади.

— Лекин бундай назорат қилишларида менинг яшашим қийинлашади-ку.

— У яна ҳам қийинлашиб қолади, Борис Владимирович. Сиз ишга киришингиз керак. Ишсиз юрган одам бўшлиқда юргандек бўлади, бу эса сизнинг ёшингиздаги одам учун табиий бўлмайди...

— Тушунаман...

— Дальгосторгга қатнаб турадиган агент керак, жуда қулай вазифа, доимо сафарда юради, шу жумладан, чет элга ҳам боради. Японларнинг кўнглидагидек иш!

— Уддалай олармиканман? Ун икки йил нариги томонда...

— Уддалайсиз. Уддалашингиз лозим.

— Дальгосторгга мени қабул қилишармикан?

Западный муғамбирона жилмайиб қўйди.

— У ердагилар сизни кутишяпти.

Поярков чаккасини артди, қаттиқ артганидан ҳатто қошларининг таги қизариб кетди.

— Кутилмаган ҳодисалар кўпайиб кетди. Тағин ҳаммаси бирваракайига.

— Бу ҳеч нима эмас. Бирваракайига ўзлаштириб оласиз. Кейин ҳаммаси равшан бўлиб қолади.

ФАВҚУЛОДДА МУҲИМ МАЪЛУМОТ

Сахалян. Эрталабки 5.17

Комуцубара:

— Жаноб полковник, сиз, истаган вақтда хабар қилинг, деб буюрган эдингиз. Уч дақиқа аввал Благовешченскдан В-77 схемаси бўйича хабар олдик. Уни гоят муҳим деб ҳисоблайман. Мана, эшитинг.

«Укамни топдим. Уйланган, ўша ернинг ўзида яшайди, яхши вазифада ишлайди. Отамдан қолган меросни баҳам кўришга рози, аммо кўп қисмини талаб қиляпти, мен берган қисмга кўнмаяпти. Нима қилмоқ керак? Отамнинг дўстлари билан маслаҳатлашсам яхши бўларди, лекин уларни қандай топаман?»

Сунгариялик».

— Квантун армияси штабининг бошлиғига, ундан юқори-
га ҳам хабар қилишингизни сўрайман.

**ТОКИО ВАҚТИ БИЛАН 6.30 УТИБ КЕТГАЧ, ҲЕЧ НАРСАНИ
УЗГАРТИРИШ МУМКИН БЎЛМАЙДИГАН БИР ДАҚИҚА**

Уни кузатишарди. У Благовешченскка келган кундан бош-
лаб кимнингдир эътиборли кўзлари, эҳтимол, бир неча кўзлар,
доимий диққат назарида тутарди. Занадний билан бўлган
суҳбатга қадар уни японлар назорат қилишлари мумкинлиги
хаёлига ҳам келмаган эди. Бунинг нима кераги бор? Ахир,
чап қирғоқда, ўз уйидаман, деб ўйлади. Западнийнинг ша-
маси Поярковни ҳушёр торттирди. У «балиқ ови»дан қайтиб
келгандан кейин причалдаёқ атрофидаги одамларга қандай-
дир бошқачароқ қаради ва қирғоқда юрган балиқчилар, Амур
неъматлари билан савдо қилувчилар орасидан пахталикдаги
бир йигитни дарҳол пайқаб қолди. У қайиқлар атрофида
ивирсиб юрар, вақти-вақти билан қирғоққа тушган «балиқ-
чи» томонга қараб қўярди. Йигит «балиқчи»нинг қуруқ қайт-
ганини, унинг Амур бўйлаб қилган саёҳати, қирғоқдан эҳти-
ёткорлик билан ўтаётгани, қармоққа ҳеч қандай алоқаси
йўқлигини дарҳол аниқлади.

Поярков қирғоқдан уйига жўнаб кетганда ҳам «балиқ-
чи»га қизиқиш йўқолмади. Пахталик кийимдаги йигит уни то-
эшигининг олдиғача кузатиб қўйди. Сўнги чорраҳада, васий-
лигидаги кишининг ҳеч томонга бурилмаслиғига, ўз уйдан
бошқа жойга бормаслиғига кўзи етгач, у йўқолиб қолди ёки
бирор дарвозага кириб ғойиб бўлди.

Кечқурун «почтани топшираётиб» Поярков Комуцубара-
нинг яна бир дастурини кўриб қолди. У ўрта ёшларда, кенг
елкали, бақувват, бамисоли Амур кедридан ўйиб ишлаган-
дек, дағал юзли эркак эди. У кўринишдан бесўнақай, оғир
карвон, ҳатто мудрагандек бозорда зўрга юрарди. Худди ўз-
гинаси. Фақат унинг кўзлари жонли, учраган одамни тешиб
юборгудек қадаларди.

«Айиқ» почтани ҳам қўполлик билан олди. Деворга суян-
ди-да, елкасини қийшайтириб тахтани сиқди, унинг айиқни-
кидек рафидадай кафтига — уст томони жун босган, кенг,
ялпоқ кафтига (бошқача нима ҳам деб аташ мумкин) пакет
тушди. Пакетнинг қандай тушганини Поярковгина эмас, ҳеч
ким кўрмади, лекин юмуқ кафти елка томонидан сирпалиб
чиқиб, куртканинг чўнтагига тушди. «Айиқ» ўша чўнтакнинг
ўзидан бир халта тамаки олиб, шошилмасдан ўради, газета
парчасини узоқ ва ҳафсала билан ялаб, четларини ёпиштир-
ди, чақмоқ тошдан учкун чиқариб, тутаттирди. Уни умуман
мудроқ босиб қолган эди, шу аҳволда қандай қилиб сигараси-
ни охиригача чекиб тугатганига ҳайрон қоласан. Тамакини
чекиб тугатгандан кейин, қолдигини деворда эзди-да, бепар-
волик билан селёдка балиқдан бўшаган банка — қутига ир-

ғитди. Кейин, нарига кетди. Үт ўчирувчилар кўрсатган жойга келиб чеккач, қутидан фойдаланадиган бозорга келувчи яғона одам ўша «айиқ» бўлса керак. Бошқалар хоҳлаган жойларида тутатар, уларга ҳеч ким жарима солмас эди.

Комуцубаранинг учинчи югурдаги Поярковни Хабаровск-кача кузатиб борди. Улар перронга чиқишди, «ганишишди». Поярковнинг қўлида кичкина чамадонча, Комуцубара югурдагининг қўлида портфель бор эди. У бир ҳафта муддат билан командировкага кетаётган масъул ходим ролини бажарди. У жигар ранг чарм пальто ва шу рангда чарм фуражка кийиб олган эди. У ёқдан-бу ёққа юрар, поезд кечиккани учун темирўлчиларни сўқар, қаёққади телефонда дўқ урар, нуқул соатига — чарм пальтосининг этагини кўтариб, шимининг чўнтагидан чиқарган кумуш соатига қарар, пальтосининг этаги кўтарилганда ғижирларди.

Кузатувчи Поярковга ёқиб қолди. У ролини яхши бажарди. Ролини яхши ўйнаш эса ҳар кимнинг ҳам қўлидан келаврадиган осон иш эмас. Аммо уларнинг ҳар иккаласи бир вагонга тушолмадилар, Поярковга Комуцубара югурдагининг санъатини маза қилиб кўришга тўғри келмади. Поярковники юмшоқ вагон, кузатувчининг жойи эса, қаттиқ, плацкар экан. Хабаровскда улар манзилга етиб олгач, поезд ёки кемадан тушган йўловчилар одатда қандай ажралиб кетишса, шундай ажралиб кетишди. Чарм пальто эгасини Поярков қайта кўрмади.

Сунгарияликни мутлақо ҳар хил кишилар кузатишарди. Улар шундай жойлаштирилган эдиларки, у ҳамма вақт кузатувчиларга «нишон» бўлиб қоларди. Бу унинг жиғига тегарди. Баъзан бу қадимги ёпишқоқ қарашлар жонига тегиб кетарди. Улар ҳамма жойда бордек туюларди. Ҳатто кечалари, дераза қопқаларини ёпгандан кейин ҳам, унинг тахталари орасидаги тирқишлардан кимнингдир синчков, толмас кўзини кўргандек бўларди.

«Менга ишонинишмаяпти,— деган хаёлга борарди Поярков доимий назоратдан чарчаб.— Ҳар бир қадамим ўлчаб кўрилади, баҳоланади. Ҳатто арзимаган эркинлик ҳам тескари тушунилиши ва японларнинг менга муносабатини ўзгартириши мумкин. Шунинг учун ҳар бир қадамнингни ўлчаб бос, ҳар бир сўзинини ўйлаб айт!»

Баъзан бировнинг назоратидан бир йўласига қутулиш иштиёқи туғиларди. Назоратчиларни йўқ қилиб қўя қолгиси келарди. Ахир улар душман, япон махфий хизматининг агентлари-ку, уларнинг жойлари авахтахона. Баъзан шундай эркинликка чиққиси келардики, бундай пайтда ўзини аранг тутиб қоларди. Поярков агентларга лаънат ёғдирар, уларни йўқ қиламан деб дўқ урарди. Шу билан кўнгли енгил тортарди. Фақат шўғина холос. Уларни йўқотиш мумкин эмасди. Улар ўзларича Сунгарияликни ҳимоя қилардилар. Агар улар-

дан биронтаси ғойиб бўлса, Сахалин резидентига доғ тушгани бўларди. Демак, сотган. Демак, ГПУ билан алоқаси бор. Қувноқ Финнинг кулбасида Поярколга айтилган: «...Бизга душманлик қилганларни мен отиб ташлашни афзал кўраман», деган огоҳлантириш амалга оширилади. Уқ узмасдан албатта. Сунгарияликка аллақайси хилват кўчада пичоқ ёки ханжар урилади.

Гап жазосини бериб қўйишда эмас. Благовешченскни ташлаб кетиб, ундан қутулиб қолиш мумкин. Гап шундаки, япон резиденти йўқолади, «катта мухбир» операцияси чипакка чиқади, ундан кейин эса давлат хавфсизлиги органлари амалга ошираётган қарши операция барбод бўлади. Ҳаммаси барбод бўлади. Поярколни кескин қадам қўйишдан тўхтатиб турган нарса шу эди. Назоратчилар яшамоғи ва Благовешченск ҳамда Хабаровскда эркин юрмоқлари, Сунгарияликни назорат қилишлари ва бунинг учун пул олмоқлари лозим эди. Шундагина улар билан бирга Сунгарияликнинг ўзи ҳам яшар, ҳаракат қила оларди.

Поярково тўртинчи «дозор»ни Сахалинга сузиб кетадиган куни эрталаб пристанда кўриб қолди. У чақичли бочкаларни юк катери палубасига юмалатиб чиқаришда матросларга ёрдам берарди. Елкасига капюшонли яшил брезент плаш ташлаган ўрта бўйли эркак ташқи кўринишидан йўловчида ҳеч қанақа қизиқиш уйғотмасди, у ҳатто ёмғирда ҳўл бўлган, пешанаси билан кўзларига тушиб турган қуюқ қора сочли бошини кўтармади ҳам. Фақат Поярково ўтиб кетганидан кейин у кафти билан пешанасидаги сочини силкди-да, унинг орқасидан қаради. Диққат билан қаради, тикилиб турди. Поярково каюта эшиги олдида орқасига қайрилиб қараб, буни седи. Унинг орқасида таможня инспектори борарди, тўртинчи унга зеҳн солди. Инспектор форма киймаган, тўғрироғи, формаси плашининг ичида эди, кузатувчига Поярково билан ким бирга кетаётганини аниқлаш анча қийин бўлди. Инспектор юкларни кўриб, ҳужжатларни текшириб қайтгандан кейингина тўртинчи тинчланди. Афтидан, у Поярковонинг ортида «думи» борми ёки йўқлигини Сахалинга хабар қилиши лозим бўлса керак. Буни у қандай йўл билан қилмоқчи? Катер Амурдан ярим соатда, бундай ёмғир ва туманли об-ҳавода эллик минут ёки бир соатда кесиб ўтади. Қайиқда бундан тезроқ сузиб ўтолмайсан. Ёруғлик сигналяни қўллаш мумкин эмас. Амур устига чўккан қуюқ туманни ҳатто прожектор нурлари ҳам ёриб ўтолмайди. Энди катернинг ўзига қўйилган шартли белгилар қолади холос. Поярково палубани, каютанинг деворларини, ҳужрани, чақичли бочкаларни кўриб чиқди, кўзига илингудек ҳеч нарса топмади. Шартли белгилар йўқ эди.

Кейинчалик Поярково тўртинчини Благовешченскда бир неча бор учратди. Агент одатда Сунгарияликни узоқ тикилиб

туриб кузатар, кейин худди ер тагига тушиб кетгандек ғойиб бўларди. Унг қирғоққа, ўзлариники томон кетдими ёки шу билан ишини тугатдими — билиб бўлмасди. Борис Владимирович тўртинчининг йўқолиши ўзининг Сунгарияликнинг иши билан боғлиқ деб ўйламаган эди. Тўртинчи мартнинг сўнги қор бўронида Амурдан ўтаётиб, муз остига тушиб кетди. Унинг этигидан «Қатта»нинг ўйиндан чиққанлиги тўғрисидаги ахборотни топиб олдилар.

Бу кейинроқ бўлган эди. Ҳозир, ёмғирли тонгда, Поярко в ҳам, тўртинчи ҳам эртага нима бўлишини билишмасди, ҳар қайсиси ўз иши билан банд эди. Биттаси Сахалиндаги бўладиган учрашувдан олдин дам олиш ниятида каютага жойлашаётган эди, иккинчиси учрашув «Сахалия» учун хавфсиз бўлиши мақсадида кузатиб турарди.

Юк катери кузги Амур сатҳини ярим соатдан кўпроқ вақт ичида сузиб ўтди. Туманда олдинда сузиб юриши мумкин бўлган кема ёки баржани, форватор банд эканлиги ҳақида огоҳлантириб узлуксиз гудок чалар, эҳтиёт бўлишга чақирарди. Поярко в бутун бу ярим соат давомида скамейканинг орқа суянчигига ўзини ташлаб, ўзи «отасининг дўстлари» деб атаган Квантун армияси иккинчи бўлимидаги бошлиқлар билан бўлажак учрашувнинг тафсилотларини ўйлаб борди. У оқибати қарши операциянинг тақдирини ҳал қилувчи яккама-якка олишувга тайёрланарди. Японлар мухбирнинг мавжудлигига ишонадиларми, йўқми? Бу мухбирнинг номидан Сунгариялик таклиф қиладиган шартни қабул қиладиларми, йўқми? Дарвоқе: биринчи билан иккинчиси бир-бири билан боғлиқ, агар ишонсалар, демак, қабул қиладилар. Поярко в яна японлар Сахалинда унга тайёрлаб қўйган кутилмаган совга тўғрисида ҳам ўйлади. Япон махфий хизмати кутилмаган совғасиз махфий бўлмай қолади.

Кутилмаган совғалар Поярко в қирғоққа қадам қўйиши биланоқ бошланди.

Манжурия гарнизони штаби ёнида плаш кийган иккита япон турарди. Иккита — бу арифметик ҳисоб бўйича шундай. Поярко в фақат биттасини: баланд бўлмаган, тилла гардиш кўзойнаклигини кўрди. Цицикарская кўчасидан келиб, Чжан Цзо-линникидек формада этик буюртирган ўша японни кўрди. Қўққисданлик системаси беуқсон ишларди.

Поярко в «нуфузли жағоб»га эски таниши сифатида жилмайиб қўймоқчи эди, лекин ўзини бевақт фош қилиб қўйишдан қўрқиб, индамади. Бу япон Сунгариялик учрашиш учун бораётган махфий хизмат бошлиғи бўлмасдан, бор-йўғи бир тасодифий ўткинчи бўлиб чиқиши ҳам мумкин эди. Тўғри, у юк катеридан тушган йўловчига диққат билан, жуда ҳам диққат билан қарар, аммо бу қизиқиш, ҳатто жуда аниқ сезилиб турган қизиқиш ҳам плашли жанобнинг иккинчи бўлим деб аталмиш маҳкамага алоқадор эканлигидан гувоҳлик бер-

масди. Еки бу шунчаки кузатиш. Оддий кузатиш. Сунгарияликнинг бутун йўлларига қоқиб қўйилган «дозор» қоziқлардир.

Бундай хулоса негандир Поярковни кўрқитмади, кайфиятини бузмади. У ҳатто севиниб кетди. Японларнинг барча ҳийлаю найранглари, уларнинг англаб бўлмайдиган ва сирли бўлиб кўринишга уринишлари унга жўн ва кулгили бўлиб туюлди.

«Қани, қани, ўйнайверинглар!— дея хаёлан рағбатлантирарди Поярков.— Қизиқ, олтию ўттизда спектаклларингизнинг якунловчи сахнаси қандай бўлар экан!»

У ҳам ўйнаши керак эди. Ҳозирданоқ. «Сценарий» бўйича у чўнтагидан бир қути папирос олиб чекишга ҳаракат қилиши керак эди. Ҳаракатининг табиийлигига улар ишонишлари учун буни жонли қилиши керак эди. Уйда у чекмасди, буни табиийлик даражасига етказиш учун роса машқ қилганди. Муштук билан қутига тўқиллатиб уриш айниқса яхши чиқарди. Бунда артист бўлиб кетарди. Поярков ҳозир ҳам тўқиллатишдан бошлади. Чўнтакдан папиросни олишни ўйин, айниқса буни томошанинг бошланиши, бунда репетициясиз ҳам ҳаётдагидек бўлиб чиқади, деб ўйлаш мумкин эмасди. Биринчи папиросни синдирди — программада шундай эди. Уни жаҳл билан бир томонга отиб юбориб, иккинчисини олди. Навбат зажигалкага келди. У нима учундир анчагача ўт чиқармади. Худди мана шуниси сценарийга кирмасди. Тоши ҳўл бўлиб қолганми ёки бензин тамом бўлганми. Еки Сунгариялик қаттиқ босиб айлантирдимиз? Ниҳоят, у ўт олдирдида, тутатиб, Ван Юан-лу деган жойга олиб борувчи томон йўналди. Маршрут программага мувофиқ келарди. Поярков қишки таможня ёнидан ўтиб, унга жой тийёрлаб қўйилган меҳмонхона томон бориши керак эди.

Японлар йўлни кесиб ўтишга отланишди. Жадвал бўйича бундай ҳаракат назарда тутилмаган эди. Японлар «очиқ ҳолатда» умуман назарда тутишмаганди. Наҳотки булар тасо-дифий ўткинчилар бўлса.

Поярковнинг хаёлига яна «нуфузли жаноб» билан саломлашиш фикри келди, буни вазият тақозо қиларди, ахир, у таниш эди-да! Яна саломлашмади. «Дальгосторг»нинг сайёр агенти япон махфий хизматининг бошлиғини танимайди ва мантиқ бўйича танимаслиги лозим. Кўприк ёнида улар ажралишди. Поярков кўприкдан ўтиб, олдинга, таможня томонга кетди, японлар чапга бурилишди.

Бутун кун бўйи ёмғир ёғди. Майда, чангга ўхшаш, жуда ҳам совуқ. Шаҳар гўё зах зулматга чўкиб кетгандек эди.

Кўчага чиққиси келмади, бунга зарурат ҳам йўқ эди. Агар менга қандайдир қўққисданликни атаб қўйган бўлишса, улар

мени номердан ҳам топиб олишади, деб ўйлади Поярков. Махфий хизмат учун деворлар, эшиклар тўсиқ эмас. У вақти-вақти билан қора дерматин қопланган эшикка қараб қўяр, ҳозир у очилиб, инсон қиёфасидаги «қўққисдан» деган нарсани кириб келади, деб кутарди. Қўққисданлик, афсус, ўзига ишонган Поярков ўйлаганидан кўра бошқачароқ бўлиб чиқди. Эшик соат бешгача очилмади, тўппа-тўғри бешда дарвозабон аёл эшикни тақиллатмади, унга қўлини теккизмай жаноб Поярковни телефонга чақирди.

У диванга ёнбошлаб маҳаллий газеталарни ўқиётган жойидан турди-да, вестибюлга тушди.

— Мистер Поярковми?— деган овоз эшитилди трубкадан.

— Ҳа, Поярков.

— Халқаро ресторанда соат кечқурунги саккизда овқат буюрилган.

Бу эркак кишининг овози эди. У одам соф рус тилида, талаффузни бузмай, ғоят такаллуф билан гапирарди.

Поярков овқатни ким буюрганлигини сўрамоқчи бўлди, лекин аynи пайтда қизиқсиниш кимнингдир режасини, балким, Сахалянга келиб қолган «нуфузли жаноб»нинг режасинидир, бузиб қўйишини ўйлаб, суриштириб ўтирмай қўя қолди.

— Кечки соат саккизда фурсатим бўлмаса керак...

— Ресторан ёпилгунча сизга дастурхон мунтазир бўлади.— Бу ҳодиса Поярковни кўнглини бир қадар жойига туширди. Энди у, одатда бирон жиддий ишни амалга ошириш олдидан бўладиган ҳаяжон, хавотирдан холи бўлиб, Токио вақти билан белгиланган олтию ўттиз минутни кута бошлади. Номерга қайтиб келиб, диванда яна ярим соатча ётди, кейин шошилмасдан кийинди-да, соат роса олтида меҳмонхонадан чиқди.

Мана бу ғалати ўхшашликни қарангки, учрашув ҳам, кечки овқат ҳам бир жойда — халқаро меҳмонхонада — кечки овқат биринчи қаватда, учрашув иккинчи қаватда тайинланган. Балким бу ўхшашлик эмасдир!

Поярков даҳлизда пальтосини ечиб, гардеробчига берар экан, унга соат кечки саккизга овқат буюрган одам, балким таниш чиқиб қолиши ҳам мумкин бўлган одам, йўқмикан деган хаёл билан ҳар эҳтимолга қарши ойнабанд эшик орқали ресторан залига қаради. Зал бўш, деярли бўш эди, овқатланиб ўтирганлардан бирортаси ҳам Поярковга таниш бўлиб чиқмади.

Учрашув қирқ иккинчи хонага тайинланган эди. Поярков иккинчи қаватга чиқди, қирқ икки рақами ёзилган эшикка келди-да, тақиллатди. Тўппа-тўғри олтию ўттиз эди. Ичкаридан майин ҳамда хотиржам овоз эшитилди:

— Кириг.

Комуцубаранинг овози эмас. Унинг овози янграқ, паст

пардада ёқимли гўлдирадди. Бу эса қандайдир майин, ҳатто хотинларникига ўхшарди. Ким экан бу?

Поярков эшикни очди.

«Нуфузли жаноб!» Цицикарская кўчасида турадиган бюр-юртмачи. Кўзлари кичкина, қисик, кўкимтир юпқа лабларида майин табассум ўйнаб турадиган ўша миқти киши.

— Мистер Поярков,— деди «нуфузли жаноб» кўлини чўзиб, лекин ўзининг оғирроқ ва семиз танаси яхши жойлашиб олган креслодан қўзғалмади.

— Сунгариялик,— дея «нуфузли жаноб»нинг гапини тўғрилади Поярков.

— Эҳ, ҳа... Сиз энди Сунгарияликсиз... Ўзимизга ўхшаб ҳамма нарса ўзгариб кетяпти.

Бу шартли сўзлар эди, улар бир-бирларини тушундилар.

Поярков эшикни беркитди, илгаги мустақамлигини билиш учун уни тортиб кўрди.

— Ҳа, ҳамма нарса ўзгаради,— дея такрорлади «нуфузли жаноб», меҳмоннинг дадиллигидан бир қадар ташвишланиб.— Сизни таниш қийин. «Шунақа,— жилмайиб дилидан ўтказди Поярков.— Сизлар билан такаллуф қилиб ўтиришнинг кераги йўқ... Баъзан тумшугингизга тушириш ҳам керак».

— Мен сизни у ерда, пристанда дарров танидим...

— Шундай бўлишига умид қилгандик,— деди «нуфузли жаноб» бошини қимирлатиб.— Сизнинг хотирангиз яхши.

— Ташаккур! Сиз билан бизнинг касбимизда,— деди Поярков, ҳалиги ярамас жаноб Лининг «Бомонд» ресторанида: «Яхши хотирага эга бўлиш лозим», деган гапини такрорлаб.— Барибир мен ким билан учрашиш шарафига муяссар бўлганимни билишим керак. Мен — икки юз қирқ учинчман. Сиз-чи?

«Нуфузли жаноб» кўзойнагини тўғрилади. Бу унинг асабийлашганини билдирарди.

— Полковник Янагита Гендзо...— деди у аранг овози чиқиб.— Квантун армияси штаби иккинчи бўлими бошлигининг муовини,— у учрашувнинг аҳамиятини таъкидлаш учун ўз лавозимини тантанавор қилиб айтди.

Поярков креслони столдан суриб, полковникка ўхшаб креслога ёстанди-да, оёғини чалиштириб ўтирди.

— Жаноб полковник, менинг қизиқсинишимнинг ҳақиқий сабабини тўғри тушунинг,— дея изоҳлади Поярков.— Мен танишиб ўтирмаслигим ҳам мумкин эди, унвоннинг ҳам у қадар аҳамияти йўқ, лекин бутун операциянинг муваффақиятига тааллуқли бўлган масалаларни: Квантун армиясининг штаби Хабаровскда мухбирга эга бўладими, йўқми? Ким ҳал қилишга вакил қилинганини мен билишим керак. Уни мен бу ерда гапиришим мумкинми, йўқми?

— Сиз ҳамма нарсани жуда аниқ белгилагансиз, мистер

Поярков, — деди полковник мамнун бош чайқаб. — Саволингиз ўринли. Операциянинг тақдирини ҳал қилиш менга топширилган...

— Жуда соз...

Полковник кўзойнагини тўғрилади. Бу энди ҳаяжонланиш белгисигина эмасди. Янагитани гурур ҳисси чулғаб олганди.

— Марҳамат қилиб, мени мухбир билан таништиринг! Уйлайманки, биз уни шартли равишда «Катта мухбир» деб атаганимиз эсингизда бўлса керак?

Полковник Поярковга диққат билан маънодор қараб, такорлади:

— «Катта мухбир» деганмиз.

— Эсимдагина эмас. Хабаровскда одам излаганимда бу менга бамисоли бир қибланома бўлган.

— Хўш?— деди полковник Поярковни қистаб.

— У чиндан ҳам катта мухбир бўлиб чиқди. Рамзий эмас, энди амалда бор. Унинг лавозимини, афсуски, айтиш мумкин эмас: шундай шарт қўйган у. ОҚДВА нинг сирларига жуда яқин туради, жуда яқин...

Поярков овозини пасайтиргани учун жуда ҳам муҳим бир нарсани эшитолмай қолишидан қўрққандек, полковник унга томон эгилди.

— Махфий ҳужжатлар унинг қўлидан ўтадимми?

— Фақат у орқали.

— У-ў.

Янагита ўзи кутган нарсасига эришди, кўнгли жойига тушиб бўшашаркан, яна креслонинг орқасига ястанди-да, қовоқларини сал уйди. Орага жимлик чўқди, бу жимликдан фойдаланиб, бир дам фикрлашга тушди, ширин хаёллар оғушига гарқ бўлди. Чунки унинг чеҳраси ёришди, юпқа лаблари илжайишга тайёр турарди.

Поярков полковникка ғалаба нашъасини суришига имкон берди. Бу, албатта, ғалаба эди, унинг ҳам, биринчи галда Янагитанинг ғалабаси эди. У Сахалинга Благовешченск резиденти билан учрашув учун бекорга келмаган-да, ахир.

— Аммо у уларни ҳозирча сейфда тутиб турибди,— деди Поярков полковникнинг ширин хаёлини бузиб.

Янагита суҳбатдошининг шамасига истар-истамас жавоб қилди. Лекин жавоб берди.

— Шарти?

— Аввало, биз томонимиздан гоят қаттиқ сир тутиш.

— Квантун армияси штаби томониданми?— дея сўради Янагита.

— Ишончли шахсдан тортиб, бутун система томонидан...

— Яна?

— Ҳарбий миссиялар ва штаблар томонидан...

— Ҳатто бош штаб томонидан ҳамми?— полковник бошини кўтарди.

— Ҳатто бош штаб томонидан ҳам... Мухбир агар мухбир бўлиб хизмат қилса, номаълум бўлиб қолиши керак. Лозим бўлиб қолса, фақат унвон ва номеридан фойдаланилади.

— Нима ҳам дейиш мумкин...— Янагита ўйланиб қолди.— Бу аслида қонуний бўлса керак. Штабдаги жанобни тушуниш мумкин, у ўз келажагини ўйлайди.

— Иккинчидан,— дея давом қилди Поярков,— у ўз ҳам-корлиги учун чиртинг-пиртинг қилиб эмас, ҳар бир қадами учун яхлит ҳақ тўлаш билан рағбатлантирилишини истайди...

Янагита фикрини бир жойга тўплаш ва резидентнинг фикрини ўзи учун аниқлаб олиш учун қошларини чимирди.

— Қандай қадам?

— Самарали яқунга олиб келган ҳаракат.

— Яъни, информация демоқчисиз, мен шундай тушундимми?

— Ҳа.

— Буларни қандай қилиб баҳолайди?— Қизиқсинди Янагита пича ҳайрон бўлиб. Гап пул ҳақида борар ва бу асабга тегарди.— Мухбирнинг фикрича, информация беш юз сўм туради, биз учун эса, юздан ортиқ эмас...

Поярков жиркангандек, лабларини буриштирди.

— Юз сўм ҳақида умуман гап йўқ.

— Нега энди?— сергакланди Янагита бўйинини чўзиб.

— Минг-мингдан келяпти, фақат минг-мингдан.

Янагитанинг тикандек қадалувчи кичкина кўзлари безовта ўйнаб кетди.

— Нега энди фақат минг-мингдан?

— Шунинг учунки, гап ғоят муҳим ахборотлар тўғрисида боради. Мана шундай ахборотлар олиш учун ОКДВА ичидан мухбир топишга ҳаракат қилинган.

— Албатта, албатта, лекин нархи ҳолис бўлмоғи керак.

— Жаноб полковник, мен бу ерга савдолашмоқ учун келганим йўқ. Менга шартни етказиш топширилган, бу шартлар шундайки, уларни англиз, немис ёки америка разведкаларидан истагани қабул қилаверади. Совет Узоқ Шарқнинг ҳарбий потенциали билан англизлар айниқса қизиқмоқдалар. Жуда ҳам... Улар ҳозир колхоз корпуси деб аталган корпус тузилишидан ташвишга тушиб қолишган...

— Нима дедингиз?

— Колхоз корпуси. Қишлоқ аҳолисини Амурбўйи мудофаасига жалб қилиш билан боғлиқ чора-тадбир.

— Шошманг. Немис матбуотида шунга ўхшаган нарсалар эсга олинган эди. Чегарага яқин қишлоқларда, аллақандай ҳарбий машғулотлар...

— Немислар ишнинг моҳиятини тушунмаганлар. Ҳарбий машғулотлар узлуксиз ўтказилади, газеталарда бундай ха-

барлар тўлиб ётибди. Бу ерда ҳеч қандай сир йўқ. Немис матбуоти ўз хабари билан фақат диққатни тортди, аммо ҳақиқатда нима бўлаётганига жавоб беролмади.

Янагита кўксини столга қаттиқ тираб, бирдан ўзгарган овозда сўради:

— Хўш, ҳақиқатда нима бўляпти? Бу корпус ҳақида сизда бирор маълумот борми?

Поярков пиджагининг ички чўнтагига қўл солди-да, Янагитанинг кўз олдида бир парча қоғоз олди.

— Фақат умумий тарздаги ахборот.

Полковник Поярковнинг қўлидаги қоғозни шартта тортиб олди-да, ўқий бошлади.

— Бу ерда фақат қуруқ факт-ку. Корпус тузиш тўғрисида қабул қилинган қарор. Бошқаси-чи? Бошқаси қани?

Поярков қоғозни қайтиб олиш учун қўлини узатди.

— Қолгани Хабаровскда... Сейфда, жаноб полковник.

— Катта Мухбирдами?— тушунди Янагита.— Бунинг учун ҳақ тўладингизми?

— Нима деяпсиз? Бу ерда бизни қизиқтирувчи бир ҳужжатнинг характеристикаси холос. Ҳужжатнинг ўзи яшириб қўйилган.

— Яна характеристикалар борми?

— Оғзаки, жаноб полковник.

— Бу мухбир ақлли одам,— деди Янагита, негадир Поярковга диққат билан тикилиб,— жуда ақлли. Айёр ҳам,

— Бор-йўғи эҳтиёткор холос, жаноб полковник.

— Жудаям эҳтиёткор эмасмикан?

— У ҳаётини хавф остида қолдирыпти.

Янагита яна бир оз Поярковнинг юзига тикилиб турди, аммо энди хотиржамлик билан гумонсирамасдан қарарди. Полковник ўзи учун ниманидир аниқлаб олди ва нимадандир воз кечди. Шубҳаланишдан бўлса керак. У Поярковга ишонди шекилли.

— У ўз ҳаётини қанча юксак баҳолайди?— сўради Янагита.

Полковникнинг саволидаги таъна Поярковга таъсир қилмади. У бунга эътибор бермади. Асосий масала ҳақида гаплашиш керак эди.

— Колхоз корпуси — бу бутун чап қирғоқ мудофаасидаги катта қайта қурилишларнинг бир қисми,— деди Поярков, олдинги гапига қайтиб.— Агар биз қандайдир қисм устида тўхтаб қолсак, у бизга арзонга, қандайдир минг ёки бир ярим минг сўмга тушади.

— Бир ярим минг!— Янагита ҳуркиб кетди.

— Мени нариги томонга ташлаганларида, таъкидлайман, ташлаганларида иш учун қанча пул керак бўлса, шунча берилади, деб ишонтиришганди. Махфий хизматда пул етарли деб ўйлаган эдим!

Поярков япон разведкасининг имкониятига шубҳа қилгандай бўлди ва бу билан разведкани ҳам, Янагитанинг ўзини ҳам ранжитди.

— Ҳақиқатан ҳам пул бор!

— Аммо бу пулларни харажат қилишга сиз вакил қилинмагансизми?

Янагита қизариб кетди.

— Сиз жудаям ҳаддингиздан ошиб кетдингиз, жаноб Поярков.

— Менинг бунга ҳуқуқим бор. Махфий хизмат ўн беш йил давомида қила олмаган ишни мен бажардим. Деярли мумкин бўлмаган нарсани қилдим...

Янагитанинг қўли огоҳлантиргандай кўтарилди.

— Бу ишда биз иштирок этганмиз.

— Қандай қилиб?

— Сизнинг мақсадга етишишингизни таъминлаганмиз. Сунгарияликни ўтгиз кишининг ҳаёти ҳисобига пана қилганмиз.

Бу баланд пардада янгради, худди Янагита ўзини қурбон қилгандек, таъна ва хафалик билан айтилди.

— Қурбонлар яна кўпроқ бўлиши ҳам мумкин эди!

Поярков кескин ҳаракат қилиб, галстугини туширди-да, кўйлагини ечди. Чап елкасида ўқ жароҳатининг яқинда тузалган ўрни қизариб турарди.

— Қандай қилиб?!— хижолат бўлди Янагита.— Сизга қарата ўқ уздиларми?

— Чегарадан қурол билан ўтганларнинг ҳаммасига ўқ уздилар. Менинг-наганим бор эди.

Янагитанинг юзида ҳамдардлик, ҳатто қайғу акс этди. У сочлари сийрак кичкина бошини худди бураб юритиладиган ўйинчоқдек чайқади-да, ғамгин деди:

— Махфий хизматга ҳеч нарса маълум эмасди... Ҳеч нарса маълум эмасди. Сиз тақдирланишга лойиқсиз.. Мен раҳбарларга айтаман.

Поярков кўйлагининг тугмаларини қадади-да, галстугини ўз жойига тортиб қўйди.

— Гап тақдирланишдами?..

У ранжиб, ўз туйғусини яширмади.

— Пул учун ҳеч ким, офицерлар инчунин, ўзини ўққа тугиб бермайди.

— О, буни биз тушунамиз... Барибир сиз тақдирланишга ҳаққингиз бор.

— Гап мен ҳақимда эмас, жаноб полковник. Қўлга киритилган нарсадан маҳрум бўлиб қолмаслик лозим.

— Ҳа, ҳа, албатта...— Янагита яна бураб юритиладиган ўйинчоқдек бошини чайқади.

Поярковнинг хаёлига бирдан бир фикр келди: мухбирнинг мавжудлигига Янагита шубҳаланмоқда. Япон махфий хизма-

ти шубҳаланмоқда. Сўнги босқич — Благовешченскдан Хабаровсккача жуда тез босиб ўтилган бўлса керак. Ахир, улар, японлар бу йўлдан кўп марта борганлар-ку, аммо бирор марта ҳам мақсадга етолмаганлар. Бу Сунгариялик эса ана шу йўлни қандайдир бир ой ичида босиб ўтолди. Ҳатто бир ойдан ҳам кам вақтда.

Янагита ахборот ёзилган варақни унутиб, уни қўйиб юборгани ва қоғоз стол устида ётганидан фойдаланиб, Поярко в уни кафти билан ёпди-да, ўзига тортди.

— Мухбир ҳали иш бошлагани йўқ...

Янагита ярим йўлда қоғозни маҳкам ушлаб қолди, унга калта, кучли бармоқлари билан ёпишиб олди.

— Ҳали мистер Поярко биздан Харбинда олган уч мингни аванс тариқасида мухбирга топширмадиларми?

— Мухбир ўзини сотмайди, мен сизни огоҳлантирдим-ку. Биз фақат информация учун пул тўлаймиз. Колхоз корпуси ҳақидаги тўлиқ маълумот бир ярим минг баҳоланган. Ўлка территориясидаги қўшинларнинг қайта жойлаштирилиши ва ўт очувчи воситалар билан таъминланиши ҳақидаги буйруқ — ўн минг...

— Сўм?— деди Янагита фикрни тугатиб.

— Йўқ. Ҳисоб олтин билан ёки чет эл валютаси билан бўлади. Фунт ва доллар билан, жуда бўлмаса франклар ва маркалар... Лира умуман бўлмайди.

— Мухбир — коммерция одами экан,— деди Янагита киноя билан.

— Ишбилармон одам,— дея тузатди Поярко полковникнинг гапини,— у яхши об-ҳаво донмий эмаслигини билади. Ҳатто мусаффо осмонни ҳам қачондир булутлар қоплаб олади.

— Об-ҳавонинг ўзгаришини кутишга асос борми?— дея сўради Янагита сергак тортиб.

— Унинг учун ҳа.

— Демак, у бизнинг одамимизми?

— Агар этиқодни назарда тутилса, жаноб полковник, у томонда бизнинг одамларимиз энди йўқ. Фақат гоё учун ҳеч ким бизга хизмат қилиб ўтирмайди. Аммо пулни яхши кўрадиганлар бор. Биз умидвор бўлсак арзийдиган бунақалари ҳам кўп эмас. Мухбиримиз ана шундайлардан. Аммо у мана шундай ютуқ билан инглиз ёки америка мухбири бўлиб олиши мумкин, ҳаммаси шартга боғлиқ. Узоқ Шарққа қизиқиш катта...

— Узоқ Шарқ билан қирқ саккиз мамлакат қизиқяпти,— деб юборди Янагита сирли қилиб,— лекин унга ҳаммаси ҳам бундай яқин эмас...

— Масофанинг узоқлиги уларнинг дадил бўлишларига ҳалақит беролмайди.

— Сиз ҳақсиз, мистер Поярко, Узоқ Шарқда буюк куч-

лар тўқнаш келиб қолди. Шулардан бири ғолиб бўлиб чиқиши лозим.

Бураб юритиладиган ўйинчоқнинг тепакал боши калта бўйин имкон бергани қадар юқори кўтарилди-да, тантанавор қотиб қолди. Ярим юмук кўзлари узоқларга, номатълум ва етиб бўлмайдиган Поярколга қараб турарди, у бу узоқдаги нарса полковникка унинг хаёлида ҳозироқ ғолиб чиққан ўша буюк кучни кўз олдига келтираётган бўлса керак, деб тахмин қилиши мумкин эди, холос. Янагита ҳозир ҳис-туйғуларида самимий бўлса керак, ўзи гапирган ва интилаётган нарсаларга ишонарди. Унинг учун бошқа ҳеч нарса мавжуд бўлмагандек эди.

— Мухбирнинг ёрдамисиз ғалаба қилиш қийин бўлади,— деди Поярко, полковникни хаёл қанотидан ерга қайтариб туширишга уриниб.

Бироқ Янагитани ерга қайтариб тушириш осон эмасди. У қайтмади. Қайтишни истамади.

Уша узоқликдан совуққина, лоқайд жавоб қилди:

— Аввал мухбирга эга бўлмоқ керак.

«Битим амалга ошмади,— тушунди Поярко,— мухбирни жалб қилиш билан боғлиқ бўлган ҳамма нарсани японлар мендан тортиб олдилар ва операцияни барбод қилдилар. Ҳар ҳолда, тўхтатиб қўйдилар... Пулга чақилгандек бўлдилар. Ҳақ тўлаш ҳақида мен уч марта гап бошладим, полковник уч марта жавоб беришдан ўзини четга олди. Ажойиб изчиллик билан ўзини четга олди...»

Бирорта чора кўриш лозим эди. Токи улар кескин чоралар бўлсин.

Поярко полковникнинг қўлидаги ахборотга ёпишди. Негадир арзимас бир парча қоғоз унга мухбир учун кураш рамзи бўлиб туюлди. Янагита қоғозни ушлаб қолиши керак эди, бироқ Поярколни ҳайратлантириб, ҳатто даҳшатга солиб, уни қўйиб юборди. Қоғоз полга учиб тушди.

— Бизга мухбир жуда ҳам керак,— деди Янагита, гўё ахборот ёзилган қоғозни мухбирга ҳеч қандай алоқаси йўқ, разведка қимматига эга эмасу бутун оқшом мутлақо бошқа нарсалар ҳақида суҳбатлашилгандек бепарволик билан.

Полковник ўзининг қулай ва чуқур креслосидан турди, эриниб ва шошилмасдан кўтарилди-да, Поярколга қўлини узатди.

— Мен сизнинг елкангиздаги жароҳат ҳақида хабар қиламан... Сиз тақдирлашга лойиқсиз.

Поярко ҳам ноилж ўрнидан турди.

— Ташаккур, жаноб полковник.

«Нима бўляпти ўзи,— деб қўйди Поярко фикран, елкасидан совуқ бир нима ўтгандек жунжикиб.— Нима?

— Яхши ухлаб туринг, мистер Поярко.

— Сиз ҳам...

Поярков зинадан минг хил фикр ва шубҳалар билан тушди. Бундан бир неча кун олдин, бир неча кун ҳам эмас, шу бугун эрталаб ҳам япон разведкасини аниқ кўриб турганлигига, кўққисданлик усули нимага асосланганлигини тушунишига амин эди. Лекин шунга қарамай, барибир янглишди. Японлар уни яна чалғитиб кетишди. У қаёққадир мавҳумликка таянчсиз ҳолда парвоз қилибди. Парвоз беҳаловат бўлди, кўрқинчлироқ бўлди.

Бунинг устига яна кечқурун соат саккизда ресторандаги учрашув, кечки овқат кимга керак, унинг нима ҳожати бор экан? Яна бир жумбоқ. Наҳотки Янагита суҳбатни зиёфат устида давом эттиромоқчи? Бемаънилик. Афтидан, Комуцубара Сунгариялик билан ҳар қалай, учрашмоқчи. Икки томонлама ўйин. Бу ҳам япон разведкасидаги ўйин. Иккинчи бор олишув деган гап бу. Лоақал шунисидан голиб чиқиш керак.

Соат саккизу ўн беш минут эди.

Поярков ресторан эшигини очди-да, одам тўла залга кирди. Ҳамма столлар банд эди. Битта ҳам бўш жой йўқ.

Поярков хижолат тортиб қолди: қани унинг жойи? Утирай деса, жой ҳалигидай... Қираверишда сўппайиб туравериш ҳам ноқулай — ҳамма сенга қарайди, устингдан кулади. Телефон қилиб ресторанга таклиф қилганлар, ҳазиллашиб шундай қилишган. Энди чекка-чеккадан қараб, кулаётган бўлишса керак.

Қайтиб чиқиб кетиш ҳам мумкин эмас. Гарчи шундай қилсаям бўлардию, лекин жой йўқ. У Сахалянинг бошқа дурустроқ ресторанига бориб, кўнгил очмоқчи ҳам бўлди. Дайди итларга қараганда уларнинг яхшиликлари бу ерда кўпроқ. Агар бу яккама-якка олишувнинг бошланиши бўлса, чекиниш мумкин эмас. Талабгор билан учрашиш керак. Поярков тўппа-тўғри залнинг ўртасидаги пальма томон йўл олди.

Фаҳм-фаросати етдими ёки тасодиф қутқардими — пальма ёнида бўш стол бор экан. У бутун ресторанда, эҳтимол бутун бошли Сахалянда ҳамдир, бирдан-бир бўш стол бўлиб кўришиб кетди унинг кўзига. У Поярковга мунтазир экан. Бўлмаса, кечки соат саккизда яна кимни мунтазир бўлиб кутиши мумкин? Телефонда шундай дейишган эди.

Хўрандаларнинг ҳасадли назарлари таъқибиди у стулга ўтирди-да, пальма тагида ўзи хон, кўланкаси майдон бўлиб олди.

Стол бир киши учун тузалган эди. Битта қошиқ, пичоқ, битта рюмка, битта фужер. «Бу нимаси?— дея ўйлади Поярков.— Битта ижрочи иштирокида ўтказиладиган кеча программаси!» Балким у билан Комуцубарага мўлжалланган бошқа бир стол бордир. Халқаро ресторанда Сунгариялик

билан кимдир учрашмоқчи бўлган эди-ку. Учрашувлар фақат шундай ташкил қилинади.

У залга қаради, диққат билан разм солиб чиқди, иккинчи бўш столни топмади.

«Ҳа! Устомонликда японларга бас келиш мушкул. Яна бир қизиқ тасодиф чиқиб қолди. Нима ҳам дердик, уни чап қирғоқдан келган агентга кўрсатилган ғамхўрлик деб тушунамиз-да. Эҳтимол, бу менинг Манжурия бўйлаб қиладиган гастролларим жадвалига кирар. Дам олиш кечаси. Уйлайманки, шу билан бугунги ишимизга нуқта қўямиз».

Афсуски нуқта қўйиш мумкин бўлмади. Кимдир орқа томондан келиб энгашди-да, Поярковнинг қулоғига:

— Салом!— деди.

— А?!

Угирилишнинг кераги бўлмади. У Катянинг овозини таниди.

— Салом!..— секин, йўқ, у секин жавоб беролмади, фақат шундай қилишга уриниб кўрди, лекин уриниш беҳуда кетди. Катя унинг ҳаяжонланганини сизди.

— Хуш келибсиз...

Катя столни айланиб ўтди, Поярков уни кўрди.

— Люба!

У кулиб юборди. Катя ҳам Поярков сингари ҳаяжонланди, бу ҳаяжон унинг кўнглида Поярков Сахалияга келганини эшитган вақтда пайдо бўлганди. Катта-катта очилган кўзлари билан унга тикилиб, нималарнидир тинмай гапирар, дил розини ифодаларди.

Катянинг қўлида кичкинагина ёзув дафтарчаси билан қалам бор эди, лекин бу шунчаки дафтарча бўлиб, Поярков ҳеч нарса буюрмоқчи бўлмаганидай, унга ҳеч нарса ёзмоқчи эмасди. Улар гаплашишар, жим туриб гаплашишарди, атрофдагилар эса Поярков ўйлаяпти, Катя кутиб турибди, деб ҳисоблардилар. Катя барибир ниманидир ёзди ёки ёзган бўлди. Кейин бошини қимирлатиб, секингина деди:

— Сизни кузатишяпти... Эшикнинг ўнг томонидаги учинчи стол.

— Ким?

— Янагитанинг одами.

Катя сирни очишга, у эса уни эшитишга ҳақлари йўқ эди. Иккаласи — разведканинг агентлари. Аммо улар учун бунинг аҳамияти қолмаганди. Говни ўртадан туйғулар кўтариб ташлаган эди.

— Ресторан ёпилгунча шу ерда қолинг...

Поярков таомлар рўйхати ёзилган дафтарчани олиб, таниша бошлади. У Катянинг ҳамма нарсани тайёрлаб қўйганини, ҳеч нарса буюришнинг кераги йўқлигини биларди, аммо ўз қорнини тўйдириш учун ҳаракат қилаётган киши бўлиб кўриниш зарур эди. У бирор таом ёки шаробнинг навини тан-

лашдан олдин дафтарчани ўн марталаб у ёқ-бу ёққа ағдариб ва беш марталаб стол устига қўйиб, кейин оладиган, сўнг хўрсиниб: «Яна ҳеч қанақа янгилик йўқ. Эҳтимол, оёсегр балигининг гўштини сихда пишириб келарсиз? А? Сизда янги тутилган оёсегр балиғи борми? Бор. Ошпаз уни зираворлаб қўйсин. Мен кутаман...» дейдиган, кўнглини топиш қийин бўлган инжиқ хўранда ролини сидқи дил билан ўйнай бошлади.

Поярков бунақа демади, аммо бу ўйлаб кўриш программасига кирарди, зиқна, инжиқ хўранда меню билан танишиш учун қанча вақт сарфлайдиган бўлса, шунча вақт кетказишни назарда тутарди. Улар кўзлари билан гаплашар, бир-бирларини кўриб турганликларидан роҳатланар эдилар.

Катя ниҳоят буюртма «қабул қилиб» кетди, Поярков эса хурмо тагида қолди, ёлғиз хўрандалик ҳуқуқидан фойдаланиб, ён столларни кўздан кечира бошлади. Уни, табиийки, яқин столлар қизиқтирмасди, Сунгарияликни кузатаётган одам ўтирган, эшикнинг ўнг томонидаги столга қараш учун бу столлар бамисоли зина вазифасини бажарарди холос. Қизиқ, благовешченсклик резидентни кузатишни яна кимга топширишди экан?

Э, ҳа! Учинчи столда эрталаб пристанда Янагита билан бирга Поярковни кутиб олган кичкина, чаққон, кўзлари ўткир ўша япон ўтириб олган экан-ку. Билиб қолмасин деб бечора ўзини зўр бериб яширарди. Ресторанда бировни кузатиш мушкул вазифа. Ҳамма ўйнаб-кулади, сен бўлсанг ишлашинг, бунинг устига яширинишинг керак. Поярков ундан кўзини олди. Япон ўзини ҳеч ким пайқамади, деб ўйлай қолсин, овқатини бемалол есин. Унга бугун бу ерда узоқ вақт ўраллашиб юришга тўғри келади.

Катя шароб олиб келди. Шишани оча бошлади. Яна Поярковга тикилиб қаради.

— Бир ютумини мен учун ичинг,— деди у негадир маъюс жилмайиб.

— Ҳаммасини сен учун ичаман!— хитоб қилди Поярков.

Катя Поярков ичиб бўлгунича кутиб турди-да, шивирлади:

— Энг охирида кетасиз...

— Сен-чи?

— Ин Юан-лу чорраҳасида бўламан.

Бундан ҳам хавфлироқ ва ўйламай қадам босишни тасаввур қилиш қийин эди: ҳарбий миссия билан штабнинг иккинчи бўлими кузатувида гўё ёш йигит билан қиздек, ҳеч ким билан боғлиқлиги йўқ, ҳеч кимга муте эмас иккита эркин тирик жон каби учрашишга аҳдлашиб ўтиришибди-я. Ин Юан-лу кўчаси бурчагида учрашишди-да, Амур томон пастга юриб кетишди.

Янагитанинг югурдаги капитан Сигэки Мори юз бериши мумкин бўлган хавф-хатар ва унинг оқибатидан қўрқмай, кузнинг совуқ ёмғирида кечаси Сахалинда сайр қилишга журъат этган кишиларнинг соддалигидан ажабланган ҳолда то қирғоқча уларнинг орқаларидан борди.

Тўғри, улар хавф-хатар ҳақида ўйламасдилар. Умуман ҳеч нарса тўғрисида ўйламасдилар. Уларга бу кечани тақдир, аччиқ ва инжиқ тақдир тақдим қилганди, бу совғани қабул қилмасликлари мумкин эмасди.

— Орқамиздан келишяпти,— деди Катя ёмғирдан ифлосланган Ин Юан-лу кўчаси бўйлаб қирғоқ томон кетаётганларида.

— Келса кела қолишсин.

Поярков қандайдир қайсарлик, маҳкумлик билан жавоб берди, бу маҳкумлик кайфияти Катяга ҳам юқди. Катя уни қўлтиғидан олиб, ўзига тортди-да, соябон билан пана қилди. Ёмғирдангина пана қилмади албатта...

— Сен Сахалинга қандай келиб қолдинг?— сўради Поярков, улар япон элчихонасидан ўтиб, олдинда қирғоқ чироқлари кўрина бошлаганида.

— Мени бу ерга Комуцубара юборди.

— Фақат сеними?

— Кўпчиликни. Энди бу ер иш қайнаган жой.

— Кўпчилик ҳеч ким дегани ҳам... Муҳими, сен шу ерда экансан. Бу омадми? Ёки қисматми?

— Қайдам...

Улар қирғоқча чиқишди. Бу ер бўм-бўш. Ин Юан-лудан ҳам баттар хувиллаб ётарди. Қирғоқда шимолдан эсан изғирин кезар, булутлардан тикандек майда томчи қуйларди.

Янагитанинг одами шамолдан қўрқиб, олтин конлари компанияси йўлагига кириб олди. Катя билан Поярков эса соҳилдаги кўчани кесиб ўтиб, яланғоч ва ҳўл осина дарахти тагидаги скамейкага ўтиришди.

— Бечора капитан Сигэки,— дея кузатувчига ачинди Катя,— бугун унинг чекига оғир топшириқ тушибди.

— Ҳа, ҳавас қиладиган иш эмас,— деди Поярков, қоронғи йўлакка қараб.

— Нодон, кетса бўларди,— дея Катя худди Сигэки билан биргаликда ёмғирда ивигандек жулжикиб.

— Қетади,— деди Поярков ишонч билан.

— Сиз билан бирга кетади.

— Нима ҳам дердим, ўзидан кўрсин, ҳали яна анча ивишига тўғри келади унда.

— Сиз меҳмонхонага қайтмоқчи эмасмисиз?— сўради Катя соддалик билан.

— Сени қўйиб юбормоқчи эмасман.

— Бу ерда ёмғирдан совуқ қотиб, ўлиб қолсам-чи?

— Улмайсан. Амур бўйида ўлиш сенга муносиб эмас...
Енгинамизда ўз соҳилимиз.

У шамол остида тўлқин шовқин солаётган қоронғилик қаърига қаради.

— Кўряпсанми?

Катя у нима ҳақда гапираётганини фаҳмлаб жилмайди...

— Ҳис қиляпман...

— Яхшики, энди Амурга яқин турибсан. Кундуз бизнинг қирғоғимиз кафтдагидек кўринади.

— Алам қилади...

— Нега энди?

— Жуда ҳам яқин. Чақираётгандек. Амур бўйлаб кетиб қолгим келади.

— Кетавер.

— Бу ерда ким қолади? Сизни ким қўриқлайди?

У ҳайрон бўлиб Катя томон қиё боқди. Катянинг гапи унга қандайдир шамадек туюлганди.

— Мени анави капитан Сигэки қўриқлайди.

— Агар сизни капитан Сигэки қўриқлай олганида, менинг керагим бўлмай қоларди.

— Сени-я?!— Бу энди шама эмас эди. Катя қандайдир муҳим сирни очарди.— Айтмоқчи, Сахалянга келишимни сен қаердан билдинг?

— Сиз келган томондан.

— Шошма, шошма... Бу ерда қандайдир англашилмовчилик бор. Командировкага кетишимни бир неча кишидан билсам-а.

Катя кулиб юборди.

— Бир неча кишидан эмас, бир кишидан.

У қўрқиб кетди. Қўрқишга асос ҳам бор эди. Демак, чап қирғоқда нима бўлса, бу ердагилар ҳаммасини билишар экан-да.

— Мени Комуцубара чақирди...— деди Поярков, Катяни сирдан четга чалғитиб.

— Чақирди, лекин юбормади.

— Бўлди! Бу у қадар кулгили нарса эмас.

— Албатта, кулгили эмас. Буларнинг ҳаммаси жиддий, муҳими хатарли. Уртоқ Семён буларнинг ҳаммасини ҳисобга олган...

У ўзини Катядан четга тортди. Фош бўлибман. Бутунлай ошкор бўлибман-ку!

— Қанақа Семён?

Катя қўлини Поярковнинг елкасига қўйди-да, иккинчи қўли билан бир вақтлар қилганидек, унинг жингалак сочлари учидан тутамлади.

— Уртоқ Семён менга сизни эҳтиёт қилишимни топширди, Борис Владимирович.

— Уша сенми?

Катя енгил тортиб хўрсинди.

— Мен...

Поярков Катяни қучоқлаб ўпа бошлади. Севиниб кетганидан, ўзида йўқ бахтиёрлигидан ўпа бошлади. Уртадаги қандайдир баланд, ўтиб бўлмайдиган, даҳшатли тўсиқ қулади. Тўсатдан ағанади. Энди ҳамма нарса ёрқин, сөз, такрорланмас даражада яхши бўлиб қолди.

— Люба... Люба...

Эрталаб Янагита Поярковдан ўн беш минг долларга тилхат ёзиб беришни талаб қилди

Бу мухбирнинг номзодини тасдиқлаш ва хабар учун ҳақ тўлашга розилик эди. Лекин нима учун ўн беш минг? Гап ўн минг устида борган эди-ку. Ёки иккинчи бўлим Сунгарияликнинг чегарадан ўтиш пайтида яраланганини ҳисобга олиб беш минг қўшганмикан?

Янагита ҳеч нарсани тушунтирмади. У бор-йўғи уч оғизгина сўз айтди:

— Пулни Благовещенскда оласиз.

Яна Катя билан хайрлашиш керак эди. Уни кўрмасдан кета олмасди. Энди кетолмасди.

Улар гўё тасодифан бўлгандек, почтада учрашишди. Катя тўсиқли узун стол чеккасига жойлашиб ўтириб, кимгадир хат ёзмоқда эди. Поярков кирди, туйнукдан телеграмма бланкани олди-да, «Дальгосторг»га хизмат юзасидан уч-тўрт оғиз хабар ёзиб юбориш учун жой излай бошлади, «нотаниш» аёл ёнидаги бўш стулни кўриб, дарров бориб ўтирди. Утирди-ю, телеграмма ёзишга киришди.

Катя ўзининг мактубини эрталабоқ ёзиб қўйган, уни эгасига топшириш учун қулай пайт кутмоқда эди. Поярков унинг ёнига ўтирган ҳамон, Катя бир варақ қоғозни ўнг томонга суриб қўйди-да, қўшнисини биринчи сатрни ўқишига имкон туғдирди. Аслида, бутун мактуб бир сатр ёзувдан иборат бўлиб, қолгани фақат тахмин қилинар, ўша тахмин учун бутун бир саҳифа жой бўш қолдирилган эди.

«Мутлақо безовта бўлма. У (Янагита деб ўқи) фақат қўрқитади холос. Бу тактика».

Поярков ўқиди-да, жавоб ёзди:

«Фаҳмладим. У тўғрида гапирма. Узинг ҳақингда»...

Катя:

«Ўзим ҳақимда нима айтай?!

У:

«Ҳамма нарсани!»

Кейин бирининг сўзини бири бўлиб, шошилинич гаплашишди: хат орқали албатта.

«Хафаман...»

«Мен ҳам. Келажак ҳақида ўйла».

«Қўрқаман».

«Қўрқма. Сен ахир кучлисан-ку».

«Севаман: шунга қўрқяпман... Энди мен якка эмасман».

«Мендан ташвиш тортма. Ўзингга эҳтиёт бўл. Ҳамиша Ҳар дақиқа».

«Вой худойим-ей, бундай қийин бўлишини билмаган эдим».

«Бизларга ҳамиша қийин».

«Сенга осон. Сен бир соатдан кейин уйда бўласан. Менчи?»

«Сен ҳам... фақат бир оз кейинроқ».

«Бу сўнгги дақиқаси бўлса керак...»

«Сўнгги дақиқалар ҳали кўп бўлади».

«Қаерда?»

«У томонда, ўзимизнинг соҳилда...»

Қатя бош чайқади.

«Бирор нарса дегин. Овозингни эшитишни истайман».

У шивирлади:

— Люба...

Қатя қўлини унинг кафтига қўйди-да, қисди.

— Алвидо!

— Ундоқ дема.

— Барибир алвидо! Эсдалик учун бу қоғозни ол.

— Ололмайман.

— Бўлмасам, Амурга ташла.

Поярков ўрнидан турди. Унинг юзлари оқарган, гоят оқариб кетган, лаблари титрарди.

Қатя унинг кетаётганини, вақт тугаганини тушунди. Уларнинг вақти тугаганди. Бу вақт жуда кўп, абадий бўлиб туюлганди.

— Ҳа, айтгандай... Мана буни ўқи. Кейинроқ.

Қатя сумкачасини очиб, тўрт қаватми ёки кўпроқми букланган варақни Поярковга берди.

— Фақат йўқ қилиб юбор. Албатта йўқ қил...

Қувноқ Фин ҳақида бир-икки оғиз қайғули сўзлар

У каютада варақни очди.

«В. Ф.— фанзасида ўзини осиб қўйибди. Айтишларича, у хитойларга хизмат қиларкан!

Бўлиши мумкин».

Зажигалканинг кучсиз оловида бир парча қоғоз узоқ вақт ёнди. Жуда узоқ. Поярков ҳар бир бурилишда қайғули хотима тайёрлаб қўйилган разведканинг тақдири ҳақида ўйлаб улгурди. У буни билладю, барибир боради. Айланиб келиб яна бораверади. Баъзида, фақат баъзидагина мақсадга эришади.

Қувноқ Финнинг кулбасида: «Бизга душманлик қилганларни отиб ташлашни афзал кўраман», деган японни яна хаёлига келтирди.

Бу ҳукми қабул қилиш Финнинг қисматида бор экан.

КАТТА МУХБИРНИНГ БОРЛИГИГА МЕНИ ИШОНТИРИНГИ

Мухбирнинг портрети керак бўлиб қолди. Уша Катта мухбир деб аталган мухбирнинг портрети.

Агар оламда янги одам пайдо бўлган экан, пайдо бўлдигина эмас, баъзи нарсаларни айтган ҳам экан, ўзининг мавжудлиги билан ўзига диққатни жалб этган экан, уни кўриш истаги ва ҳатто зарурати туғилади. У ўзи қандай одам бўлсайкин?

Катта мухбирни яратганлар японларнинг уни кўриш, юзига қараш, шунчаки қараб, ўзларича у ҳақда тасаввур ҳосил қилишни хоҳлаб қолишларини негадир ўйлаб кўрмагандирлар.

«Унинг кўзлари кўк экан! Сал ғилайроқ. Ёки йўқ, ғилайроқ эмас. Бодомқовоқ! Бурни япаски. Ғалати бурун. Лаблари дўрдоқ, бурчларида оддий қатлари бор. Гарчи гўлнинг қўлидан бунақа жасорат келмаса ҳам гўл одам. Унинг миждози иродалилигини кўрсатиб турибди, қаллобликка мойил. Бинобарин, портретда лаблари юпқа, маҳкам юмилган, чизиги ҳатто билинмайди. Бурни ҳам япаски эмас. Силлиқ қирра бурун. Ияги чўзиқ, кампирдаҳан.

Балким ундоқ ҳам, бундоқ ҳам эмас. Бошқача. Кутилгандек эмас, босмақолипдалигидан бутунлай бошқача, ажаблантирувчи ёки ҳафсалани пир қиладиган шахсдир».

Портретни Сахалинда, Харбинда, Токиода, Хабаровскда, бу кўзга кўринмас мухбир «пайдо бўлган» ҳамма жойда чизишди. Унинг хабарлари аниқ ва оператив эди. Улар дарҳол ҳаракат қилишга мажбур этарди. Узоқ Шарқ Армияси Қўмондонлигининг «хулқиға» қарши жавоб ҳаракати қилишга ундарди.

Жавоб ҳаракати қилишга бўлган худди мана шу зарурат мухбирнинг шахсига тобора қизиқишнинг сабабчиси бўлган эди.

Одатланилган, ўрганиб қолинган, маълум даражада қандайдир программага, қонунга айланиб қолган нарсани янги, кутилмаган, одатланилмаган нарса билан алмаштиришдан олдин бу нарсанинг юқори манбадан келаётганига қаттиқ ишонч ҳосил қилмоқ керак бўлади. Мухбирни Катта деб аташнинг ўзи етарли эмас. У ўз мавқеи билан ҳақиқатда ҳам Катта бўлмоғи керак. Бу Катталикни сезмоқ керак.

Ҳозирча эса фақат ғоя. Рамз!

Махфий хизмат фақат шакл чизди, бор-йўғи шакл. Лавозим ҳам, унвон ҳам, фамилияси ҳам йўқ.

— Менинг олдимда ГПУ эмас, армия марказининг офи-

перларидан бири эканлигига мени ишонтиринг,— деди бош штаб бошлиғи.— Ишонтиринг!

Ахборотлар эса келиб турди. Улар Қвантун армияси штаби учун жуда ҳам ташвишли эди. Жавоб беришни талаб қиларди. Армия қўмондони, айрим офицерларнинг эҳтиётликларига қарамай, ахборотларни маълумот учун қабул қилар ва хабаровсклик мухбирнинг сигналларига қандайдир жавоб қиларди. Бунинг устига, оператив разведка чап соҳил мудофаасининг қайта қурилаётганини тасдиқларди. Қисмларнинг чегара бўйлаб ҳаракати самолётлардан, ҳарбий катерлардан ҳамда қуруқликдаги кузатув нуқталаридан кўрилгани айтиларди. Бу хабарларга кўра ҳам Хабаровскдан келиб турган маълумотларга жавоб қилмаслик тўғридан-тўғри аҳмоқлик бўларди. Лоақал бир йўлини топиш керак эди.

Қвантун қўмондонлигининг ташаббусини бош штаб рад қилмас, аммо унга фатво ҳам бермасди, чунки бундай фатво қўмондонни қатъий ишлаб чиқилган схема бўйича шимолий йўналишдаги бўлажак операцияларга тайёрланиш тўғрисидаги махфий буйруқни бажаришдан расман озод қилади, деб ўйларди.

25 февралда Қвантун армияси штабининг бошлиғи Итагаки Сейсиро шифрланган телеграмма билан Хабаровскдан олинган янги маълумотга кўра, шимоли-ғарб линиясидаги қисмларни қайта жойлаштиришга рухсат беришни Токиодагилардан талаб қилди.

Бу муваффақиятсиз кун эди. Шунинг учун ҳам муваффақиятсиз кун эдики, у Токиода «ёш офицерлар» исён бошлаган кунга тўғри келган эди. Қвантун армиясига ҳаракат эркинлиги берилишига бўлган талаб «Кодоха» ташкилотининг қитъада босқинчилик ҳаракатини янада кенгайтириш ҳақидаги талаби билан жўр бўлиб кетди. Итагаки Сейсиро билан «ёш офицерлар» ўртасида ҳеч қандай умумийлик бўлмаса ҳам лекин актив ҳаракат қилишда ҳар икки томоннинг хоҳиши ягона эди. Телеграмма кечаси келди, исён эса эрта-лаб бошланди.

Биринчи дивизиянинг 1 ва 2-полкларининг деярли бир ярим минг солдат ва кичик офицери, гвардиячи дивизиянинг бутун 3-полки бош министрининг, Молия министрининг, Ички ишлар министрининг, сарой министрининг, ҳарбий таълим генерал-инспекторининг оромгоҳига ҳужум қилдилар. Бир соат ўтар-ўтмас, қатор давлат арбобларини қатл этдилар. Мухрдор лорд — Минору Сайто, молия министри Рорэкиё Такахаси, ҳарбий ўқитиш генерал-инспектори Дзёгаро Ватанабэ ўлдирилди, сарой министри Иоситаро Судзуки огир ярадор қилинди. Бош министр Тируки Окадани ҳам ўлим кутарди, аммо кимдир огоҳлантириб қўйгани учун у яшириниб қолди. Полиция бошқармаси билан «Асахи» газетаси редакцияси исёнчилар қўлига тушиб қолди. Ҳарбий ми-

нистрлик ҳамда кечаси Итагаки Сейсиронинг телеграммаси келиб тушган бош штаб штурм қилина бошланди.

Бош штаб деворлари ёнида: «Генерал Мадзакини Қвантун армиясига бош қўмондон қилиб тайинлансин», дея қичиришарди. «Совет Иттифоқи йўқ қилинсин», деган шиор уларнинг асосий шиори эди. Исёнчилар штаб кабинетларида «Шимолга катта ҳужум қилиш» планининг ишлаб чиқилаётганини, аниқроқ қилиб айтганда, тасдиқланиш даражасида эканини гўё билгандек эдилар. План авторини ҳам худди ўша бош штаб иккинчи бўлимининг бошлиғи Қандзи Исихарининг ўзи эди. Исёнчилар қўлида ўлиб кетиш Қандзи Исихара учун ўтакетган бемаънилик бўларди, чунки худди ўшанинги ўзи «ёш офицерлар»нинг шиорини қитъадаги тактик ҳаракат схемаси қилиб амалга оширган эди.

Балким иккинчи бўлим бошлиғига ўқ дахл қилмас ҳам эди. Кескин вазиятда у Совет Иттифоқига қарши уруш плани солинган семиз папкани ўзига тўсиқ қилиб олган бўларди. Рамзий маънода, албатта. Кейинроқ у бош министр лавозимига Угакиннинг номзодини рад этиш билан ҳақиқатда худди ўшандай қилди ҳам, Угаки, шимолий муаммони ечишда «империянинг стратегиясини барбод қилди», деб баҳона кўрсатди. Қандзи Исихара мамлакатни фашистлаштириш ва Япониянинг бутун экономикасини урушга тайёрлик изига солиб юборишнинг ашаддий тарафдори эди.

Исённи бостиришди, 29 февраль оқшомига келиб Токиода осойишталик ўрнатилди. Солдатлар казармаларга қайтидилар, исённинг раҳбарларини ҳарбий трибунал судига бериш учун қамоққа олдилар. Ҳарбий министрлик билан бош штаб ўзларининг одатдаги ишларига қайтиш имкониятига эга бўлдилар. Бу ишлар «ёш офицерлар» программаси давомининг ўзгинаси — қитъада агрессияни кенгайтиришдан иборат эди. Тасодифан бўлдими ёки йўқми, ҳар қалай, исёнчиларнинг зарбаси бош штаб билан Ҳарбий министрликка тегмади. Эҳтимол тасодифий бўлмагандир. Полковник — Қандзи Исихара 28 февралдаёқ кундузи Қвантун армияси штабининг бошлиғи Итагаки Сейсирога телеграмма юборди, у билан полковник Янагита Гендзони 5 мартда Токиога чақирди.

«...РУС РАЗВЕДКАСИ БИЗНИНГ МАҲФИЙ ҲУЖУМЛАРИМИЗНИ УҚИЯПТИ»

Янагита доклад қилди.

Иккинчи бўлим бошлиғининг кабинетида Қандзи Исихарадан ташқари, разведка хизматининг бир нечта олий офицерлари, шу жумладан, Доихара Кендзи ҳам бор эди. Доихара Янагитага ўқдай кўзларини қадаб, уни ўрганаётганини ҳам, айбалаётганини ҳам билиб бўлмади, унинг гапиришига халақит берарди. Улар сал-пал таниш эдилар холос. Тақдир Янагитани Харбинга юбориб, унга ажратган вақти ичида

Лоуренс-2 ни яхшилаб ўрганиб улгурмаган, унинг кимлигини аниқлаб ололмаганди. Унинг фақат қўпол ва бетакаллуф, фикр юритишда қатъий эканлигини биларди. Ҳозир Янагита ҳаммадан ҳам ўша қатъийликдан кўрқарди. У доклад қилган иш ўзининг қатъий ишончига кўра жуда нозик ва эҳтиёткорлик билан ёндашишни талаб қилар эди. Агар Доихара ўзининг изидан бориб, Лоуренс-2 нинг йўлини такорралаётган кишини фақат синчиклаб ўрганаётган бўлса яхши-я. Борди-ю қоралаётган бўлса-чи? Унда Итагаки Сейсиро амалга оширмақчи бўлган кучларни қайта жойлаштиришга уриниши чиппакка чиқиб кетади. Доихара тажрибали разведкачи, Янагита келтирган далилларнинг заиф томонини осонлик билан топиб олади. Муҳими, «Катта мухбир» деб номланган иншоотнинг таги бўшлигини сезиб қолади.

Қолганлар докладни диққат билан, ҳатто, қизиқиб тинглашарди. Разведканинг Узоқ Шарқ Армияси штабининг офицерига илашиб олиши махфий хизмат учун, муҳими «Шимолйи уруш» стратеглари учун ҳавас қилса арзийдиган, истиқбол очадиган одатдан ташқари воқеа эди. Доклад давомида ёқ дадил фикрлар ва ўзига жалб қилувчи ғоялар вужудга келди. Полковник Янагитанинг сўзларини кенгашнинг ташаббускори, иккинчи бўлим бошлиғи Қандзи Исихара ҳам диққат билан тинглади. Унинг қарашлари Доихараникидек жиддий ва ўрганишга молик эмасди. Иккинчи бўлим бошлиғига Янагитани ўрганиб ўтиришнинг ҳожати йўқ эди, у Янагитани яхши биларди. Докладдан келтирилган фактлар аллақачон иккинчи бўлим қўлидан ўтган эди, шунинг учун доклад ҳам, Янагитанинг ўзи ҳам Қандзи Исихара учун ҳеч қандай янгилик туғдирмади. У разведкачилик ишини бевосита амалга оширган кишининг — Янагитанинг кўзлари билан Хабаровскдан келган хатга, бу хатларнинг автори бўлган Катта мухбирнинг ўзига бир қарамоқчи эди. Буларнинг ҳаммасига полковник ишонармикан? Ишончи комилми? Ахборотларда Совет Амурбўйи мудофааси тўғрисида жуда қимматли маълумотлар бор. Улар жуда ҳам қизиқ. Аммо мухбирнинг хабарларига ишониб, ўзимизнинг стратегик схемамизни тубдан қайта қуришни бошлаш мумкинми? Бу ерда хато қилиш ҳалокат деган гап.

Қандзи Исихаранинг доклад ва докладчига қизиқишининг сабаби шунда эди. У вақти-вақти билан бошини кўтариб, гапирувчига қарар ва Янагитанинг сўзлари ва қиёфаси, қандай таассурот қолдираётганини солиштирарди. Унинг юзларида ҳаяжон бор эди. Бундай юксак даражадаги мажлисда доклад қилганда Қандзи Исихаранинг юзида акс этиши мумкин бўлган табиий ҳаяжонланиш эмас, балки воқеалар гирдобига тортилган кишининг, йирик дов қўйиб ўйин билан руҳланган, кўп хавф-хатарни ўз устига олган тажрибали ўйинчининг ҳаяжонланиши акс этарди. Янагита ўзининг сўнгги юриши

билан буни исботлади. У ахборотини Лоуренс-2 шаънига ҳаддан ташқари мақтов сўзлар айтиш билан тугатди. Уни махфий хизматнинг ажойиб акцияларининг, шу жумладан, ОКДВА штабининг пўлат сандигини «тешиб ўтган» ушбу акциянинг ҳам зийрак, дадил ва талантли ташкилотчиси деб атади. Бу пўлат сандиқларнинг мустаҳкамлиги, ҳеч кимнинг қўли етмаслигини қўшиб қўйди. Янагита чап соҳилдаги шароитни қисқа муддат ичида ўрганибгина қолмасдан, Советларнинг олий офицерлари орасидан ахборотчи ҳам топа олган резидент ҳам танлай билганини қайд қилиб, буни ҳам Доихара Кендзининг зийраклигига йўйди.

— Айтгандек,— деди Янагита.— Сунгариялик совет территориясига ўтиш чоғида ярадор бўлди. Бу мард, жасур одам япон қўмондонлиги томонидан тақдирланишга лойиқ.

Доихара шаънига айтилган мақтовлар ўз таъсирини кўрсатди. Доихаранинг назарида аниқ кўриниб турган қоралаш аломати бирдан йўқолди, унинг ўрнига илиқлик пайдо бўлди. Лоуренс-2 Катта мухбирни тан олди.

— У қанча туради?— дея сўради Доихара Янагита докладини тугатач.

Янагита катта баҳони айтди. Жудаям катта пулни айтди. Сунгарияликнинг тилхатларида кўрсатилган пулни. У ўз ҳиссаси, тўртдан бир тўғрисида индамади.

— У янада қимматроқ туриши мумкин эди,— деди Доихара.

Ўз хизматларининг ҳамда операция якунининг кутилмаганда бундай тан олинишидан ҳайратга тушган Янагита Доихаранинг сўзларига дарҳол жавоб бермади. Аввал столда ўтирган офицерларга, Катта мухбир тўғрисидаги хабар қандай таъсир қилар экан, деган маънода бир-бир қараб чиқди, хабар офицерларга маъқул тушганлигини билгачгина тинчланиб, хотири жам бўлиб жавоб қилди:

— Ҳа, у бундан ҳам қимматлироқ туриши мумкин...

Мажлис аҳли икки разведкачининг савдолашувига аҳамият бермади. Катта мухбирнинг нархи эмас, унинг ахборотлари қизиқтирарди. Совет қўмондонлиги Амурнинг чап соҳилида амалга ошираётган ишлар уларнинг ақлига сиғмас, безовталаниб қолган эдилар. Колхоз корпуси, чегарадаги қисмларнинг қайта қуроллантирилиши, узоқ радиусга ҳаракат қилувчи эскадрильяларнинг жойлаштирилиши — буларнинг ҳаммаси кучлар нисбатининг ўзгарган шароитида Квантун армияси штабининг стратегик схемаси энди ярайдими ёки йўқми, деб ўйлашга мажбур қилиб қўйди. Шимолий йўналишдаги бўлажак операциялар планини қайта кўриб чиқишни талаб қилаётган Итаки Сейсиро ҳақ бўлса керак.

Офицерлар шу ҳақда гапиришга уриниб кўрдилар, шундан нарига ўтолмадилар. Биринчи бўлиб гап бошлаган Канда Массатанэни иккинчи бўлим бошлиғи мулойимлик билан

тўхтатди. Олинган маълумотнинг қимматли эканлиги ҳақида ўз қўл остидаги кишининг фикрини тўлдирётгандек бўлиб, у ташаббусни ўз қўлига олди-да, муҳокамани мутлақо бошқа томонга буриб юборди.

— Менда шундай таассурот пайдо бўлдики,— деди Қандзи Исихара,— Совет Қўмондонлиги бизнинг планларимиздан яхши хабардор, бўлажак операцияларимизнинг схемаси аллақачон Блюхер столи устида ётибди. Бўлмасам, қирувчи авиациянинг иккита эскадрильясини Благовешченскдан тўрт юз километр узоқда бўлган тўртинчи квадратга қўчирилишини қандай тушунтириш мумкин. Бу биз оғир бомбардимончи самолётларимизни қабул қилишга мўлжалланган аэродромимизнинг нақ қаршисида. Ёки советларнинг узоқ вақт ўт очувчи нуқталарининг бизнинг танкларимиз юриши мумкин бўлган трассага тўпланиши-чи? Ҳали танклар йўғу лекин уларнинг йўли тўсиб қўйилган. Бундай мисоллар кам эмас. Ташвишлантирувчи мисоллар. Буларнинг ҳаммаси нимани кўрсатади, жаноблар?

Қандзи Исихаранинг юқорига кўтарилган бармоғи офицерларга берилган саволнинг муҳимлигини таъкидлагандек бўлди. Улар, табиий, ажбланишлари ва ўйланиб қолишлари лозим эди.

— Ҳа, нимани кўрсатади?— деди Доихара ўртадаги жимликни бирдан бузиб. У дағдағали сўзларни ёқтирмасди.

— Бу шуни кўрсатадики, рус разведкаси бизнинг махфий ҳужжатларимизни ўқияпти,— деди Қандзи Исихара маънодор қилиб.

— Балким, шунчаки кўришаётгандир?

— Қандай қилиб?— сўради полковник тушунмай.

— Сизнинг аэромигизнинг учиш майдонини кўришгина эмас, расмини ҳам олиш учун,— дея тушунтирди Доихара,— беш юз-олти юз метрга кўтарилишнинг ўзи кифоя.

У ўзини ва эҳтимол, бошқа офицерларни ҳам Манжуриянинг чегара районларида қилинаётган ишлардан четлатиб атайлаб «сизнинг», деди. Тўғрироғи, бош штаб стратегларининг «шимолий юриш»ни тайёрлашдаги ошқора ҳаракатидан ўзини четга олиб қочди. Доихаранинг ўзи ўзини акцияларнинг устаси фаранги деб ҳисобларди. Унинг қурбонлари тайёрланаётган зарбани сезишмасди. Тўғрироғи, уларнинг ўзлари бошларини болтага тутиб беришар, у эса чопиб ташлар эди. Чопганда ҳам бировларнинг қўли билан чопиб ташларди.

— Русларнинг қилаётган ишларини сиз хабаровсклик мухбирнинг ёрдамисиз кўра олмайсиз,— деб давом этди Доихара.— Шунинг учун бу ёрдамдан кенг фойдаланмоқ керак. У нималарни беришга қодир бўлса, ҳаммасини, ҳатто қодир бўлмаганларини ҳам ситиб олиш керак... Пулни, ҳеч нарсани аямай олиш керак!

Доихара, гўё махфий хизматнинг сахийлиги Янагитага боғлиқ бўлгандек, унга ўғирилди.

— Шу билан бирга, бу ишларни жадал, қисқа муддат ичида амалга оширмақ керак... Махфий сейфларнинг ёнида турган мухбирларнинг умрлари, маълумки, қисқа бўлади...— Доихара қўлларини ёзиб, бу билан, мазкур ишда ҳамма, ҳатто ўзи — Лоуренс-2 ҳам ожизлигини кўрсатмоқчи бўлди.

— Ахборот ҳафта сайин келиб турибди,— изоҳ берди Янагита.

— Яхши ритм,— деди Доихара мухбирнинг ишини баҳолаб,— уни бузманглар!

Кенгашнинг Қандзи Исихара бермоқчи бўлган йўналишни яна бузилди. Мухбир йўқ бўлса ҳам уни мақташди. Мухбир йўқ эди. Узоқ Шарқ ўлкаси мудофаасининг аҳволи ҳақида маълумот келиб турган поғонагўна бор эди. Бу маълумотлар бош штаб иккинчи бўлими бошлиғини ваҳимага соларди. Ахир «Шимолий уруш» стратегик планининг автори у эди-да.

— Бу ритм,— деди Қандзи Исихара асабийлашиб,— бировларнинг бошини айлантириб қўйиши мумкин, ҳозирдаёқ айлантирди ҳам. Ахборотлар душманнинг аҳволи билан таъништирибгина қолмай, айна вақтда, бизга ҳам тазйиқ кўрсатяпти, ишлаб чиқилган ва муҳими, тайёрланиш даврида сирли амалга оширилаётган планга ўзгартиришлар киритишга мажбур қиляпти. Тажриба шуни кўрсатадики, яхши ўйланган ва тайёрланган операция душманга маълум бўлса ҳам ёмон ўйланган ва тайёрланган, душман беҳабар операциядан кўпроқ фойда келтиради.

Қандзи Исихара назарияда ожиз эди. У уруш ҳақида мулоҳаза қилишни билар ва яхши кўрарди. Энг қайсар баҳсчиларни ҳам мот қилиб қўядиган ҳикматли сўзларга бой эди.

— Кейин,— дея бир оз жим қолгач қўшиб қўйди Қандзи Исихара,— ўз схемамизни ўзгартириш учун душман томонидан қўйилган қадамнинг жиддий эканлигига ишонч ҳосил қилмоғимиз керак.

— Сизнинг шубҳангиз борми?— сўради Доихара бароқ қошларини кериб.

— Ҳа.

— Улар нимага асосланган?

— Тажрибага.

Энди Доихарагина эмас, ҳамма офицерлар сергак тортишди: иккинчи бўлим бошлиғи бу билан нимани назарда тутаяпти?

— Совет разведкасига қарши кураш тажрибасига!— деди тўлиқ бўлмаса ҳам, қисман аниқлик киритиб Қандзи Исихара. Бу, ҳар қалай, эмоция бисотидан олинган асос эди. Офицерларга, аввало Лоуренс-2 га фактлар керак эди.

— Руслар инглизлар билан америкаликларга ўхшаган эмас, бизга унча ишонинмайди. Доихара-саннинг маслаҳати

билан улар ҳақиқатни белгилаш учун зарур бўлган беш юз-олти юз метрга кўтарилдилар албатта. Бунга қўшимча, бир Манжурия территориясини ҳарбий жиҳатдан такомиллаштириш учун қилган ҳаракатларимиз ҳақида роса шовқин кўтардик. Тагин темир ва тош йўллари қуриш ишларини ҳам ошкора олиб бордик. Биз шовқин кўтарганимизда, сизларнинг этиборингларни мана шу сўзга жалб қиламан, душман буни алоҳида диққат ва сергаклик билан кузатади. Руслар ишнинг ўзига сарф қилинган ҳаракатларга товуш кучи кўпинча тўғридан-тўғри қарама-қарши эканлигида бизни бир неча бор кўпга туширишди. Улар, яхши ҳолларда бизга ишонмайдилар, ёмон ҳолларда ишонган бўлиб кўринадилар. Мана ҳозир — ёмон ҳолат.

Стратегия назарийтисини Лоуренс-2 ни ҳайратга солиб қўйди чамаси. Иккинчи бўлим бошлиғининг мулоҳазалари мантиқли бўлиб, Доихарадан бошқаларни ҳам ҳайратга солиши мумкин эди. Барча иштирокчилар Янагитага қандайдир бир ишончсизлик, ҳатто ачиниш билан қараб туришарди, бу билан уринишларингиз беҳуда, полковник жаноблари, руслар бизни алдаб кетишди, демоқчи бўлишарди.

Қатта мухбирни қутқариш керак эди, тўғрироғи, у ўзини ўзи қутқариши керак эди, шунинг учун Янагита хизмат одобини бузиш тақиқланган бўлишига қарамай, ўз бошлиғи билан баҳслаша кетди:

— Агар бу энг яхши ҳам, ёмон ҳам ҳолат бўлмаса-чи?— деди у, гарчи жуда қийин бўлса ҳам имкони борича осойишта гапириб.— Агар руслар ишонган бўлсалар-чи? Бизда, иккита эскадрильянинг жой алмашуви қалбаки, деган маълумот йўқ. Аксинча, тўртинчи квадратда юз берган ўзгаришни тасдиқловчи маълумот мавжуд — бу районга 18 февраль эрталаб ва 20 февраль кечаси қирқ йикки машинанинг — қирувчи самолётларнинг қўнганлиги ҳақида агентларнинг ахборотлари бор.

Энди Қандзи Исихара ҳайратланди. Янагита билан бошқа офицерлар шундай фикрга келдилар. Назария назария билан, амалиёт амалиёт билан, фактлардан қочиб қутулиб бўлмайди. Лекин Қандзи Исихара қочиб қутулди. Қочиб қутулибгина қолмади. Қутилмаган манёвр қилди.

— Сизнинг агентурангизнинг хабарларини немис ва италян разведкаларининг ахборотлари билан солиштириб кўрдик,— деди у.— Ҳаммаси мос келди, майда-чуйдаларда эмас, албатта. Асосан. Бу ёғини эшитинг: хабаровсклик мухбирнинг маълумотларини Европа махфий хизматлари ҳам тасдиқлади. Майда-чуйдаларигача эмас, энг муҳимларини...

Янагита ҳайратда қараб турарди. Иккинчи бўлим бошлиғи нима деяпти? Буни у нега айтяпти? Ўзини ўзи калтаклапти-ку?

— Демак, шундай,— деди Янагита хулоса чиқаришга ури-
ниб...

— Демак,— гапнинг нишабини яна ўз томонига бурди
Қандзи Исихара.— Жудаям пухта ниқобланиш яққол кўри-
ниб турибди. Ўйинга руслар ҳам ўйин билан жавоб бериш-
япти!

— Ахир самолётлар бошқа жойга кўчирилган-ку,— деди
Доихара чидай олмай,— ҳақиқий самолётлар...

Иккинчи бўлим бошлиғи Лоуренс-2 келтирган далилини
қабул қилиб, бош қимирлатди, айти пайтда лабларини кино-
яли қимтиди.

— Бизнинг сохта самолётларимиз қаршисига. Шартли
аэродромимиз қаршисига. Унинг сохта эканини билганлари
ҳолда.

Жумбоқ! Руслар жуда аҳмоқона иш тутганлар. Бундан
ортиқ тентаклик бўлмайди.

Доихаранинг оғир қўллари стол тахтаси устига зарда
билан тушди, тахта тақиллади.

— Бундан чиқдики, мухбир нотўғри ахборот юбораётган
экан-да?

— О, Доихара-сан!— деди ҳурмат билан, ҳатто ялтоқилик
билан иккинчи бўлим бошлиғи.— Ахборотлар тўғри, аммо
биз кутган ахборотлар эмас...

У сирли жилмайди.

— Биз куйган сейфдан эмас, демоқчи эдим...

Қандзи Исихара нимани назарда тутганини ҳамма тушун-
ди: мухбир ғоят махфий ҳужжатларга дахл қила оладиган
юқори мансабли эмас. У ўрта даражадаги офицер, ўртача
имкониятга эга.

— Агар уни бизга керак бўлган сейф томон йўлласак-
чи?— дея мулоҳаза қилди Доихара. У ҳамон хабаровсклик
мухбир ёнини оларди. Шунча машаққатлар билан қўлга ки-
ритган агентингдан қандай қилиб бирданига воз кеча оласан
киши?!

— Йўлламоқ учун уни билиш керак.

— У номаълумми?— дея сўради Доихара ажабланиб.

— Мутлақо. Исми ҳам, фамилияси ҳам, лавозими ҳам,
унвони ҳам.

Янагита алам билан юзини буриштирди: ҳар ҳолда мух-
бирнинг шахси тўғрисида гап очилди-ку. Унинг ўзини таш-
вишлантирган нарса бошқаларни ҳам безовта қилади энди.

— У ОҚДВА штабининг ходими,— деди Янагита ҳалок
бўлаётган мухбирни қутқаришга ҳаракат қилиб.— Чор ар-
миясининг полковник унвонидаги собиқ офицери. Совет ҳу-
кумати томонига ўтган...

— Утмиши салгина равшанлашди,— деди Қандзи Исиха-
ра.— Ҳозирги аҳволи мутлақо қоронғи.

— Нима бўпти, ҳозирги аҳволини ҳам ёритинг,— дея мас-

лаҳат берди Доихара. Бу маслаҳат ҳаётда бўладиган оддий нарса, гўё ўчоққа олов ёқиш ёки телефонда гаплашишдек оддий эшитилди.

— Биз унинг номини атамасликка, мутлақо сир тутишга шартлашганмиз,— деди Қандзи Исихара, иккинчи бўлимга мухбирни фош қилиш вазифасини юклатишнинг олдини олиб.— У фақат Сунгариялик билан учрашиб туради.

Барибир вазифа юклашди. Доихара юклади албатта.

— Сунгарияликнинг ўрнига бош штаб офицерини юборинг.

— Яъни қандай қилиб?— деди Қандзи Исихара шошиб.

— Бу осон. Резидент вақтинча четлаштирилади ёки ўз ваколатини мухбир хизмат қиладиган ва ахбороти учун пул оладиган япон қўмондонлиги вакилига топширади...

— У учрашишдан воз кечиши мумкин,— эътироз билдирди Қандзи Исихара.

— Энди ундай қилолмайди...— деди Доихара, креслога ҳорғин суяниб, оғир меҳнатдан кейин дам олмоқчи бўлгандай, қўлларини суянчиқ устига қўяркан. Эҳтимол, шундай ҳам бўлгандир. У йўл излар ва ўша йўл ниҳоят топилганди.— Мухбирга юборган ахборотларининг фотонусхаси кўрсатилади, бундан яхшироқ пароль бўлиши мумкин эмас. Яшашни хоҳлаган киши қўлини кўтаришга мажбур. Бу ерда дўқ-пўписанинг кераги ҳам бўлмайди, ҳаммасини ўзи тушунади.

— Бунинг учун чап соҳилга бормоқ керак,— деди Қандзи Исихара хавотирга тушиб. У мураккаб ва хавfli топшириқни бажарувчи бош штаб офицерини тасаввур қила бошлади.

— Уйлайманки,— дея қулимсиради Доихара,— Гинзада сайр қилиб юриб Хабаровскдаги мухбирни учратиш қийин.

— Бунга ким журъат эта олади?— деди иккинчи бўлим бошлиғи паришон қиёфада елкасини қисиб.

Ўтирганлар жим эдилар. Ҳеч ким ноўрин гапириб ёки бирон ҳаракат қилиб қўйиб, ўзига диққатни жалб қилишни, бу билан жаннатдаги фахрли жойга номзод бўлувчилар орасида бўлишни истамас эди. Хабаровскка борадиган миссия худди ўлимга маҳкум қилинганлар миссиясини эслатарди.

— Шундай офицер бор,— деди Янагита. Ҳамма чўчиб тушди. Полковник ¹истаган фамилияни аташи мумкин эди. Аммо у ҳеч кимга маълум бўлмаган кишининг — Сахалия ҳарбий миссияси офицерининг номини айтди.

Ҳамма тинчланди, Янагитага меҳр ва миннатдорлик билан қараб қўйди — у бош штаб офицерларини афв этган эди.

— У рози бўладики?— деди Қандзи Исихара жиддий тусда ишончсизлик оҳанги билан.

— Агар буюрилса... Разведка офицери қўмондонликнинг амрини бажариши керак.

Қандзи Исихара ўтирганларга шошилмай бирма-бир тикилиб чиқди-да, кейин:

— Масала ҳал,— деди.

Иккинчи бўлим бошлиғининг кабинетидан чиқиб кетаётганда Доихара Янагитага эгилди:

— Сиз ё юксакка парвоз қиласиз, полковник, ёки...

Гапни охирига етказишнинг кераги бўлмади. Янагита жилмайди. Унга биринчи фикр бутунлай маъқул келарди.

ДЕРИБАС: «ХУДО ОДАМ АТОНИ ОСОН ЯРАТГАНДИ!»

Ҳақиқатан ҳам мухбирнинг сурати керак бўлиб қолди. Энди япон махфий хизматига эмас, ОГПУнинг мухтор вакилига.

Академик Қатта мухбир билан учрашиш учун япон беш штабининг офицери Благовешченска келишини хабар қилди. Иккинчи бўлим бошлиғининг ишончли кишиси ўз ахборотчиси билан резидентнинг иштирокисиз, содда қилиб айтганда, махфий, юзма-юз суҳбатлашмоқчи эканлигини айтди.

— Буни қаранг-а, мен, айтганларидек, исми жисмига монанд ҳақиқий мухбир яратишга тўғри келишини ўйлаган эдим,— деди ташвишланиб Дерибас.— У қанақа ўзи?

— Ташқи кўриниши у қадар муҳим эмас,— деди Семён Западний,— муҳими, иккинчи бўлим билан яккама-якка курашишга қодир бўлиши керак.

— Гапирма,— дея бошини чайқади Дерибас.— У японда таассурот қолдирсин. Уни ром қилсин. Менга қара, Борис Владимирович, сен Янагитага мухбирнинг суратини озгаки тасвирлаб берганмисан?

— Бермаган бўлсам керак,— деди бир-икки дақиқа ўйланиб туриб, пича ишончсизлик билан Поярков.

— Аниқроғи-чи?

— Бермаганман... Фақат таржимаи ҳолига доир маълумотлар, чор армиясининг собиқ офицери... полковник унвонида эканлиги.

— Мана шунинг ўзи портрет,— деди Дерибас хафаланиб қўлларини ёзаркан.

— Полковниклар ҳам ҳар хил бўлганлар,— деди Дерибаснинг хавотирланишини йўқотиш учун Западний.— Пешанасига унвони ҳам, ижтимоий келиб чиқиши ҳам ёзиб қўйилмаган-ку.

— Сен бу ўринда янглишасан, Семён. Худди пешанасига ҳамма нарса ёзиб қўйилган, сўз билан эмас албатта. Революция вақтида жаноб офицерларни биз уларнинг башараларидан танирдик. Қарашларида такаббурлик, кибр, лабларини нафратомиз буришлари... Биласанми, чор полковнигини унинг башараси ва кийимидан ҳозир ҳам таниб олардим. Унинг овозидан, гапириш оҳангидан ҳам. Сўзларни улар бошқачароқ талаффуз этишарди. Бунинг мактабини ўтишган, биродар.

Западнийнинг лабларида кинояли жилмайиш пайдо бўлди.

— Таний олмасдингиз! Ҳаммаси йўқолиб, ўчиб кетган.

— Қадди-қоматни тутиш ўчиб кетмайди. Зарҳал эмас-ку, ахир. Ичдан у пружинадай. Тўғри, майинлиги унақа эмас, лекин сезилиб туради ҳар қалай... Умуман, агар полковник керак экан, бор, полковник бўла қолсин.

— Полковникнинг ўзи йўқ, Терентий Дмитриевич,— Дерibasга бор гапни айтди Западний.— Бизда, бу ерда, бунақа мансабдаги чор офицери йўқ. Агар бўлганида ҳам унинг қадди-қоматию, аристократларча дунёқаршидан бизга фойда йўқ. Чекистча мия керак, у биздай фаҳмли, бизга ўхшаб сезгир бўлсин, ўзини йиқитишга йўл қўймасин, душманни йиқита билсин...

— Сен нима, Семён, бу учрашувни жанг деб фараз қил-япсанми?— деди Дерibas ўз муовинига сергакланиб қараб.

— Бошқача бўлиши мумкин эмас. Японлар бизни текширишяпти. Биз уларга бир қучоқ энг қимматли ахборот юбордик, улар ахборотларнинг тўғрилигини аниқлаб олишмоқчи. Мухбирни ҳам, айни вақтда бизни ҳам синаб кўришмоқчи.

Дерibas сийрак соқолини қашиди. Западний уни бўлажак учрашувга сал бошқачароқ қарашга мажбур қилди.

— Нима ҳам дердик, бу текшириб кўриш, лекин алоҳида текшириш бўлади. Уйлайманки, Борис Владимирович шубҳадан холи. Мухбирнинг ўзи ҳам. Гап ахборотлар устида боради.

Ахборотларни Западний тайёрлаганди. Бир ўзи эмас, албатта. Узоқ Шарқ Армияси штаби ходими билан. Шунинг учун ҳам у японларга берилган ахборотлар учун ўзини жавобгар деб ҳисобларди. У қалбаки фактларга ҳақиқийлик жилосини беришга интилганди, ўзи айтганидек «аргувон» ёғоч сирланган дубга айлансин. У ўзининг бу дурадгорлик ишида қизил ёғоч устасининг санъати даражасига кўтарилганди. Японлар сохта маълумотларни ямламай ютар, муҳими, уни яхши ҳазм қилардилар, Квантун армияси штаби Катта мухбирнинг хабарларига муносиб жавоб қиларди, қисмлар бошқа жойларга ташланарди, ҳимоя майдонлари қурилар, аэродромларнинг жойлари ўзгартириларди. Самурайлар асабийлашарди. Сохта ахборотлар қутилган самарани берарди. Ҳозир Дерibasнинг сўзлари, худди мухтор вакил ўз муовинининг топширилган ишни яхши бажара олишига шубҳа туғдиргандек, Западнийга таъсир қилди.

— Бундан чиқди, шўрроқ қилиб юборибмиз-да?

— Тузни кам солибмиз! У ерда, Токиода туз таъмини сезишмаган. Улар, биласанми, ҳамма нарсанинг аччиқ бўлишини яхши кўришади. Улар зираворлаган гўштдан татиб кўрганмисан? Йўқми? Гап шунда-да... Мен бир гал қайласини еб юборганман, нафасим қайтиб кетган.

Дерibasнинг қийиқ кўзларида одатдагидай кулги аломатлари кўринди. Ҳорғин, ҳатто гамгин юзга жон киргандай

бўлди. Терентий Дмитриевич япон бош штаби офицерининг келиши тўғрисидаги хабардан ташвишга тушиб қолган эди.

— Демак, туз камлигидан нолишяпти?— деди Западний.— Бу офицерчани тутиб олиб, лозим бўлган жойига туз сепсак бўларди...

— Сени қара-ю! Тайёргина, тўппа-тўғри қўлингга қўнадиганини-я. Алдаб келтириб, кейин бўйнига арқон солиш виждондан эмаслигини айтаётганим йўқ. У бизга умуман керак эмас.

— Бош штабнинг офицери баъзи нарсаларни билади,— дея ўз фикрини тушунтирди Западний, гарчи бу фикр тасодифий ва изоҳ талаб бўлмаса ҳам.— Бор-йўғи эмоция.

— Унинг бирор нарса билиши гумон,— дея эътироз билдирди Дерibas.— Ҳар қалай, унда бизни қизиқтирадиган нарса йўқ. Бизга юк олиб келишмайди. Улар ҳам аҳмоқ эмас. Хатога йўл қўйишларини ҳам ҳисобга олишган. ГПУ да Семён Западний деган борлигини ва бош штаб офицерини осонгина қўлга туширмақчи эканини ҳам олдиндан тахмин қилиб қўйишган.

— Уни агар юк билан бўлмаса, нима билан юборишади?— деди Западний қизиқсинишда давом этиб,— шунчаки сайр-саёҳатми? Ишонмайман.

— Ишонишнинг кераги ҳам йўқ...— Дерibas қаламдондан қалам олди, бир варақ қоғоз устида қандайдир чизиқлар чиза бошлади. Узининг бу ҳаракатлари натижасига баъзан бошини орқага ташлаб қарар, бир лаҳза тўхтаб қолар, шошилмасдан чизар эди.— У бизга қуруқ қўл билан келади, биздан эса юк билан кетади.

— Туз билан,— аниқлаштирди Западний.

— Ҳа, ҳа, худди шундай, туз билан.— Дерibas Западнийга қайрилди-да, кўзларини сузиб, айёрлик билан деди:— Сенинг ахборотларингда етишмайдиган тузни олиб кетади. Тузсиз одамсан, сен, Семён! Поярков ҳам тузсиз. Сизлар японча таом қилолмаясизлар. Жаноблар эса тўйиб овқатланишга тайёрланмоқдалар.

— Бу овқат уларнинг томоғига тиқилиб қолади!— деди Западний жаҳл билан.

— Қизишиб кетяпсан, Семён. Сени мўътадил ҳарорат даражасида туришга ҳеч ўргатолмаяпман-да.

— Тоқат йўқ. Ҳадларидан ошиб кетишди. Бир ҳафта ичида чегарани ўн саккиз марта бузишди...

— Уларнинг одати шунақа. Пешаналари билан деворга тақ этиб тегмагунча тўхташмайди.

Қалам аввалгича қоғоз устида бетўхтов ҳаракатланиб, дам ёйсимон, дам тўғри чизиқ ҳосил қилиб, қандайдир шакл чизарди. Дерibas сочи оқариб кетган бошини тез-тез орқага ташлаб, худди ҳавас қилгандек, қоғозга узоқдан тикиларди, кўзлари чақнар, кулимсирарди.

— Хўш, бу энди Василий Константиновичнинг иши, у тош деворлар қуриб, чақирилмаган меҳмонларнинг бошини унга уриб ёришга уста,— деди Дерибас қалам билан чизишни давом эттириб.— Биздан, сен айтганингдек, туз талаб қилинади, фақат туз. Биз офицерга, меъёри билан соғлиғига зарар қилмайдиган миқдорда, ошириб юбормай туз сепамиз. Муҳими, иштаҳасини бўғиб қўймаслигимиз керак.

— Иштаҳасини бўғсак ҳам ёмон бўлмасди,— деди Западний ғижиниб.— Бировнинг ҳисобига овқатданишдек ёмон одатдан қутулган бўлармидик.

— Нима қилсанг қилу, лекин уларнинг иштаҳасини бўғиш керак эмас,— Дерибас жиддийлашди.— Бу фикрни бошингдан чиқариб ташла, Семён. Майли, яхшилаб овқатланиб олишсин. Кейин эса туз ўз кучини кўрсатади...

— Сиз, Терентий Дмитриевич, ҳамон офицер шўртак нарса умидида келяпти, деб ўйлайсизми?

— Ишончим комил. Японлар, Манжуриядаги ва оролларнинг ўзидаги сўнгги воқеаларга қараганда ҳам катта акцияга тайёрланмоқдалар. Улар, «ёш офицерлар»ни қитъада янги уруш бошлашга шошилганликлари учун эмас, бу урушни тайёрлаётган япон қўмондонлигининг планларини эртaroқ ошкор қилганликлари учун осиб ўлдирдилар. Плацдарм таъминланган. Темир ва тош йўллар бизнинг ва Мўғулистон Халқ Республикасининг чегараларигача олиб келинган. Шимолий Манжурия территориясида аэродромлар қуриб ташланган, учиш майдонлари узоққа учувчи оғир бомбардимончи самолётлар учун мослаштирилган. Сен бўлсанг, ҳар кун чегарани бузадилар, сабр қилиб бўлмайди, дейсан. Шунинг ҳам айтиш керакки, улар бизнинг сабр-тоқатимизни синашяпти. Гап бу ерда анъана ёки характер устида кетаётгани йўқ, гарчи бу ҳам аҳамиятга эга бўлса-да, бу ерда ўт чиқишини кутмоқдалар. Сабрлари тугаб, бирдан ўт очиб қолишади, деб ўйлашяпти. Бундай қизишишда аланга кўтарилиши учун учқун чиқиши ҳам кифоя. Бу аланга ударга ҳозир жуда ҳам зарур. Ифвогарликка учиб урушга йўл очиб бериш демакдир. Биз бунга юрмаймиз. Ҳар қандай учқунни ўчириш тўғрисидаги буйруқни ўзинг биласан-ку, Семён. Осойишталик ва сабр қилиш керак. Бизнинг осойишталигимизни японлар заифлик аломати деб ҳисоблашяпти. Тўғри, уларда бунга асос йўқ, тахмин қилишяпти холос. Бош штабда жонбозлик кўрсатувчи урушқоқларни огоҳлантирувчи соғлом овозлар ҳам чиқаётган бўлса керак. Мана шунинг учун ҳам чап соҳилдаги аҳволни аниқлашга қарор қилганлар. Борис Владимировичнинг уларга берган маълумотлари деталларига кўришга имкон берган. Деталлардан бутун нарсани тиклаш қийин, асосийси, қийин. Навбатдаги ахборот қачон келишини кут, унинг устига, бу ахборот қандай бўлади, умумий картинадаги кемтикни тўлдирадими, йўқми. Бош штабга эса

тўлиқ картина керак, зудлик билан керак. Бунинг йўли битта — ташаббусни қўлга олиш. Катта мухбирга бевосита Токиодан туриб кўрғазма бериб туриш, унинг фаолиятини бош штабга керак бўлган йўлга солиб бориш керак. Бунинг учун Сунгариялик ярамайди. У бор-йўғи воситачи, бинобарин, мухбир бўлиш учун ҳарўси етарли шахс эмас. Бунинг устига, суҳбатнинг мазмуни ҳам шундай. Афтидан, уни фақат штабларнинг ҳарбий вазиятини билган ходимларигина амалга ошира оладилар. Учинчи кишини сирга шерик қилиш беъманилик ва хавфли. Учинчи шахс истисно қилинади...

Западный дераза ёнида ўтирган Поярковга ташвишли қараб қўйди.

— Демак, Сунгариялик энди уларга керак эмасми?

У учинчи шахсни истисно қилишни назарда тутмаганди. Махфий хизмат чет эллардаги агентларини ишдан бўшатиб ўтирмайди. Уларни йўқ қилади.

— Ҳамма нарса утравувиинг якунига боғлиқ,— деди Дерibas.— Тўла истисно қилишга ишониш қийин. Мухбир яна бир агентга сир очиб беришга рози бўлмайди, бош штаб офицери эса Хабаровск ёки Благовешченскда қолиши мумкин эмас, у атиги воситачи, дарҳол Японияга қайтиши керак.

Гапга жимгина қулоқ солганча паришон ўтирган Поярков тўсатдан сергакланиб, бошини кўтарди-да:

— Буларнинг ҳаммаси тахминми, Терентий Дмитриевич?— дея сўради.

Дерibas шакл чизишни бас қилиб, қоғоздан кўзини олди.

— Албатта... Фақат тахмин.

— У жуда ҳам ҳақиқатга яқин,— деди ташвишли оҳангда Поярков.— Японлар худди мана шундай қиладилар... Ҳа, шундай. Лекин улар кутилмаган ишни қилишга ҳам қодирлар.

— Эҳтимол,— дея пича хижолатомиз иқрор бўлди Дерibas. У бўлажак воқеалар картинасини чизар экан, ОГПУ мухтор вакилининг фантазиясига ҳеч қандай алоқаси бўлмаган ҳақиқий операция плани мавжудлиги ҳақида ўйлаб кўрмаганди. Бошдан-оёқ тасодифлар плани.

Дерibas тасодифларни қабул қилишга тайёр эди ва ўзининг «эҳтимол»и билан буни тасдиқлагандек бўлди. Западный эса, бу тасодифларни дарҳол ва қатъий рад қилди.

— Бош штаб офицерининг келмаслиги мумкин эмас, бу ерда кутилмаган иш бўлмайди. Сунгарияликка учрашмасдан, тўппа-тўғри мухбирга келиши мумкин эмас, бош штаб ва демак, офицер уни танимайди. Оламда бу мухбирнинг ўзи ҳали йўқ. Кечирасиз, унинг адреси ҳали ҳеч кимга, ҳатто бизга ҳам маълум эмаслигини айтиб ўтиришнинг ҳожати йўқ. Кутилмаганлик фақат офицер билан мухбир учрашгандагина юз бериши мумкин. Аммо бунда ҳам кутилмаганликни шартли тушунмоқ керак, ҳеч қандай программа йўқ, шунинг учун бизнинг олдимизда кутилмаганлик эмас, фақат мавҳумлик

бор. Бу мавҳумликда бирор нарсани назарда тутиш қийин. Демак, мухбирни учрашувга тайёрлар эканмиз, биз уни бош штабнинг саволларига ва таклифларига бериладиган жавобнинг бир неча нусхалари билан қурооллантирмоғимиз керак бўлади. Худди шахмат ўйнидагидек. Унда бир неча хил юришлар мавжуд ва оқлар қандай юришни танлашига қараб қоралар ҳам жавоб юриши қиладилар. Жавоб юришлари ҳам жаҳоннинг ҳамма шахматчиларига маълум. Биз мухбирга мана шундай юриш тайёрлаб беришимиз керак.

— Кутилмаганликлардан сен моҳирона қутулдинг,— дея бошини чайқади Дерибас.— Албатта, ҳеч нарса билмасанг, ҳеч нарсани кутмайсан. Қандайдир схемалар қуриш билан кутилмаганликни ўзимизга ўзимиз яратамиз. Ҳисобга олманган нарсаларимиз бошимизга тўқмоқ бўлиб тушади. Жавоб юриши масаласида, Семён, сен ҳақсан, жавоб юришлари керак бўлади. Фақат сенинг юришларингни қаердан олиш керак? Қандай юришга жавоб қилиш керак? Биринчи бўлиб пиёда сурсанг, мен қаерга ва нимани юришни билардим. Менинг айтган нарсаларим ягона юриш эди. Энди Борис Владимирович билан қолганларини ижод қилинглар. Осмондан олмасдан, ўзларингнинг юришларингни албатта. Мухбирнинг бош штаб билан олиб борган барча ёзувларини таҳлил қилинглар, Манжурияда ва оролларида бўлган сўнгги вазифаларни ҳисобга олганда бу ёзишмалар бўйича японларда қандай савол туғилиши мумкинлигини белгилаб чиқинглар. Жавобни эса биргаликда тайёрлаб, мухбирни қурооллантирамиз. Унинг фақат шароитга мослашиши қолади холос.

— Бу унча осон эмас, Терентий Дмитриевич,— деди Западний.— Учрашувнинг якуни мос жавоб қила олишга боғлиқ. Ҳеч ким билан маслаҳатлашиб бўлмайди — олишув пинҳона ўтади. Ҳар ким ўз кучига қарайди. Мухбир япондан кучлироқ бўлиши керак.

Дерибас розилик билдириб, бош ирғади.

— Ҳамма гап шунда-да.

Қалам ярим донра чизишдан тўхтади, Дерибас яна бир марта бошини орқага ташлаб, қоғозга қаради. Ўйланиб тургач, қўшиб қўйди:

— Худо Одам Атони осонроқ яратган бўлса керак.

Поярков кулиб юборди.

— Албатта осон... Маслаҳатлашадиган ҳеч ким бўлмагач, лойдан нима хоҳласанг ясайверасан.

— Тупроқдан,— дея тўғрилади Западний.

— Бунинг иккиси бир нарса — ер. Бизга эса, чор армиясининг полковнигини керак...

— Полковнигини жин урсин! — деди Дерибас жаҳли чиқиб. Кейин стол устидан қоғозни олди-да, шакл чизилган томонини Западнийга бурди.

— Мана шундаймикан?

Западний бир дақиқа тикилиб турди-да, кейин ҳайрон бўлиб сўради:

— Сизда сурати бормиди ҳали?

— Қанақа сурат?

— Бундан чиқди, хотирангиз бўйича. Бу Пётр Михайлович Книп-ку.

— Наҳотки ўхшаса?

— Худди ўзгинаси. Фақат Книп мўйловсиз эди... Ёзишга ўтиргандагина кўзойнак тақади.

— Бу ерда эса пенсне... Книпнинг ёши нечада эди?

— Кексайиб қолган, элликларда...

Дерibasнинг юзида норозилик пайдо бўлди, унинг жаҳли чиққандай эди-ку, лекин кўзлари аввалгича кулиб турарди.

— Кексалар тўғрисида эҳтиётроқ бўлиб гапир. Бизларни ҳисобдан чиқариб ташлама, яна керак бўламыз.

— Нима деяпсиз, Терентий Дмитриевич? Шунчаки оғзимдан чиқиб кетди-да.

— Оғзимдан чиқиб кетди эмиш! Биламиз сиз ёшларни.

У қоғозни Западнийнинг қўлидан олди-да, Поярковга узатди.

— Қани, Борис Владимирович, нима дейсан? Тўғри келадими?

— Мутлақо,— дея маъқуллади Поярков,— Пашкевичга ўхшаб кетаркан, аммо у фақат штабс-капитан эди.

— Мана, кўрдингми,— деди Дерibas мақтаниб,— демак, чор армиясининг офицерини топибман-ку.

— Аммо Книп офицер эмас,— деди Западний эътироз билдириб.— Ҳеч қачон офицер бўлмаган.

— Бу ерда ўхшашлик бор. Аммо ёшроқ. Ун етти ёшда полковник унвони берилиши мумкин эмас. Жилла қурса сочи оқарганми?

— Оқ оралаган...

— Қўшиб қўйилсин. Мўйлови ўсиб улгурмайди, мўйлов ёпиштириб бериш керак. Пенсени заргарга буюринг, тилла суви юритилган ва худди шундай занжири ҳам бўлсин. Книп чекадими?

— Чекканда қандоқ!

— Энг яхши папирослар топиб беринг. Контрабандистлардан тортиб олинган инглиз сигареталарини ҳам бериш мумкин. Портсигар албатта кумушдан ва серҳашам бўлиши керак.

— Книп ҳозир Зейда, Терентий Дмитриевич.

— Дарҳол чақиртиринг. Золоторёвнинг квартирасига жойлаштиринг, ўзлаштирсин, тамаки тутунини сингдирилсин. Декорациясини ўзинглар ўйланглар, савлатли бўлсину ошириб юборманглар.

— Икки кунда тайёрлаб улгурармикинмиз?

— Улгуриш керак, Семён!

**ИККИ КҮН КЕРАК БҮЛМАДИ. КАПИТАН КУМАЗАВА
БЛАГОВЕШЧЕНСКИДА ШУ КЕЧАСИДАЁҚ ПАЙДО БҮЛДИ...**

Тақиллатишга жавоб бермаслик керак эди. Тўрт марта такрорланувчи бу тақиллатишнинг иккинчиси билан учинчиси ўртасида чапдаги чет дераза чироғи ёниши жавоб ва-зифасини ўтарди. Бу деразанинг дарчалари яхши ёпилмас, кафтдек туйнук қолиб, ундан ташқарига абажур билан хира-лаштирилган ёруғлик тушиб турарди.

Поярков уйқусираб, қаерни ва нега тақиллатишаётганини дафъатан тушуна олмади. У Западнийнинг олдидан соат бирдан кейин қайтди — японларнинг барча қилиқларини муҳокама қилишди, кутилмаганликка йўл қўймасликка интилишди. Мана сенга муҳокама! Кутилмаганлик бўлмай ни-ма бу! Бу кейин, эшик очилгандан сўнг аниқ бўлди. Эшикни бош штаб офицери тақиллатгани хаёлга ҳам келмаган эди. Қўшнilarдан бирортаси эрталаб келган бўлса керак: тонг отгандир деб ўйлади. Ёғоч тамбани шошилишч олди-да, апил-тапил калитни бураб, эшикни очди. Кўчада, дераза олдида куртка кийган бир киши турар, эшиклар орасидаги ёриққа диққат билан қарарди. Эшикнинг гижирлаши уни қувонтир-мади, аксинча, қўрқитиб юборди. У бўйинини ичига тортиб, узоқлаша бошлади. Мана шунда Поярков унинг қўшни эмас-лигини, бу ерда бундай қўшнилар йўқлигини, Сахалядан келган меҳмон эканлигини, уни деразада чироқнинг ёнмаган-лиги қўрқитганини тушунди. Поярков қарши томонда, да-рахтлар тагида кимнингдир шарпаси борлигини ҳам пайқади. Ҳамма нарса хира эди, албатта, вақт тонг қоронғиси пайти, шаҳар ҳали баҳор тунининг қора шарпасига чулғаниб ётарди.

— Сизга ким керак?— сўради Поярков «меҳмон»дан се-кин. «Меҳмон» тўхтадию, лекин дераза томонга қайтишни хоҳламай, эҳтиётги шарт нарироқда тураверди.

— Потапов керакми?— сўради Поярков, паролни эслатиб.

— Ҳа, ўша одам керак эди,— деди «меҳмон» тинчланиб.

— Шу ерда туради... Лекин ҳозир бетоб.

Ҳамма нарса: савол ҳам, жавоб ҳам мос келди, фақат эшикдан юқорига кўтарилиб, хўжайин билан кўришиш қол-ган эди, меҳмон ана шундай қилди. Шу ерда, эшикдан кир-гач, қолганини айтди.

— Биз Ануфрий Степанович, йўғ-а, Степан Ануфриевич, касал бўлиб қолганлиги тўғрисида хат олдик, илтимос қил-ганларидек, доривор гиёҳлардан териб келдик, ошқозон оғ-риғига қарши.

— Марҳамат, ичкарига киринг!— Поярков «меҳмон»ни уйга таклиф қилди. У ичкарига киргач, эшик ёпилди. Пояр-ков учрашув шартининг бузилиш сабабини тушунтирди.— Муддатдан олдин келдингиз, мен сизни бугун кутмаган эдим.

«Меҳмон» тушунди ва айни вақтда кечирим сўрагандек, бош қимирлатиб қўйди.

— Тасодиф... Шундай бўлиб қолди.

Поярков унга курткасини ечишда ёрдамлашди ва «меҳмон»нинг титраётганини сездди. Йўлда шамоллаб қолдимиз — баҳор кечаси бўлса ҳам, аммо ҳаво совуқ эди — ёки жуда ҳам қўрқиб кетган бўлса керак. Кейингиси тўғрироқ шекилли, чунки деразада чироқ ёнмади, эшик бирдан очилиб кетди. Бундай ҳолда қўрқиб кетасан киши. Пистирма ҳам бўлиши мумкин-да!

«Меҳмон» хонада бир оз ўзига келди, ҳатто жилмайди, лекин қувноқ эмас, ҳорғин жилмайди.

— Чой ичира оласизми? Ёки озроқ ароқ бўлса ҳам майли.

Чой йўқ эди. Эрталаб бешда қандай чой бўлиши мумкин? Поярков шкафдан перцовкалик графинчани олди-да, стаканга қуйди.

— Раҳмат.

«Меҳмон» ароқни бир кўтаришда ичди-да, йўталди. Перцовка ўткир экан.

— Энди ухласам майлими?

Поярков японга диванга жой солиб берди. Қалин адёл ташлаб қуйди, у ерда безакдор ёстиқча ҳам ётар эди.

— Қийин бўлдимизми?— сўради Поярков «меҳмон» адёлга ўралиб ётганидан сўнг.

— Жуда ҳам. Аммо худо ёрлақанган бандаман.

— Майли, қўяверинг, энди ҳамма қийинчиликлар ортда қолди. Ухланг.

— Бир ўзимни қолдирасизми?— сўради япон хавотирда.

— Мен қариндошимга телеграмма юборишим керак. Сиз муддатдан илгари келдингиз, келишиб олган муддатимизни буздингиз. Энди ҳамма нарсани ўзгартириш керак...

— Бу ер хавфли эмасми?

— Деярли. Агар бирор ҳодиса бўлиб қолса, анови эшикдан фойдаланасиз. У орқали қўшни кўчага чиқасиз. Қуролингиз борми?

— Йўқ.

— Бу яхши.

— Сабаб?

— Хатарли дақиқада тузатиб бўлмайдиган хато қилиб қўйиш ҳеч гап эмас.

— Полковник буни ҳисобга олган.

— Комуцубарами?

Япон бундай очиқ саволга жавоб бериш мумкинми-йўқми деб тутилиб қолди. Аммо жим қолиши ҳам мумкин эмас эди, бу Комуцубаранинг қурол олишни тақиқлаганининг тасдиқланиши бўларди, Сахалян ҳарбий миссияси бошлигининг эса инструктаж беришга ҳеч қандай алоқаси йўқ, у фақат «меҳмон»ни чап соҳилга ўтказиб қўйган холос. Умуман, Комуцубарани пеш қилмоқ бутун акцияга путур етказиши мумкин эди.

— Янагита Гендзо,— деди япон гурур билан.

— Янагита — тажрибали, узоқни кўра биладиган офицер...

Поярков панада кийинаётиб, «меҳмон»нинг курткасини аста текшириб кўрди. Кўлига қурол илинмади, аммо чап енгининг тагида тугмачаси ечиқ чўнтак ва унинг энг тубида тўппонча обоймасини топиб олди. Тўппонча ҳозиргина олиб қўйилган бўлса керак.

Соат ропла-роса кечки еттида Поярковнинг «қариндоши» келди. Ўттиз ёшлардаги бақувват, кенг елка, юзлари думалоқ, инжиқ, тортинчоқроқ «қариндош» эшикни аста очди-да, эгилиб салом бергач, шапкасини ечди. Ҳамма ҳаракатини гап-сўзсиз бажарди. Стол ёнига жим ўтди, жим келиб ўтирди, фақат Поярков уни «меҳмон» билан таништиргандан сўнггина биринчи бор сўз қотди:

— Демак, Хабаровскками?

— Хабаровскка,— дея бош силкиди япон.

— Бўпти, Хабаровскка бўлса, Хабаровскка-да...

Кейин яна жим бўлди. Унинг жимлигидан ҳам, бу сўзларидан ҳам «меҳмон»нинг Хабаровскка бориш истагини маъқуллаганини ёки йўқлигини, ўзининг йўлбошловчилик ролидан мамнунми ёки йўқми эканини тушуниб бўлмасди. У бутунлай лоқайд эди.

— Кечки овқатга улгураизми?— сўради Поярков.

— Албатта. Шошилишнинг ҳожати йўқ...

— Нега ҳожати йўқ?— ажабланди Поярков.— Поезд бир ярим соатдан кейин келади-ку.

— Поездни нима қиламиз... кетишнинг нима кераги бор?

Ажабланиш билан бирга хавотирга ҳам тушди. Поярковга «қариндоши»нинг вазифаси — жўнаб кетишни кечиктириш — равшан эди, аммо Хабаровскка саёҳат қилишдан бутунлай бош тортиш программага кирмасди. «Қариндош» жуда ҳам ошириб юборди. Дастлабки келишув бўйича, бош штаб офицерини Сунгарияликнинг биринчи гал кутиб олган Хабаровскдаги жияни кузатиб бориши керак эди. Нима учундир уни ОГПУ Благовешченск бошқармасининг ходими, «балиқ овлаш назоратининг инспектори» Женя Арбузов билан алмаштирдилар. Афтидан, вақт зиқ бўлган бўлса керак: план эса, ўзгариши мумкин эмасди.

— Нима учун бориш кераклиги маълум. Хабаровскда бизни хўжайин кутмоқда.

— Бизни ҳеч ким кутмаяпти. Ҳеч қандай хўжайин йўқ.

— Нега йўқ?

— У инспекторлик сафариди.

Буларнинг ҳаммаси турган-битгани уйдирма гап бўлиб, вақтни чўзиш учун керак эди.

— Қаерда?

Диванда ўтирган япон калта оёқларини осилтирганча гавдасини олдинга ташлаб, хўжайин ва унинг «қариндоши»нинг гапларини жон қулоғи билан тингларди.

— Қаердадир шу атрофда...— деди «балиқ овлаш назорати инспектори» гамгинлик билан,— шимолми, жанубда.

Бу қизиқ жавоб эди. Поярков беихтиёр жилмайди. Яхши-ки, япон унинг жилмайганини сезмади. У «қариндош»га тикилиб, унинг ҳар бир сўзини диққат билан тингларди.

— Биз кета олмаймизми?— шивирлади япон чўчинқираб.

«Инспектор» «меҳмон» томонга бошини бурмасдан жавоб қайтарди.

— Кетишимиз мумкин... Хабаровскда вақтни қандай қилиб ўткази оламиз? Штаб ёнидаги скамейкадами, у ерда бизни дарров тутиб олишади-ку, ахир.

— Қим тутиб олади?— тушунмади «меҳмон».

— Қим бўларди? Уша ГПУ дагилар-да... Уларнинг кўзлари ўткир.

— Умуман олганда, хавфли,— деди Поярков «қариндош»ни қувватлаб. Учрашувга тайёргарлик кетаётгани учун у японни Благовешченскда узоқроқ тутиб турмоқчи эди. Япон хўжайинга ташвишли нигоҳ ташлади. Кейин:

— Демак, кета олмаймизми?— дея саволини такрорлади.

— Яна ўша гапни сўрайди-я.— Қўлни ҳорғин силтади «инспектор»,— кетишимиз мумкин, лекин сиз учун қим жавоб беради?

Офицер калта оёқларини ерга босиб ўрнидан турди-да, кўкрагини кериб, баланд овоз билан деди:

— Капитан Кумазаванинг ҳаёти Японияга мансуб... Мени бу ерга юборган ҳам ўша мамлакат. Буйруқни бажаришим керак... Кетдик!..

«Инспектор» билан Поярков японнинг сўзларидан ҳайратга тушиб бир неча дақиқа жим қолишди. Кейин «инспектор» стулдан туриб, камзулини олди-да, кийина бошлади. Унинг юзида гамгинлик, лабларида жиддийлик қатлари пайдо бўлди. «Инспектор» ўзини аранг тутиб турарди. Охири ўзини тутолмади. Бўсағада, тугмаларини солаётиб, ёқасини кўтараркан, офицерга деди:

— Қани, бўлмаса кетдик... фақат шуни қилиб қўйки, муҳтарам жаноб, сени деб дор тагига борадиган аҳмоқ йўқ...

ҚИРҚ САККИЗ СОАТГА ЧЎЗМОҚЧИ БЎЛИШГАН СУТКАЛАР

Бош штаб офицерини қабул қилишга Хабаровскда ҳали ҳеч нарса тайёр эмасди, бу офицер бўлса, мухбир билан учрашиш учун йўлга чиққанди. Тўғрироғи, уни Благовешченск ОГПУ ходими Евгений Арбузов «балиқ овлаш назорати инспектори» сифатида олиб кетмоқда эди. Олиб келма ёки жуда бўлмаса, секинроқ олиб кел, деган кўрсатмага қарамай, олиб кетмоқда эди. Агар улар тезюрар поездга ўтиришган, поезд жадвал бўйича кетаётган бўлса, қандай қилиб секинроқ олиб бориши мумкин? Агар «балиқ овлаш назорати инспектори»нинг улови бўлганида, бирор сабаб билан юришни секинлат-

ган ва ҳатто тўхтатган ҳам бўларди. Отни тўхтатишга баҳона топишдан осони йўқ. Машинистга эса буйруқ беролмайсан, поездни бутазорга буриб юбора олмайсан.

Барибир у уч соат ютди. Енидаги купеда иккита ҳарбий киши кетарди, уларнинг ҳамшира йўлакда туриши, устма-уст папирос чекиб, деразага қарашларини ҳисобга олинмаса, ҳеч нарса билан кўзга ташланмас эдилар. Ҳарбийлар «балиқ овлаш назорати инспектори»га ёрдам қилишди.

Бекатлардан бирида у «меҳмон»га шивирлади:

— Бизни кузатишяпти.

Ўтган кечанинг таассуротлари унинг хотирасида ҳали янгилигича турар — шубҳали мақсадлар билан чегарадан ўтиш жиноятлигини биларди, шунинг учун япон бу хабарни кутилгандек қабул қилди.

— Нима қилиш керак?

— Кейинги бекатдаёқ тушиб қолиш керак.

Улар Қуйбишевск-Восточная бекатида поезддан сездирмай тушиб қолишди, навбатдаги поездни кута бошлашди.

Кутиш жуда кўнгилсиз бўлди. Суяклардан ҳам ўтиб кетадиган шимол шамоли эсарди, ундан паналанадиган жой йўқ, кутиш зали одамлар билан тирбанд, битта ҳам бўш курси йўқ, агар бўш курси бўлганида ҳам, «кузатишяпти» деган огоҳлантиришдан кейин одамлар кўз олдида пайдо бўлиш нодонлик бўларди. Ўша ҳолатда улар соат тунги учгача очиқ ҳавода вақт ўтказдилар. Офицер қаттиқ совуқ қотди, аммо совуқдан нолимади. Пишиқ одам экан.

Навбатдаги поезд почта поездеи экан. Уларнинг жойлари юмшоқ вагонда эди. «Инспектор» юқори полкага чиқди-да, ухлаб қолди. Япон дераза олдидаги диванга ўтириб, қоронғиликка тикилди, шу аҳволда Хабаровскка боргунча кўзларини юммади. «Инспектор» эрталаб ўз ҳамроҳини ўша ҳолатда, кечаси қандоқ бўлса, ҳозир ҳам юзлари тошдек қотган башарада кўрди.

Улар оломон орасидан чиқиб, энди овозларини ҳеч ким эшитмайдиган бўлганда, вокзал олдидаги майдонда «инспектор» сўради:

— Энди қаёққа борамиз?

Бегона шаҳарда биринчи марта пайдо бўлган одам нима ҳам дея оларди, ноаниқ бирор нарса дейиши мумкин эди. Аммо униси ҳам, буниси ҳам бўлмади. Япон қатъий жавоб берди:

— Чердимовкага!

Жавоб «инспектор»ни шошириб қўйди. Чердимовкани фақат Хабаровскда яшайдиган одам билиши мумкин эди. «Қувноқ» бу шаҳар эски замонлардан бери ёмон ном чиқарганди. Чердимовка ўзанида сув бўлмаса ҳам у ерда чўкиб кетиш осон, деб келишарди азалдан бу ерликлар.

— Чердимовкага бўлса, Чердимовкага-да,— деди «инспектор» рози бўлиб.

«Инспектор»нинг японга эътироз билдириши, айниқса уни мажбуран бирон нарсага кўндиришга ҳақи йўқ эди. Аксинча, японнинг гапига рози бўлиши, ҳатто баъзан унинг истакларини рағбатлантириши керак эди.

Офицер Чердимовкани билмасди. Аммо ажабланидигани шундаки, у зангори дарчали қаҳвахонани биларди. Аниқроғи, унинг бўёғини биларди, зангори дарча кўриниши ҳамона, офицер ўша дарча томон интилиб «инспектор»ни ҳам тортди.

— Ғаройиб қаҳвахона,— деди япон.— Шу ерда дам оламиз...

Дарҳақиқат, қаҳвахона ғаройиб эди. Зангори дарчалар чамаси, қандайдир роль ўйнаса-да, лекин қаҳвахонанинг ғаройиблигига дарчалар сабабчи эмасди.

Қаҳвахона мухбирнинг квартираси жойлашган Серишев кўчасига яқин жар тепасида қад кўтарганди. Яна шуниси қизиқки, қаҳвахонанинг эгаси бош штаб офицерини танийдиган хитой экан. Йўқ, у япон билан саломлашмади, учрашувдан хурсандлигини ҳам айтмади, фақат меҳмонлар ўтирганларидан кейингина ҳурмат билан японга юзланди:

— Нима буюрадилар, жаноб?

Кейин «балиқ овлаш назорати инспектори»га кўз остидан ғалати қараб қўйди.

Кундуз ўн иккида «инспектор» ўзиникиларга телефон қилди.

— Қелиб бўлганмисан?— ажабланишди ўзиникилар...

— Эрталабоқ келганман. Квартирани тезлатинглар.

— Квартира тайёр. Қнип йўқ.

— Ҳеч нарса билмайман... Бугун борамиз.

— Ақлдан озибсан шекилли!

— Деярли. Ҳар эҳтимолга қарши, адресни ёзиб олинглар: Чердимовка, зангори дарчали қаҳвахона, Чан чучварахонасининг рўпарасида.

— Ҳисобга олдик. Учдан кейин телефон қил.

Учдан кейин ҳам шу аҳвол такрорланди.

— Ҳали Қнип йўқ. Кутяпмиз.

— Қаҳвахонага йигитлардан иккитасини юборинглар. Бу ерда учрашув бўлади, хўжайинни ҳам, меҳмонларни ҳам кўздан қочирмаслик керак.

— Қаердан кузатиш қулайроқ?

— Чан чучварахонасидан.

— Юборамиз. Бешда телефон қил.

Бешда ҳам ў ҳеч қандай янгилик эшитмади. Фақат етти-да, қоронғи туша бошлаганда, узоқ кутган гапини эшитди:

— Қнип сартарошхонада. Соат ўнларга келинглар.

— Йигитлар қаҳвахона ёнида тураверсинлар. Менимча,

у ерда ҳозир резидент бор: кул ранг, пахтали куртка, кўзойнакли, бошида мовут қулоқчин. Чап қўлида жимжилоғи йўқ.
— Тушунарли.

Қарл Маркс кўчасида уларни извош кутарди.

«Инспектор» японга ўтиришига ёрдам қилгач, ўзи ҳам ўтирди-да, ҳайдовчига буюрди:

— Тепани ёп!

— Нега?

— Ёмғир ёғади.

Гарчи осмонни булут қоплаб, битта-яримта томчи томиб турса-да, ёмғирдан дарак йўқ эди.

Извошчи чарм соябонни кўтаргач, жойига келиб ўтирди-да, отга қамчи босди.

— Қаерга борамиз?— дея сўради япон, биринчи уйлар ёнидан ўтгандан кейин.

— Бу Қарл Маркс кўчаси,— жавоб берди «инспектор».

— Яхши,— дея бош силкиди япон.

Улар Қарл Маркс кўчасидан ўнгга, Плюсникка бурилишди, ҳолбуки соғлом ақл бошқа томонни тақозо этарди. Бироқ Хабаровск бўйлаб қилинаётган бу саёҳат бўйича соғлом фикр йўқ эди. Бу ерни танимайдиганлар учун албатта. Извошчи уларни роса айлантирди, бир неча бор Қарл Маркс кўчасига қайтиб келди, лекин ҳайрон қоладиган ери шу эдики, у бир юрган жойидан иккинчи юрмасди. Уйларнинг тарҳини диққат билан ўрганиб ўтирган япон дам-бадам сўраб қўярди.

— Биз қаёққа кетяпмиз?

— Бу Степан Разин кўчаси,— дея ўйламасдан жавоб берарди «инспектор».

Извошчи йўловчининг сурбетлигидан ажабланиб, томоқ қириб қўярди.

Соат ўнга етганда, извош Хабаровскнинг ҳамма тор кўчаларини айлана-айлана мухбирнинг квартираси жойлашган ўша Серишев кўчасига етиб келди. Уй агар шаҳарга асос солинганда қурилган бўлмаса ҳам, ҳар қалай, кўҳна, чеккадан ўн иккинчи эди, девордаги чироқ тагида «23» рақами кўриниб турарди. Кўчанинг номи Владивостокская эди. Кўшни кўрган фойтунчи ёзувга қаради-да, сўнгги марта томоқ қирди. Саёҳат тугаганди.

— Раҳмат, биродар!— деди «инспектор» шўхчанлик билан.— Ун иккида бизни муюлишда кут.

Эшик дарҳол эмас, иккинчи узоқ қўнғироқдан кейин очилди.

Бўсағада хонаки куртакли, сочлари оқарган ёки деярли оқарган, баланд бўй, хушбичим эркак киши кўринди. У «инспектор»ни кўриб ажабландими, барибир келишибди-да, де-

гандек қошларини нохуш керди. Имо-ишора орқали меҳмонларни ичкарига таклиф этди.

Япон йўлакда ечинаётиб, илғичдаги петлицасида учта ромба тақилган командир шинелига кўзи тушди. У ўзининг куртқасини қандайдир хушомадгўйлик билан шинелнинг ёнига осиб қўйди, ҳар ҳолда салкам генералнинг шинели-ку.

— Саша!— деди хўжайин «инспектор»га,— шу ерда ўтириб тур. Мана журналлар... Чой ичишни ҳоҳласанг, ошхонада ҳамма нарса бор.

БОШ ШТАБ ИККИНЧИ БЎЛИМИ УЧУН ЖУДА МУҲИМ БЎЛГАН ЯНА ИККИ СОАТ

Сўхбатнинг бошланиши ҳам, шунингдек, Катта мухбирнинг кабинетига келиб қолган бош штаб офицерининг ҳис-туйғуси ҳам қайд қилинмаган. У хонани шошилинич ва ҳайратланиб кўздан кечириб чиқди. Унга ҳамма нарса ёқиб тушди, ҳамма нарса хотирасига ўрнашди, кейинроқ Харбин ва Токиода ўз таассуротини мутлақо аниқ қилиб айтиб бера олди.

Бу хона армияда юксак лавозим эгаллаб турган офицернинг кабинети эди. Деворни қимматбаҳо гилам қоплаган ва унинг устидаги турли маркалардаги ов милтиқлари осилиб турарди. Уртада ноёб зарҳал дастали мукофотга берилган қилич. Юмшоқ гилам девор тагида букланиб, баҳайбат қора айиқ терисига тегиб турарди. Иккинчи девор бўйлаб стеллажлар қўйилган, уларнинг ичи китоблар билан лиқ тўла. Утирган японнинг қаршисидаги ёзув столи устида ёдгорлик— ихчам замбараклар, снарядлар, кўкка сапчигану елиб кетаётгандай от устидаги суворийларнинг бронза ҳайкалчалари кўринарди.

— Мен бу учрашувга қарши эдим,— деди унинг ёнига ўтираётиб хўжайин.— Бирорга шахсий сабабга кўра эмас, умумий манфаатни назарда тутиб эътироз билдиргандим. Вазият шундайки, штаб ходимининг юриш-туришидаги ҳар қандай ғайри табиийлик дарҳол назарга тушади, очигини айтганда, охири фожиа билан тугайдиган назарга тушади. Мен кундан кунга кучайиб бораётган назорат остидаман. Вазият кескин, уруш яқин, уни ҳар кун и кутишяпти, бунинг нималигини тушунасимиз?

Офицер бош силқиди. Ҳеч қандай ҳис-туйғусиз бош силқиб, эшитаётганини ва рози эканлигини тасдиқлади.

— Япон кўмондонлиги жуда катта эътибор кўрсатди, бундан фоят миннатдорман, ўзимнинг бу миннатдорлигимни сизни бу томонга юборганларга етказишингизни илтимос қиламан. Менинг олдимга етиб келиш жуда қийин эканини тушунаман, бу эса сизга юкланган топшириқнинг муҳимлигидан далолат беради.

— Ҳа-ҳа,— дея офицер яна бош силқиди, бу гал ҳаяжон

билан. Унга ҳақиқатан ҳам чегарадан ўтиш, Хабаровскака етиб келиш осон бўлмаганди.

— Шу билан бирга,— дея давом этди хўжайин,— менинг илтимосимга ва эътирозимга қарамай, қўмондонлигингиз амалга оширган акциянинг қатъийлигига таажжубланганимни ҳам изҳор қиламан.

— О, қўмондонликнинг нимага асосланиб бундай қилганини тушуниб олмасиз, ҳатто бизни кечирришни ҳам лозим топасиз. Биз сизнинг ҳамкорлигингизни жуда юксак баҳолаймиз, бошланган ишни давом эттириш учун нима лозим бўлса, ҳаммасини қилишга тайёرمىз.

Офицер тиззасида турган тугунни ечди, цирк сеҳргарига ўхшаб, унинг ичидан ҳар хил нарсаларни чиқара бошлади.

Булар галстуклар ҳам, рўмолчалар ҳам, ҳатто сеҳргарнинг қутисига бўшлиқда тўппа-тўғри тушиб қоладиган қоғоз гуллар ҳам эмас эди. Офицер санъаткорона ҳаракат қилиб, мафтункор жилмайди-да, қимматбаҳо нарсаларни чиқара бошлади. Ҳа, ҳа, қимматбаҳо нарсалар. Аввало учта бриллиантли тилла маржон нурда товланди.

— Сизнинг ёш хотинингиз бор,— қайд қилди япон,— биз унга совға қилмоқчимиз.

Ўз хотини борлиги, бунинг устига ёш эканлигини мухбир билмасди. Бу ҳақда ҳеч ким уни огоҳлантирмаганди. Улгурмагандилар. Таржимаи ҳол полковник унвонидаги чор армияси офицери деган бир моддадангина иборат эди. Айтгандек, хотин тўғрисида нимадир айтишганди. Эҳ, ҳа. Рафиқаси ҳаста отасини кўриш учун кетгани сабабли у ҳозир уйда якка ўзи. Демак, хотини бор!

Маржон офицернинг қўлида дам оқ, дам зангори нур тарқатиб, стол устидан хўжайин томон сузди.

— Бу жуда ҳам қиммат туради,— дея хижолат тортди хўжайин. У чиндан ҳам хижолат бўлди, у умрида бундай қимматбаҳо нарсаларни ушлаш у ёқда турсин, кўрмаган ҳам эди.

— Сизнинг хизматларингиз бундан ҳам юқорироқ баҳоланади,— деди япон бошини маънодор эгиб. У кўрсатилган таассуротдан мамнун эди. Жуда ҳам мамнун эди.

Тугундан маржон кетидан атрофига тилла безак берилган бриллиант билагузук чиқди. У яккаю ягона бўлиб, бу билан ўзининг қимматини янада оширарди. Билагузукка ҳам маржондагига ўхшаш расмлар ишланганди. Кейин исирға чиқди. Офицер уни кафтида худди иккита шабнам қатрасидек, эҳтиётлик билан ёруғда шабнамдек товлантириб олиб борди. Исирғага ҳам бриллиант кўзчалар қадалганди!

— Йўқ, йўқ!— деди хўжайин эътироз билдириб.— Бу жудаям қиммат.

— Биздан бугина, сиздан угина. Шундан умидвормиз. Хазина ёнгинангизда...

Японнинг қўлини қайтариб ташлаш керак эди. Совғалар

қармоққа илиб қўйилган гўштга ўшарди — ютдинг, бас, томоғингдан илинасан қоласан. Бироқ мухбир совғаларни рад қилиш ҳақида кўрсатмага эга эмасди. Аксинча, агар японлар унинг хизматига муҳтож бўлсалар, кўрсатадиган хизмати учун савдолашишни, жуда катта ҳақ тўлашни талаб этишни маслаҳат беришганди. Шунинг учун ҳам ажабланган ҳолда совғаларни қабул қилди, маълум меъёردа қизиққан-дек бўлди-да, кейин уларни стол ичига яшириб қўйди.

Қайд этилган гаплар қуйидагилар:

О ф и ц е р:

— Сиз, вазият уруш олдидагидай кескин, дедингиз. Жуда тўғри сўзлар. Бизнинг қўмондонлигимиз бу шароитнинг хусусиятларини ҳисобга олишни истарди.

М у х б и р:

— Япон қўмондонлиги Приамурье ва Маньчжоу-Го билан чегарадош бўлган барча районлардаги аҳвол тўғрисида анча тўлиқ маълумотлар олди.

— Э, ҳа. Аммо ахборотлар жузъий нарсалар холос.

— Жузъий нарсалардан тиклай билиш керак.

— Қовушмаяпти. Биз яхлит манзарани кўрмаяпмиз.

— Қайси манзарани?

— Узоқ Шарқ Армияси бош қотириб ишлаётган манзарани.

Орага жимлик чўкди. Афтидан, мухбир ўйлаб қолган бўлса керак.

— Сизни оператив план қизиқтирадимиз?

— Худди шундай.

— Ундай план йўқ, жаноб...

— Капитан Кумазава.

— Ундай план йўқ, жаноб Кумазава.

— Бу нима деганингиз? Умуман йўқми ёки сизда йўқми?

— Менда ҳам, умуман ҳам йўқ. У фақат энди ишлаб чиқияпти.

— Биз кутамиз... Биз тайёрмиз...

Яна жимлик. Орқага сурилган креслонинг овози эшитилди. Мухбир ўрнидан турган бўлса керак.

— Япон қўмондонлиги ишни жўн тасаввур қилса керак. Шу жумладан, менинг аҳволимни ҳам. Мен армия қўмондони ҳам ва ҳатто штаб бошлиғи ҳам эмасман. Оператив планлар бу ғоят махфий ҳужжат, у билан фақат буйруқни бевосита ижро қилувчилар, шунда ҳам бутунича эмас, қисман, уларга тааллуқли қисми билангина таништирилади.

— Тушунамиз...

— Афтидан, етарли тушунмаяпсизлар. Сиз ҳатто дивизия командирлари ҳам ўқий олмайдиган нарсаларни ўқишни истайсиз.

— Сизнинг хабардорлигингиз биз учун кифоя.

— У чекланиб қўйилган, жаноб капитан.

— Ҳозирми?

— Ҳозир ҳам, келажакда ҳам.

Қадам товушлари. Кимдир хонада юрарди. Мухбир бўлса керак.

— Япон қўмондонлиги сизга таянади.

— Мен удалолмайман.

— Бу жудаям кўнгилсиз.

Яна қадам товушлари. Секин, тўхтаб-тўхтаб. Столдан деразагача ва у ердан орқага.

— Жудаям қалтис...

— Биз ҳаммасини тақдирлаймиз. Сизнинг ҳар қандай шартингизни қабул қилишга вакил қилинганман. Ҳар қандай...

Қадам товушлари тинди. Афтидан, мухбир стол ёнига қайтган бўлса керак.

— Эллик минг доллар!

— Қанча?!

— Эллик минг... Шунга ҳам айтиб қўяйки, бу пул тўлиқ равишда Швейцария банкларидан бирига менинг номимга ўтказилиб қўйилади, мен бунинг расмий тасдиғини оламан.

Кумазова жим қолди.

— Сиз бу шартни қабул қилишга қодирмисиз, жаноб капитан?

Кресло ғижирлайди. Шунга қараганда офицер мухбирга ўгирилган бўлса керак.

— Ҳа.

— Яна бир шартим.

— Қандай?

— Сиз менга кичик ҳажмдаги фотокамера билан юқори сезгирли плёнка берасиз.

— Камера бўлади. Энди бизнинг шартимиз. Қўмондонлик ўз мухбири билан воситачиларсиз алоқа ўрнатишни истар эди.

— Яна?

— Сизнинг исмингиз, фамилиянгиз ва лавозимингиз?

— Яна?

— Бори шу...

Тағин қадам товушлари.

— Тўғридан-тўғри алоқа хусусида. Бу истисно қилинади. Мен ўз алоқаларимни кенгайтиришни истамайман ва ҳақим йўқ. Менинг ишончим фақат Сунгариялик билан бошланиб, у билан тугайди. Япон қўмондонлигининг қатъий талаби билан амалга оширилган бугунги ҳодиса мутлақо фавқулодда бўлиб, ҳеч қачон ва ҳеч қандай шароитда такрорланмаслиги керак. Сиз мени ҳалокатга олиб келиши мумкин бўлган гоят хавфли вазиятда қолдирдингиз. Ишқилиб, охири бахайр

бўлсин... Энди исмим, фамилиям, лавозимим тўғрисида. Менинг исмим ҳам, фамилиям ҳам, лавозимим ҳам йўқ. Ҳеч қачон бўлмайти ҳам. Мен сирни очиб бериш билан уни Квантун армияси штаби олдида ва ҳатто Япония бош штаби олдида ошқора қилмоқдаман. Бирор мансабдор шахснинг менинг ишончимни сунистеъмом қилмаслигига ҳеч қандай гаров йўқ. Бунда мен сиз учун ҳам, ўзим учун ҳам йўқотилган бўламан. Мен ҳаёт билан бунчалик тез видолашишни истамайман. Швейцария банкларидан бирига пул қўйиш тўғрисидаги илтимосим ҳам мана шундан далолат беради.

Мени кўрдингиз, гаплашдингиз, бош штабга ҳозирча шунинг ўзи етарли, уларга мен эмас, менинг хизматларим керак.

— Мен қўмондонликка етказаман.

— Умид қиламан.

— Яна бир савол. Узоқ Шарқда уруш ҳаракатлари бошланса, сиз ва бизга маълум ҳарбий бошлиқлардан ким совет қўшинларига раҳбарлик қилган бўларди?

Жимлик!

— Ҳамма нарса бу ҳаракатларнинг миқёсига боғлиқ.

— Ташаккур.

МАХФИЙ ХИЗМАТГА 50 МИНГ ДОЛЛАРГА ТУШГАН, АМАЛДА ЭСА ҲЕЧ НАРСАГА АРЗИМАЙДИГАН ҲУЖАТ. БУ АФСОНА ЭДИ!

22 дан 23 майга ўтар кечаси Сунгариялик Қизил Байроқли Алоҳида Узоқ Шарқ Армияси (ОКДВА) буйича «махфий буйруқ»нинг фотонусхасини алоқага узатди.

«Олинган ишончли маълумотларга кўра, Квантун армиясининг штаби «Сунгарияда» деб аталган янги бош йўналаш белгилаган. Бу йўналишнинг мақсади давлат чегарасида Ханка кўли ва Амурзет қишлоғи жойлашган ва шимолий нуқтаси темир йўл изига яқинлашиб борадиган Манжурия территориясининг чўзилиб чиққан жойидан фойдаланишдир. Япон қўшинлари жадал равишда Цзямуси шаҳри районида тўпланмоқда.

Кўрсатилган йўналишда япон кучларининг эҳтимол қилинган бундан кейинги ҳаракатини тўсиб қўймоқ учун

Б у ю р а м а н :

1. Агар Квантун армиясининг қисмлари бизнинг чегарамиз томон босқинчилик билан олдинга юриш учун ҳаракат қилса, чўзилиб чиққан жой этагида йўлни тўсиб қўйиш вазифаси юкланган қўшинлар гуруҳи тузилсин.

Гуруҳга қўмондон қилиб ўртоқ Федько тайинлансин.

2. ОКДВА штаби бошлиғига ўртоқ Федько гуруҳи ихтиёрига зарур бўлган қисмлар ва бўлимларни ажратиб бериш ҳақида директива тайёрлаш топширилсин.

3. ОКДВА қуролланиш бошлиғига гуруҳ учун қўшимча 250 ствол ва ўртоқ Федько билан келишган ҳолда бошқа зарур қурол ва ўқ-дорилар ажратилсин.

4. ОКДВА инженерлик бошқармаси бошлиғига ўртоқ Федьконинг заявкаси бўйича чегарада мудофаа қурилишлари таъминлансин.

5. ОКДВА Ҳарбий Ҳаво Кучлари бошлиғига ўртоқ Федьконинг оператив қарамоғига учта авиаэскадрилья ажратилсин.

6. Гуруҳ қўмондонига барча ташкилий тадбирларни бир ойлик муддатда ўтказиш, штаб бошлиғига инспекторлик текшируви ўтказиш топширилсин.

ҚУРҚУВ СОЛАДИГАН ВА ҲАТТО УМИДСИЗЛИККА ТУШИРАДИГАН СУКУНАТ

Ўнг соҳилнинг ғалати сукунатида бир ой вақт ўтди. Сунгариялик битта ҳам топшириқ, битта ҳам талаб олмади. Гўё уни унутиб юборишган ёки у билан хайрлашган эдилар.

У махфий буйруқ билан ўтказилган бутун операциянинг барбод бўлганлиги ҳақида ўйлай бошлади. Буйруқни ё қабул қилишмаган ёки «пайқаб қолишган». Агар пайқаб қолган бўлишса, демек, энди жазолашлар бошланади. Сунгариялик ҳам «буйруққа» ҳам, «Катта мухбир» акциясининг ўзига ҳам алоқадор бўлганларнинг ҳаммасини жазолаш бошланади.

Поярков ўзининг хавотирини Западний билан Дерибасга айтди. Унинг фикрига қўшилдилар: ўнг соҳил чиндан ҳам ўзини ғалати тутарди. Яхшиликдан дарак бермайдиган сукунат!

Ҳар эҳтимолга қарши эҳтиёт чорасини кўриб қўйишди. Поярковни командировкага жўнатиб, уни Благовешченскдан вақтинча узоқлатишга қарор қилишди. Шанбада у сокин кўчадаги ўз уйидан чиқиб кетиши керак эди. Шанбада. Жума куни кечқурун эса...

Аввало бундан олдинги воқеаларни гапирайлик...

Харбинда бу вақтда ҳарбий ҳолат системаси ўрнатилган эди. Ҳамма нарса махфий, ҳамма нарса мутлақо махфий эди.

15 майда Янагита «Мутлақо махфий» тамғаси билан бош штаб иккинчи бўлимининг фармойишини олди. У қисқагина эди:

«Қора аждар» акциясини бажаришга киришилсин!»

Янагита фармойишни дарҳол Сахалян ҳарбий миссиясига юборди, аммо энди расшифровка қилинган ҳолда юборди.

«Фарзинни дарҳол йўқ қилинсин. Ижроси хабар қилинсин!»

Аслида жимлик бўлмаганди. Шундай туюлган эди холос.

Жума оқшоми арафасида, мана, нима содир бўлган эди. Поярков сокин кўчадаги уйига қайтиб келаётганида қоронғиликдан кимдир уни чақирди:

— Борис Владимирович.

У чўчиб тушди. Хавф-хатар кутганингдан кейин чўчимасдан бўладими.

У, албатта, чўнтагидаги тўппончасини маҳкам ушлади, энди қуролсиз юриш хавфли эди. Ким чақирганини билиш учун ўгирилиб қаради.

Унга учта эркак киши яқинлашишди, биттаси баланд бўйли, кепка кийган.

— Шовқин кўтарманг,— деди баланд бўйлиси,— ўз кишиларимиз...

Булар, тўғри, «Ўзимизникилар» эди. Радзаевскийнинг кишилари. Поярков уларни таниди.

Суҳбат қоронғи хонада бўлди, жуда ғалати ўтди.

— Гап бор!— деди яна ўша новча. Улар Поярковни уйига бошлаб боришди-да, эшикни очишни буюришди.

— Бу кечадаёқ бизни Хабаровскака ўтказиб юбориш ва ОҚДВА штабини биладиган киши билан алоқа боғлаш учун мўлжал кўрсатишингиз буюрилган.

Расшифровка қилишнинг ҳожати йўқ эди, Радзаевскийнинг одамлари Благовешченскака нима мақсадда келганини тушунди. Буйруқни бажаришдан бош тортиш мумкин эмас. Алдаш ҳам мумкин эмас. Поярков уларни вокзалга олиб борди. «Қариндош»нинг адресини берди. Поездга ўтказиб юборди.

Қаттиқ ҳаяжонланди. Лаблари титрар, овози бўғилиб қолган эди.

Поярков тунги соат иккида Благовешченск бошқармаси бошлигининг квартирасига, худди шундай шошилиб кириб келди-да, уни ётган жойидан тургазди.

— Дарҳол Хабаровск билан боғланинг! У томонга Радзаевский гуруҳи кетяпти...

«Тихоокеанская Звезда» газетасининг якшанба сониди «Ҳодиса» рубрикаси остида қисқагина хабар босилиб чиқди.

«Кеча вокзал ёнидаги ресторанда учта безори жанжал чиқариб, столни ағдариб ташлаганлар, официантни калтаклаганлар. Етиб келган милиция наряди «улфатлар»ни зўрға бостирди. Безорилар қўлга олинди, улар суд олдида жавоб берадилар».

Терговда, милицияда эмас, албатта, скорий поезддан тушган учта йўловчи Узоқ Шарқ Армияси қўмондонини ўлдирш учун Хабаровскака келганларига иқроп бўлдилар.

МОМАҚАЛДИРОҚ БОШЛАНДИ

Тарихий хрониканинг қисқа сатрлари.

1938 йилнинг 29 июлида япон қўшинлари Ҳасан кўли раёнида совет территориясига бостириб кирдилар ва тактик жиҳатдан қулай бўлган Заозерная ва Безимьянная тепаликларини босиб олдилар, Пасъет районини босиб олиш ҳамда Владивосток ҳарбий-денгиз базаси ва портига бевосита таҳдид солиш мақсадида кейинги ҳужумга ўтишга тайёрландилар.

6 августда Совет қўшинлари артиллерия ва авиация ёрдамида ҳужумга ўтдилар ва 9 августда душман группировкасини тор-мор қилиб, совет территориясини душмандан тўла тозаладилар.

ХОТИМА

«Бусидо-сароб» операцияси тугалланди. Катта мухбир ўйиндан чиқиши лозим эди, Сунгарияликнинг мартнинг бўронли тунларидан бирида ўнг соҳилга хабар қилишича у ўйиндан чиқди. Сунгарияликнинг ўзи ҳам жўнаб кетиши керак эди. Катта мухбирни совет чекистлари пайқаб қолганлиги ва улар бир неча йил давомида япон махфий хизматига ёлгон ахборотлар бериб келганлиги Янагитага маълум бўлди. У ўзини ва ўз шаънини қутқариб қолиш мақсадида акциянинг ҳамма иштирокчиларини, парвоз ҳамда мағлубиятнинг гувоҳлари бўлган Квантун армияси штаби иккинчи бўлими бошлигининг муовинини шошилич равишда йўқота бошлади. Янагита зарба кетидан зарба берарди. Харбин ва Сахалинда Катъка-Гаров номи билан иш олиб борган разведкачимиз Люба Шелуновага ўлим таҳдид сола бошлади. Уни чекистлар деярли сиртмоқдан чиқариб олдилар ва чап соҳилга ўтказиб юбордилар. Лоярков билан Шелунова ҳукумат мукофотига тақдим қилиндилар ва марказга жўнаб кетдилар.

«Бусидо-сароб» қарши операциясини ўтказиш жараёнида аниқланган япон жосуслик тармоғини тугатиш бутун ўттиз тўққизинчи йил давомида олиб борилди. Чердимовкадаги зангори дарчали қаҳвахонанинг эгаси энг кейин қўлга олинди.

ЯНА БИТТА ХОТИМА, БУНИСИ — ЯПОН МАХФИЙ ХИЗМАТИ ҚИССАСИ

Япониянинг бош ҳарбий жиноятчилари Тодзио Ҳидеки, Итагаки Сейсиро, Хирото Коки, Мацуи Иване, Доихара Кендзи, Қимура Хейтаро, Муго Акиро ишлари бўйича халқаро ҳарбий трибуналнинг ҳукми 1948 йилнинг 22 дан 23 декабрига ўтар кечаси Токио вақти билан ноль-нолу 0,30 орасида Токиодаги Сугамо турмаси ҳовлисида осиб ўлдиринш орқали ижро этилди.

МУНДАРИЖА

Совет разведкаси тарихининг шонли са-
ҳифаси, Л. Мелкумов 3

I ҚИСМ

Оқ қуёшнинг қора кўланкаси. Биринчи иш.
Сукут фитнаси 10

Иккинчи иш.
Кутилмаган гувоҳ 63

II ҚИСМ

«Бусидо — сароб». Учинчи иш.
Модягоулик меҳмон 167

Тўртинчи иш.
Катта мухбир 232

На узбекском языке

Э. д. Арбенов, М. Писманик

В ШЕСТЬ ТРИДЦАТЬ ПО ТОКИЙСКОМУ
ВРЕМЕНИ

Роман-разоблачение

Перевод с издания Издательства литературы
и искусства имени Гафура Гуляма, Ташкент, 1975.

Консультант: полковник П. Черкашин.

Редакторлар: Ҳ. Ниёзов, Х. Эргашев

Рассом В. Вудаев

Расмлар редактори А. Вобров

Техн. редактор Т. Смирнова

Корректор Ш. Соатова

ИБ №-333.

Восмаҳонага берилди 23/III-1977 й. Босишга рух-
сат этилди 1/XI-1977 й. Формати 60×90^{1/16}.
Босма л. 19,0. Нашр л. 20,28. Тиражи 60000.
Гафур Гулом номидаги Адабиёт ва санъат наш-
риёти. Тошкент, Навоий кўчаси, 30. Шартнома
№ 174—75.

Ўзбекистон Компартияси Марказий қўмитети наш-
риётининг Меҳнат Қизил Байроқ ордени босма-
ҳонасида № 3 қўғозга босилди. Тошкент, Правда
Востока кўчаси, 26. 1977 йил. Заказ № 645. Ба-
ҳоси 1 с. 30 т.